

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

176049

“1957 TÜRKİYE-SURİYE KRİZİ”

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof.Dr. Faruk SÖNMEZOĞLU

Hazırlayan: Zafer YILDIRIM

İstanbul, 1996

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
İÇİNDEKİLER	I
KISALTMALAR	III
GİRİŞ	1
I) 1950-1957 DÖNEMİ ABD, SSCB VE TÜRKİYE’NİN ORTA DOĞU VE SURİYE POLİTİKASI	2
A) ABD’nin Orta Doğu Politikası	2
- ABD’nin Suriye Politikası	6
B) Sovyetler Birliği’nin Orta Doğu Politikası	14
- Jukov Olayı ve Türkiye-Suriye Krizi	16
C) Türkiye’nin Orta Doğu Politikası	22
- Türkiye’nin Suriye ve Mısır’la İlişkileri, Türkiye ve Orta Doğu Olayları	43
II) SURİYE ve ORTA DOĞU (1950-1957)	76
A) Batı’nın Suriye Girişimi.....	76
B) Suriye’de Siyasal Partiler.....	79
1) Halkın Partisi.....	79
2) Baas Partisi.....	79
3) Suriye Ulusal Sosyal Partisi.....	79
4) Müslüman Kardeşler.....	80
5) Ulusal Parti.....	80
6) Suriye Komünist Partisi.....	81
7) Dayanışmacı Sosyalist Parti.....	84
8) Arap Kurtuluş Hareketi.....	84
C) 1950-1957 Dönemi Suriye ve Orta Doğu’da Siyasi Gelişmeler....	85
1) Suriye’de Siyasi Gelişmeler (1950-1955)	85
2) Orta Doğu Savunma Komutanlığı	99
- Orta Doğu Savunması ve Suriye.....	102
3) Bağdad Paktı ve Suriye İç Siyasi Gelişmeler	104
4) Süveyş Krizi, Suriye İç Siyasi Gelişmeler ve Operasyon Straggle....	122
a) Adnan al-Malki’nin Öldürülmesi ve Suriye İç Siyasi Gelişmeler..	122

b) Süveyş Krizi ve Suriye.....	140
c) Operasyon Straggle.....	147
5) Eisenhower Doktrini ve Suriye İçi Siyasi Gelişmeler.....	157
- Abd al-Hamid Sarraj'ı Devirme Girişimi	163
6) Ürdün Olayları ve Suriye İçi Siyasi Gelişmeler	169
III) ORTA DOĞU'DA BÖLGESEL ve ULUSLARARASI	
DÜZEYDE GÜÇ MÜCADELESİ.....	180
1) Suriye-Amerika Krizi ve Operasyon Wappen	180
2) Suriye-Sovyet İlişkileri ve Suriye'de Komünizm.....	195
3) Türkiye-Suriye Gerginliği.....	201
4) Suriye Üzerinde Nasır-Suud Mücadelesi	205
5) Suriye Üzerinde Uluslararası Düzeyde ABD-Sovyet Mücadelesi.....	218
6) ABD-Suriye Krizi ve Türkiye-Suriye Gerginliğinin Sona Ermesi.....	232
V) SONUÇ	237
VI) BİBLİYOGRAFYA	242

KISALTMALAR

Foreign Relations: Foreign Relations of the United States

FO: Foreign Office (İngiltere Dışışleri Bakanlığı)

NA: National Archives and Record Administration (Suitland,
Maryland)

PRO: Public Record Office (Londra)

RG: Record Group

GİRİŞ

Türkiye Suriye ilişkilerini Hatay'ın Türkiye'ye katılması olumsuz yönde etkilemiştir. II.Dünya Savaşı sonrası bloklaşan dünyada Türkiye ve Suriye'nin farklı bloklarda çıkarlarını görmeleri, Orta Doğu'da gelişen olaylarda bu iki ülkenin karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Türkiye-Suriye ilişkileri Orta Doğu'da gelişen olaylara paralel olarak gerginleşmiştir. İki ülke arasında ilişkileri gerginleştiren olaylardan bir tanesi de "1957 Türkiye-Suriye Krizi"dir.

Siyasi tarih kitaplarımızda "1957 Türkiye-Suriye Krizi" olarak geçen olay, Suriye'de komünistlerle işbirliği içine giren Baas'ın, 1955'te iktidara gelmesinin ardından Sovyetler Birliği'yle askeri ve ekonomik işbirliği anlaşmaları yapması sonucunda, zaten kuzeyinden komünist tehdit hisseden Türkiye'nin güneyinden de böyle bir tehdit oluşumunun olduğunu düşünmesi ve buna tepki olarak sınıra asker yığması olarak ele alınmıştır. Bölgesel temelde iki ülke arasında meydana gelen bir kriz olarak ele alınan konunun Suriye içi siyasi gelişmelerle bağlantısı boyutuna değinilmemiş, uluslararası ve bölgesel dinamiklerin konu üzerindeki etkisine, konunun ABD ile olan bağlantısı konusunda ise yeterince açıklama yapılmamıştır.

Araştırmada konunun yukarıda açıklanan yönleri ayrıntılı bir şekilde incelemeye çalışılmış ve araştırma sonucunda da bir hipotez ileri sürülmüştür.

Ayrıca krizin Demokrat Parti'nin izlediği aktif politikaların sonucu gerçekleştiği görüşünü açıklayabilmek amacıyla Demokrat Parti'nin aktif politikası araştırmanın ilk bölümünde ayrıntılı olarak incelenmiş ve "aktif politika" konusunda da bir hipotez ileri sürülmüştür.

I) 1950-1957 DÖNEMİ ABD, SSCB ve TÜRKİYE'NİN ORTA DOĞU ve SURİYE POLİTİKASI

A) ABD'nin Orta Doğu Politikası

1949'da Çin'in komünizme kaybedilmesi ve 1950'de Kore Savaşı'nın başlamasının ardından Cumhuriyetçi Parti, Herry Truman yönetimini iki taraflı dünyada meydana gelen statüko değişmelerine seyirci kalmakla suçluyordu. Komünizm yayılmacılığına karşı aynı düzeyde bir Amerikan askerî caydırıcılığıyla cevap verilmesini istiyordu. Cumhuriyetçiler 1952'de daha az fiyata daha etkin olacak bir dış politika öneriyorlardı. John Foster Dulles ifade ediyordu ki, hür dünya zaten yeterince daralmıştı ve daha değerli bölümler kaybedilemezdi.

Dwight D. Eisenhower, 1953'te iktidara geldiği zaman "Yeni Bakış" isimli dış politikasını kamuoyuna sunuyordu. "Yeni Bakış" Truman yönetimi zamanında 1950'de Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 68 numaralı kararından farklı olarak bazı yenilikler içermekle birlikte birçok yönleriyle de onun bir kopyasıydı. UGK'nin 68 numaralı kararı büyük ölçüde George F.Kennan'ın Sovyetler Birliği teorisi üzerine inşa edilmişti. Teorinin özünde ABD'nin her türlü komünist ilerlemesinin farkında olması ve ona nerede var olduysa orada karşı cevap vermesi ilkesi vardı. ABD'nin yeni Dışişleri Bakanı Dulles'a göre Kremlin ABD'yi boğmak veya teslim almak için çevreleme gayretindeydi. Eisenhower yönetimi karşılaştığı her problemin arkasında komünizmin elinin olduğunu düşünüyordu.¹

Dulles'ın önerdiği Eisenhower'in onayladığı "Yeni Bakış" stratejisiyle Amerikan halkı üzerindeki mali yük düşecek ve

¹ Thomas G.Paterson The Origins of the Cold War (Lexington, MA:D.C, Healt 1974) s.181.

Sovyetlere "tesirli misilleme" yapılabilirdi. Bu teoriye göre ABD, nükleer silahların kullanılabileceği tehdidi sayesinde

doğrudan bir komünist saldırısına karşı caydırıcı güç oluşturabilirdi. "Yeni Bakış"ın önemli uzuvları, kurulan ittifaklar, psikolojik savaş ve gizli operasyonlardı. Sovyet saldırganlığına karşı ittifakların oluşturulması politikası Truman döneminde geliştirilmişti. Eisenhower yönetimi farklı şekillerde ittifaklar kurarak Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni çevreleme politikası üzerinde yoğunlaştı. Bu ittifaklar SEATO (Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı) ve Bağdad Paktı gibi, çok taraflı paktlar kurarak, Pakistan ve Irak'la yapıldığı şekilde iki taraflı anlaşmalarla veya Eisenhower Doktrini'yle Kongre kararlarıyla farklı düzeylerde ve şekillerde gerçekleştirildi. Eisenhower bağımsız ülkelere topraklarını koruyabilmeleri için ekonomik yardım verirken bu yardımlardan dolayı ABD'nin emperyalist devlet olarak adlandırılmasına neden olacak eylemlerden özellikle kaçınacaktı. "Yeni Bakış" stratejisinin diğer bir aracı da komünist ilerlemesini engellemek için geliştirilen gizli operasyonlar ve psikolojik savaştı. Truman, bu iki aracı kullan-mayarak Doğu Avrupa'nın kaybedilmesine seyirci kalmakla suçlanı-yordu. Yalnız bu stratejinin değinmediği bir saha vardı. "dolaylı saldırı" durumunda ne yapılabilirdi? Eisenhower Doktrini ile Orta Doğu'da "dolaylı saldırı" tehdidi altında olan veya maruz kalan ülkelere Amerikan askeri ve ekonomik yardımı verilerek bu ülkelerin "dolaylı saldırı" durumunda savunmalarının güçlendirilmesi amaçlanıyordu. Eisenhower Doktrini Orta Doğu'ya uluslararası düzeyde bakıyor ve Sovyetler Birliği'nin askeri olmayan faaliyetlerinede karşılık verebilmeyi amaçlıyordu.² Fakat Arap milliyetçiliği, Arap-İsrail uyuşmazlığı Mısır, Irak ve Suudi Arabistan arasında bölgesel bir savaş ihtimali ve Suriye'nin kararsız politikaları hakkında doktrin hiçbirşey demiyordu. ABD'nin o zamanki resmi Orta Doğu politikası, doğrudan doğruya bölgesel ve iç

² John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: A Critical Appraisal of postwar American National Security Policy* (New York: Oxford University Press, 1982)

problemlere hitab etmiyordu. Eisenhower yönetiminin olayların meydana gelişini yanlış anlaması ve milliyetçilik ve komünizm arasındaki farkı kavrayamaması, onun Orta Doğu'da başarısız olmasına neden olacaktı. Orta Doğu'da milliyetçiler Batı'nın boyunduruğu altında var olma savaşı veriyorlardı. Batı Avrupa ile Washington'un değerlendirmesine göre Orta Doğu'daki ulusal kurtuluş hareketleri komünist etkiye açıktılar ve ergeç bu hareketler Sovyet nüfuzu altına gireceklerdi. Milliyetçilerin kendileride aslında komünist sızma karşısında endişeliydiler ve onları Mısır ile birliğe iten sebeplerden bir taneside bu korkuydu. Oysa ABD görüşüne göre, milliyetçi komünist işbirliği bu birleşmeyi getirmişti. ABD'ye göre Batı taraflısı kesimler, Sovyetler ve dost olmayan milliyetçilik tarafından tehdit altına alınmıştı. Bu iki tehdidin halkalarla birbirlerine bağlanması ise daha fazla endişe vericiydi. Kremlin Orta Doğu'da nüfuz sahasını genişletiyordu ve bu yakın gelecekte ABD için kötü şeyler olacağını habercisiydi. Milliyetçi hareketin haklı tarafsız olma gayreti ABD'nin bu bakış açısının önüne geçemedi. Eisenhower'e göre milliyetçilik ve komünizm ilerliyordu ve komünizm milliyetçiliğin çöküşü ve avantajını kullanıyordu. Eisenhower yönetimi hala Sovyetleri Stalinist çizgide görmeye devam ediyordu. Stalin sonrası liderler Arap hükümetlerinin desteğini sağlayabilmek için Arap milliyetçilerinin bir partizanı olma oyunu oynuyorlardı. Bu Mısır'ın Cemal Abd al- Nasır'ının ülkesindeki komünistleri kovduğu halde Kremlin'in dostu olabilmesinin nedenlerinden birisiydi.

ABD Orta Doğu'da milliyetçi hareketlere karşı çıkarken SSCB milliyetçilere verdiği desteği genişletiyordu. Washington milliyetçi hareketlerin Moskova'ya destek odaklarına dönüşmesinden endişelenmekteydi.³ SSCB, İsrail'i tanımasının Orta Doğu'da yarattığı olumsuz havadan, ABD'nin Batı taraflısı bölgesel savunma

³ Elmo Richardson, *The Presidency of Dwight D. Eisenhower* (Lawrence the Regents Press of Kansas, 1979) s.64-68.

sistemleri kurma girişimleri sayesinde kurtulacaktı. ABD, İran ve Guatemala örneklerinde yaptığı gibi Üçüncü Dünya ülkelerinde ekonomik ve askeri yardımını genellikle liderleri desteklemek için veriyordu. Bu politikanın başarısız olması durumunda ise ABD bölge halkının nefretinin kaçınılmaz hedefi haline geliyordu. Askeri üstünlüğünün güvencesi sayesinde SSCB'yi Orta Doğu'nun dışında tutmak için ittifaklar oluşturmak ve Kongre kararlarını ülkelere dikte etmek ABD yönetimine çok kolay, gelmekteydi.⁴

Ancak 1950'lerin ortalarından itibaren Orta Doğu'da bu ittifakların oluşturulması Batı'ya yavaş yavaş yıkımı getirecekti. Bağdad Paktı, Süveş Savaşı, Eisenhower Doktrini, gizli operasyonlar ve İsrail'den gelen tehdit sonucunda, Orta Doğu'da bir çok insana Batı emperyalizmi Sovyet Blok'undan ve komünizmden daha büyük bir tehlike olarak gelecekti.

⁴ Gaddis, a.g.e., s.190-197.

-ABD'nin Suriye Politikası

ABD'nin Suriye politikası, Wilson'un Ondört Noktası çerçevesinde mandanın reddedilmesi ve her ülkenin kendi kaderini belirleyebilmesi olarak oluşturulmuştu. Truman bu çerçeve içerisinde İngiliz ve Fransızların zor kullanarak Suriye'de ve genelde Orta Doğu'da II. Dünya Savaşı öncesi konumlarına gelme isteklerine şiddetli bir şekilde karşı çıktı.⁵ Fransız ordusunun 15 Nisan 1946'da Suriye'den ayrılışı ABD'nin Şam büyükelçiliği önünde çılgın kutlamalara sebep olurken, bu bahar havası kısa sürede ABD'nin Filistin'e yönelik politikasının eleştirilmesiyle gölgelenecekti. Roosevelt, Şükrü el-Kuvvetli'ye İsrail'de bir harekete kalkışmadan önce kendisine danışacağını garanti etmişti.⁶ Truman'ın Filistin'e ilişkin olarak BM zemininde ortaya koyduğu görüş taksim yönündeydi. Suriye Dışişleri Bakanı Faris al-Khuri'nin Eylül 1947'de ABD nezdindeki girişimine karşın Filistin'in taksim planı, 29 Kasım 1947'de B.M. Genel Kurulu'ndan geçiyordu.⁷ Suriye'de ABD'nin Şam büyükelçiliği önünde toplanan Suriyeli kalabalık elçiliğe taş ve silah atıyor, ABD bayrağını yakıyordu. Suriye, 8000'den fazla gerillanın Filistin içine sızmasına yardım etti. Arap-İsrail savaşı sırasında ABD diplomatları, Şam'da Amerikan karşıtı bir patlamayı rapor ediyorlardı.⁸

İsrail, 1940'ların sonları boyunca Suriye milliyetçileri tarafından hedef yapılan bölgedeki tek ABD müttefiki ülke değildi. Türkiye de Hatay Sancakı üzerindeki tartışmayla bu hedef tahtasına dahil olmuştu. Truman'ın Orta Doğu politikasında Türkiye'nin çok önemli bir

⁵ Robert L. Daniel, *American Philanthropy in the Near East 1820-1960* (Athens, OH: Ohio University Press, 1970) s.17-41.

⁶ William Roger Louis *The British Empire in the Middle East. 1945-1951* (New York, Oxford University Press, 1984) s.163-172.

⁷ Roosevelt'den Kuvvetli'ye telgraf. 12 Nisan 1945, *Foreign Relations of the United States*, C.VIII, (Washington DC: US Government Printing Office, 1963) s.704 (Bundan sonra bu eser *Foreign Relations* olarak ifade edilecektir.)

⁸ Paul Alling'den Faris al Khuri'ye Memorandum, 26 Eylül 1947, *Foreign Relations*, C.V, s.1159-1160.

⁹ "Possible Developments in Palestine," 28 Şubat 1948, *Foreign Relations*, C.V, s.671.

yeri vardı. Sancak konusu ABD'nin Suriye endişelerini artırdığı gibi, bu konu Sovyetler'in Türkiye'ye yönelik iddialarının güçlenmesine de yardımcı olabilirdi.⁹ Suriye, konuyu 1947'nin başlarında B.M'ye getirdi. Washington konunun geçici olarak askıya alınmasını sağladı. Fakat Suriye Başbakanı Cemil Merdam, Suriye'nin konuyu gündeminden çıkarmayacağını ve uygun bir zamanda tekrar gündeme getireceğini belirtmekteydi.¹⁰

Suriye-Amerikan anlaşmazlığı, Türkiye ve İsrail üzerinde çıkan problemler, yalnızca Beyaz Saray'da değil, buna ek olarak Wall Street'teydi. 1945'in sonunda Arap-Amerikan petrol şirketi (Aramco), Suudi Arabistan petrolünü kontrol altına almıştı. Şirket Dahran'daki petrol bölgesinden Akdeniz'e bir transit petrol boru hattının inşa edileceğini ilan etti. Aramco, ABD Dışişleri Bakanlığı'nın yardımıyla boru hattının Suudi Arabistan, Lübnan ve Ürdün'den geçen bölümlerini güvenlik altına aldı. Suriye ile başlayan görüşmeler Aralık 1946'da çıkmaza girdi. Anlaşmazlık konusu Suriye hükümetinin Suriye sahillerine boru hattı terminallerinin yerleştirilmesi önerisini Aramco'nun reddetmesiydi. Firmanın açık tehditleri sonucunda Başbakan Merdam Eylül 1947'de boru hattı imtiyazını imzalamak zorunda kaldı. Ancak Suriye parlamentosunda konu Filistin sorunuyla bağlantılandırılarak şiddetli eleştirilere hedef oldu.¹¹ ABD'nin Mayıs 1948'de İsrail'i tanıması ise Suriye'nin şirketin imtiyazlarına karşı çıkışının artmasına neden oldu.¹² Bunun üzerine ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, Aramco'nun petrol boru hattının inşası için istediği izni ileri bir tarihe erteledi.

⁹ Merkezi Haberalma Grup Raporu ORE-15 "The Hatay Question" 28 Şubat 1947, NSC Serisi Haberalma Dosyaları.

¹⁰ Marshall'dan Meminger'e telgraf, 12 Nisan 1947, 767-90D/4-1247, National Archives (Washington D.C.) Record Group 59 (Bundan sonra bu kaynak RG ... NA şeklinde kısaltılarak ifade edilecektir.)

¹¹ Irvine H. Anderson, *Aramco the United States and Saudi Arabia* (Princeton, New York Jersey Princeton University Press, 1989) s.171-175.

¹² Marshall'dan Büyükelçi J.Rives Childs'e telgraf, 19 Haziran 1948 Foreign Relations, C.V. s.22-23.

Suriye ve ABD arasında büyüyen düşmanlık, Dışışleri Bakanlığı'nda bazı spekülasyonların doğmasına neden oluyordu. Suriye 1940'ların son döneminde Kremlin'in çekim sahasına girebilirdi. Ancak Stalin'in zihninin Avrupa konularıyla meşgul olması ve Sovyetler'in İsrail'i hızlı bir şekilde tanımasının bu dönemde, Orta Doğu da birçok Arabın birleştiği komünist karşıtı reaksiyona sebep olması ve sonuçta Sovyet nüfuzunun sınırlanması ABD'yi rahatlatıyordu. Şam'da ki ABD diplomatlarına göre de Suriye'deki komünist veya Sovyet faaliyetleri Suriye hükümeti nezninde özel bir ilgiye sahip değildi.¹³ Merdam ve Kuvvetli, komünistlerle birlikte bir hedefe gitmeyi veya solo boyun eğmeyi istemiyorlardı.¹⁴ ABD'nin endişesi, komünist lider Halid Bekdaş veya onun 2000 takibçisinin bolşevik stili eylemleri değildi. Gerçek endişesi, Kuvvetli'nin silah ihtiyacının Suriye'nin Sovyetler'e yakınlaşması için zemin oluşturmaları ve Stalin'in ABD'yi tedirgin eden bölgelere girme isteğiydi.¹⁵ 1948 Arap-İsrail savaşında Suriye hızlı bir şekilde Çekoslovakya'dan silah almıştı. Ağustos'un sonlarında, Suriye'nin Sovyetlerle bir uzlaşmaya doğru yöneldiği şeklinde ki raporlar Marshall'ı endişelendiriyordu.¹⁶ Kuvvetli'nin B.M.'nin arabulucusu Kont Falke Bernaddette'nin mütareke önerisini reddetmesi Washington'da düş kırıklığına sebep olurken ABD-Suriye ilişkileri daha da kötüleşiyordu.¹⁷ CIA'nın, Suriye'deki milliyetçi grupların Hatay'ı Türkiye'den zorla elde etmeye yönelik taze bir kampanyaya başlayacakları yönündeki spekülasyonu ABD Dışışleri Bakanlığı'nın sıkıntısını derinleştiriyordu. Bu haber, Aramco'nun boru hattının statüsü konusunda Suriye'de ilerleme kaydetmesi olgusunu gölgeleyecekti.¹⁸ Öğrenciler ve işçilerin Amerika ve İsrail karşıtı gösterileri sonunda Başbakan Merdam Kasım 1948'de

¹³ Hashim, S.H. Behbehani *The Soviet Union and Arab Nationalism* (New York; Methven 1986), s.64-66,88.

¹⁴ Miles Copeland, *The Game of Nations* (New York: Simon and Schuster, 1969) s.44-45.

¹⁵ Majid Khadduri, *Arab Contemporaries* (Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1973) s.155.

¹⁶ Marshall'dan Büyükelçi James Keeley'e telgraf, 25 Ağustos 1948, 861.20200/8-1348, NARG59

¹⁷ Keeley'den Marshall'a telgraf, 24 Eylül 1948, *Foreign Relations C.V.*, s 1421-1422

¹⁸ Keeley'den Marshall'a telgraf. 23 Kasım 1948, 890D.00/II- NARG59

istifa etti. Yeni hükümet, 17 Aralık 1948'de henüz daha Batı için bir bilmece olan bağımsız Halid al- Azm tarafından kuruldu. Bu krizin ortasında ilk kez CIA uzmanı Stephan Meade sağ kanat ordu subayları ile kontak kuruyordu.¹⁹

30 Kasım 1948'de Meade gizlice albay Hüsnü Zaim ile buluştu. Altı veya yedi kez daha tekrarlanan buluşmalarda ordu destekli bir diktatörlüğün olabilirliği konuşulmaktaydı.²⁰ ABD görevlileri görüşmelerin başlamasından itibaren anlamışlardaki Zaim Muz Cumhuriyeti tipi bir diktatördü. Ancak güçlü bir Sovyet karşıtıydı.²¹ Zaim, Amerikan askeri yardımı karşılığında İsrail'le barış yapmaya da istekliydi.²²

Meade ve Zaim 1949'un başları için darbe planını tamamlıyorlardı. Zaim, darbeye temel olabilmesi için ABD ajanlarının iç karışıklıkları provake ve teşvik etmesini istedi. Kısa bir sürede yüklü bir miktar para Zaim için Suriye'ye akacaktı.²³ Ancak Zaim meydana gelen olaylarda Amerikan teminatının eksikliklerini işaret ediyordu. Zaim, Meade'ya, eğer Amerikan yardımını garanti edebilirse çok güçlü bir askeri darbeyi birkaç gün içinde yapabileceğini bildiriyordu.²⁴

Dışişleri Bakan Yardımcısı George McGhee, Filistin mülteci sorununu Suriye hükümeti ile görüşmek üzere Şam'a geldi.²⁵ Ancak bu ziyaretin ABD'nin Zaim'e olan desteğini teyit etmek için olması da mümkündü. Kısa bir sürede öğrenciler hükümetin yolsuzluklarını ve İsrail'le olan savaşın kötü idaresini protesto etmek için yollara

¹⁹ Stephan Meade'dan G-2 (haberalma) ye telgraf 3 Aralık 1948, 350 Suriye, Box 49, Şam Post Files, Record Group 84 Records of the Diplomatic Posts, National Archives, Suitland, Maryland (Bundan sonra bu kaynak NARG şeklinde gösterilecektir.)

²⁰ Copeland, a.g.e., s.50-56

²¹ Meade'dan G-2'ye telgraf 3 Aralık 1948, 350 Syria, Box 49, Şam, Post Files NARG84

²² a.g.e.

²³ Keeley'in Yardımcısı Deane Hilton'dan Keeley'e telgraf, 2 Mart 1949, 890D. 00/3-749, NARG59

²⁴ Meade'dan G-2'ye telgraf. 3 Aralık 1948, 350 Suriye. Box 49, Şam, Post Files NARG84

²⁵ George McGhee, Envoy to the Middle World (New York. Harper & Row; 1983) s.33

dökümler ve 30 Mart 1949'da Zaim darbesini sahneye koydu. Kuvvetli ve Halit el- Azm tutuklandı, anayasa askıya alındı.²⁶ Zaim kısa sürede rejimini takviye etti. ABD politika yapıcılarının darbeden sonraki korkusu,yeni rejimin tanınması durumunda Fransa, İngiltere veya Suudi Arabistan'daki dostlarının rejimin karşısında olma ihtimaliydi.²⁷ Dışişleri Bakanı Dean Acheson Zaim'in darbesinin Latin Amerika darbeleri gibi olmaması için Zaim'in hızlı bir şekilde tanınmamasını kararlaştırdı. Ayrıca rejimi hızlı bir şekilde tanımamayla diğer Arap ülkeleri ordularında da buna benzer hareketler cesaretlendirilmemiş olacaktı.²⁸

ABD diplomatlarına göre Zaim'in diğer diktatörlerden farkı, verdiği teminatların daha fazla oluşuydu. Meade'nin 15 Nisan'da rapor ettiğine göre,ülkenin genelinde 400'ün üzerinde komünist tutuklanmıştı.²⁹ Zaim, Washington'un rejimini tanınması ardından petrol boru hattı anlaşmasını imzalamaya hazır olduğunu ifade ediyordu. İlk kez bir Suriye hükümeti, Türkiye ve İsrail'le ilişkileri geliştirme planı ilan etmekteydi.³⁰ Truman'ında onayıyla geciktirilen Suriye'nin yeni rejiminin tanınması konusu,26 Nisan 1949'da ABD Büyükelçisi James Keeley ve İngiliz, Fransız büyükelçilerinin Zaim'e güven mektuplarını sunmalarıyla hallediliyordu.³¹ 28 Nisan'da Zaim,Keeley'e,İsrail'le barış görüşmelerinin tekrar başlatılacağını ve 250.000 Filistinli mültecinin Jazihar vadisinde, Irak sınırında yerleştirilmesi konusuyla ilgileneceğini belirtiyordu. 16 Mayıs'ta Zaim uzun süre geciktirilen boru hattı imtiyazını onaylayarak hattın inşaatı konusunda son engeli de ortadan kaldırmış oldu.Ardından

²⁶ Meade'dan G-2'ye telgraf, 1 Nisan 1949, 350 Suriye, Box 49, Şam Post Files NARG84

²⁷ S aterthwaite'dan Acheson'a 23 Nisan 1949, 890 D. 01/4-2349, NARG59

²⁸ Acheson'a telgraf 15 Nisan 1949, UM-D29 Executive Secretariat Files NARG59

²⁹ Meade'dan G-2'ye telgraf-15 Nisan 1949, Suriye Weeka (Bölüm5), Box 77, NARG319

³⁰ Yakın Doğu ve Afrika işleri Şefi Joseph Satterthwaite'in Acheson'la 19 Nisan 1949'da ki toplantısı. UM-D29 Executive Secretariat Files NARG59

³¹ Acheson'dan Truman'a 25 Nisan 1949, ve Acheson'dan Keeley'e telgraf 25 Nisan 1949 Foreign Relations, 1949 c.VI, s. 1630-1632

da Suudi Arabistan'dan Akdeniz'e kadar uzanan petrol boru hattı inşa planı uygulamaya geçirildi.

İki hafta sonra Zaim kendisinin Sovyet karşıtı kampanyasını genişletti. Komünist Partisi'ni yasak etti ve düzinelerce sol kanat muhalifi tutuklattı. Temmuz'da Hatay üzerinde Suriye'nin, Türkiye'ye karşı olan bütün iddialarını geri çekti. Uzun süre beklenen Suriye-İsrail mütarekesini imzaladı.³²

Zaim bu gayretlerinin karşılığını Amerika'dan talep etme konusunda aceleci değildi. ABD'den 100 milyon dolarlık bir yardım paketi istedi. Ancak bunun cevabını alamadan 14 Ağustos 1949'da Albay Sami Hinnawi tarafından devrildi. Zaim'in genişleyen kişisel yönetiminden ve İsrail'le dostça politikalarından rahatsızlık duymaktaydı.³³ Amerika'da darbe ile Suriye'de ele geçirdiği çıkarlarını kaybetmekten ve Hinnawi'nin, Zaim'in Amerikan yanlısı politikasını tanımamasından korktu. Truman kabul edilen teminatların ve serbest seçimlerin gerçekleştirilmesi koşuluyla yeni rejimi tanıma kararı aldı. Bununla beraber ABD ve Suriye arasında sorunlar da hemen başladı. 5 Ekim'de Hinnawi, İsrail'in mütareke şartlarını ihlâli devam ederse Suriye'nin misillemesinin zorunlu hale geleceğini ifade etti.³⁴ Bir hafta sonra Aramco, boru hattının yapımında Suriye ile meydana gelen problemlerin çözümü için Amerika'nın yardımını istiyordu.³⁵ 15 Kasım 1949'da yenilenen parlamento seçimlerinde komünistlerin nüfuz sahası elde edebilme için çalıştıkları yönünde ABD askeri haber alma raporları

³² Keeley'den Acheson'a telgraf. 28 Nisan ve 26 Haziran 1949.890D. 01/4 2849 ve 890D. 00/6-NARG59

³³ Keeley'den Acheson'a telgraf, 17 ve 18 Temmuz 1949 *Foreign Relations*, 1949 C. VI, s. 1233-1235
³⁴ Gordon Torrey, *Syrian Politics and Military 1945-1958* (Columbus, OH:Ohio State University Press, 1964) s. 143-146

³⁴ Amerikan Konsolosu William Burdett'den (Kudüs) Acheson'a telgraf, 5 Ekim 1949 *Foreign Relations*, 1949 c. VI, s. 1420-1421

³⁵ Elçilik Ekononmi Görevlisi, Richard Funkhouser'den Memorandum, Şam Büyükelçiliği 13 Ekim 1949,890D. 6363/10-1349,NARG59

Washington'a geliyordu.³⁶ Seçimlerde solcular iktidara gelebilecek gücü elde edemezken, Hınnawi'nin Halkçı Partisi bir zafer kazanıyordu. Parti Irak'ın Haşimi hanedanı ile birleşme planını ilan ediyor, ancak Bağdad'ın birleşme beklentisi, 19 Aralık 1949'da Edip Çiçekli'nin Suriye'nin üçüncü darbesi sonucunda sukut hayal olurken, Suriye-Irak birleşmesi Çiçekli rejimi süresince Suriye'nin gündeminden çıkıyordu. Çiçekli rejimi Suriye içindeki politik kaosa pek müdahalede bulunmadı. Çiçekli, Suriye'de askeri veya başka bir güçlü hükümetin kurulmasıyla ilgilenmiyordu, onun ilgisi Suriye'nin bağımsızlığını korumaktı.³⁷

Truman yönetimi 1950 yılı boyunca Nokta Dört, (Point Four) programı altında ekonomik ve askeri yardım ile bölgede istikrarı desteklemeyi ümid etmişti. Amerika, Sovyetler'in Araplarla yakınlaşma gayretlerinin işaretlerinin görüldüğü bir devrede İsrail'in bölgedeki varlığını garanti etmeye çalışıyordu.³⁸ Sonuçta, bölgede Amerikan karşıtı ve komünist sempatizanı bir potansiyel oluşuyordu. Orta Doğu'nun problemli yılları içinde Suriye hükümetleri kararsız politika izlemişlerdi. Özellikle Filistin probleminin çözümü konusunda 1950 yılı içerisinde Suriye hükümetinin gösterdiği kararsızlık ABD'nin çözüm yönündeki gayretlerini engelliyordu.³⁹

9 Ocak 1951'de ABD Dışişleri Bakanı Dean Acheson'un belirttiği, gibi sorunun çözümünde Suriye anahtardı. Ancak Nazım al- Kutsi hükümeti, Amerika'nın mülteci probleminin çözümü için hazırladığı planı onaylayarak politik bir intihar yapmak istemiyordu. Suriye'de Nazım al-Kutsi hükümetinin 100.000 mültecinin yerleştirilmesine razı olduğu yönündeki söylentiler üzerine sol kanat öğrenciler sokakları

³⁶ Şam Askeri Ateşeliği'nden G-2'ye telgraf 28 Ekim 1949, Suriye Weeka (Bölüm5) Box, 77, NARG319

³⁷ Torrey, a.g.e., s. 150-177

³⁸ "Country Summary-Syria" 21 Şubat 1950, 783.00/2-2150, NARG59

³⁹ McGhee, Envoy to the Middle World s-346-351

dolduruyordu.⁴⁰ Batı karşıtı ve Sovyet taraftarı sloganlar dalgalanırken ABD Suriye'nin sola kayıyor olduğu endişesiyle telaşlanıyordu.⁴¹

Çiçekli yönetimi şunu açıkça gösteriyordu ki Amerikan yardımı ile Arap milliyetçiliğinin sürekli yükselen grafiği durdurulamıyordu. 1950 yılının ortasında Suriye'nin liderleri Kuvvetli gibi ılımlı kişiler ve komünist Halid Bekdaş Amerika'ya düşmanlığı kışkırtabilmek için CIA suikastlarının söylentilerini yayıyorlardı. Truman yönetimi Suriye'de geçici sonuçlar elde edebilmişti. Eisenhower yönetiminde Suriye'de Amerika'nın konumunu düzeltebilmek için yardım önerileriyle çabuk sonuçlar elde etmek istedi.⁴²

Bununla beraber Eisenhower yönetimi CIA'nın gizli faaliyetleriyle büyülenmişti. Eisenhower yönetimi CIA'nın etkisi altında yeni bir strateji benimsiyordu. "Yeni Bakış" stratejisi Amerikan çıkarlarının korunması için daha enerjik bir tepkiyi içeriyordu. CIA, 1953'te İran'da ve 1954'de Guetemala'da çok ucuz bir fiyata kazançlar elde etmişti. Suriye'de Amerikan politika yapımcılarını utandıran **Operation Straggle** ve **Operation Wappen** planları sonuçta ABD yönetimine bu tür faaliyetlerin avantajlarından daha fazla dezavantajların olabileceğini gösterecekti. **Operation Straggle** Nasır'ı izole etme Suriye'de ve Sovyet nüfuzunu kısımaya yönelikti. Ancak o, gerçekte Suveyş Krizi'nin en ateşli günlerinde Kuvvetli'yi Rusya'nın yardımını aramayı tekekti., Dokuz ay, sonraki **Operation Wappen** fiyaskosu da, ülke içinde komünist yanlısı subayların kuvvetlenmesine yardımcı oluyordu. CIA sonuç alabilmek için bu kez Türkiye-Suriye Krizi'ni çıkarıyordu. Kriz kısa sürede bir süper güçler krizi haline gelecekti.

⁴⁰ "Regional Policy Statement; Near East" 28 Aralık 1950 *Foreign Relations* 1950,c.V, s. 273

⁴¹ Büyükelçi Cavendish Connon'dan Acheson'a telgraf 26 Ocak 1951, 783, 00(W) I- 2651, NARG59

⁴² Şam Büyükelçiliği Politik İşler Görevlisi David Gamon'dan Acheson'a telgraf 9 Nisan 1951,511-83/4-951, NARG59

B) Sovyetler Birliği'nin Orta Doğu Politikası

Doğu ve Batı sistemleri arasındaki kaçınılmaz çatışma korkusuyla şartlanmış Sovyet liderleri için, II.Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan "Soğuk Savaş" onların Batılı güçlere olan itimatsızlıklarını teyid edici nitelikteydi. Truman Doktrini ve bunun sonucunda 6.Filo'nun Akdeniz'e yerleştirilmesi NATO'nun kuruluşu ve daha sonra gerçekleştirilmeye çalışılan Orta Doğu'da bir bölgesel savunma ittifakı kurma çabaları yönünde atılan adımlar Batılı liderler tarafından Moskova'nın hareketlerine karşılık verme olarak düşünölsede bu adımlar Kremlin'de Stalin ve yerine gelenlerin paylaştığı kuşatılma kompleksi nin kuvvetlenmesine neden oldu.⁴³

Batı'nın 1960'lara kadar devam eden nükleer üstünlüğünden dolayı askeri sahada mücadele edemeyen Doğu Bloku için tek yol politik savaş olarak beliriyordu. Ancak Stalin'e göre, bağımsızlıklarını kazanma mücadelesi veren ölkelerde, emperyalist kapitalistlerin menfaatlerine hizmet eden komprador (işbirlikçi) burjuvazi ile yerli endüstriyi destekleyip milli bağımsızlığı savunan milli burjuvazi arasında savaş vardı. Komprador burjuvazi, emperyalist burjuvazi ile işbirliği yaparak milli burjuvazinin ve bölgesel endüstrilerin gelişmesini engelliyordu. Bu bakış açısı Moskova Ünivresitesi'nden V.B.Lutskyi'nin 1952'de yazdığı "Arap ölkelerinde Milli Hürriyet Mücadelesi" başlıklı makalesinde de göröldüğü gibi bağımsızlığını kazanan veya kazanma mücadelesi veren ölkelerdeki gelişmeleri açıklamada hâlâ geçerli resmi Sovyet bakışıydı. Lutsky'ye göre Mısır, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Transürdün ve Lübnan resmi olarak bağımsız olsalarda, bu ölkelerin iç işlerine karışan Amerikalı ve İngiliz ajanlar askeri darbelerle işbaşına komprador liderler getirmişlerdi. Arap komünistler, çalışan kesimin lider olacağı bir

⁴³ Oles M.Smolansky, *The Soviet Union and the Arab East under Khrushchev*, (New Jersey: Associated University Press Inc, 1974) s.15.

emperyalist karşıtı cephe oluşturmaya çalışıyorlardı. Stalin'in, bağımsızlıklarını yeni kazanan ve kazanma mücadelesi veren lkelerdeki burjuvazi ve milliyetçi liderlere olan bu gvensizliğı dolayısıyla, SSCB'nin politik savaş yolundaki gayretleri de oldukça cılız kalıyordu.⁴⁴ Bununla beraber, SSCB, Orta Doğu'da Fransız askerlerinin Lübnan'dan ve Suriye'den, İngiliz askerlerinin Mısır'dan çekilmesini ngren Arap milliyetçi taleplerini ve Filistin'de Yahudi devleti kurulmasını destekledi. Bunu yaparak Stalin olumsuz bir şekilde de olsa Batılılar'ın bölgeden çekilmesinin hızlandırılmasına katkıda bulundu.

Stalin'in ölümünden sonra Sovyetler Birliği'nin katı ve doktriner politikasında yavaşda olsa değişiklikler oluşuyordu. Stalin'den sonra gelenlere ve özellikle de Nikita Kruşçev'e göre Stalin'in etkin fakat elastikiyeti olmayan politikasında yanlışlıklar vardı. Onların eleştirisine göre Stalin, az gelişmiş lkelerdeki değişimleri farkedip, Moskova'nın kullanımına uygun fırsatlardan yararlanamamıştı. Büyük ve kullanılmamış bir koloni-karşıtı kaynak SSCB'nin kullanmasını bekliyordu.⁴⁵ Bu yeni bakış açısı içinde Kruşçev ilgisini yeni bağımsızlığını kazanmış ve tarafsız dış politika izleyen ülkeler üzerine yoğunlaştırdı. Onlara ekonomik, finansal, teknolojik ve askeri yardım vermekten SSCB'nin amacı Batı'nın politik ve ekonomik etkinliğini zayıflatmak ve mümkün olduğu zaman ise yok etmektir. Orta Doğu'da Kruşçev'in "Hücum et ve yok et" politikası bu gibi askeri ve stratejik düşüncelerden kaynaklanmıştı. Bağdad Paktı'nın kuruluşu, Amerika tarafından Türkiye, Pakistan, Suudi Arabistan ve Kuzey Afrika'da üsler oluşturulması ve daha sonra Türkiye ve İtalya'ya orta menzilli füzelerin yerleştirilmesi sonucunda Avrupa Rusya'sının büyük bir kısmını Amerikan uçak ve füzelerinin menzili

⁴⁴ Aryeh Y. Yodfat, *Arab Politics in the Soviet Mirror* (Jerusalem: Keter Press, 1973) s.1-4.

⁴⁵ Wynfred Joshua *Soviet Penetration into the Middle East* (New York: National Strategy Information Center Inc, 1972) s.3-4.

içine giriyordu. Bundan dolayı Kruşçev, Washington'un planlarını zorlaştırmak için 1954 ve 1955'in başlarında bölgesel ittifaklara katılmayan Arap ülkeleriyle yakın ilişkiler kurma yoluna gitti. Arap dünyasındaki en güçlü ve en nüfuzlu ülke olarak görünen Mısır, Kruşçev'in bu Orta Doğu, politikasının başarısı için anahtar ülkeydi. Mısır'ın Batı'dan uğradığı hayal kırıklığı, İsrail korkusu ve Arap ülkeleri arasındaki politikalarda ihtiyaç duyduğu güç, Kruşçev'e Orta Doğu'ya girebilmesi için bir kapı aralığı sağlayacaktı.⁴⁶ Bu kapı aralığından geçerek Kruşçev Suriye'ye ulaşacaktı.

- Jukov Olayı ve Türkiye-Suriye Krizi

Kruşçev kolektif lider takımının en soğukkanlı elemanıydı. Ancak onun bu soğukkanlı görüntüsü Macaristan ve ardından da Polonya'da ki ayaklanmalardan sonra hızla zarar görecekti. Merkez Komitesi'nin Aralık 1956 toplantısında neredeyse parti liderliğinden indirildiği söylentileri dolaşıyordu. 1957'de Kruşçev, Parti Prezidyumu'nda bir ayaklanma ile karşılaşacaktı. Molotov, Malenkov ve Kaganoviç liderliğindeki grup Kruşçev'e "senin dördüne karşı biz yediyiz, istifa et dediler." Kruşçev ise "7 ye 4 aritmetikte çoğunluk olabilir fakat politikada olmayabilir" dedi.⁴⁷ Kruşçev, Maraşal Georgi Jukov'uda yanına alarak konuyu Merkez Komitesi'ne götürdü. Kruşçev karşıtı grup Jukov'un sert çıkışı sonucunda toplantıdan önce cesaretlerin yitirmişlerdi. Jukov toplantıda güvenlik polisi dosyalarından ilk bolşevik liderlerden Leo Kamanev tarafından Stalin'e hapisneden kendi kanı ile yazılmış bir mektup çıkardı. Mektupta Molotov'un uygulanan işkenceyi artıran emri verdiği belirtiliyordu. Burada önemli olan mektubun içeriğinden çok, silahlı

⁴⁶ Smolansky, a.g.e., s.17.

⁴⁷ Otto Preston Chaney, Zhukov, (Oklahoma: University of Oklahoma Press, 1971) s.398-399

kuvvetlerin bir numaralı adamının partinin birinci sekreterini destekliyor olmasıydı.⁴⁸

Sovyetler Birliği'nde bürokrat kesim, orta ve üst sınıflar ile ordu mensuplarının kafasında 1930'larda Stalin'in uyguladığı dışlama kampanyasının izleri vardı. Birçokları bedenlen sağ olsalarda ruhen çökmüşlerdi, inançları ve sadakatleri, kaybeden bir tarafta olma korkusu yüzünden zayıflamıştı. Eğer Jukov bir askeri birliği Kremlin'e gönderip hiç bir resmi görevi olmayan Kruşev'i tutuklatsaydı, Sovyet üst sınıfları maraşalin arkasından gelecekti.

Jukov, Sovyetler'de politik olarak güçlü olan grupların üzerindeki otoritesi yanında halkın partiden daha fazla saygı duyduğu ordunun başındaki adamdı. Stalin'in 1930'ların dışlama kampanyasında yer almayan ve Berlin fatihi olmasından gelen prestiji yüzünden Moskova'dan sürülen kişiydi.⁴⁹ Kruşev, Haziran 1957 sonlarından itibaren yerini Jukov'un sayesinde koruduğunu hissediyordu. Marşal Jukov'un 22 Eylül 'de Yugoslavya hükümeti tarafından açıklanan Yugoslavya ziyareti sırasında ülkede yokken, Savunma Bakanlığı görevinden Jukov alınabilir ve böylece bir askeri darbe ihtimalide ortadan kaldırılabilirdi. Ancak bu durumda Jukov'un şahsi popülaritesi etkilenmeyecek ve Parti Predizyumu'ndan alınamayacaktı. Kruşev'in daha büyük bir şeye ihtiyacı vardı. Jukov savaş heveslisi olarak itham edilebilmeliydi. Rus halkı üzerinde Stalin'in zulmü kadar II.Dünya Savaşı sırasında yaşadıkları ızdırapda derin izler bırakmıştı. Rus halkı savaş istemiyordu ve onların çoğunun gözünde Kruşev barışçı ve Batı ile iyi ilişkiler geliştirilmesinden yana olan bir liderdi. Kruşev halktaki bu genel savaş korkusunu defalarca kullanmıştı.⁵⁰ "Anti-Parti Grup"u 29 Haziran 1957 kararlarıyla tasfiye

s.⁴⁸ Louis Fischer "The Fatal Mistake of Marshal Zhukov" *Reader's Digests* C.72, No:431, Mart 1958 s.97-98.

⁴⁹ William J. Spahr, *Zhukov, The Rise and Fall of a Great Captain*, (Presidio, 1993) s.235-236.

⁵⁰ Chaney, a.g.e., s.403.

ederken ve Molotov'u da çeşitli uluslararası konularda Leninist politikalardan ayrılarak diğer ülkelerle dostça ilişkilerin geliştirilmesini engellemekle itham ederek görevinden uzaklaştırırken Kruşev, sürekli halktaki bu savaş korkusunu kullanmıştı.⁵¹

Orta Doğu'daki gelişmeler Kruşev'e Jukov'u devirmek için aradığı fırsatı verecekti. 1956 sonlarında Ürdün'de başlayan olaylar, Washington'un 6.Filo'yu Doğu Akdeniz'e göndermesi ve Türkiye'nin Suriye sınırına askeri yığması Orta Doğu'daki ortamı gerginleştiriyordu. Sovyetler Birliği, 6.Filo'nun hareketi ve Eisenhower Doktrini hakkında reaksiyoner demeçler verirken, bu demeçlerde Türkiye'nin Suriye sınırına asker yığması konusunda ısrarla bahsetmiyordu.

Suriye'ye Sovyet silahlarının gelmesinin ardından 13 Ağustos 1957'de iki Amerikan diplomatı Suriye'den sınır dışı ediliyor iki gün sonra, ise genelkurmay başkanının istifa ettiği açıklanıyordu. Yerine Batı'da komünist sempatizanı olarak bilinen Afif al-Bizri getiriliyordu. Batı ve Türkiye Suriye'nin giderek daha fazla sola kaymasından endişe ediyorlardı. 10 Eylül'de Sovyet Dışişleri Bakanı Andrei Gromyko "Türkiye kendisini uçurumun dibinde bulabilir" uyarısını yapmasına karşın, Sovyetlerin Ankara büyükelçisi Menderes'e Sovyet Başbakanı Bulganin'den oldukça ılımlı, tehdit etmekten ziyade müsterih olmasını sağlamaya çalışır ifadelerin bulunduğu şahsi bir mektup ulaştırıyordu.⁵²

4 Ekim 1957'de Jukov'un Yugoslavya'ya gitmek için Sovyetler Birliği'nden ayrılması üzerine Kruşev Yalta'da yaptığı tatili keserek Moskova'ya döndü. 7 Ekim 1957'de *New York Times*'dan James Ruston'la yaptığı röportajda Kruşev hemen Türkiye'den bahsedecekti. Ankara'nın ABD'nin etkisiyle hâlâ sınıra asker gönderdiğini

⁵¹ Robert Tucker "Behind the Moscow Purge" *The New Leader* 15 Temmuz 1957, C.XL, Sayı: 28, s. 4-5

⁵² John Donovan U.S. 8 Soviet Policy in the Middle East (New York: Factson File Inc, 1972), s. 86

belirtirken sözleri Bulganin'in mektubundaki ılımlı havadan çok uzaktı. "Biz pasif kalamayız. Türkiye bizim komşumuzdur ve bizimle uzun bir sınıra sahiptir. Biz Türk hükümetini, Türkiye'yi kaçınılması zor savaş uçurumuna sürükleyebilecek aceleci ve maceracı adımlara karşı uyarmak isteriz... Türkiye kuvvetlerini Suriye sınırına yığıyor. Sovyetler Birliği ile olan sınırlarının belirli kısımlarını bile çıplak bırakıyor. Fakat kesinlikle bunu yapıyor olamaz... Sonuçta, ABD bu bölgeden çok uzak bizse komşuyuz..." demektedir.⁵³

Moskova radyosu 14 Ekim'de Türk askerlerinin Suriye'ye iki saldırıda bulun duklarını ve Türk uçaklarının sınır üzerinde uçtuklarını iddia ediyordu. İki gün sonra Sovyet Dışişleri Bakanı, Türkiye'nin 500 tank ve 50.000 askeri sınıra yığdığını ve 27 Ekim seçimleri sonrası saldırı planladığını iddia edecekti. Moskova Radyosu yaptığı açıklamada, Birleşmiş Milletler'e üye devletlerin derhal Suriye'ye yapılan bu saldırının durdurması amacıyla askeri yardım vermesi gerektiği, barışı bozanları cezalandırmak ve saldırıyı durdurmak için Sovyetler'in bu kuvvetlere katılmaya hazır olduğunu açıklıyordu. Sovyet medyasının bu kampanyası çok sayıdaki Sovyet vatandaşı üzerinde etkili olmuştu.⁵⁴ 18 Ekim'de TASS haber ajansı Amerika Birleşik Devletleri'ni Suriye üzerine Türkiye'yi saldırıya teşvik etmekle suçluyordu. Haberde SSCB'nin BM kararları ve Sovyet çıkarları çerçevesinde saldırıya uğrayan ülkeye gerekli her türlü yardımı yapacağı ifade ediliyordu. Sovyet basınında Süveyş ve Macaristan krizlerine benzer bir hava yaratılmak isteniyordu. 21 Ekim'de SSCB Dışişleri Bakanlığı Türkiye sınırına asker yığıldığını yalanlamayacaktı. 22 Ekim'de SSCB Dışişleri Bakanı Gromyko B.M. Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, saldırılan ülkeye her türlü yardımı yapacakları yönünde oldukça sert bir ifade kullanacaktı.⁵⁵

⁵³ *The New York Times*, 10 Ekim 1957.

⁵⁴ James E. MacSherry, *Khrushchev and Kennedy in Retrospect*, (California: George Banta Company, 1971) s.22.

⁵⁵ *U.S. News & World Report &*. Kasım 1957.

Ertesi gün Tiflis'te II.Dünya Savaşı komutanlarından Mareşal Konstantin Rakossovsky'nin Türkiye sınırına komşu olan Trans-Kafkasya ordu komutanlığına atandığı ilan edilecekti. 25 Ekim 1957'de SSCB'nin hükümet organı, Sovyet Yüksek Presidium'u toplanıp Jukov'u Savunma Bakanlığı'ndan alıp yerine Mareşal Malinovsky'i getirdi. Böylece Jukov'un darbe yapabilmek için kullanabileceği askeri kişiliği elinden alınmış oluyordu. Jukov 26 Ekim'de Moskova'ya döndüğünde havalanında yerine getirilen Mareşal Malinovsky ve üst düzey komutanlar tarafından karşılanacaktı. Onlar Jukov'u ordu içinde bir destek bulamayacağı konusunda ikna etmişlerdi. Aynı Sovyet halkı 7:30'da Jukov'un görevinden alındığına dair kısa bir haber duyacaktı. Jukov'un artık bir hükümet makamı yoktu. Yalnızca onu Parti Prezidyumu'ndan atmak kalmıştı. Kruşev'in artık Jukov'un popülaritesinden korkması için hiçbir sebep kalmamıştı.⁵⁶ Jukov'un Parti Prezidyumu'ndan atılması konusu 29 Ekim'de karara bağlanmış olmalıydı ki Gromyko BM'de aynı gün yaptığı konuşmada oldukça ılımlı bir ton kullanıyordu. Artık Suriye'ye destek sözü telaffuz edilmiyordu. Aynı akşam Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliğinde verilen bir resepsiyona Kruşev, Bulganin ve Mikoyan'da katılıyordu. Kendisinin de resepsiyonda bulunmasını Kruşev, barış için yapılmış bir jest olarak tanımlıyordu. Jukov hakkındaki soruya ise "Bu gece sakın olarak uyuyabilirsiniz, uyku iyidir" yanıtını veriyordu. Kruşev yaptığı açıklamada savaşı düşüneni lanetliyor ve savaş isteyeninin kendisi savaştın diyordu. Kruşev'e göre SSCB'ye kalırsa yüzlerce yıl dünya savaş yüzü görmeyecekti.⁵⁷

Jukov'un Merkez Komitesi'nden uzaklaştırılması kararı 2 Kasım'a kadar açıklanmadı. Açıklanan kararda Jukov, kendi otoritesini parti otoritesinden üstün tutmak, orduda kendisine bağlı bir grup oluşturmakla suçlanıyordu. Bölgesel parti toplantılarında ise

⁵⁶ *Time*, 4 Kasım 1957.

⁵⁷ Mc Sherry, a.g.e, s.25.

Jukov'un politik olarak tutarsız ve maceracı bir eğilimde, diğer bir ifadeyle savaş heveslisi olduğu ifade ediliyordu.

9 Haziran 1959'da bir resepsiyonda Jukov hakkındaki bir soruya karşılık Savunma Bakanı Malinovsky, onun emekli maaşı aldığını, hatıralarını yazdığını ve balıkçılığı öğrendiğini söyleyecekti.⁵⁸ 2 Kasım'da BM'de yaptığı konuşmada Gromyko, "Türkiye-Suriye Krizi"nden geçmiş zaman kullanarak bahsediyordu. 3 Kasım'da ise bir Sovyet dergisi Kruşçev'in bir Kanada'lı gazeteciye söylediklerini yazıyordu. Kruşçev verdiği demeçte bir savaş tehlikesi görmediğini ve II.Dünya Savaşı öncesi durumun şu anda mevcut olmadığını belirtiyordu. 5 Kasım'da ise *İzvestia*, İran Şahı'nın Türkiye'nin komşularına saldırmak niyetinin olmadığını ifade eden bir mektubunu yayınlıyordu.⁵⁹ Kruşçev sonuçta, "Türkiye Suriye Krizi"ni kullanarak bir savaş korkusu yaratıp en tehlikeli rakibi Mareşal Georgi Jukov'u devirmeyi başarıyordu.

⁵⁸ Spaher, a.g.e., s.241-242.

⁵⁹ McSherry, a.g.e., s.26.

C) Türkiye'nin Orta Doğu Politikası

Türkiye Orta-Doğu ülkeleriyle 1937 Sadabat Paketi'ne kadar bir dizi anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmalar temel temel olarak sınırların tanınmasını ve ikili ilişkileri düzenlemektedir 1937 Sadabat Paketi ise yaklaşan II.Dünya Savaşı dünyasında bir güvenlik arayışının sonucudur. Dışişleri Bakanı Aras'ın şu sözlerinden Türkiye'nin bu pakt hakkında gerek Sovyetler Birliği'ni ve gerekse İngiltere'yi bilgilendirdiği anlaşılmaktadır:

"Batı Asya'yı ortak bir kardeşler vatani haline koyan dostumuz Sovyet Rusya'nın ve öteki dostumuz İngiltere'nin rızalarıyla vücuda gelen bu muazzam eser..."⁶⁰ Türkiye bu anlaşmanın dost devletlerle sınırlı kalmamasını, Irak gibi diğer Arap ülkelerinin de pakta katılmasını istiyordu. Aras bu isteği şöyle belirtecekti. "Komşu ve dost Irak'ın bu paktta yer alması pakti imzalayan devletlerle Arap devletleri arasında bir köprü olacaktır."⁶¹ Ancak pakt gelişemedi. Bölgedeki diğer devletlerin henüz bağımsızlıklarını kazanamamış olmaları ve Mısır'ın ikincil bir rol oynadığını düşündüğü pakti önemsememesi, paktın gelişmemesinin temel nedenlerini oluştuyordu.⁶²

İnönü'nün II.Dünya Savaşı öncesinde ve savaş sırasında yürüttüğü ABD, İngiltere, Almanya ve Rusya arasındaki denge politikası savaş sonrasında mümkün olmayacak ve İnönü'nün 1945'den

⁶⁰ Aptullahat Akşin, Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi (İstanbul: İnkilap ve Aka Kitabevleri Koll, Şti., 1966) s-81

⁶¹ a.g.e.,

⁶² a.g.e., s-82-83

önceki politikasında Sovyetlerle olan yakın ilişkilerinin yerini savaş sonrasında ABD ve Batı Avrupa alacaktı.⁶³

Sovyetler 1945'te süresi dolan dostluk anlaşmasını yenilemeyeceklerini açıklıyorlar ve sınırların yeniden düzenlenmesiyle, Boğazlarda üs talep ediyorlardı. Durum Washington Büyükelçimiz Hasan Ragıp Baydur tarafından Amerika Dışişleri Bakan vekil Joseph Grew'e söylenecek fakat bakan vekilinden "sempati temennisi" dışında birşey elde edilemeyecek, İngiliz dışişleri Bakanının ABD nezdinde yaptığı girişim de sonuçsuz kalacaktı. Stalin, Potsdam'da Türkiye'nin zayıf bir ülke olması dolayısıyla Boğazlar'ı savunamayacağını ve kendisine Boğazlarda üs verilmesi gerektiğini iddia ederken, Truman Boğazlar'ın B.M'ye devrinden yanaydı.

19 ve 21 Ağustos 1946'da ABD ve İngiltere'nin Boğazlar hakkındaki notaları Türkiye'ye gelirken, Rus notası 22 Ağustos'ta ulaşacak, notada belirtilen Boğazlar'ın, Türkiye ve Karadeniz ülkeleri tarafından savunulmasını içeren görüşünü Türkiye reddedecek, 24 Eylül'deki ikinci Sovyet notasını 18 Ekim'de Türk cevabî notası izleyecekti. Rusya bu durumun Türkiye için ciddi sorunlar doğuracağını belirtiyordu.⁶⁴

"... O tarihlerde Harriman Moskova'da Büyükelçi idi. Ankara da kendi anlattı. Batılı diplomatlar toplanıp sabaha kadar Rus ordularının hududu aşmasını beklemişler"di⁶⁵

⁶³ Ali Gevgili, *Yükseliş ve Düşüş* (İstanbul: Altın Kitapları Yayınevi, Temmuz 1981) s.32

⁶⁴ Ahmet Şükrü Esmer, *Türk Diplomasisi* (İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1959) s.98-100

⁶⁵ Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969) s. 262

Washington Büyükelçimiz Feridun Cemal Erkin, Truman'ın çok sert bir nota hazırlattığını, Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Nimitz'in "Sayın Başkan demiş belirtmeliyim ki bu nota bizi Sovyetlerle harbe kadar götürebilir kararınızı ona göre veriniz." dediğini Başkan'ın ise tereddütsüz "pekâla kabul harp istiyorlarsa şimdi buyursunlar"⁶⁶ dediğini aktarmışlardır.

Türkiye Büyükelçisi Münir Ertegun'ün ölümü üzerine cenazeyi Truman'ın o dönemin en büyük savaş gemisi Missouri ile göndermesi bir dostluk gösterisi olduğu kadar Rusya'ya ise bir gözdağı niteliğindedir. Buna Rusya nota ile cevap verdi.

Altıyüzbin kişilik bir orduya sahip olan Türkiye'nin Rus istekleri karşısındaki tutumu açıktı. İsmet İnönü 10 Ekim 1957 tarihinde gazetelere bu konu hakkında verdiği demeçte şöyle diyordu: "Birleşmiş Milletlere girdikten sonra Rusya ile yeni muahade yapma imkânını aramıştık. Molotov bize şartlarını söyledi. İstanbul'da üsler, şarkta arazi istiyorlardı. Derhal reddettik ve İngiltere ile Amerika'ya eğer Rus teklifini desteklemek için beraberlik gösterirlerse hepsine karşı muhabere edeceğimizi söyledik".⁶⁷ "... Kâzım Karabekir ise Büyük Millet Meclisi'nde verdiği demeçte "Boğazlar Türk milletinin boğazı Kars yaylası da bel kemiğidir"⁶⁸ diyordu.

Manchester Guardian yayınladığı makalede ülkedeki genel havayı şöyle verecekti. "... Rusya tarafından son zamanlarda ileri

⁶⁶ Feridun Cemal Erkin, *Dışışlerinde 34 Yıl; Anılar Yorumlar*, c.I (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1980) s-10

⁶⁷ Aptülâhat Akşin, *Türkiyen'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri* (İstanbul: Akgün Matbaacılık ve Kitapçılık Müessesesi, 1959) s-9.

⁶⁸ a.g.e., s-10

sürülen şiddetli tenkitleri göz önünde tutan muhafazakâr Türk gazeteleri okuyucularına rahatlık vermek için şu teminatı ileri sürüyorlar. Türk birliğinin tehlikede olduğuna dair endişeler yersizdir. Celâl Bayar'ın şahsında ve hayatında ve partisinin siyasetinde böyle bir endişeye sebep gösterecek bir nokta yoktur.⁶⁹

"24 Şubat sabah saat dokuzda Washington'daki İngiliz büyükelçisi Truman yöntemine İngiltere'nin artık Yunanistan ve Türkiye'ye savaş sonrası yardımı vermeye devam edemeyeceğini resmen bildirdi."⁷⁰ Bunun üzerine ABD Orta Doğu'yu Sovyetler'e bırakmamak için sahneye çıkacaktı. Amerikan dışişlerinin görüşüne göre Türkiye, Yunanistan ve İran'ı tehditleriyle kontrol etmeye çalışan SSCB'nin zayıf durumda olan Arap ülkelerine sızmaya çalışacağı kesindi. Bu durumda ise dünya petrolü Rusya'dan alacaktı ve Asya ile Avrupa, Rusya'ya açık hale gelecekti.

Truman'ın Türkiye ve Yunanistan'a yardım için Kongre'ye sunduğu öneri paketinde, Türkiye'ye yapılacak olan desteğin, altıyüzbin kişilik bir ordunun ülkenin ekonomisine veridiği yükü kaldırabilmesi için 150 milyon dolar düzeyinde olması gerektiği belirtiliyor, ayrıca bazı ihtiyaç fazlası mühimmatın da yardım kapsamında verilmesi öngörülüyordu.

Kongre'den çıkan karar, Türkiye'ye, ordusunun modernizasyonu ve ekonomik yatırımlar yapabilmesi için 100 milyon dolar, Yunanistan'a ise askeri ve ekonomik yardım olarak 300 milyon dolar verilmesi yönündeydi.⁷¹

⁶⁹ Halit Tanyeli, Adnan Topsakaloğlu, ed, izahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1949-1950 (İstanbul: İsten Matbaası, 1958) s-30

⁷⁰ George McGhee, ABD- Türkiye- NATO- Ortadoğu Çev: Belkıs Çorakçı (Ankara: Bilgi Yayınevi, Aralık 1992) s-30

⁷¹ *Ulus*, 12 ve 19 Mart 1947, s- 1-3-4

ABD'nin Ankara büyükelçisi Edwin Wilson'a göre "verilen malzeme karşılığında Türkiye'yi aşırı ağır bir mali borç yükü altına sokupda, Sovyetler'in oyununa bilmeyerek yardımcı olunmaması"⁷² gerekiyordu. Böylece Amerika ve Türkiye arasında aktif işbirliği dönemi açılmış olacaktı.

Türk Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak 23 Mayıs 1948'de Sivas'ta verdiği demeçte "Türkiye'nin, dış siyasetinin temeli İngiltere ile ittifakımız, Amerika ile derin dostluk ve işbirliği münasebetlerimizdir" diyor ve Avrupa milletleri arasında anlaşma ve birleşme imkânlarının kuvvetlendiğini tuttuğumuz siyasetin bizi Batı devletleriyle özellikle Fransa ve İtalya ile daha sıkı işbirliğine götürdüğünü belirtiyordu.⁷³

Truman Doktrini'ni basın ve muhalefetde olumlu buluyordu. Doktrin henüz açıklanmamışken Nihat Erim, Türkiye'nin Rus baskısına karşı gerekirse bir on yıl daha direnebileceğini belirtiyor ve " ... İngiltere'nin Orta ve Yakın Doğu'da hayati menfaatleri vardır. Bu bölgeyi kendi haline bırakıp herhangi bir istilâcı ile boğuşmamıza seyirci kaldığı takdirde uğrunda çarpıştığı gayelerini de bir anda feda etmiş olur..." demektedir. Ayrıca aradaki mesafeye bakarak Amerika'nın Yakın Doğu ile ilgilenmeyeceğini düşünmenin yanlış olacağını, bunu mantığın gerektirdiğini belirtiyordu.⁷⁴

Truman'ın Kongre'den Türkiye ve Yununistan için yardım istediğinin açıklanmasının ardından yazdığı makalede ise Erim,

⁷² McGhee, ABD- Türkiye- NATO - Ortadoğu, s-56

⁷³ Akşin, Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri, s. 15

⁷⁴ Nihat Erim "Eğer Türkiye İsterse" *Ulus* 17 Şubat 1947,s.2

“insanlığın müşterek kaderine inanmış ve bu ölköye en çok hizmet etmiş olarak anılacak milletlerin başına Birleşik Amerika'nın geleceğini söyleyenlerin yanılmadıklarına biz de inanmaktayız...” demekle ve Amerika'nın kendi kıtasına kapanma politikasının dışına çıkarak dünyadaki gelişmeleri görmesini övmekteydi.Devamla da " ... Yunanistan'ın nelere katlandığını görmekteyiz... Küçük Asya'da emperyalist emellere fırsat verilmemesi gerekmektedir. İkinci Cihan Harbi içinde olduğu gibi bu çok buhranlı harp ertesi devrede de Türkiye, ağır fakat o nispette şerefli bir vazifeyi başarmak hususundaki azminden hiçbirşey kaybetmemiştir. Tersine İngiliz müttefiklerimizle beraber Amerikan dostlarımızın da, Türk davasını kendi davaları olarak kabul etmeleri bu azmi kuvvetlendirecektir.”⁷⁵

Aynı gazetenin aynı tarihli sayısının altıncı sayfasında "Washington'da Yorumlar" başlıklı haberde "... Bu nutuk Yunanistan, Türkiye ve Ortadoğu çerçevesini aşmakta ve gerek Avrupa gerekse bütün dünya memleketlerinde iktidarı ele geçirmek uğrunda solcu azınlıkların sarfettikleri gayretlere mukavemet için yapılmış bir davettir... Denilebilir ki Birleşik Amerika bütün imkânlarını sadece Yunanistan, Türkiye ve Orta Şark'a değil fakat Sovyet nüfuzunun kendini göstermek tamayülünde olacağı her yerde kullanacaktır..."⁷⁶ deniliyordu.

Amerika'nın ticaret eski bakanı Henry Wallace ise Truman doktrinini şöyle değerlendirmektedir. "İngiliz imparatorluğu için Yunanistan ve Türkiye'de ki durumun hayati bir ehemmiyet arzettiği

⁷⁵ "Nihat Erim" Amerika'nın Kararlı Durumu" *Ulus*, 13 Mart 1947, s. 1-5

⁷⁶ "Washington'dan Yorumlar" *Ulus*, 13 Mart 1947, s-6

vakasının ışığı altında incelenmesi gerektiğini söylemiştir... Birleşik Amerika için bahis mevzu olan şey sadece Yunanistan'daki demokrasinin fakat bilhassa Orta Doğu petrollerinin garanti altına alınmasıdır..."⁷⁷

Türkiye ve Yunanistan arasında o yıllarda herhangi bir sorun yoktur. Hükümetlerin işbirliği demeçleri yanında basınımızda da sıcak hava esmektedir. Ahmet Şükrü Esmer "Yunanistan'a yardım" başlıklı yazısında Yunanistan'a bu güne kadar ABD tarafından yapılan toplam yüz milyon dolara yakın yardımın kâfi gelmediğini, savaşın tahribatı ve iç harbin ülkenin istikrara kavuşmasını engellediğini belirtmektedir. İngiliz askerlerinin çekilmelerinin gündemde olmasının da Yunanistan için diğer bir endişe konusunu oluşturduğunu söylemekte ve şöyle devam etmektedir. "...Yunan hükümetinin endişeye düşmesi tabiidir. İngiltere ve Amerika Yunanistan'ı islav bloku ülkeleriyle giriştiği mücadelede yalnız mı bırakacaktır. Bu durumda Yunanistan'ın mukavemette devam edemeyeceği meydandadır ve devam edemeyipte düşecek yani islavların nüfuzu altına girecek olursa İngiltere'nin ve Amerika'nın Yakın ve Orta Şark'taki vaziyetleri ne olacaktır."⁷⁸

Türk dış politikasında iktidar ve muhalefet arasında herhangi bir görüş ayrılığı bulunmamaktadır. 13 Mart 1947'de Ankara'da *New York Times*'in Türkiye muhabirine Bayar şöyle der, "Demokrat Parti Birleşmiş Milletler Paktı'nın ihtiva ettiği insani esaslara şiddetle taraftardır ve beşeriyet için bu esaslara bütün milletler tarafından

⁷⁷

Ulus, 11 Mart 1947, s-1- **4**

⁷⁸

Ahmet Şükrü Esmer, "Yunanistan'a Yardım" *Ulus*, 12 Mart 1947, s-3

elbirliğiyle ve samimi suretle tatbikinden başka bir kurtuluş yolu bulunmadığına kanidir... Türk milletinin Yakınşark ve dolayısıyla bütün dünya sulhu için en büyük bir emniyet unsuru olduğu öyle anlaşılıyor ki Birleşik Amerika umumu efkârı tarafından layıkıyla takdir edilmiştir. Başkan Truman'ın Türkiye'ye yardım hususunda teklifini bu bakımdan büyük memnunlukla ve şükranla karşılıyoruz."⁷⁹

Bayar ayrıca Fransızca yayınlanan bir derginin muhabirine şöyle demektedir: "Eğer komşumuz Sovyet Rusya iddialarından vazgeçip ihtilafları müsait bir şekilde halletmek hususunda tekliflerde bulunursa çok memnun oluruz. Lakin Rusya'nın yapacağı bu gibi teklifler harici siyasetimizde hiçbir değişiklik husule getirmez."⁸⁰

Daha sonra hükümetin Anglo-Sakson alemi ile sıkı siyasi işbirliğini tasvib ettiğini söyleyen Bayar, Türkiye'nin dünya sulhünün devamına sarfettiği gayretler karşısında beynelminel münasebetlerde hakkımız olan yeri alamayışımıza, Amerikan yardımından az istifade edişimize temas ederek "Bunun sebebi de dahili siyaset yapımızın zayıf olması muvacehesinde dostlarımızın ve müttefiklerimizin tereddüde düşmeleridir" demektedir.⁸¹

O günlerde DP ayrıca bazı Rus Cumhuriyetleri ve Moskova Radyosu'nun kendileri aleyhine yayınlar yaptıklarını kendilerini komünist düşmanı olarak gösterdiklerini belirterek, Türk-Amerikan ilişkilerinin karşısında olmadıkları ve Yunanistan'daki çetecileri desteklemedikleri için bu eleştiriyi aldıklarını belirterek "Bütün

⁷⁹ Tanyeli, Topsakaloğlu, a.g.e., s-67

⁸⁰ a.g.e., s-68

⁸¹ a.g.e.

komünist gazete ve radyolarının Demokrat Partiye'ye karşı yaptığı bu hücumlar dikkatle gözden geçirildiğinde partimiz tarafından şimdiye kadar takib edilen siyasetin milli iradeye ve milli menfaatlere ne kadar uygun olduğu kendiliğinden anlaşılır..."⁸² Ancak Bayar, Atatürk'ün çalışma arkadaşı olması dolayısıyla Sovyet düşmanı olamayacağını belirtmektedir.

Truman Doktrini'nin Türk dış politikası açısından önemli sonucu,Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesi ve Batı ile entegrasyona yönelik aktif politikanın ikili anlaşmaların temelini oluşturmasıydı. Biz kendimizi Orta Doğu'daki bir Batı Devleti olarak görüyor ve bize yardımın Batı devleti olmamızdan dolayı yapıldığını düşünüyorduk. Amerika'nın Orta Doğu coğrafyasına bakışı ise bizden biraz farklıydı.

Daha sonraki dönemlerde de Türk-ABD ilişkilerinde problem yaratan ve 12 Temmuz 1947'de imzalanan, Türkiye'ye ABD yardımını düzenleyen anlaşmanın dördüncü maddesinde şöyle denilmekteydi. "...Türkiye ABD'nin onayı olmadıkça sözü geçen madde, hizmet ve enformasyonun sahipliğini üçüncü taraflara devredemez, bunları resmi Türk yetkilileri dışında kimsenin kullanmasına izin veremez ve verdikleri amacın dışında kullanamaz..."⁸³

Türkiye, 4 Temmuz 1948'de Ankara'da yapılan anlaşmayla Marshall yardımından faydalanmasının ardından hızla Batı ile entegrasyon içerisine girecekti. Türkiye sırasıyla Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne, ardından Uluslararası Para Fonu'na katılacak, Temmuz 1948'de Türk-Amerikan işbirliği anlaşmasının imzalamasının

⁸² a.g.e.,s-101

⁸³ McGhee, ABD Türkiye- NATO-Ortadoğu,s.87-88

ardından ise Dünya Bankası'ndan 50 milyon dolar borç isteyecektir. ABD'nin Marshall Planı Avrupa yöneticisi Türkiye'ye gelecek ve "Türkiye'nin doğal kaynaklarının gelişmesi sadece kendisi için değil, bütün Avrupa ve Amerika içinde önemlidir" diyecekti.⁸⁴

Ağustos'ta ise Nihat Erim, Bayar'ın 10 yıl sonra tekrarlayacağı bir söz kullanacaktı: "Türkiye küçük bir Amerika haline gelecektir"⁸⁵. Türkiye'nin o günlerdeki ekonomik durumu gerçekten de küçük bir Amerika olmayı özleyecek kadar bozuktur.

Ticaret Bakanı 1946 Aralık ayında Türkiye'nin ekonomik durumuyla ilgili şu değerlendirmeyi yapacaktı. "Biz 1939'a ödeme aczi içinde girdik. Maalesef söylüyorum 1939 yılı gelip çatmamış olsaydı, bizi borçlarını ödeyemeyen memleketler listesine kaydedeceklerdi. Maalesef böyle bir felaketten daha büyük bir felaketle ancak kurtulabildik. Çünkü muhtelif memleketlerin bizde bloke paraları vardı, mallarını alıyorduk, paralarını vermiyorduk. Amerika'dan mal getiriyorduk. aşağı yukarı siparişlerimiz kabul edilmez olmuştu. Çünkü aylar evvel getirdiğimiz malların bedellerini ödeyemiyorduk... O vakit bu vaziyette harp ekonomisinin kapalı hayatına girişimiz ve bu vaziyette kalışımız bizim için kurtarıcı bir nimet oldu..."⁸⁶.

CHP'nin dış politikasına muhalefetin tam destiği vardı. 24 Ocak 1949'da Şemseddin Günaltay kabinesinin programına dair DP'lilerin

⁸⁴ Hikmet Bila, *CHP Tarihi, 1919-1979* (Ankara: Doruk Matbaası, 1979)s.237

⁸⁵ a.g.e., s.238

⁸⁶ Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, s.26

görüşünü açıklayan Menderes'in, dış politikayla ilgili olarak şöyle konuştuğu belirtiliyordu.

"... Dış politika ve milli savunma hizmetlerinde görüş birliğinde olduklarını tebaruz ettiren Menderes Amerikan yardımının memleket kalkınmasındaki önemine işaret etmiş fakat Amerikan yardımının kalkınmada başlıca destek olduğu yolundaki hükümet görüşüne katılmamıştır. Ona göre dış yardımlar ne kadar ehemmiyetli olursa olsun bir memleketin asıl kendi kaynaklarına dayanabilecek kudrette olması şarttır"⁸⁷.

1954 seçimlerinin sonucunda DP iktidara gelirken CHP muhalefete düşmüştü, 9 Eylül 1953'te İnönü şöyle diyecekti:

"... Ağır tecrübelerle kazanılmış kanaatimiz şudur. Mali ve iktisadi bakımdan kendini idare edebilir halde olmak dış politika emniyeti için başta gelen şartlardandır. Birleşik Amerika'nın yardımları gibi müstesna hadiseler temel kaidelerin kıymetini azaltmaz"⁸⁸.

12 Mart 1949'da bir gazeteciye verdiği demeçte Bayar "... Dış politikada partiler mutlaka fikir birliğine varmalıdırlar. Bu fikir birliğide suni olmamalıdır. Görüş birliğinin muhassasası ve milli emniyete ancak bu yol ile varılacağına inanmış olmalıdır..."⁸⁹diyordu.

14 Mayıs 1949'da Kayseri mitinginde Bayar, dış politikada iktidarı desteklediklerini belirtir ve ekler "Ancak herhangi bir

⁸⁷ Tanyeli, Topsakaloğlu, a.g.e., s.126

⁸⁸ Namık Behramoğlu, Türkiye Amerika İlişkileri (Demokrat Parti Dönemi) (İstanbul: Yar Yayınları, Kasım 1973) s.10-11

⁸⁹ Tanyeli, Topsakaloğlu, a.g.e., s.131

memleketin dış politikasının dayandığı prensiplerin mahiyetine ve diplomasislerinin maharetine bağlı bulunduğu bir hakikattir." Dış politikada başarılı olabilmek için ekonomik olarak güçlü olmak gerektiğini, bu açıdan dışişleri bakanının dış politikada güçlü oldukları görüşüne katılmadıklarını belirtir⁹⁰.

Türkiye, 4 Nisan 1949'da imzalanan Kuzey Atlantik Paktı'nda rol istemekteydi. Ancak Türkiye'nin pakta girişine pakttan karşı çıkış vardı. Karşı çıkış üç noktada toplanmaktaydı. İngiltere'nin Orta Doğu Savunma Komutanlığı Projesi'nde Türkiye'yi de görmek istemesi, Türkiye'nin bir Batı devleti olmadığı yolundaki itiraz ve İskandinav ülkelerinin savunma hattını Orta Doğu'ya kadar uzatmak istememeleri idi.

Washington Büyükelçimiz, ABD Dışişleri Bakanıyla yaptığı görüşmede NATO'nun temelini teşil eden gruba Türkiye'nin de dahil edilmesini önererek, kabulüne kadar geçen sürede Türkiye'nin ilgilenebileceği diğer bir bölge anlaşmasının imzalanmasını gündeme getiriyordu. Görüşmede hazır bulunan bakan yardımcısının Akdeniz' de böyle bir bölge anlaşması önerisine ise büyükelçi, "evet" diyordu. "... Mesela Akdeniz'de, komşumuz Yunanistan ve müttefikimiz İngiltere ve Amerika'nın da katılacağı bir bölge antlaşması hatıra gelebilir..."⁹¹.

Büyükelçimiz F.Cemal Erkin Marshall'dan Türkiye'nin Atlantik Paktı ile olan bağlarının önemli olduğunu ifade eden bir demeç isteyecek ve bu demeç görüşmeden bir hafta sonra yayınlanacaktı.⁹².

⁹⁰ a.g.e., s.137

⁹¹ Erkin, a.g.e.,s.15

⁹² a.g.e., s.17

İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin, Londra Büyükelçisi Mehmet Cevat Açıkalın'a Türkiye'nin Batı Avrupa Birliğine girme teşebbüsü konusunda şöyle der: "Batı Avrupa Birliğinin ve Washington'da görüşülmekte olan Amerikan yardımı bakımından mümtaz bir durumda bulunan Türkiye'ye teşmilini istemek mevsimsizdir. Akdeniz Bölge antlaşması projesine gelince gerek İtalya ve gerekse İspanya'nın durumları dolayısıyla şimdilik sistemin dışında kalacak olan Arap memleketlerinin antlaşmayı kendi aleyhlerine yönelmiş sayarak gücenmelerine meydan vermemek arzusu ile bu teşebbüsde günün meselesi olmaktan çıkmıştır"⁹³.

Görüldüğü gibi Türkiye'nin NATO'ya girme gayretleri İngilizlerin bizi bölgesel bir organizasyonda görmek istemelerinden dolayı başarısız olacak, ancak Mısır'ın Orta Doğu Komutanlığı'na katılım önerisini reddetmesinden sonra İngiltere bu konudaki itirazını kaldıracaktı⁹⁴.

Türk iç politikasında hareketli günler yaşanmaktadır. 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde D.P. büyük bir zafer kazanarak iktidara gelmiştir. Menderes hükümeti, o dönemin moda söyleyişiyle hür dünyayı tehdit eden komünist tehlikesine karşı harekete geçilebilmesi için hür dünyayı koruyan ABD ye yardım etmek üzere, 4500 kişilik bir birliğin Kore'ye gönderilmesi kararını 25 Temmuz 1950 gecesi almıştır⁹⁵. DP açısından Kore'ye asker göndermenin amacı NATO'ya alınmayı sağlamaktı. Temmuz'da Türkiye'ye gelen senatör Cain'in "Türkiye'nin Kore Harbi'ne fiili surette yardımı Atlantik Paktına girmesini

⁹³ a.g.e., s.17-18

⁹⁴ Esmer, a.g.e., s.98

⁹⁵ Gevgili, a.g.e., s.73-77

sağlayacaktır"⁹⁶ şeklindeki sözlerinin, Kore için bakanlar kurulu toplantısının yapıldığı güne rastlaması ilginçtir. Ancak, aynı dönemde Omar Bradley'in Türkiye'yi "bölgesel kalacak savaş alanları"nda görmesi tepki yaratacaktır. Aynı günlerde Türkiye ve Yunanistan'ın bir Doğu Akdeniz Komutanlığı şemsiyesi altında İngiltere ve ABD'nin katılımıyla oluşturulacak bir komutanlığa iştiraki söz konusu olacak Ankara buna sert bir karşılık verecekti. Diğer bir senaryo da *Associated Press* tarafından duyurulan, Türkiye'nin baş rolü oynayacağı bir Orta Doğu savunması için görüşmelerin yapıldığı ve Köprülü'nün de buna iştirak ettiği haberi idi. Bu da hükümet tarafından yalanlanacaktır. Diğer bir haber de, Irak'a Orta Doğu savunması konusunda bir teklifte bulunduğu Dışişleri Bakanı'nında, bu konuda görüşmeler yapmak üzere Arap başkentlerini ziyarete gideceğiydi. Bu da resmen yalanlanacaktı.⁹⁷

28 Temmuz 1950 tarihinde İnönü, Kore'ye asker gönderme kararı konusunda *Hürriyet* gazetesi muhabirinin sorularını şöyle yanıtlıyordu: "Halen bir Kore cephesi yoktur. Bugün Atlantik'ten Pasifik'e kadar uzanan bir cephe vardır. Bu sebeple Birleşmiş Milletlerin bir cephe üzerinde hücumu uğrayabilecek kısımlarının mesuliyetini üzerine alacak müşterek bir kurmay heyeti teşkilinden sonradır ki aza devletlerin yapabilecekleri yardımları tespit etmek gerekirdi. Müşterek cephe mesuliyeti ancak bu suretle temin olunabilirdi ve ancak bu usul Türkiye gibi aza devletlere de emniyet verirdi.

⁹⁶ Metin Toker, *DP'nin Altın Yılları, 1950-1954* (Ankara: Bilgi Yayınları, 1990) s.157
⁹⁷ a.g.e., s.157-158

Aksi halde muhtemel bir tecavüz karşısında Türkiye'ye nasıl yardım edileceği şimdiden düşünülebilir. Acaba Birleşmiş Milletler Teşkilatı Türkiye tecavüze uğramıştır, kendisine ne şekilde yardım edeceksiniz diye aza milletlerin Kore misalinde olduğu gibi sadece taktirlerine mi müracaat edecektir. İşte memleket hesabına içimi titreten nokta budur"⁹⁸.

İnönü Kore'ye asker gönderme konusunu usulen eleştirmektedir. Konu temelde şudur. Niçin T.B.M.M. devre dışı bırakılmıştır? İnönü'nün diğer bir çıkışı ise kendisinin görüşünün alınmamış olması ve hükümetin bu konuda başına buyruk hareket etmiş olmasıdır. Ancak bu konuda içerik olarak herhangi bir itirazı yoktur. Muhelefete göre Kore'ye asker göndermek savaş ilan etmektir ve Anayasa'nın 26.maddesine göre bu konuda yalnızca T.B.M.M. karar verebilir"⁹⁹.

16/2/1955 tarihli 4.D.P. hükümetinin güven oylamasından önce Meclis'te yaptığı konuşmada İnönü şöyle diyecektir :

"... Kore'den bahsederek diyorlar ki; siz Kore'ye gitmediniz biz gittik. Şu kadar itibar temin ettik. Eski münakaşa Evet Kore'ye gittiniz isabet ettiniz, ama B.M.M. karar vermeden gittiniz"¹⁰⁰.

Senatör Cain 26 Temmuz tarihindeki basın toplantısında bazı gazetecilerin coğrafi durumu hatırlatması üzerine şöyle diyecekti: Asıl bu bakımdan Türkiye'nin Kore'ye yardımı büyük bir siyasî anlam

⁹⁸ Şevket Süreyya Aydemir, II.Adam. III.cilt, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985) s.311

⁹⁹ Behramagolu, a.g.e., s.12

¹⁰⁰ Doğan Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 4. Kitap (İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986) s.1612

taşıyacak. Bu soruyu daha ileriye götüreyim, Türkiye'nin kuzeyindeki devlete karşı cesur davranışı diğer milletleri utandıracaktır¹⁰¹.

Menderes ise o günlerde şöyle diyecektir. "Ancak diğer özgürlüğüne tutkun ülkelerde bizim gibi karar alırlarsa saldırılar önlenabilir ve dünya barışı korunabilir"¹⁰².

McGhee Türkiye'nin Kore'ye asker ~~gönder~~me kararını şöyle değerlendirir: "... O sıralarda Türkiye henüz Batılı güçlerden kendi savunmasıyla ilgili herhangi bir taahhüt alabilmiş değildi... Ama kendisi Batı'ya adanmışlığını kesin biçimde gösterdi. Menderes hükümeti muhalefete hiç danışmadan Yalova'da yapılan bir kabine toplantısında Kore'ye ABD kuvvetleriyle birlikte savaşmak üzere 4500 kişi göndermeyi kararlaştırdı"¹⁰³.

Menderes Kore'ye asker gönderme konusunda "aynı vaziyette bin defa kalsak her defasında aynı kararı vereceğiz"¹⁰⁴ diyor ve ekliyordu "Kore'ye asker gönderilmesine karşı yapılacak propaganda hiçbir bakımdan iyi niyetli sayılamaz. Bu gibi hareketler ceza kanunumuza göre suç sayılmıştır ve ağır cezalarla karşılanmıştır"¹⁰⁵.

Samet Ağaoğlu ise NATO'yu kastederek şöyle diyordu: "Kore'de bir avuç kan verdik, büyük devletler arasına katıldık".¹⁰⁶ Kore hareketine katılımımız ABD'ye Türkiye'nin Orta Doğu'da oynayabileceği rolün sınırlarını ifade eden bir örnek oluşturacaktı.

¹⁰¹ a.g.e., s.1610-1611

¹⁰² McGhee, ABD-Türkiye- NATO-Ortadoğu, s.142

¹⁰³ a.g.e., s.142

¹⁰⁴ Behramoğlu, a.g.e., s.10

¹⁰⁵ Avcioğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 4. Kitap, s.1612

¹⁰⁶ Aydemir, a.g.e., s.306

Hükümetin değişmesi dolayısıyla yeni Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, İsmet İnönü'ye sorar:

"NATO'ya niçin girmediniz..." İnönü'nün cevabı şöyledir. "Onlar istediler de biz mi girmedik. Celâl Bey"¹⁰⁷ Yeni hükümet hızlı bir şekilde NATO'ya girmek için çalışmaya başlayacak, fakat kendisine Doğu Akdeniz'de oluşturulacak bir komutanlığa katılımı teklif edilecekti.

NATO Kuvvetleri Başkomutanı Eisenhower Nisan 1951'de Paris'te bir basın toplantısında, Metin Toker'in Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girişi hakkındaki görüşünü sorması üzerine şunları diyecekti: "... Doğu Akdeniz bölgesinin ne derece önemli ve hayati olduğunu belirtmek zorundayım. Doğu Akdeniz muhtemel bir düşman eline düşerse bundan Akdeniz'de sahili olan ülkeler ve dolayısıyla bütün özgür dünya son derece zarar görecektir. Gene bir asker olarak söylemeliyim ki Akdeniz'i bir bütün olarak ele almak gerekir... Türk genelkurmayında temasta bulunduğum birçok değerli komutan vardır. Kendilerini resmi dost olarak telakki edeceğim anı beklerken şahsi dostlar olarak kabul ediyorum..."¹⁰⁸.

NATO Kuvvetleri Başkomutanı Eisenhower Türkiye'nin NATO'ya girmesine evet diyordu. Ancak, İngiltere ise hâlâ bir Orta Doğu Komutanlığı fikrini muhazafa etmekteydi. Fakat Mısır'ın bu komutanlık önerisine karşı çıkması üzerine İngiliz Dışişleri Bakanı Herbert Morrison, 18 temmuz 1951'de Avam Kamarası'nda şöyle diyecekti: "Türkiye'nin Orta Doğu savunmasında kendisine düşen rolü

¹⁰⁷

Avcıoğlu Milli Kurtuluş Tarih, 4. Kitap, s.1609-1610

¹⁰⁸

Toker, a.g.e., s.168.

oynaması konusunda duyarlılıkla duruyoruz. Türk hükümeti de bu görüşü paylaşmaktadır". Ardından İngiltere, Türkiye'nin NATO'ya girişine olan itirazını kaldıracaktı¹⁰⁹.

Dışişleri Bakanı Faut Köprülü 20 Temmuz 1951 'de Meclis'te yaptığı konuşmada Orta Doğu'da alınan yükümlülükleri şöyle ifade ediyordu: "... Orta Doğu savunmasının gerek stratejik gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zorunlu olduğuna inanıyoruz. Bu nedenle Türkiye, Atlantik Paketi'na katılınca, Orta Doğu'da bize düşen rolü etkin biçimde yerine getirmek ve gerekli tedbirleri birlikte almak için İngiltere ile derhal müzakereye girmeye hazır olacaktır"¹¹⁰.

16-20 Eylül 1951'de Ottawa'da yapılan toplantıda Türkiye'nin Yunanistan ile birlikte NATO'ya üye olarak çağrılmasına karar verildi. Bu çağrının hemen ardından, Amerikan, İngiliz ve Fransız generalleri Orta Doğu Komutanlığı kurulması için Türkiye'ye geldiler ve kurma kararı 15 Ekim 1951'de şöyle açıklandı. "Orta Doğu'yu hedef tutan bir saldırı hareketini önlemek ve bu bölgenin barış ve güvenliğini korumak genel çıkar gereğidir. Bu amaçla bir Ortadoğu Komutanlığının kurulması gerekli görülmüştür. Esasen böyle bir komutanlığın kurulmasındaki yararı ilke olarak hükümetimiz, (Türk Hükümeti) daha önce teslim etmiş ve bu görüşünü ilgili devletlere bildirmiş bulunmaktadır..."¹¹¹.

Bu dönemde iki Sovyet notası gelecektir.

¹⁰⁹ Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 4. Kitap, s.1615

¹¹⁰ a.g.e., s.1615

¹¹¹ a.g.e., s.1616

1. Sovyet notası 3 Kasım 1951'de gelir ve "Türkiye'nin NATO'ya katılmakla bu devletlerin saldırma politika-sının uygulamasında kullanılacağını" iddia eder. 2. Sovyet notası 24 Kasım 1951'de gelir ve "Türk hükümeti, topraklarının Yakın ve Orta Doğu kuvvetleri için askeri üs haline dönüştürme çabaları gütmektedir..."¹¹². suçlaması yapmaktadır.

İnönü, 23 Eylül 1951'de *Hürriyet* ve *Vatan* gazeteleri muhabirlerine şu açıklamayı yapıyordu: "Türkiye'nin Atlantik Pakti'na girmesi dünyada sulh ihtimalini arttıracak kıymetli bir unsur olabilir, memleketimizin emniyeti milletlerarası büyük bir teşekkülün kader birliğine katılmış olması bakımından siyaseten artmış denilebilir. Bu itibarla Birleşik Amerika'nın ve bütün üye devletlerinin anlayışına müteşekkirimiz. Bundan sonra dünya sulhü bakımından vazifelerimiz de artmış oluyor. Eşit haklarla milletimizin kendisine teveccüh edecek vazifeyi en iyi şekilde ifa edeceğine şüphe yoktur." İnönü'nün dikkat çekmek istediği husus eşit hakların anlaşmada yer almasıydı. Menderes'in buna tepkisi serttir.¹¹³ Menderes, bu büyük başarının yanlış yansıtıldığını ve öneminin küçümsendiğini belirterek İnönü'nün olabilir demekle Türkiye'nin Atlantik Pakti'na girmesinin saldırgan amaçlara hizmet etmek için gerçekleştirdiği yolunda propaganda yapanlara yardımcı olduğu eleştirisini yapacaktır.¹¹⁴ İnönü ise sözlerine açıklık getirerek ülkemizin korunması konusunda birşeyin görüşülüp görüşülmediğini bilmediği ve savunma konusunda eşit haklarla savunmaya katılıp külfet alınmamasına işaret ettiğin

¹¹² a.g.e., s.1617

¹¹³ Aydemir, a.g.e., s.311

¹¹⁴ Avcıoğlu, Milli Kurtuluş Tarihi, 4. Kitap.s.1616-1617

ifade eder. ¹¹⁵Ancak CHP tarafından yayınlanan "Dış Politika" isimli kitapçıkta "Türkiye'nin 17 Ekim 1951 günü NATO'ya katılması CHP'nin muhalefet vazifesini deruhte edinceye kadar yaptığı ısrarlı ve sabırlı gayretlerin tabii bir neticesi olmuştur" ¹¹⁶ denilecekti 20 Şubat 1952'de Atlantik Paktı'na üye olarak katılmamızın ardından İnönü bir grup Mısır'lı gazeteciyle yaptığı toplantıda bir soru üzerine şöyle cevap verir:

"Orta Doğu'nun müdafaası bütün dünya sulhünü ilgilendiren bir meseledir. Ortadoğu Paktı'na iştirak etmeye büyük önem vermekteyiz ve bu pakta bütün Ortadoğu milletlerinin iştirakini temin etmek en büyük arzumuzdur... Türkiye'nin Atlantik Paktı'na iştirakinden fazlasıyla memnunuz. Memleketimizin emniyeti Garb demokrasileriyle yapılacak işbirliğine sıkıca bağlıdır. Dolayısıyla bu mevzuda bütün memleket siyasi partilerin aynı kanaatte olmaları pek tabiidir." ¹¹⁷

İstanbul Valisi Fahreddin Kerim Gökay Amerika ziyaretinden dönüşünde 11 Mayıs 1953'te şöyle der "Eisenhower bana Amerika'nın savunması Kars hududundan başlar dedi" ¹¹⁸ Vali 23 Haziran'da bir Amerikan heyetini kabulünde ise "Kore'de sizlerle kan kardeşi olduk. Bizim Kars ne ise New York'da odur" diyecektir ¹¹⁹

31 Aralık 1951'de Achesan verdiği demeçte şöyle der."1952 senesi buhranlı bir sene olacaktır. Türkiye'de kuvvetli mevzilerimiz

¹¹⁵ Aydemir, a.g.e., s.312

¹¹⁶ CHP Araştırma ve Yayın Bürosu, Dış Politika, (Ankar; Rüzgârlı Matbaa, 1961) s.9

¹¹⁷ Behramoğlu, a.g.e., 36-37

¹¹⁸ a.g.e., s.47

¹¹⁹ a.g.e., s.51

vardır. 1951 yılında Yakın Doğu ve Orta Doğu'da gerilediğimiz bilinmelidir..."¹²⁰.

Türkiye için NATO'ya girme, daha fazla ekonomik yardım, güvende olma, bunun karşılığını ise Orta Doğu'da bazı yazarların tabiriyle "aktif politika" ile ödeme döneminin başlangıcı olacaktır.

¹²⁰

a.g.e., s.32

-Türkiye'nin Suriye ve Mısır'la İlişkileri, Türkiye ve Orta Doğu Olayları

Türkiye Suriye diplomatik ilişkileri Türkiye'nin 1942'da bağımsızlığını alan Suriye'yi 1946'da karşılıklı ilişkiler prensibi altında tanımasıyla başlamıştır.

Bağımsızlığının ilk yıllarında Suriye iç politikasında. Büyük Suriye planı gündemdeydi. Melik Abdullah'ın krallığa gelmesi şeklinde bir senaryo vardı. Ancak Suriyeliler böyle bir fikre sıcak bakmalarına karşın birleşmenin Ürdün'ün değil Suriye'nin çatısı altında olması gerektiğini savunuyorlardı. Abdullah İngilizler'in adamı olarak bilinmekteydi. Büyük Suriye fikrini destekleyen İngiltere ise bunun karşısında olan Fransa yüzünden bu konuya karışmak istemiyor, Suriye'de de bir türlü istikrar sağlanamıyordu. Türk hükümetinin o zamanki eğilimi, Abdullah'ın İnönü'yle olan yakın temaslarından dolayı, Abdullah'ın başa geçmesiyle Hatay sorunu konusunda Suriye'nin görüşünün değişebileceği yönündeydi. Ancak, Abdullah'ın başa gelmesi halinde bile topluma mal olmuş bir konuda lehimize karar alması ihtimali oldukça zayıftı. İngilizlerin, Abdullah'ın başa geçmesinin ardından İskenderun limanında Doğu Akdeniz'deki çıkarları için üs elde ederek Irak petrollerini bu limana akıtma düşüncesi vardı. Türk hükümetinin net olmayan yaklaşımı, Abdullah karşıtı Batı ve Arap basınında Türkiye'nin Abdullah'a yardım edeceği ve Suriye'nin Türkiye ve Ürdün arasında paylaşılacağı yönünde söylentilere neden oluyordu. İngiltere'de

Kahire'deki haber ajansı vasıtasıyla Türkiye Suriye ilişkilerinin bozmaya çalışıyordu ¹²¹.

Ulus gazetesinde Suriye'deki Türk yerleşim yerlerine yönelik saldırıların olduğu, bir kısım insanların öldürüldüğü, yaralandığı, topraklarından sürüldüğü ve tutuklandıkları haberleri yayınlanıyor ve şöyle deniyordu. "... Artık şu hükme varabiliyoruz. Komşumuz Suriye'de hakikaten belli başlı bir otorite, adalet mekanizması, bir hak duygusu ve saygısı yoktur..."¹²²

Filistin meselesi çıkınca Suriye Başbakanı Cemil Merdam Bey Türkiye'nin bu konuda yardımlarını isteyecekti. Aynı isteği cumhurbaşkanı Şükrü el-Kuvvetli yineliyordu. Eski Başbakan Zeki Hatip ise bu konunun kendileri için bir ölüm kalım savaşı olduğunu ve diğer konuların ve Hatay sorununun ikinci derecede önem arzettiğini söyleyecekti. Türkiye'den istenen sembolik yardımdı. B.M.'de Türkiye Filistin'in lehinde taksimin aleyhinde oy kullanacaktı. Araplar Yahudiler'le antlaşma yapacaklar, ancak bu uzun süreli olmayacak ve çatışmalar tekrar başlayacaktı,¹²³.

15 Mayıs 1948'de ilk Arap İsrail savaşı ve ardından İsrail bağımsızlığını ilan etti. Türkiye bir yıl sonra İsrail'i tanıdı. Bu tanıma, Türk-Arap ilişkilerinde her zaman bir eleştiri konusu yapılmıştır.¹²⁴

¹²¹ Akşin Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasi, s.87-90

¹²² *Ulus*, 24 Ocak 1947 ve 1 Şubat 1947

¹²³ Akşin Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi, s.90-93

¹²⁴ Kâmuran Gürün, *Dış İlişkiler ve Türk Politikası*, (Ankara: A.Ü. Siyasal Bil. Fak. Yay: 531, 1983) s. 300-306

1.Menderes hükümeti, Mısır devrimini kuşkuyla karşılamakla birlikte, bunun Batı tarafından sineye çekilmesi, öte yandan bu olayın Arap aleminde yarattığı sevinç dolayısıyla, Mısır'a karşı olan politikamızda herhangi bir değişiklik göstermedi. Türk basınında o dönemde, General Necib'i Atatürk'e benzeten yazılar çıkıyordu. Bu haberler Mısırlılar'ı oldukça memnun etmişti ve gazeteci Tunç Yalman'ın "İngilizler Kanal'dan çekilmeyi reddederlerse ne yaparsınız" sorusuna Necib'te "Siz Türklerin yaptığını yapar boyunlarınızı kırarız" karşılığını vermişti"¹²⁵. Fakat Kurtuluş Savaşı'nın üzerinden uzun yıllar geçmişti. Biz artık Batı'daydık, onlar ise Doğu'da.İngilizler Süveyş Kanal'ından çıkmalarının zorunlu olduğunu anlamışlardı. Ancak alabilecekleri her türlü tavizi alıp öyle gitmek niyetindeydiler. Yapılan anlaşma görüşmelerinde İngiliz ordusunun yeniden Kanal'a dönme hakkının hangi durumlarda söz konusu olacağı konusunda Mısırlılar yalnız bir saldırı olması halinde diretirken, İngiltere Türkiye'ye bir saldırı olması durumunda bu hakkın doğabileceğini ifade ediyordu. Mısır'lılar bunu Kanal'a tekrar gelebilmek için bir bahane olarak görürken, dışişlerimiz ise Mısır'ın tutumunu "dostça olmayan" bir tavır olarak görecektir.

Aradaki ilişkileri etkileyen diğer bir olay ise "büyükelçilik skandalı" olarak bilinen olaydır. Mısır büyükelçimizin eşi Mısır hanedanından bir prensesti. 1953'te Kahire'deki büyükelçiliğimizde bir davet verilmiş, bu davette, büyükelçimiz Fuat Hulusi Togay, Devrim Konseyi üyelerine ve Nasır'a Kanal konusunda İngilizler'le anlaşmaları gerektiği ve İngilizler'in çok güçlü olduklarını izaha

¹²⁵

Mahmut Dikerdem, *Ortadoğa'da Devrim Yılları* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1977) s.67

çalışırken konsey üyeleri de gerekirse sonuna kadar savaşıacaklarını ifade etmişlerdir. Bu ilk karşılaşma ve ilk soğukluktu¹²⁶. Bunu takip eden olay ise cumhuriyet kutlamaları sırasında ~~Bir Devrim~~ Konseyi üyesinin "Yeni cumhuriyetimizi nasıl buluyorsunuz" sorusuna Togay'ın "İnşallah sürekli olur" şeklinde cevap vermesi olmuştur.¹²⁷ Ancak asıl büyük olay ise, Kahire operasının galasında dinlenme anında büyükelçimizin Nasır'ın elini sıkmayı reddettiği ve "şimdiki yöneticilerin ülkeyi felâkete götüreceği" yolunda söz sarfettiği iddiasıdır.¹²⁸ Buna bazı olaylar daha eklenmekteydi. Aslında büyükelçi Mısır devriminden sonra geri çekilmesini istemiş ancak Dışişleri bu konuda yavaş hareket etmişti. Mahmut Dikerdem ise 3 Ocak'ta Mısırlı yetkililerle görüşüldüğünü, ilişkilere zarar vermeden konunun halli için büyükelçinin 48 saat içerisinde ülkeyi terkinin üzerinde anlaşıldığını ve Mısır'ın herhangi bir açıklamada bulunmayacağını taahhüt ettiğini belirtiyordu. Ancak 4 Ocak'ta büyükelçiye bir nota verildiği ve ülkeyi 24 saatte terk etmesinin istendiği ilan edilecekti. Olayın diplomatik hadise şeklini alması ülkeden büyükelçinin çekilmesini istemek yerine elçiye nota verilmiş olması ve büyükelçinin eşyalarının sivil vatandaş işlemine tâbi tutularak didik didik aranmasıydı. Türkiye Mısır'a bir nota vermiş, ancak karşılıklılık ilkesi uygulanmamıştır. Türkiye bu olay yüzünden Mısır'ı karşısına almak istemiyordu. Orta Doğu'da yapacağı yeni ataklar için onun desteğini alabileceğini umuyordu. Konunun diğer boyutu ise, Nasır'ın başa geldikten sonra Türk mallarını müsadere ettirmesi ve bunların arasında büyükelçinin evinin de bulunmasıydı.

¹²⁶

a.g.e., s.69

¹²⁷

Toker, a.g.e., s.274

¹²⁸

Dikerdem, a.g.e., s.71-95

7 Ocak tarihli *Hürriyet* gazetesi Nasır'ın Türk-Mısır ilişkileri üzerine Mısır basınına verdiği demeci yayınlayacaktı. Nasır'a göre büyükelçi Türk-Mısır dostluğunu bozmaya çalışmış Türkiye ise dostane olmayan bir hareket tarzı takip etmişti. Nasır, Türk-Arap ilişkilerinin bozulması konusunda üç temel neden ileri sürecekti.

"1) Türkiye 1951'de bir Ortadoğu müdafaa teşkilatının kurulması hakkında Amerika, İngiltere ve Fransa tarafından Mısır'a yapılmış olan teklife katılmış ve bunda ısrar ederek Mısır efkârını gücendirmiştir.

2) Türkiye hükümeti Kuzey Atlantik Paktı'na katılmakla Orta Doğu muvazenesini ihlâl etmiştir.

3) Türkiye hükümeti Birleşmiş Milletler'de emperyalistlerle işbirliği yaparak Mısır ve diğer Arap milletlerine karşı cephe almıştır"¹²⁹.

Cumhuriyet gazetesinin haberine göre *Times* konunun Süveyş'le bağlantısının olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre, İngiltere, Türkiye'ye bir saldırı halinde Batı ile birlikte Süveyş'in kullanılmasını isterken, Mısır ise Araplara yönelik bir saldırı durumunda üslerin kullanılmasını istiyor ve Türk büyükelçisine böyle bir sert davranışta bulunarak Türkiye'nin de sert bir karşılık vermesi sonucunda ilişkilerin tamamıyla kesileceğini ümid ediyordu¹³⁰.

Nasır'ın iktidara gelmesinde ABD'nin ve özellikle de Kahire büyükelçisi, Truman'ın arkadaşı Jefferson Coffrey'in büyük payı vardı.

¹²⁹

Hürriyet, 7 Ocak 1954

¹³⁰

Cumhuriyet, 6 Ocak 1954

ABD, Orta Doğu'da nüfuzu zayıflayan fakir Avrupa yerine, zengin ve sicili temiz Amerika'nın tercih edileceğini düşünmekteydi.¹³¹ Nasır iktidarını sağlamlaştırdıktan sonra Kahire dergisinde iki sayfalık Türkiye'yi öven bir yazı yazacak, bu ortamdan istifadeyle Ankara valisi Kahire'yi ziyaret ederek Nasır'a Menderes'in mesajını iletecekti. "Türkiye Başbakanı, Albay Nasır ile en kısa zamanda buluşma isteğindedir. Eğer sayın Albay Türkiye'ye gelmeyi kabul ederse kendilerine eşi görülmemiş bir kabul hazırlanacak ve Türk halkının büyük sevgi gösterileriyle karşılanacaktır. Şayet vakitleri Türkiye'ye gelmeye müsait değilse, başbakan Menderes herhangi bir tarihte Kahire'ye gitmeye hazırdır. Bu da mümkün görülmediği takdirde buluşmanın dost ve tarafsız bir memlekette yer almasına razıdır"¹³².

Nasır, amacın Nasır-Menderes dostluğunu geliştirmek olmadığına göre Mısır kamuoyunda Türkiye aleyhindeki havanın giderilmesi gerektiğini, İsrail'i tanımış olması, Orta Doğu Savunma Paketi'nde Batı ile birlikte yer almış olması gibi hadiselerin yarattığı olumsuz havayı bilmemezlikten gelerek bir ziyaret yapmanın Arap aleminde tepkiye sebep olacağını ve onun yerine daha alt düzeyde ilişkileri önererek daveti reddedecekti¹³³.

Orta Doğu bölgesinin Batı için taşıdığı önem bilindiği halde Batı sistemine bağlanmamıştı. Kore savaşını çıkarttığına inanılan SSCB'nin çevresinde bir güvenlik şeridi kurmak gerekiyordu. ABD, Orta Doğu'da sicilinin İngiltere gibi kirli olmaması ve ondan daha güçlü olması dolayısıyla kendisini SSCB'yi çevreleme konusunda

¹³¹ Dikerdem, a.g.e., s.97-98

¹³² a.g.e., s.99-101

¹³³ a.g.e., s.101

boşrolü oynayacak ülke olarak görüyordu. Dulles'in 11-28 Mayıs 1953'te yaptığı Orta Doğu ziyareti sonucunda Arap ülkelerinin SSCB'yi çevrelemeye yönelik bir pakta girmeyecekleri onları komünizmin değil İsrail'in ve halen bölgede etkinlikleri olan İngiltere ve Fransa'nın ilgilendirdiğini anlamıştı. Eğer bir pakt yapılacaksa bunun komünist tehlikeyi hisseden kuzey ülkeleri gerçekleştirebilirlerdi. ABD'nin "Kuzey Seddi" ülkeleri diye ifadelendirdiği ülkeler arasında en güçlü durumda olan Türkiye idi. Türkiye 1952'de NATO'ya girdikten sonra Batı ile Orta Doğu arasında köprü olabilecek tek ülkeydi. Diğer bir "Kuzey Seddi" ülkesi Pakistan ise 70 milyonluk nüfusuyla İngiltere'ye Hindistan'da verdiği hizmeti Orta Doğu'da Batı'ya da verebilirdi. Orta Doğu'da bir savunma paktının temeli olacak olan ekonomik ve teknik yardım antlaşması 28 Aralık 1953'te ABD ile Pakistan arasında imzalandı. 19 Mayıs'ta ise iki ülke arasında Karşılıklı Savunma için Yardım, Türkiye Pakistan arasında Dostane işbirliği Antlaşması imzalandı. Böylece "Kuzey Seddi" zincirinin ilk halkası meydana getirilmişti. Ancak bu iki ülkede Arap ülkesi değildi ve Pakt'ın başarılı olabilmesi için Arap ülkelerinin dahil edilmesi gerekiyordu. Pakta girebilecek ilk Arap ülkesi olarak Irak gözükmekteydi. Irak, İngiltere ile olan ilişkileri dolayısıyla Batı'ya yakındı ve Türkiye ile iyi ilişkileri vardı. Irak, Batı destekli bir pakta girmenin Arap ülkeleri üzerinde yaratacağı olumsuz etkiden endişelenmesine karşın Kürt sorunu, ülkedeki Komünist Partisi gibi faktörler yüzünden Sovyet tehdidini daha fazla hissediyor ve Batı'dan alacağı ekonomik yardım da Pakt'a sıcak bakmasını sağlıyordu. Irak 1954 yılı başından itibaren zaten ABD'den yardım almaya başlamıştı.

Ancak buna karşın Araplar arasında gerçekleştirilecek bir savunma paktı için Mısır'a öneride bulundu.

".... Ağustos 1954'de Irak Başbakanı Nuri Said Paşa başka bir pakt fikrini ortaya attı. Bağdad'ı ziyaret eden Mısır bakanlarından Salâh Salim'le görüşerek Arap Birliği Kollektif Emniyet Paktı'nın bölgesel bir müdafaa paktına çevrilmesini ileri sürdü. Bu pakt gerçekleşecek olursa İngiltere ve Amerika'nın yardımlarının sağlanabileceğini ve Mısır-İngiliz ve 1930 Irak-İngiliz andlaşmalarının bu pakt kapsamı içine alınabileceğini söyledi..."¹³⁴.

Önerinin Mısır tarafından reddedilmesinin ardından, 1954 yılının ikinci yarısından itibaren başlayan Türkiye-Irak görüşmeleri çerçevesinde 2 Eylül 1954'de Irak veliahtı Abdüllillah, 9 Ekim'de de Irak Başbakanı Nuri Paşa Türkiye'ye geliyorlardı. Nuri Said Paşa Türkiye-Pakistan Paktı'na, Irak'ın selameti için girebileceklerini ve paktın Uzak Doğu'ya kadar yayılmasını temenni ettiklerini ifade ediyordu¹³⁵.

Türk-Irak görüşmelerinden sonra 19 Ekim'de yayınlanan ortak bildiride şöyle denilmekteydi:

"Türk ve Irak milletleri arasındaki kardeşliğin tabii neticesi ve iki milletin yüksek menfaatlerinin muhtevası bulunan Türk-Irak dostluğunun her safhada faal ve sıkı işbirliği şeklinde tecelli etmesinin yalnız iki memleket için değil özellikle Orta Şark için de

¹³⁴

Esmer, a.g.e., s.101

¹³⁵

Ömer Kürkçüoğlu, Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası (Ankara: Sevinç Matbaası, 1971) s.55

hayırlı olacağı hâkikati göz önünde tutularak bunu temine matuf hedef birliği tecelli etmiştir..."¹³⁶.

Irak'ın Pakt'a sıcak bakmasındaki temel etken Mısır ve İngiltere'nin Süveyş konusunda 19 Ekim 1954'de anlaşmaya varmış olmalarıydı. Bir Arap ülkesi olan Irak'ın Pakt'a girebilmesi Mısır'ın tepki vermemesine bağlıydı. Mısır, İngiltere ile anlaştığına göre Batı ile daha sıcak ilişkiler içine girmek isteyebilir ve bunu diğer Arap ülkeleri de takip edebilirlerdi. Türkiye de Süveyş konusunda anlaşmaya varılmasından memnuniyet duyduğunu belirtiyor ve Menderes, Başkan Nasır'ın bu anlaşmayı imzalayarak dünya barışına hizmet ettiğini, yok edilme tehlikesi karşısında güvenliğini sağladığını ifade ederek, Türkiye ile ilgili maddenin konulması konusunda gösterdiği anlayışa da teşekkür ediyordu¹³⁷.

Türkiye ile ilgili maddeye göre İngiltere, "Mısır veya Arap Birliği'nin başka bir üyesine ve Türkiye'ye karşı silahlı bir saldırı halinde, Süveyş'teki üssünü kullanmak imkânını elde ediyordu"¹³⁸. Ancak Türkiye teşekkür etmekte acele ediyordu. Çünkü İngiltere bu maddenin kabulünü zorlu pazarlıktan sonra sağlayabilmişti. Türkiye Süveyş anlaşmasından sonra Arap ülkelere karşı bir dostluk kampanyası başlatıyor, ancak paktı genişletmeyi amaçlayan bu eylem sonuçsuz kalıyordu. 6 Ocak 1955'de Menderes Bağdat'a gitti. Aynı günkü *Vatan*'da "Mısır'da Vardığım Kanaatler" başlıklı makalesinde Ahmet Emin Yalman şöyle demektedir:

¹³⁶ *Ayın Tarihi*, Sayı: 251, Ekim 1954, s.69

¹³⁷ Kürkçüoğlu, a.g.e., s.56-57

¹³⁸ *Ayın Tarihi*, Sayı: 251, Ekim 1954, s.70

" 1) Türk-Mısır dostluğu Orta Doğu'da başlıca istikrar amillerinden biridir

2) Türkiye ile Mısır arasında hiçbir rekabet ve itilaf mevzuu yoktur.

3) Arap Birliği, komünizme ve emperyalizme karşı serttir.

4) Herhangi bir pakt teşebbüsüne Orta Doğu henüz hazır değildir.

5) Mısır rejimini kuvvetlendirmek ve normalleştirmek yolundadır..."¹³⁹.

Devamla Türk-Mısır dostluğunun çok eski sağlam tarihi temellere dayandığını, var olan bazı sorunların ise yüzeysel olduğunu belirterek, Türk ordusunun Mısır için de bir güvence oluşturduğunu, bölgede boşrolü oynamak için bir çekişmenin olmadığını ve eşit şartlarda bir antlaşma temeline Mısır'ın sıcak bakabileceğini belirtmektedir:

"... Mısır'ın bugünkü şartlar içinde herhangi bir pakttan kaçmasını tabii görmek ve bu bakımdan Mısırlıların üzerine varmamak icab eder. Mısır'ın kendi zaviyesinden tuttuğu yolu bizim anlayışla karşılamamız isabetli olacağı gibi, Mısırlılarda bizim kendi coğrafi vaziyetimize ve hususi icablarımıza göre takib ettiğimiz siyasetin bölgenin müşterek menfaatleri bakımından tabii ve zaruri olduğunu kavramalıdır..." Yalman devamla,

Moskova nüfuzundan kurtulmuş bir Mısır'ın Orta Doğu'daki arka kapımızın emniyeti açısından çok önemli olduğunu ve bunun ancak Arap şuurunun güçlenmesiyle mümkün olacağını belirtmektedir¹⁴⁰.

Menderes ise Mısır'ın *al-Ahbar* gazetesine şöyle bir demeç vermiştir:

"Mısır'a yapacağımız ziyaretin tarihi henüz takarrür etmiş değildir. Büyük memnurlukla yapacağımız ziyaretin tarihi Ankara'da, avdetimizde tayin edilecektir. Mısır hükümet reisi Cemal Abdülnasır'ın da Türkiye'yi ziyaret etmeye karar vermiş olduğu malumdur. Cemal Abdülnasır'ın memleketimize yapacağı ziyaretten dolayı şimdiden fevkalade memnunuz..."¹⁴¹.

Kahire'ye yaklaşıldığı bir dönemde, Pakt'ın ilanı niçin bu ziyaretler sonrasına bırakılmamış ve Kahire-Ankara ilişkileri niçin kesilme noktasına getirilmiştir? Paktın ilanından sonra Ocak 1955'te Menderes, Şam ve Beyrut ziyaretinden eliboş dönecektir¹⁴².

Bu sorunun yanıtını Mahmut Dikerdem şöyle verir:"...Nuri Sait Paşa, Menderes hükümetinin Amerika ile uyuşarak gerçekleştirmeye koyduğu yeni bir Orta Doğu askeri Paktı'nı tehlikeli buluyor, Irak'tan önce Mısır'ı Türkiye'nin kolları arasına atmayı deniyordu.... Menderes'in İngiltere ve Amerika'nın desteğine güvenerek Irak üzerinde yaptığı baskıya uzun süre dayanamayacağını anlamış Türkiye'nin aceleciliğini önlemek çarelerini arıyordu. Menderes'le

140

a.g.e,s.6

141

Vatan, 13 Ocak 1955, s.7

142

Aydemir,a.g.e.s.318-319

Zorlu'nun neden bir askeri pakt tezgahlamakta acele ettiklerininide Türkiye'ye yaptığı ziyaretler sırasında anlamıştı. Demokrat Parti hükümeti giriştiği ekonomik kalkınma politikasında Amerikan yardımı musluklarının sonuna dek açılmasına bel bağlamıştı. Amerika'nın Türkiye'ye ilgisini sürdürmek için her çareye başvurmak gerekiyordu. Komünizmin Orta Doğu'ya yayılmasına set çekecek bir askeri pakta Türkiye ön ayak olursa, Amerika kesenin ağzını cömertçe açabilirdi. Nuri Said Paşa 1955 yılında Türkiye kalkınma bütçesinin en azından 300 milyon dolarlık dış yardıma şiddetli ihtiyacı olduğunu öğrenmişti..."¹⁴³.

Türkiyenin ekonomik yardıma ihtiyacı olduğu ve bundan dolayı da Orta Doğu'da rol almak istediği görüşü doğrudu. Ancak, Türkiye'nin bir askeri pakt tezgahlaması ise mümkün değildi. Nuri Said pakt önerisini Mısır'a 1954 Ağustosunda götürmüş, reddedilmesinin ardından Türkiye'ye yönelmişti. Aynı ayın üçüncü haftasında Sarnsak'ta Salah Salim'le buluşmasında, Batı'nın ekonomik ve askeri yardımına ihtiyaçlarının olduğunu ve Türkiye'nin Musul üzerindeki isteklerini de hayata geçirebilmesinden korktuklarını ve de O'nu durdurabilecek gücün ancak Batı destekli bir savunma organizasyonu olabileceğini söyleyecekti. Irak'ın böyle bir pakt isteğinin altında yatan temel gaye ise Mısır ile vaki Arap liderliği mücadelesinde bu ülkenin yükselen grafiğini durdurabilmektir. Paktın ilanının Menderes'in plânlanan Kahire ziyaretinden önce gerçekleşmesi belki de Nuri Said'in Türkiye'nin vazgeçebileceği yolundaki endişesi de olabilirdi.¹⁴⁴

¹⁴³

Dikerdem, a.g.e., s.108-109

¹⁴⁴

Patrick Seale, a.g.e., s.202.

12 Ocak 1955'te Türkiye-İrak deklarasyonu yayınlanıyordu. Deklarasyonda Pakt'ın içerden ve dışardan gelebilecek tecavüzlere karşı koyacağı belirtiliyordu. İçerden kastedilen İsrail , dışardan kastedilen ise SSCB' idi. Paktın ikinci önemli yönü ise coğrafi bir sınırla sınırlandırılmamış olmasıydı. Böylece İngiltere gibi Batılı bir devletin de pakta dahil olması sağlanıyordu. Menderes'in pakta dahil olması için Lübnan ve Suriye'ye yaptığı ziyaretler Suriye'de tepkiye sebep olurken, Lübnan konuya sıcak bakmakla beraber Arap Birliği'nin onayını bekliyordu.

Mısır Dışişleri Paktın ilanından birgün sonra şu açıklamayı yapacaktır: "İrak'ın Türkiye ile bir ittifak imzalamaya karar vermesi Arap siyasetinde bir değişiklik olup Orta Şark politikasında büyük rol oynayacaktır.

İrak Arap Birliği'nin bir üyesi olması hasebiyle bir ittifak aktinin kararlaştırılmasından önce Arap Birliği'nin muvafakatını almalı ve Türkiye ile ittifak akteceğinden hiç olmazsa Arap memleketlerini haberdar etmeliydi.

Mısır, Arap Birliği ve Arap güvenlik misakından uzaklaşmamak için büyük bir titizlik gösterecektir"¹⁴⁵.

Bundan birgün sonra ise Irak Dışişleri Bakan Yrd. Burhaneddin Başayan, diğer İslâm ve Arap ülkelerinin özellikle de İran ve Pakistan'ın da pakta davet edileceğini açıkladıktan sonra "Türkiye ile Irak arasında kurulacak paktın Arap Birliği siyasetine aykırı olduğuna dair iddiaları reddederim. Bu Pakt Arap, Birliği prensiplerine tamamen

¹⁴⁵ *Vatan*, 14 Ocak 1955, s.1-7

uygundur. Mısır'da bu pakta katılmak mecburiyetindedir. Çünkü, Mısır-İngiliz anlaşmasında Türkiye'nin selameti için bir taahhüt bulunmaktadır. Eğer, Türk-Irak Paktı'na Arap Birliği prensiplerine aykırı deniliyorsa Mısır'la İngiltere arasında ki Süveş anlaşmasına ne buyurmalı?"demektedir¹⁴⁶.

Mısır ilk birkaç gün resmi açıklama yapmazken yarı resmi el *Cumhuriyet* gazetesi konu hakkında verdiği haberde "...Nuri Essaid Hükümeti Arap dış siyasetini tevhid ve takviye için Mısır ve diğer Arap devletler tarafından sarfedilen bütün gayretleri yıkmıştır" demektedir¹⁴⁷.

Mısır hükümeti 16 Ocak'ta Arap ülkelerinin başkanlarını Türk-Irak anlaşmasıyla "Arap Birliğine indirilen ciddi darbeyi" görüşmek üzere toplantıya çağırıyordu. Görüşmeler sonucunda Mısır, Türkiye ve Irak aleyhine bir karar aldırılmayı başaramıyorsa da diğer Arap ülkelerinin pakta girmemelerini sağlıyordu. Türkiye Mısır'ın bu tepkisine şaşırılmıştı. Menderes'in konuyu Nasır'la görüşmek için ısrarlı çabaları Mısır tarafından reddediliyordu. Türkiye temelde Batı'nın Araplar için taşıdığı anlamı kavrayamamış görünmekteydi¹⁴⁸.

Sunday Times gazetesinde ise üç yıldan beri ABD ve İngiltere'nin doldurmaya çalıştığı gedığı Menderes'in doldurduğu belirtilmekte ve "Batı ile Doğu'yu birbirine yaklaştırmakta oynadığı rolden ötürü hür dünya Menderes'e teşekkür etmelidir" denilmektedir.¹⁴⁹

¹⁴⁶

Vatan, 15 Ocak 1955, s-7

¹⁴⁷

Kürkçüoğlu, a.g.e., s.63-64

¹⁴⁸

Vatan, 18 Ocak 1955,s.7

¹⁴⁹

a.g.e., s.7

Dulles'da Menderes'e gönderdiği mesajda "Türkiye ve Irak hükümetlerinin Orta Doğu'da istikrarın ve emniyetin arttırılması maksadıyla bir muahede akdetmek niyetlerinizi büyük memnunlukla haber aldım, size samimi tebriklerimi ve girişmiş olduğunuz yapıcı gayretlerde acil muvaffakiyetler temennilerimi takdim ederim" demektedir. Menderes cevabi mesajında, Amerika'nın dünyada barış için sarfettiği maddi ve manevi gayretlerinin eşi olmadığını herkesin bildiğini bildirmekte ve kendilerinin desteğinin Irak'la yapacakları pakt için çok değerli olduğunu bildirmektedir¹⁵⁰.

İngiliz Dışişleri Bakanı 18 Ocak gecesi Pakt'la ilgili olarak radyoda yaptığı konuşmada şöyle demektedir:

"İran ve Mısır'la yaptığımız anlaşmaların bütün Orta Doğu'nun atmosferinin iyileşmesine yardımcı olmuştur. Türkiye ile Irak karşılıklı güvenlik paktı yapmak niyetlerini açıklamışlardır. Bunu, memnuniyetle karşılıyoruz. Anladığıma göre diğer memleketlerinde iltihakını ümit etmektedirler. Bu muhakkakki bütün Orta Doğu'nun istikrar ve güvenliğini arttıracaktır. Bizim görmek istediğimizde esasen budur"¹⁵¹.

Cumhurbaşkanı Celal Bayar T.B.M.M'nin X.Devre İkinci Toplantı Yılı'nı açış konuşmasında pakt konusunda şöyle demektedir: "Türkiye kardeş Irak'la birlikte bu paktı, bütün sulhsever milletlerin olduğu gibi kendilerinin de maruz bulundukları büyük tehlikeyi önlemek için imzalamıştır.

¹⁵⁰ *Vatan*, 18 Ocak 1955, s.7

¹⁵¹ a.g.e. s.7

Bu pakt yalnız muhtemel bir mütecavizi önlemek gayesini gütmektedir. Başta Arap Birliği Topluluğu bulunmak üzere bölgedeki hiçbir mevcudiyete tevcih edilmiş değildir. Bu hakikatin her gün biraz daha anlaşılmakta olduğuna emniyetimiz vardır. Orta Doğu'da İran'ın da iltihaki ve Kuzey Müdaafa Hattı denilen sulh cephesi teessüs etmiş, Türkiye ve Pakistan vasıtası ile NATO ile SEATO arasın da irtibat kurulmuştur... Bağdat Paktı'nın akdiyle memleketimiz yekdiğerinin temadisi olan üç bölgenin, Batı Avrupa, Balkanlar ve Orta Doğu'nun sulh ve emniyet istikrar ve tealisi gayesini güden üç teşekkülün aynı zamanda azası olmuştur...."¹⁵².

Muhalefet gazetesi olan *Ulus*'un başyazarı Nihat Erim ise Bağdad'ta ilan edilen tebliğin sevindirilecek bir haber olduğunu belirterek "Herhalde Adnan Menderes hükümetinin dış politikasını her Türk vatandaşı bugünkü gayretlerinde sempati ile karşılar" demektedir¹⁵³.

SSCB ise ilk resmi tepkisini 16 Nisan 1955'te Sovyet Dışişleri Bakanı'nın ağızından veriyordu. "Yakın ve Orta Doğu'da belli bazı Batı'lı güçler tarafından kurdurulan askeri gruplaşmalar" reddediliyor deniyordu. Açıklamada, Batılı güçlerin saldırgan NATO'nun uzantısı olabilecek bazı hareketlere giriştikleri Orta Doğu Savunma Komutanlığı'nın bölge ülkelerinin tepkisi sonucunda başarısızlığa uğramasının ardından Batılıların Orta Doğu ülkelerini egemenliği altına alabilmek için yaptıkları bu girişimle Irak'ı diğer Arap ülkelerinden ayırmayı başardıklarını ve bu durumun bölgede

¹⁵² Kâzım Öztürk, Cumhurbaşkanlarının Türkiye Büyük Millet Meclisi Açış Nutukları (İstanbul: Ak Yayınları, 1969), s.610-611

¹⁵³ *Ulus*, 16 Ocak 1955, s.7

anlaşmazlık çıkmasından yarar bekleyen ülkelerin işine yarayacağı belirtiliyor ve Sovyet tehlikesini önlemek için askeri anlaşmanın gerekli olduğu yönündeki görüşün reddedildiği ve SSCB'nin bölgedeki ülkelerin milliyetçi hedeflerine sempati ile baktığı ifade ediliyordu¹⁵⁴.

24 Şubat 1955'te Pakt imzalandı. Pakt'a daha sonra İran ve Pakistan katıldı. 6 Mart 1955'te Mısır-Suriye-Suudi Arabistan pakt karşısında blok oluşturuyorlardı. Suriye de Asali hükümeti pakt'a karşı çıkarken Lübnan ve Ürdün pakta sempatik bakmalarına karşın Arap tepkisinden çekindiklerinden sessiz kalıyorlar, Irak'ta ise bir tepki sesi yükseliyordu.

Üye ülkelerden birisinin tanımadığı ülkenin pakta girişi mümkün olmadığı için İsrail bu paktı kendisine yöneltilmiş olarak görüyor ve tepki gösteriyordu. Böylece pakt Arap-İsrail uyuşmazlığını da pekiştirmiş oluyordu. İngiltere'nin paktın 5.maddesine istinaden "bölgedeki güvenlik ve barışla ilgili devlet olarak 4 Nisan 1955'te Pakt'a girişi bölge ülkelerini biraraya getirmek iddiasında olan bir örgüt için zayıflatıcı bir unsur olmuştu"¹⁵⁵.

Mısır ve Suriye'nin Bağdad Paktı'na karşı pakt kurma çalışmaları içinde oldukları haberi hükümet üzerinde tepki yaratıyordu. Hükümet, Türkiye'nin dostane gayretlerine rağmen Mısır'ın aldığı tavrı eleştirerek "... Suriye'nin Mısır'ın baskılarına boyun eğerek anlaşmaya katılmadığını" söyleyen başbakan Türkiye ile uzun bir ortak sınıra sahip olduğunu Suriye'nin "unuttuğu"nu öne sürmüştür. Oysa bu ortak sınırın her iki ülkenin de birbiri ile

¹⁵⁴ Keesing, 11-18 Haziran 1995 s.14256

¹⁵⁵ a.g.e.

ilgilenmesini zorunlu hale getirdiğini belirten Türkiye Başbakanı, Türkiye'nin Suriye ile iyi ilişkiler arzuladığı halde Suriye hükümetinin "Türkiye aleyhtarı" politikasına devamı halinde Türkiye-Suriye ilişkilerinin devamı hakkında "derin endişe" duymaktan kendisini alamayacağını sözlerine eklemiştir"¹⁵⁶.

Arap ülkeleriyle ilişkiler bozulmuştu. Bunun nedeni olarak Türkiye'nin Arap milliyetçiliğini kavrayamaması görülebilir. Arap milliyetçiliğini kavrayamayan Türk yöneticileri, Orta Doğu'daki her hareketi Batı karşıtı Sovyet taktığının sonucu olarak görmüşlerdir. Türkiye'nin Orta Doğu politikasının temeli, komünist yayılmacılığa karşı tedbir almak, Orta Doğu'da lider konuma yükselmek ve Mısır'ı uluslararası politikada yalnız bırakarak "olumlu tarafsızlık" politikasının uluslararası politikada o dönem için geçersiz olduğunu kanıtlamak gibi gözükmekteydi¹⁵⁷.

Sovyet yayılmacılığını engellemeye yönelik bu pakt Sovyetler'in Orta Doğu'ya yerleşmesine yardım etmiştir. Bağdat Paktı'nın Orta Doğu'da Batı cephesi liderliğine soyunan Türkiye ile Arap milliyetçiliği için mücadele veren Suriye'yi giderek karşı karşıya getirmesi kaçınılmazdı. Artık krize üç vardı.

26 Temmuz 1956'da Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle ortaya çıkan durumu görüşmek üzere 16 Ağustos 1956'da yapılan I. Londra Konferansı'na katılan ülkelerden bir tanesi de Türkiye idi. Konferanstan çıkan karar, kanalın B.M.'ye bağlı bir komisyona devredilmesi ve uluslararası geçişe açık olmasıydı. Mısır ise

¹⁵⁶

Kürkçüoğlu, a.g.e., s.74

¹⁵⁷

a.g.e., s.75

uluslararası denetime karşıydı ve kanal üzerindeki egemenlik hakkının devredilemeyeceği konusunda kesin tavrı vardı, Mısır ancak kendi egemenliği tanındıktan sonra kanalın uluslararası trafiğe açılabileceğini belirtiyordu. İngiltere ve Fransa'nın ikili görüşmelerinin ardından müdahale söylentileri çıkıyor ve ABD müdahalenin karşısında olduğunu bildirmesinin ardından 19-21 Eylül 1956'da II. Londra Konferansı toplanıyor, kanal dan yararlanan 18 ülkenin davet edildiği konferanstan da bir sonuç çıkmıyordu. Türk heyeti Amerikan görüşünü savunuyor ve Dulles'ın kurduğu "Süveyş Kanalı'nı Kullananlar Kulübü"ne 1 Ekim'de Pakistan ile birlikte Türkiye de giriyordu. Nasır "Kanalı Kullananlar Kulübü'nü" reddediyor ve Türkiye'yi sadece Arap dünyasında değil, Bağlantısızlar hareketi içinde de, "Batı emperyalizminin polisi" olarak ilan ediyordu. 7 Kasım 1956'da Süveyş savaşının ardından başlayan Bağdad Paketi'nin Tahran Konferansı'nda İngiltere'nin ihracının gündeme geleceğinin söylenmesine karşın Menderes ve ekibinin İngiltere'nin ihracını engellediği söyleniyordu¹⁵⁸.

29 Ekim 1956'da İngiltere, Fransa ve İsrail bir plan dahilinde Mısır'a saldırıya geçiyorlardı. 31 Ekim'de B.M. Genel Kurulu'nda yapılan toplantıda ABD'nin desteğini alamayan İngiltere ve Fransa yalnız kalırken SSCB mevcut durumdan yararlanarak İngiltere ve Fransa'yı 5 Kasım'da uyarıyordu. Baskılara dayanamayan İngiltere ve Fransa, 3 Aralık'ta kanaldan çekileceklerini açıklıyorlardı. İsrail ise yeterli garantiler elde etmeden bölgeden çekilmeyeceğini açıklamasının ardından 11 Şubat 1957'de ABD'nin memorandumuna maruz kalıyor, 22 Şubat 1957'de kendisine ambargo konulmasının B.M.'de istenmesi üzerine daha fazla direnemeyen İsrail Gazze ve Şarm el Şeyhten çekiliyordu¹⁵⁹.

¹⁵⁸

Hüseyin Bağcı, *Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası* (Ankara: İmge Kitabevi, 1990) s.80-81

¹⁵⁹

Kürkçüoğlu, a.g.e., s.84-89

Mısır, 24 Nisan 1957'de yayınladığı bildiriyle kanal ın uluslararası trafiğe açılacağını ve kanal ın 26 Temmuz 1956'da kurulan Süveyş Makamı tarafından yönetileceğini ilân ediyordu.

Süveyş Krizi sonucunda İngiltere ve Fransa bölgeden tamamen çekiliyor ve onların yerini bu olayda frenleyici rol üstlenen ABD almak istiyordu. Ancak ABD'nin İngiltere ve Fransa'yı frenlemesi Sovyetler'in bu iki ülkeye karşı çıkmasını kolaylaştırdığı gibi Orta Doğu'daki boşluğun da gerçekte SSCB tarafından doldurulmasına yardımcı olacaktı. Nasır'ın kazanması ise Orta Doğu'da Batı aleyhtarlığını güçlendirmişti¹⁶⁰.

Türkiye Süveyş'in uluslararası teminat altına alınmasının faydasına işaret etmiş ve Mısır'ın aleyhine olan hiçbir hareketi diğer bir Müslüman ülke olan Türkiye'nin kabul etmeyeceğini beyan etmişti. Türkiye "uluslararası bir teminat" isteyerek ve bunun Mısır'ın egemenliğine aykırı olmayacağını belirterek konuya Mısır'dan farklı bir bakış açısı da getirmekteydi¹⁶¹.

Sonuçta Orta Doğu'da "tarafsız Arap milliyetçisi" olan Mısır'ın başını çektiği ülkeler ile "bir Batı ülkesi olan Türkiye" iki ayrı grup içerisinde birbirlerine karşı mücadele edeceklerdi. Krize iki kalmıştı.

Türk kamuoyunun kriz öncesinde Mısır'a karşı ılımlı bir tavır sergilerken kriz sonrasında tavrını sertleştirdiğini görmekteyiz. Bu ılımlı tavrın ifadesi olarak A.Şükrü Esmer "Bağımsız Mısır" isimli makalesinde Nasır'la şahlanan milliyetçilik duygularına saygı

¹⁶⁰ a.g.e., s.90-91

¹⁶¹ a.g.e., s.92-93

gösterilmesi gerektiğinden bahsederek Mısır'dan İngiliz askerlerinin çekilişini Türk Kurtuluş Savaşı'na benzeterek kutlamaktadır¹⁶².

Ulus gazetesinin bir sonraki sayısında "Mısır Her Türlü Yardımı Kabul Edecek" başlıklı yazıda Kahire'de yüzbin kişiye hitab eden Nasır'ın sıkı yönetimin kaldırıldığını, ülkenin ekonomik gelişimi için kalkınmanın şart olduğunu ve İngiltere'nin Kanal bölgesinden çekilmesini bir dostluk belirtisi olarak kabul ettiklerini ifade ettiği açıklanan haberde Nasır'ın devamla "İngiltere'ye karşı hiçbir husumet beslemiyoruz, bütün milletlerle iyi münasebetler kurmak arzusundayız" dediği belirtilmektedir¹⁶³.

A.Şükrü Esmer "Orta Doğu ve Amerika" başlıklı yazısında ABD'nin bugüne kadar Orta Doğu'da kararsız bir politika izlediğini, hem Arapları ve hemde İsrail'i memnun etme politikasının bir sonuç vermediğini belirtmektedir. ABD ve İngiltere'nin Asuvan barajının yapımına yardım tekliflerinde nazlanan Mısır'ın yardımı kabul ettiğini bildirdiği zaman ise ABD'nin vazgeçtiğini; ABD'nin reddinde, Çekoslovakya'dan silah alımı Çin'in tanınması ve daha da önemlisi yaklaşan seçimlerde Yahudi toplumunun ve Kongre'nin Mısır'ın politikasından duydukları hoşnutsuzluğun etkin olduğunu iddia ediyordu¹⁶⁴.

Hüseyin Cahit Yalçın ise krizden sonra sert ifadeler kullandığı "Çarpışan Nüfuzlar" isimli makalesinde, Sovyet-ABD ihtilafından yararlanarak dünyada önemli bir kişi, Orta Doğu'da ise lider olma

¹⁶² A.Şükrü Esmer "Bağımsız Mısır" *Ulus* 20 Haziran 1956

¹⁶³ "Mısır Her Türlü Yardımı Kabul Edecek" *Ulus* 21 Haziran 1956

¹⁶⁴ A. Şükrü Eser "Orta Doğu, Amerika" *Ulus*, 23, Haziran 1956

gayretinde olan Nasır'ın bu gayretlerinin sonuçsuz kaldığı, baraj için para bulmasının artık zor olduğunu belirterek bundan ders almayan Nasır'ın mahalli başarılarıyla fazla bir gurura kapılarak kendisini Orta Doğu'nun hakim bir direği gibi gördüğünü ve Arap dünyası ile yetinmeyerek Balkanlar'a da müşteri çıktığını ifade etmekte ve Mısır, Yunanistan ve Yugoslavya arasında yapılacağı söylenen paktın Mısır, ve Yunanistan açısından ne anlama geleceğinin anlaşılamadığını ve bu gelişmelere Batı'nın kararsız tutumunun neden olduğunu savunuyordu¹⁶⁵. Görüldüğü gibi Yunanistan bir Batılı devlet olarak Batı politikalarına kendisini bağımlı hissetmezken, Türkiye bir "Batı devleti" olarak politikalarını Batı'ya endekslemişti.

Ulus gazetesinin aynı günkü sayısının başlığında "Nasır'ın kararı diktatörce keyfi ve devletler hukukuna aykırı olmakla beraber Orta Doğudaki gerginliği artıracak" nitelikte bir karar olarak ifade ediliyordu.

"Mısır'ın tepkisi" başlıklı yazısında millileştirme kararının beklenildiğini, kredinin verilmesinden vazgeçilmesinin ardından "Nasır'ın, prestijine indirilen bu darbeyi telafiye çalışacağı beklenmekteydi" diyen A.Şükrü Esmer devamla, Sovyetler'in de yardım konusunda isteksiz olduğunu ABD kararına siyasi gözle bakılmasına karşın, olayın ekonomik boyutunun ağırlığının ABD'nin kararında etkili olmuş olabileceğini, Rusya'nın'da bu yüzden konuya soğuk bakıyor olabileceğini söylüyordu.¹⁶⁶

¹⁶⁵ H. Cahit Yalçın "Çarpışan Nüfuzlar" *Ulus*, 28 Temmuz 1956, s.1-5

¹⁶⁶ A. Şükrü Esmer "Mısır'ın Tepkisi" *Ulus*, 28 Temmuz 1956

Birgün sonraki makalesinde Esmer, Nasır'ı Hitler'e benzetmekte ve diktatörlerin prestijlerine indirilen darbeye cevap vermedikleri takdirde devrileceklerini, bu açıdan Nasır'ın Arap liderliği iddiasının suya düşebileceğinden endişelenmesi¹⁶⁷ alınan bu kararda etkin olduğunu belirtmektedir

Ulus gazetesinin bir gün sonraki 1. sayfa haber başlığı ise şöyledir:

"CHP Genel Sekreteri Samsun'da yaptığı konuşmada dış politika üzerinde durdu. Milletlerarası anlaşmalara riayet etmeyen bir diktatörün bu hareketi bir Akdeniz devleti olan Türkiye'yi de çok yakından ilgilendirir. Bu konu üzerinde durmalıyız. ...Her türlü milletlerarası teahhüde riayeti ana prensib sayan bizler için bu konu üzerinde durmak yerindedir. Bu hadise ile diktatörlerin tabi akibeti bir kere daha belirdi....."¹⁶⁷.

"Tehlike Çanı" başlıklı makalede H.Cahit Yalçın ise şöyle demektedir:

"..... Politika dünyasına meydan okumak uzun hesaplar neticesinde göze alınabilecek bir sergüzeşte atılmaktır. Amerika'ya kızıp arkasını Rusya'ya dayar gibi görünerek yalnız Amerika'yı değil bütün Batı dünyasını ve bilhassa şark devletlerini tehdit eder bir meslek tutmak, neticesi meskuk bir maceraya atılmaktan başka birşey değildir.

Süveys Kanalı Mısır için bir iç mesele değil büyük bir su geçididir ki bunda bütün Batı dünyasının hayati menfaatleri bahis

¹⁶⁷

Ulus, 30 Temmuz 1956, s.1-3

konusudur. Bu Nasır'ın istediği zaman kapayıp istediği zaman açabileceği Süveyş Kanalı hakikatte milletlerarası bir deniz yolu olmaktan çıkmış müstahkem bir boğaz haline gelmiş demektir. Nasır beynelminel ticari münasebetler yolunu bir çok memleketin siyasi emniyet ve selametini tehdid ediyor..."¹⁶⁸ demektedir.

Süveyş Krizi çıkmadan önce Boğazlar ve Süveyş arasında bağlantı kurarak Türkiye'den yardım isteyen Nasır'ın bu isteği karşısında Lozan ve Montrö de Boğazlar için mücadele veren ardından Rusya'nın istekleriyle karşılaştığında ödün vermez bir tavır sergileyen CHP'nin yazarı H.Cahit Yalçın'ın bu yazısı, iktidarı ve muhalefetiyle Türkiye'nin Orta Doğu'ya bakışının çerçevesini çizmesi açısından güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Zafer gazetesi ise büyük puntorlarını o günlerde Türkiye'yi ziyaret etmekte olan Pakistan Cumhurbaşkanı ile Pakistan'ı ziyaret etmekte olan Menderes'e ayırmakta ve gazetede Süveyş konusu sıradan bir olay olarak küçük haber başlıklarıyla verilirken yorumlara da rastlanmamaktadır.

Ancak, Süveyş'in millileştirilmesinden ongun sonra Natuk Poyrazoğlu "Yine Orta Doğu ve Süveyş Hadisesi" başlıklı yorumunda "... Süveyş'te meydana gelen son durum beni teyid etti. Gerek NATO gerekse Orta Doğu müdafaa planları bakımından hayati ehemmiyete haiz bu Kanal yolu için Mısır'ın aldığı karar vahim neticeler doğurabilir..." Olayı yalnızca bir Süveyş hadisesi olarak görmenin yanlış olduğunu, gerçekte konunun Mısır-Bağdat Paktı, Mısır-NATO,

¹⁶⁸

Hüseyin Cahit Yalçın "Tehlike Çanı" *Ulus*, 30 Temmuz 1956, s.1

ve Doğu-Batı sorunu halinde görülmesi gerektiğini ve konunun Kıbrıs ile de bağlantı kurularak bütünüyle ele alınmasının doğru olacağını belirterek " ... Yoksa bu ve buna benzer davaların halli ve şımarık diktatörlerin oturdukları yerde oturtmak için birkaç Türk süngüsü bile kâfidir... " demektedir¹⁶⁹. İktidarın ve iktidarın yayın organının sessiz kalmasının nedeni Batı'nın konu hakkında kesin bir tavır alamaması ve konuyu özellikle ABD'nin görüşmeler yoluyla halletme isteğiydi.

Eisenhower Doktrini, 5 Ocak 1957'de başkanın Orta Doğu hakkındaki görüşlerini içeren mesajıyla ortaya çıkmaktaydı. Doktrin, Süveyş Buhranı ile İngiltere'nin boşalttığı alana ve Sovyetlerin girmesi ve bu durumun Orta Doğu'da yarattığı güç dengesizliğini dengelemeyi hedef alıyordu¹⁷⁰.

Eisenhower Doktrini incelendiğinde, Doktrin'in yayınlanmasındaki gayelerden belki de en önemlisi, Dulles'in Doktrin'i Kongre'ye açıklarken "Süveyş Buhranı'ndan sonra Doğu Akdeniz bölgesinde çok ciddi bir boşluğun çıkmış bulunduğunu ve teklif edilen hareket biçimi benimsenmediği takdirde bölgede kontrolün elden çıkabileceğini belirtiyor ... "¹⁷¹ olmasıydı. "... Stalin'in yerine geçen Sovyet önderleri, yeni "barış içinde bir arada yaşama" doktrini ile komünist olsun veya olmasın her türlü devlete yanaşmakta, "ulusal burjuvazi" ile işbirliğine girişmekteydi. İşte ABD'nin yeni yaklaşımı Sovyet etkisi altına düşebilecek devletlere Amerikan ekonomik ve askeri yardımını,

¹⁶⁹ Natuk Poyrazoğlu "Yine Orta Doğu ve Süveyş" *Zafer*, 4 Ağustos 1995, s.2

¹⁷⁰ Bağcı, a.g.e., s.83

¹⁷¹ Oral Sander, *Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964* (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, No: 427, 1979),s. 150

hem de Batı ittifaklar sistemine girme koşuluna bağlı olmaksızın, uzatmaktaydı... "172

Eisenhower Doktrini'nde "Uluslararası Komünizm tarafından kontrol edilen herhangi bir devletten gelecek açık bir saldırıya karşı yardım talep eden devletin toprak bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığını korumak için Amerikan askeri kuvvetlerinin de kullanılması dahil olmak üzere, gerekli yardım, işbirliğinin sağlanması için kongrenin başkana yetki vermesi... " öngörülmekteydi¹⁷³.

9 Mart 1957'de Kongre tarafından kabul edilen doktrin hakkında başkan Senato'da yaptığı konuşmada, Orta Doğu petrolünün Batı'nın can damarı olduğu ve bunun komünist kontrolü altına girmesi halinde Batı'nın komünizme teslim olacağını, ve bu durumun ise Amerika için yıkım anlamına geleceğini ifade ediyordu¹⁷⁴.

Doktrini İngiltere soğuk karşılarlarken Bağdad Paketi'nin diğer üyeleri memnurlukla karşılamaktaydılar. İngiltere'nin doktrini soğuk karşılamasının nedeni, bu girişimi, ABD'nin Orta Doğu'da İngiltere'nin yerini aldığıının kesin ifadesi olarak görmesiydi. Doktrin Mısır ve Suriye tarafından tepkiyle karşılandı. Ürdün ise doktrine sempatik bakmakla beraber Arap tepkisinden çekindiği için olumlu bulmadığını açıklıyordu¹⁷⁵.

22 Mart'ta yayınlanan Türk-ABD ortak bildirisinde Eisenhower Doktrini hakkında şöyle denilmekteydi: "Amerikan Doktrini'nin gayesi

¹⁷² a.g.e., s.151
¹⁷³ a.g.e., s.151-152
¹⁷⁴ Bağcı, a.g.e., s.88-91
¹⁷⁵ a.g.e., s.83-85

Orta Şark'taki ki müstakil devletlerin milletlerarası komünizm tarafından bilvasıta veya doğrudan doğruya vaki olabilecek bir tecavüzle mücadele edebilmek hususunda imkanlarını takviye zımında bu devletlere yardım etmektir"¹⁷⁶. Türk hükümeti ayrıca bu doktrinin "hür dünyanın Amerikanın liderliğine güvenini pekiştireceğini" ifade ediyordu¹⁷⁷. Menderes yaptığı basın toplantısında Eisenhower Doktrini ile ilgili soruya şöyle cevap vermektedir. "... Türkiye'nin ehemmiyeti artmıştır. Çünkü istikrar ve milletlerin istiklali gayesini güden garb devletlerinin siyaseti bakımından Türkiye bu bölgede büyük ehemmiyet arzetymekte ve bu bakımdan gereken vasıflara haiz bulunmaktadır.

Türk hükümeti, Amerika'nın yakın alakasını ve sulhçu devletler topluluğunun Orta Şark'a layık olduğu ehemmiyeti vermesini mühim bir hadise telakki etmektedir. Bu inkişaf lar memleketimiz için olduğu kadar bütün bölge içinde memnuniyet vericidir. Bu itibarla Reısicumhur Eisenhower'in beyanat ve planını ve Amerikan hükümetinin, bu mevzuda sarıh vaziyet almasını şayanı şükran hareketler olarak telakki etmekteyiz"¹⁷⁸.

Nehru ise Doktrin'i şöyle değerlendirmektedir. "Herhangi bir yabancı devletin Orta Şarkta'ki sözde boşluğu doldurmağa kalkması dünyanın bu bölgesinde sulhu altüst edecektir. Orta Doğu'da hakikatte böyle bir kuvvet boşluğu hasıl olmuşsa bunu bölgedeki devletler kendi kuvvetleri ile doldurmalıdır. Yabancı bir devletin kuvvet eksikliğini telafi edebileceği fikrini kabul etmekle bu bölgeyi hakimiyet altına almak isteyen diğ er bütün yabancı devletlere yol açmış oluruz".

¹⁷⁶ Haluk Gerger, *Mayınlı Tarlada- Dış Politika* (İstanbul: Hil Yayınları, Şubat 1983) s.42

¹⁷⁷ a.g.e.

¹⁷⁸ *Zafer*, 6 Ocak 1957, s.4

İran Dışışleri Bakanı ise "Başkan Eisenhower'in mesajında belirtilen taahhütler bizim nazarımızda enaz Birleşik Amerika'nın resmen Bağdad Paktı'na girmesi kadar değerlidir. Fakat yinede Amerika'nın Pakt'a girmesini tercih ederiz" diyordu.

İngiliz İşçi Partisi lideri Hugh Getskel de doktrini "Sulh için hayırlı bir teşebbüs olarak" değerlendirdiyordu.¹⁷⁹

Enver Sedat'ın *"El Cumhuriye"* gazetesindeki makalesinde, doktrini karanlık bulduğunu Mısır'a herhangi bir tecavüz veya İsrail'in saldırısı karşısında ABD'nin nasıl hareket edeceğini, Suriye'den geçen petrol boru hatlarına İngiltere'nin el koymayı istemesi ve buna Suriye'nin izin vermemesi durumunda ABD'nin pozisyonunu sormakta ve şöyle devam etmektedir. "... Tabiatıyla Suriye bütün dünyadan yardım istemek hakkını kendinde bulacaktır. Bu memleketin yardım talebine ilk cevap vereceklerin "Başkan Eisenhower'in komünist tahakkümü altında olduklarını iddia ettiği devletler olmasıda pekala mümkündür. Böyle bir durum hasıl olduğu zaman ise Amerika nasıl bir tavır takınacaktır? Üstelik İngiltere'inn Suriye'ye ültümatom göndermesi her an mümkün görülmektedir"¹⁸⁰.

H.C. Yalçın ise makalesinde "... Birleşik Amerika Başkanı General Eisenhower'in bu tehlikeyi teşhis ve takdir etmesi çok doğru bir görüşe delalet eder. Ancak meseleyi hal için düşünülen tedbirler temeli kurulmamış bir saray için dam üzerinde bahçe planı yapmaya benziyor..." demekte ve devamla Orta Doğu'daki bu karışık durumun bolşevizmin yerleşmesi için uygun ortam hazırladığına dikkat çekerek,

¹⁷⁹ a.g.e., s.5-
¹⁸⁰ *Ulus*, 7 Ocak 1957, s.5

Orta Doğu'daki bugünkü durumun sorumlularının Araplar olduğunu; liderlerin ülkelerin saadeti yerine kendi şahsi çıkarlarını ve emniyetlerini düşündüklerini, Arap alemine verdikleri sözleri yerine getiremeyip halkın gazabından korktuklarını belirterek, Orta Doğu'ya yardımdan önce sulhun getirilmesinin gerekli olduğu¹⁸¹ vurgulamaktadır. Yazar, İsrail'in Orta Doğu'daki konumu hakkında ise şöyle demektedir: İsrail Filistin'den çıkarılamaz ve çıkarılmamalıdır. Biz bunu bir Türk olarak elzem gördüğümüz kadar dünya sulhunun sağlandığını görmek isteyen insan sıfatıyla da zaruri buluyoruz. İsrail Orta Doğu'da sukun ve emniyetin amili olacaktır. Arapları bazı maceraperestlerin diktatörlük heveslilerinin dalgınlıklarından korumak için İsrail esaslı bir kudret teşkil edebilir... ¹⁸¹.

A.Şükrü Esmer de Doktrin'in amacının ABD'nin Orta Doğudaki pasif ve bocalayan durumunu gidermek olduğunu ve bu pasif durumun da Sovyet yayılmasına zemin hazırladığını belirterek, Süveyş Krizi'nde ABD'nin İngiltere ve Fransa'yı yalnız bırakmasının yanlış olduğunu iddia etmektedir. Türkiye için doktrin komünizmin yayılmasına karşı etkin bir tedbir olarak görülürken Suriye açısından ise emperyalizmin Orta Doğu'daki yeni bir adımı olarak değerlendiriliyordu.¹⁸² Başkanın, Eisenhower Doktrini'ni anlatmak için Suriye'ye gelecek olan danışmanı hakkındaki bir soruya, Suriye Başbakanı Asali, "Arap milletinin temayülleri haklarını kâle almayan her doktrin nereden gelirse gelsin reddedilecektir" demektedir. Doktrini İsrailde, Arap milliyetçiliğini kışkırtacağı gerekçesiyle olumlu bulmuyordu. Sonuçta Türkiye, Osmanlı'dan gelen Rusya'ya karşı denge faktörü arayışında

¹⁸¹ *Ulus*, 8 Ocak 1957, s.5

¹⁸² *Ulus*, 8 Ocak 1957

ABD'yi bir denge faktörü olarak yanına alıyordu. Krize artık bir vardı¹⁸³

Ürdün olayları olarak bilinen olaylar 1957 ilkbaharında yapılan seçimlerde Nasır yanlısı Arap milliyetçisi Nabulsi'nin başbakanlığa gelmesinin ardından 13 Nisan 1957'de Nasır yanlısı genelkurmay başkanının Zerka askeri kampında Kral Hüseyin'e karşı ayaklanmasıyla başladı. Nabulsi gözaltına alınırken genelkurmay başkanı ülkeyi terk ediyordu. Ardından genelkurmay başkanı olan Hayari'nin de ayaklanmasını Hüseyin bastırmayı başarıyor ve Hayari de ülkeden kaçıyor.

16 Temmuz'da "Ürdün Kralı Hüseyin'in Ürdün'ü sınırlarını çevreleyen düşmanlardan ve beynelminel komünizimden korumak için" İngiltere'den yardım istemesi üzerine İngiliz çıkarması gerçekleşti. Fatin Rüştü Zorlu ise Ürdün'ün Bağdat Paktı üyelerinden yardım isteyip istemediği şeklindeki bir soruya "İngiliz kuvvetleri Ürdün'e çıktığına göre bu yardım yapılmış demektir"¹⁸⁴ açıklamasında bulunuyordu.

Türkiye'nin Suriye sınırında askeri kaydırmalar yaparak Ürdün üzerindeki Suriye baskısını azaltmaya çalıştığı belirtilmekteydi. Dışişleri Bakan vekili Namık Gedik'in T.B.M.M.'nin 26 Temmuz 1958 tarihli toplantısında, Ürdün olayında Türkiye'nin tutumunu şöyle açıklıyordu. "Ürdün ile olan gayet yakın ve dostane münasebetlerimiz muvacehesinde bu devletin istiklâl ve bütünlüğünün korunmasına büyük bir ehemmiyet atfetmekteyiz. Bu sebepledir ki İngiltere'nin Ürdün'ün

¹⁸³

a.g.e. s.3

¹⁸⁴

Mehmet Gönübol, A. Hâluk Ülman v.d., *Olaylarla Türk Dış Politikası* (İstanbul: Alkım Kitabevi, 1989) s.304

müracaatı üzerine aldığı tedbirleri yerinde bir hareket olarak telakki ediyoruz"¹⁸⁵.

Bugüne kadar Orta Doğu üzerine yazılan eserlerde ve makalelerde Demokrat Parti'nin "Aktif Orta Doğu Politikası"ndan bahsedilir. Ancak yaptığım araştırmalarda, muhalefetin karşı çıkmasına rağmen DP'nin ürettiği bir politikaya 1958 Irak Devrimi'ne kadar rastlayamadım. Aksine, Süveyş Krizi'nde CHP'nin DP'den daha aktif bir tutum aldığını gördüm. Türkiye'nin Batı ile işbirliği CHP yıllarında başlayıp DP döneminde kuvvetlendirilerek devam ettirilmiş ve 1945-50 döneminde DP'nin muhalefet olarak Orta Doğu politikalarında CHP'ye desteği olmuş, 1950-1958 döneminde ise CHP, DP'yi Orta Doğu politikalarında desteklemiştir. Öyleyse konu DP'nin "aktif politikası" değil, Türkiye Cumhuriyeti'nin aktif politikasıdır. CHP'nin, DP'nin Orta Doğu politikalarına itirazı, genelde usul ve karar alımının şekline, kendisinin karar alımında dışarda tutulmasına olmuştur.

George McGhee Türkiye'nin Orta Doğu olaylarında aldığı tavır hakkında şöyle der: "... Orta Doğu savunması tartışmalarının her aşamasında bu arada o bahtsız Orta Doğu Komutası ve Orta Doğu Savunma Teşkilatı görüşmelerinde Türkiye kendini aktif bir role yerleştirmeye her zaman hevesli olmuştur ..." Türkiye'nin "her zaman hevesli" bu politikasının sebebi nedir?¹⁸⁶.

Bu "her zaman hevesli" politika II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB'nin isteklerine karşılık Türkiye'nin Batı'ya yönelmesiyle başlamış, temelde SSCB'ye karşı güvenlikte olma arayışı içerisinde askeri konularda Batı ile işbirliğiyle başlayan bu politika daha sonraki yıllarda ekonomik ve siyasi işbirliği alanlarına da yayılmıştır.

¹⁸⁵

a.g.e., s.305

¹⁸⁶

McGhee, a.g.e., s.20

Orta Doğu'ya yönelik Türkiye'nin politikası tek tek incelendiğinde fazla hevesli bulunarak haklı bir eleştiri yapılabilir. Özellikle Stalin'in ölümünden sonra değişen SSCB politikasına bigane kalınarak bu politikanın devam ettirildiği düşünülürse, eleştirinin dozunu artırmak için elimizde sebepde var demektir.

Bu eleştiriler, 1951 yılında Orta Doğu Komutanlığı planında İngiliz çıkarlarına yardımcı olması 1955'te Arap dünyasının kesin olarak bölünmesine yol açan Bağdad Paketi'nde baş rolü oynaması, Süveyş Krizi'nde Mısır'ın mili çıkarlarını görmezden gelmesi ve Eisenhower Doktrini'nin uygulanmasında baş rol alma isteği olarak sayılabilir. Türkiye bu politikaları sonucunda ne elde etmiştir? Bu sorunun yanıtı bazılarının göre "hiç" olarak verilebilir. Dönemin politika uygulayıcıları konuyu Türkiye'nin Orta Doğu politikası olarak ele almamışlardır. Bir "Batı devleti" olan Türkiye'nin Orta Doğu politikası olarak ele almışlardır. Bir "Batı devleti" olan Türkiye Orta Doğu'da Batı'nın politikalarını uygulamaya çalışmıştır. Elbetteki bir "Batı devleti" olarak Batı'nın politikalarını Orta Doğu'da uygulayan Türkiye, Batı'nın ve ABD'nin siyasi ve özellikle de ekonomik yardımlarına mazhar olacaktı. Bu durumu ABD Dışişleri Bakanı Dulles 4 Haziran 1954'de, Eisenhower'ın Menderes onuruna verdiği öğle yemeğinde şöyle ifade edecektir: "... Türkiye'ye yapılacak iktisadi yardım için verilecek krediler Amerika'nın güvenliğini doğrudan doğruya sağlamak gibi birşeydir. Bu kredileri başka yere sarfedeceksek hiç sarfetmeyelim daha iyi"¹⁸⁷.

Washington'da Türk büyükelçiliğinde ki resmi kabulde Menderes başkan yardımcısı Richard Nixon'ın konuşmasına cevaben yaptığı konuşmada şöyle demiştir. "... Biz Amerika'nın rehberliğini hakkıyla yapmakta olan bir memleket olarak her adımını hayranlıkla takip

¹⁸⁷ Orhan Cemal Fersoy, *Bir Devre Adını Başbakan Adnan Menderes* (İstanbul: Hun Yayınları, 1978) s.239

etmekteyiz. Türkiye hadiseleri aynı şekilde görmekle kalmamakta, aynı şekilde tedbirleri almaktan da asla çekinmemektedir. İki memleket arasındaki münasebetler öyle bir dereceye gelmiştir ki başka türlü düşünmeye imkân yoktur. Bu derece birbirine bağlı iki memleketin kaderi ancak ebediyyen dost ve müttefik olmaktır ... " 188.

Bu görüşmelerin ardından Türkiye, ABD'nin dış yardımlarda kısıntıya gittiği bir dönemde kısıntıya gitmediği tek ülke olacaktır. Ve Türkiye 500.000.000 dolar askeri yardım alır. Öyleyse Türkiye "Batı devleti" olarak Batı'nın Orta Doğu'da uygulamakta başarılı olamadığı politikaları uygulayarak, (Bağdad Paktı gibi) daha fazla siyasi ve ekonomik yardıma mazhar olacak ve tam bir Batı devleti olacaktır. Konuya bu yönüyle bakıldığında politikalar kendi içinde tutarlıdır. Türkiye'nin o dönemde Orta Doğu'da, Arap dünyasını bölmek veya birleştirmek gibi bir politikası olmamış, yalnızca bir "Batı devleti" olarak Batı'nın politikalarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Hevesli olmasının nedeni budur. Burada elbetteki "Batı devleti" böyle mi olunurdu veya "Batı devleti" olmakla feda edilen şeylere değermiydi? gibi sorular sorulabilir. Ancak şu da unutulmamalıdır. Türkiye başka bir politika takip etmekle Orta Doğu'da ne gibi yararlar elde edebilirdi?

II-SURİYE VE ORTA DOĞU (1950-1957)

A) Batı'nın Suriye Girişimi

Suriye II.Dünya Savaşı sonrasında üçlü bir etkinin odağında yer alacaktı. Bunlardan ilki Irak destekli Verimli Hilâl (Fertile Crescent) ve Ürdün destekli Büyük Suriye (Greater Syria), ikincisi Fransa'nın 1946'da çekilişinden sonra devam ettirmeye çalıştığı nüfuz mücadelesi ve nihayet ABD'nin Pasifik'ten Orta Doğu ve Avrupa'ya kadar uzanan, komünizmi sınırlama stratejisi.

Verimli Hilâl ve ABD ile İngiltere'nin, Orta Doğu'da bir nüfuz sahası ve komünizme karşı bir savunma şeridi oluşturabilme gayreti, II.Dünya Savaşı sonrası Orta Doğu politikalarında merkezi bir yer alırken, Büyük Suriye ve Fransa'nın nüfuz arayışı, bir etkinlik gösteremeden eriyceklerdi. Bu dönemde Mısır, Arap sahnesine çıkmamış ve Rusya da Orta Doğu'ya yönelmemişti.

Suriye, bağımsızlığını kazandıktan sonra tarafsız olma arayışı içindeydi ve Fransız mandası, İskenderun Sancak'ının kaybedilmesi ve Filistin yenilgisinin kırılganlığı, O'nun Batı hakkında kötü tecrübelerle sahip olmasına neden olmuştu.

14 Ağustos 1949'da Zaim'i devirerek iktidara gelen Sami Hınnevi'nin Verimli Hilâl'a verdiği destek muhalefet tarafından Suriye'nin Batı'nın merhametine sığınması olarak lanse edilecekti. İslamcı Sosyalist Cephe'nin lideri Şeyh Mustafa Sıbai ise Batı'ya karşı tutumlarını şöyle ifade edecekti. "Biz adalete dönmeye kararlıyız. Doğu kampının bizim düşmanımız olduğunu söyleyenlere biz şöyle

yanıt verebiliriz; ne zaman Batı kampı bizim dostumuz olmuştur? Rusya, şeytan olsa bile biz kendimizi Rusya'ya bağlayacağız.¹⁸⁹

Kore Savaşı'nın patlak vermesinden bir ay kadar önce İngiltere ve ABD bir deklarasyon yayınlayarak, Orta Doğu ülkelerinin birbirlerine karşı kuvvet kullanmalarına ve saldırı için silah temin etmelerine karşı olduklarını ifade ediyorlardı. Bu deklarasyon Mısır, Suriye, Irak, Ürdün ve Lübnan tarafından kabul edildi. Ancak Kore savaşı Orta Doğu'da Doğu- Batı savaşı dışında geçen bu yılları gölgeleyecekti.

Türkiye hariç diğer Orta Doğu ülkeleri savaşa katılmadıkları halde, bazı Arap yayın organları Batı ülkelerinin Kore'deki durumunu Batı'nın İsrail'i desteklemesinin cezası olarak göstermekteydiler. Mısır'ın B.M. Güvenlik Konseyi'nden çekilmesi, Filistin savaşını kaybetmesine rağmen kendisine Arap dünyasında prestij sağlayacaktı¹⁹⁰. Halkın Partisi'nin lideri ve Çiçekli döneminde Suriye başbakanı olacak olan Ma'ruf al-Dawalibi'ye göre "III.Dünya Savaşı'nı engelleyecek yalnızca bir yol vardı, o da Rusya ile bir saldırmazlık anlaşmasının imzalanmasıydı"¹⁹¹.

Batı ülkelerinin temsilcilerinden oluşan bir delegasyonun Orta Doğu'da bir savunma paktı kurulmasını araştırmak üzere Orta Doğu ülkelerine yaptıkları ziyaretler çerçevesinde 14 Şubat 1951'de İngiliz Kara Kuvvetleri Komutanı general Brian Robertson'un Şam ziyareti olumsuz sonuçlanıyordu. Ziyaretten bir hafta önce Baas, Hawrani'nin Arap Sosyalist Partisi ve İslâmcı Cephe yayınladıkları bildiride her iki kampa karşı sıkı tarafsızlık politikası takip edeceklerini belirtiyor-

¹⁸⁹ Patrick Seale, *The Struggle for Syria*, (London: I.B. Tauris & Co Ltd, Publishers, 1986) s.102

¹⁹⁰ J.C. Hurewicz, *Middle East Dilemmas: The Background of the United States Policy*, (New York: 1953) s.308-309

¹⁹¹ Watter Z. Laquer, *Communism and Nationalism in the Middle East* (New York: Praeger, 1956) s.256.

lardı. Baas ayrıca, yayınladığı manifestoda, aktif tarafsızlığın Batı'nın ülkelerini emperyalist emelleri için kullanmalarını engelleyecek tek güç olduğunu açıklıyorlardı. İngiliz generalinin Suriye deniz ve hava limanlarının bir saldırı durumunda kullanılması isteği, böyle bir isteğin Filistin topraklarının İsrail'e katılımı anlamına gelebileceği ifade edilerek reddediliyordu.

Aynı yılın Mart ayında ABD temsilcisi George McGhee'nın sonuçsuz Şam ziyaretinin ardından McGhee'nin kaldığı konut havaya uçurulacaktı. Bu hareketlerin bazıları komünist kaynaklı olabilirdi, fakat Arap tarafsızlığının köklerini göremeyen Batı'lı gazeteciler bunu tamamıyla bir komünist cereyan olarak görme eğilimindeydiler.

Hawrani, Eflak, Bitar ve onların takipçileri komunizme boyun eğmediler. Ancak yaşamlarının tüm mücadelesini de Batı'ya karşı vermişlerdi.¹⁹² Müslüman Gençlik Cemiyeti'nin (Society of Muslim Youth) Mısır'lı başkanı Salih Harb, Arab Ligi genel sekreterine şöyle yazacaktı. "Çektikleri bütün acılardan sonra Arap halkları İngiliz emperyal pazarında demokrasi adı altında satılmayı kabul etmeyeceklerdir. Biz ne komünizmi desteklemeyi, nede emperyalist demokrasiyi savunmayı arzuluyoruz"¹⁹³

Batı, bu girişimlerin ardından Suriye içindeki baskı gruplarını etkileyerek dengeleri değiştirme gayretinde Irak'ı da yanında buldu. En etkin baskı gruplarından birisi olan siyasal partiler ise şüphesiz bu gayretlerin odağında yer alacaktı.

¹⁹² Seale, a.g.e.s.103-104.

¹⁹³ a.g.e., s.104

B) Suriye'de Siyasal Partiler

1) Halkın Partisi

Bu parti 1947-1948'de yeniden örgütlen-mesinin ardından iki önemli davasını kaybederek zayıflamıştı. İlki Suriye-Irak birleşmesi, ikincisi ise orduya karşı anayasal hükümetin savunulmasıydı, ¹⁹⁴Halep ve Humus'ta politik güçleri olduğu, halde diğer yerlerde taban oluşturmadıkları için etkin değillerdi ve örgütlen memişlerdi. Partinin ekonomik ve siyasi olarak ayrıntılandırılmış bir programa sahip olmaması sebebiyle yerel güçlü isimlerle seçimlerde etkinliklerini sürdürme gayretindeydiler. Bu önemli isimler Halep'de Nazım al-Kudsi, Maruf al Dawalıbi Humus'ta Faydi al-Atasi'ydi ¹⁹⁵.

2) Baas Partisi

Baas Partisi Edip Çiçekli zamanında yer altına geçmişti. Çekirdekte var olan 6000 üyesi ve genç insanların desteğindeki Baas, Şam, Cebel Dürüz ve Hawrani'nin Hama'sında çok güçlüydü. Buna ek olarak ordu içinde de oldukça yüksek miktarda destekçileri vardı. Baas işçileri örgütlüyor ve köylüleri toprak sahiplerine karşı organize etmeye çalışıyordu. Baas detaylı bir programa sahipti. Haşimi, Batı ve Sovyet karşıtıydı. Komünistlerle herhangi bir işbirliğinin de karşısındaydı ¹⁹⁶.

3) Suriye Ulusal Sosyal Partisi

İyi organize olmuş bir azınlık partisi olarak gözüken, (Parti Populaire Syrien) PPS'nin Çiçekli'ye olan işbirliği ona daha fazla bir popülerlik sağlarken Suriye, ve Arap milliyetçiliği doktrini büyük ilgi uyandırıyor, Haziran 1949'da kurucusunun Lübnan'da idam edilmesinin ardından merkezini Şam'a taşıyan partinin lideri George

¹⁹⁴ a.g.e., s.175-176

¹⁹⁵ Dooren Warrinier, *Land Reform and Development in the Middle East* (London: 1957) s.82-85.

¹⁹⁶ Labib Zuwiyya Yamak, *The Syrian Social Nationalist Party*, (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1966) s.60-75.

Abd al-Massih'ti Partinin görüntüsü Batılılara cazip gelirken, sloganları da Batı'lı sağ kanat sloganlarına benzemekteydi¹⁹⁷.

4) Müslüman Kardeşler

Müslüman Kardeşler'in Suriye kolunun destekçilerinin yaygın olmasına karşın, bu grup politik olarak aktif değildi. Müslüman Kardeşler'in 1950'den sonraki temel davası Mısır devrimine karşı olmaktı. Müslüman Kardeşler, Necib'in düşürülmesinden sonra Ürdün, Irak ve Sudan temsilcilerinde katıldığı Mısır devrimi karşısı büyük gösteriler düzenlemiş tir. Kamuoyunu da yanında bulan gösterilerin sonucunda Mısır büyükelçisini geri çekti¹⁹⁸.

5) Ulusal Parti

1947'den beri gerileme içinde olan parti oy tabanını Halkın Partisi^{ne} kaptırmıştı. Hüsnü Zaim darbesinden sonra liderlerinin sürgün edilmesiyle zayıflamışlardı. Edib Çiçekli rejimi altında ise hemen hemen dağıldılar. Fakat bu olaylar, partiye görüldüğünden daha az zarar verici oldu. Çünkü partiye, parti ideolojisi veya disiplini çerçevesinde bir kitle kaydedilmemiş olduğundan parti gelişen olaylardan fazla zarar görmedi. Parti, üyelerinin kişisel prestijleri milliyetçi geçmişleri ve sosyal statüleri vasıtasıyla ayakta durmaktaydı.

Şam'lı hukukçu Sabri al-Asali partinin genel sekreteri iken iki rakibi Dr. Abd al-Rahman Kayyali ve Lütfi al-Haffar'da partiye sırasıyla başkanlık etmişlerdir. Diğer önemli liderleri ise Mikhail İlyan ve Suheyl al-Khuri'ydi.

¹⁹⁷ a.g.e., s. 60-75

¹⁹⁸ Ömer Faruk Abdulah, Suriye Dosyası, Çev. Hasan Basri (İstanbul: Akabe Yayınları, Ekim 1985) s.170-210.

Şükrü el-Kuvvetli yönetiminde, II.Dünya Savaşı sonrasında Haşimiler'e ve Verimli Hilâl'e karşı olan parti, 1954'den sonra bu politikasını daha fazla sürdüremedi ve Irak taraftarı kanat lideri, Lütfi al-Haffar, Halkın Partisi ile işbirliği isterken, Kayyali ise Şükrü el-Kuvvetli'nin Suudi ve Mısır'lı dostlarına sadık kaldı. Bağdad Paktı ise bu ayrılıkları daha belirgin hale getirdi. Birinci Dünya Savaşı sırasında Faransızlara karşı mücadele veren Ulusal Parti'nin seçimler de Suudi ve ABD desteği aldığı iddia edilmiştir¹⁹⁹.

6) Suriye Komünist Partisi

Suriye, Komünist Partisi 1920 yılı ortalarında kurulmasına karşın çok zayıftı ve yasaklanmıştı. Popüler Cephe (Popular Front) koalisyonunun Fransa'da 1936'da işbaşına geçmesinden sonra tekrar canlandı. Partinin kurucusu Lübnan asıllı bir Mısır'lı olan Fuad al-Shamali'ydi. 1922-24 arasında bolşevik faaliyetleri dolayısıyla Mısır'dan kovulunca Lübnan'ın Biktaya köyüne yerleşen Shamali bütün işçilerini örgütlemeye çalıştı. Aynı dönemde belirgin olarak önce çıkan diğer bir gençde sosyalist Yusuf Yazbek'ti. Filistin Komünist Partisi üyesi Joseph Berger, Shamali ve Yazbek'le Beyrut'da buluştu. Berger'in uluslararası komünizmin Filistin dışındaki örgütleyicisi olma önerisini reddeden Yazbek ve Shamali 30 Nisan 1925'de Lübnan Halkın Partisi'nin kuruluşunu ilan ettiler. Yazbek ve Shamali, Ermeni Komünist partisi Spartaküs'ün başı Artin Madayan'la yaptıkları toplantıda Lübnan ve Suriye Komünist Partisi olarak birleşmeyi kararlaştırdılar. Fakat 1926'da Fransa yönetimi tarafından Yusuf Yazbek ve Artin Madayan'ın tutuklanması üzerine parti faaliyetleri 1928'de onlar serbest bırakılana kadar durduruldu.

1930 yılında partiye üye olan genç hukuk fakültesi öğrencisi Halid Bekdaş, 1932'de henüz 18 yaşında iken Shamali'yi liderlikten

¹⁹⁹ Laguer, a.g.e., s.140-144

indirerek yerine geçti. Ancak üniversiteden de atıldı. Bekdaş 25 yıl süreyle Komünist Arap dünyasını liderliğini yaptı. 1957 Suriye-Mısır birleşmesinden sonra Bekdaş, Doğu Avrupa'ya gitti ve yakın arkadaşlarından Rafık Rida davayı bırakırken Farjallah al-Hilu ise Suriye hapishanelerinde öldü. Bekdaş'ın popülerliliği fiziki görüntüsüne veya Komünist Partisi lideri olmasına dayanmıyordu. Bekdaş'ın Kürt olması onun etnik zeminde takip edilmesini, geniş bir aileye sahip olması ise desteklerini mensup oldukları aileye veya klanına veren Şam toplumu içerisinde desteklenmesini sağladı. Politik ustalığına karşın alçak gönüllü bir yapıya sahip olması çevresinde kolay dost kazanmasını sağlıyordu. Fransız yönetimi tarafından Şam'da 1931 ve 1932'de tutuklandı. Fransa'da Popüler Cephe'nin 1936'da iktidara gelmesiyle bu ülke ile iyi ilişkiler kurarak partiyi canlandıran Bekdaş 1938'de Popüler Cephe'nin düşüşünün ardından Fransa'ya tekrar cephe aldı. 1939'da Stalin Hitler anlaşmasıyla zayıflayan parti II.Dünya Savaşı süresince gönüllüleri vasıtasıyla Fransa'ya destek verdi. 1936-39 döneminde parti üye sayısı 200'den 2000'e çıktı. Eylül 1939'da kapatılarak liderleri tutaklanan Komünist Partisi, Mayıs 1941'de Hitler'in SSCB'ye saldırmasından iki ay sonra tekrar açılarak üyeleri serbest bırakıldı. 1942-48 dönemi partinin yasallaşmasına doğru önemli adımların atıldığı devre olurken, 1943'de Suriye'nin bağımsızlığının ardından Suriye ve Lübnan komünistleri ayrı statü kazandılar²⁰⁰.

Savaş süresince faşizme karşı ulusal reformistlerle işbirliği içinde olan Komünist Partisi'nin çeşitli platformlarda savunduğu ilkeler genelde şöyle belirecekti: Suriye için bağımsızlık ve hürriyet, ulusal, birlik, diğer ülkelerle ekonomik ve kültürel ilişkilerin adalet ve eşitlik temelinde kuvvetlendirilmesi. Bu ilkeler vasıtasıyla Bekdaş, Kuvvetli ve Ulusal Cephe lideriyle iyi ilişkiler kurdu. SSCB'nin Temmuz 1944'de Lübnan ve Suriye'nin bağımsızlığını tanıması ülkede

²⁰⁰ Seale, a.g.e., s.162-164

Sovyet sempatizanlığını yayarken 1946'da Fransızlar'ın ülkeyi terketmesinin ardından Komünist Partisi oy tabanını diğer partilere kaybetti. Komünist Partisi'nin, sürekli olarak Fransa'ya doğru yönelmesinin nedeni, karşısında oldukları Verimli Hilâl projesine karşı Fransa'nın varlığını sigorta olarak görüyor olmasıydı. Onlara göre Fransa'nın yenilmesiyle birlikte Suriye, İngiltere'ye ve İngiliz destekli Verimli Hilâl'e açık hale gelecekti. Kasım 1947'de B.M'de SSCB'nin, Yahudi ülkesi kurulması lehine oy kullanması ve Mayıs 1948'de de İsrail'i tanınması Ocak 1948'den beri zayıflayan partiye bir darbe daha vurdu. Mart 1949'daki darbeye ve Batı'lı girişimlere karşı çıktılar. Barışın Suriyeli Partizanları 1950-1951 döneminde. Suriye'de başlıca Komünist cephe haline gelmişlerdi. Halkın Partisi'nin Irak yanlısı planlarına ve Çiçekli'nin düşmanlarına özellikle de Baas'a karşı mücadele verdiler. 1948-1953 yılları arasında Komünist Partisi'nin en büyük mücadelesi ulusal hareketlere karşı olacaktı. Stalin'in ölümüne kadar ulusal reformistlerle işbirliği yapmayan parti, 1953 sonlarından itibaren ise Çiçekli'ye karşı olan cephe ile birleşecekti.²⁰¹ II.Komiform'un lağv edilmeden önce aldığı ve komünizmin ülkelerdeki emperyalizme karşı mücadele veren milliyetçi gruplarla işbirliği yapabileceği kararı çerçevesinde, Halid Bekdaş bütün emperyalist ve feodal karşıtlarını ulusal cephe altında birleşmeye çağırırdı. Baas komünist karşıtı olması, Azm'da solu zaten potansiyel destek olarak görmesi dolayısıyla teklife sıcak bakmadı.

Halid Bekdaş'ın kişiliği ve güvenilirliği aydın kesimler arasında taraftar bulurken, ordu ve öğrenci kesimi arasında aynı taraftar kitleyi bulamıyor, köylüleri üye yaparak onları kazanma girişimi ise başarısızlıkla sonuçlanıyordu²⁰².

²⁰¹ a.g.e., s.163.

²⁰² a.g.e., s.178-179.

7) Dayanışmacı Sosyalist Parti

Bu sağ kanat İslâmcı hareket Faysal al-Asali'nin kişisel adanmışlığıyla var oldu. O'nun Suriye ordusu içinde ki kuvvetli saldırılarıyla canlandı. Mart 1949'da Zaim'in darbesinden sonra tutuklanan Asali daha sonra serbest bırakılmasına karşın 1954 seçimlerinde aday olabilecek bir kitleyi toplayamadı.²⁰³

8) Arap Kurtuluş Hareketi: Çiçekli'nin kurduğu Arap Kuruluş Hareketi onun düşüşünden sonra eridi. Ancak hükümetin cezalandırıcı tutumlarına karşı, Çiçekli'nin dostları tarafından bir partiden çok kendi haklarını savunma gücü olarak yeniden canlandırıldı. Hareketin üyeleri arasında Mamun al-Kuzbari ve Abd al-Hamid sayılabilir.

Bütün bu örgütlü grupların dışında, içlerinde milyoner Halid al-Azm, 1954'de başbakan olan Ghazzi, toprak sahipleri ve aydınların bulunduğu bir bağımsızlar grubu vardı²⁰⁴.

²⁰³ a.g.e.,s.181

²⁰⁴ Campell, a.g.e.,s.181

C) 1950-1957 Dönemi Suriye ve Orta Doğu'da Siyasi Gelişmeler

1. Suriye'de Siyasi Gelişmeler (1950-1955)

Halkın Partisi Genel Sekreteri Nazım al-Kutsi 1950 Haziran'ında başbakan oldu. Fakat otoritesi ordu ve giderek güçlenen Baas tarafından zayıflatılan hükümet Arap Ligi'ni toplantıya çağırma yolu ile Arap federasyonu kurulması için ilk adımı atarak güçlenmeye çalışacak, ancak daha sonra bocalayan bir tutum sergiledi. 9 Mart 1951'de istifa eden Kutsi, kendi düşüşüne Fransızların sebep olduğunu çünkü kendisinin birçok Fransız şirketini devletleştirdiğini belirtir.

Akramı al-Hawrani verdiği demeçte kendisinin Arap birliği için haddinden fazla beklediğini, İngiliz veya Amerikan Arabizmi istemediğini ve Arap sosyalizmine inandığını, fakat komünist sosyalizmin karşısında olduğunu belirtecekti.

1949 ateşkes anlaşması hükümlerine rağmen Hula Gölü çevresine İsrail'in göçmen yerleştirmesi üzerine başlayan karışıklıklar Halid al-Azm'ın başbakanlığıyla sonuçlandı. Azm, Halkın Partisi'ne karşı açık cephe aldı. Hula Gölü'nde İsrail'le devam eden sorun Halkın Partisi'ne Haşimiler lehine propaganda yapma imkânı verirken, Irak başbakanı da verdiği demeçte, tarih, coğrafya ve halkın ilgisinin bu iki ülkeyi birleştirmeye götürmesi gerektiğini belirtecekti. Suriye'nin Arap Ligi'ni toplantıya çağırmasının ardından bu altın fırsatı değerlendirmek isteyen Nuri es-Said Irak Meclisi'nde yaptığı konuşmada, Irak tank, uçaksavar ve uçaklarının ihtiyaç duyduğu sürece Suriye'nin emrinde olduğunu açıkladı. Şam'da Irak askerlerinin yaptığı geçit resmi ilgiyle karşılandı. Mısır ise bunu Verimli Hilâl'in bir bedeli olarak görecekti. Bu havadan yararlanarak birlik lehine ve hükümet aleyhine kampanya başlatan Halkın

Partisi'nin işçilere zam verilmesi konusundaki oylamada Meclis'te red oyu vermesinin ardından 30 Haziran 1951'de Azm hükümeti istifa etti.

Yeni hükümet süpriz bir şekilde Batı yanlısı olarak bilinen Hasan al-Hakim tarafından kuruldu. 13 Ekim 1951'de Türkiye, İngiltere, Fransa ve A.B.D'nin Kahire ve Şam büyükelçileri Mısır ve Suriye Dışişleri Bakanlığını ziyaret ederek Orta Doğu savunması konusunda önerilerde bulundular bu önerileri Hasan al-Hakim'in reddettiğinin açıklanmasına rağmen hükümete yönelik saldırılar durmadı ve Halkın Partisi'nin hükümetten desteğini çekmesi üzerine hükümet düştü²⁰⁵ 19 gün sonra hükümet, Haşimi karşıtı, Halkın Partisi üyesi Maruf Dawalibi tarafından kuruldu. Çiçekli, Halkın Partisi'ni Suriye'nin bağımsızlığını Irak'a satmaya ve ordunun anahtar rolünü zayıflatmaya çalışmakla suçlamaktaydı.

Dawalibi, toprak reformunu, eğitim kolaylıklarının genişletilmesini savunan, tarafsızlık arayışı içerisinde Arap dünyasının SSCB ile saldırmazlık antlaşması yapmasını ve Doğu'dan silah alarak Batı'nın askeri üstünlüğüne son vermesini isteyen bir liderdi. ABD basını tarafından Amerikan karşıtı olarak ilan edilen Dawalibi ordunun politikadaki rolünü kırabilmek için yaptığı çalışmalar ve Halkın Partisi üyelerine kabinde daha fazla yer vermesi sonucunda, 29 Kasım 1951'de Çiçekli, Dawalibi'yi ve hükümet üyelerini tutuklattı ve parlamentonun fesh edilmesi koşuluyla daha sonra tutukluları serbest bıraktı. Muhalefetle yaptığı görüşmeler sonucunda 3 Aralık'ta Çiçekli yönetimi ele aldı²⁰⁶.

Suriye'de Batı kaynaklı savunma anlaşması isteği iç siyasi sorunlardan daha fazla ülke politikasında yer alırken, Batılı gazeteciler Orta Doğu'da en büyük ikilemin komünizm ve Batılı anlamda bir

²⁰⁵ Seale, a.g.e. s.105-115.

²⁰⁶ Warrinier, a.g.e., s.101-105.

demokrasi arasında yaşandığını ve cevabın Batı demokrasisi olmaması durumunda Batı'nın belki de yaşayamayabileceğini belirtiyorlardı²⁰⁷.

Çiçekli'nin ikinci darbesi Haşimi-Irak birleşmesine indirilen bir darbe olarak görülmesinden dolayı, Irak tarafından hoş karşılanmazken, Batı'lı ülkeler Suriye'nin yeni hükümetini tanıyarak bu ülkeyi Mısır tarafından reddedilen Orta Doğu Komutanlığı düşüncesine ortak etmeye çalışılacaklardı.

Çiçekli, Arap ülkeleri ile NATO arasında bir birleşmenin karşısında olmamasına karşın egemenliğinin sınırlandırılmasında hazır değildi. Mısır'ın anahtar olduğunu bilen Çiçekli, İngiliz-Mısır sorunu çözülmeden Batı ile geniş bir ilişkinin başlatılamayacağını da farkındaydı. Hawrani ve diğer tarafsızlık doktrinerleri ise Batı ile bir anlaşmayı ihanet olarak görüyorlardı. Arabizm o günler için bir slogandı ve Çiçekli de Halkın Partisi'nin kullandığı bu sloganı kullanmakta gecikmeyecekti. Çiçekli Arabizmin tek konu ve Suriye'nin de Arap ulusunun bir parçası olduğunu ifade edecek, Halep'te bir üniversitede yaptığı konuşmada ise Suriye'nin Arap ülkelerinin Prusya'sı olduğunu belirtecekti.²⁰⁸ Çiçekli, Arap dünyasında etkin almaya çalışırken kendi yönetiminide meşru kılmaya çalışıyordu. Çiçekli ordu ile olan ilişkilerini politikacıların zemininde tartışarak ordu desteğini kaybederken, ordunun kendisine karşı birleşmesine de mücadele etmiş oluyordu.

25 Ağustos 1952'de Arap Kurtuluş Hareketi'nin Şam temsilciliğini açarak popülerliğini devam ettirmek isteyen Çiçekli Halep'te yaptığı konuşmada, Suriye'nin Arap ülküsüne ev sahipliği yaptığı, bu hareketin Arap dünyasını birleştirici bir hareket olduğunu ve Arap dünyasına karşı savaşanlara bayrak olacağını belirterek

²⁰⁷ a.g.e., s.110-112.

²⁰⁸ a.g.e., s.119-124

Arap dünyasında ve Orta Doğu'da basının gücünü kullanan ilk kişi olacaktı. Bu akım, ideolojik olarak melez büyütülen ve diğer kaynaklardan alınan fikirlerden oluşmaktaydı. Bu hareket, militan Arap milliyetçiliği, sosyal ve ekonomik gelişmeler vaat etti. Çiçekli'in bu akımı bazı memur kesimine cazip geldiği halde yönetimin baskısı hareketin gönüllü bir katılımı ile kökleşmesine engel olmaktadır²⁰⁹.

Rejimin ilk yıldönümü kutlamalarını basın o günleri Ortaçağ'ın şanlı, şerefli günlerine ve Çiçekli'yi de Filistin'in kahramanı Selahaddin'in yolunda gösterecekti. Rejimin bir yıl sonraki görüntüsü ikinci darbenin güvenlikte olduğuydu²¹⁰.

Çiçekli'nin 11 Aralık 1952'de Kahire'yi ziyaretinin ardından yardımcısı Adnan al-Malki'nin rejim karşıtlarını temizleme operasyonu başlıyordu. Adnan al-Malki ayrıca Çiçekli'yi ordu, halkın desteğinin erimesi ve Kurtuluş Hareketinin zayıflaması konularında uyarıyordu. Bazı taraflı yayınlara göre Çiçekli Orta Doğu Savunma Planı'na katılmak üzereydi ve Filistinlilerin Suriye'ye yerleştirilmesi konusunda anlaşma aşamasındaydılar. Ordu ve sivil kesimler arasında yakınlaşmanın olduğu bir ortamda Çiçekli gücünün verdiği rahatlık içerisinde ordudan uzaklaşırken, ordunun kışlasına dönmesi gerektiği artık konuşulur hale gelmişti. Çiçekli'nin Hawrani ile buluşmasının ardından muhalefet birleşirken bir Lübnan gazetesi olan *al-Dustur* Hawrani'nin Çiçekliyi özgürlükleri boğmakla, basını susturmakla ve muhalefete eziyet etmekle suçladığını yazıyordu. Ayrıca Çiçekli, Batılı savunma planlarının suç ortağı olmakla suçlanıyordu. Vergi ödeyenlerin paralarıyla yaptırılan yollar, stratejik havaalanları ve Latakiye Limanı başka nasıl açıklanabilir denilmekteydi.

²⁰⁹ a.g.e., s.125

²¹⁰ a.g.e., s.126

Dün sağlam görünen rejim şimdi zayıf görünmektedir. *Le Monde* 20 Ocak 1953'te Şam'dan verdiği haberde kentin üzerinde sivil savaşın gölgesinin asılı olduğunu belirtmektedir. Hapishaneler doludur ve huzursuzluk orduya ve üniversitelere yayılmıştır. Çiçekli'de endişelidir. Kendi rejimini meşru bir temele oturtabilmek gayesiyle 21 Haziran 1953'te basına bir anayasa taslağı açıklar Taslak uyarınca 10 Temmuz'da referandum yapılarak, başkanlık sistemine geçilir ve Çiçekli başkan seçilir. Taslak ayrıca Arap ulusunun birleştirilmesi için çalışmayı da bir anayasal zorunluluk haline getirmektedir. 15 Temmuz'da Çiçekli tanınmamış toprak sahipleri ve işadamlarından oluşan bakanlarını atamıştır.

9 Ekim 1953'te yapılan seçimleri Halkın Partisi dışındaki muhalefet boykot etti. 82 koltuğun 62'sini Çiçekli'nin Arap Kurtuluş Hareketi alırken, seçime katılmakla halkın tepkisini çeken Halkın Partisi bir sandalye al mış, diğer sandalyeler ise azınlık grupları ve bağımsızlar arasında dağılmıştır²¹¹

24 Ekim'de Meclis'i açış konuşmasında Çiçekli yapay sınırların emperyalizm tarafından çizildiğini ve anavatanlarının Arap toprakları olduğunu ve bu toprakların dünyanın kalbine uzandığını belirtecektir.

Çiçekli tarafından ilan edilen genel aftan yararlanarak ülkeye gelen Salah al-Bitar Çiçekli yönetimin artık bittiğini, halkın ancak %5'inin oy kullandığını ve halkın askeri yönetimin kendilerine birşey vermediğini gördüğünü belirterek izole edilen bu diktatör yönetimine karşı partileri güçlerini birleştirmeye çağırmıştır.²¹²

Çiçekli kendi problemini bir yılanı benzetmektedir. Başının Cebel midesinin Humus ve kuyruğunun da Halep olduğunu belirttiği

²¹¹ İngiliz Büyükelçiliği- Şam, 19 Ocak 1954, Foreign Office 371/110787 Public Record office (Londra) (Bundan sonra FO... PRO şeklinde kısaltma kullanılacaktır.)

²¹² a.g.e., s.130

bu yılanın başının ezilmesi durumunda yılanın da öleceğini belirtir. Gerçekten de Haşimiler ile yakın ilişkisi olan Dürziler, Haşimilerin Suriye'deki aracı olmuşlar ve merkezi yönetime karşı daima sorun yaratmışlardır. Kuvvetli'nin Suudi desteğiyle kendisine boyun eğmeyi reddeden Sultan Paşa'yı etkisiz hale getirme gayretinin Hüsnü Zaim darbesiyle sonuçsuz kalmasının ardından, Çiçekli döneminde de Dürzilerin Çiçekli'yi düşürmeye yönelik bir plana katıldıklarının anlaşılmasının ardından merkezi hükümet Dürzi bölgesine yönelik bir harekât başlatmıştır. 4 Temmuz 1953'te Çiçekli'yi devirmeye yönelik olarak oluşturulan ve Halkın Partisi, Ulusal Parti, Komünist Partisi ve Baas'ın katıldığı ulusal pakta imza koyan Dürzi lider Hasan al-Atraş tutuklanmış. Sultan Paşa ise Kura'ya da evinde gözetim altına alınmıştır.²¹³

1954 Ocağının son haftasında bunlar olurken İslamiyet dışındaki dinlerin açıkça ifade edilmesinin yasaklanması ve birçok yere Arapça isimler verilmesinden Ermeni, Rum ve Kürtler rahatsızlık duymaya başlamışlardır.

1954 başlarında Irak başbakanı Fadil al-Cemali'nin, Arap Birleşik Federe Devleti ve Arap ordusunun Irak'ın petrol rezervlerinden finanse edilmesi önerisi Mısır ve Suudi Arabistan tarafından şüpheyile karşılanırken Suriye tarafından reddedilmiştir. Irak basını da Suriye'yi Fransız emperyalizminin elindeki araç olmakla itham etmiş ve Arap Ligi'ni toplantıya çağırmıştır²¹⁴.

Dürzi liderlerin Lübnan'da toplanarak Dürzilerin Suriye'de katledildiklerini dünyaya ilan ettikleri bir dönemde Çiçekli en büyük desteği Kahire'de buluyordu. Kahire'de Başkan Necib ve Devrim Komuta Konseyi'nin en önemli üyesi Enver al-Sedat ile görüşen

²¹³ a.g.e., s.132-135

²¹⁴ a.g.e., s.139

Çiçekli Suriye'deki emperyalist ajanlara ve onların İngiliz destekçilerine karşı işbirliği kararı aldıklarını ilan etmekteydi. Suriye hükümetinin diğer bir destekçisi de, Arabistan'ın petrol gelirlerini Irak-Suriye birleşmesine karşı kullanmaya hazır olan Suudi Arabistan'ın dışişlerinden sorumlu Devlet Bakanı Şeyh Yusuf Yasin'di.

Irak başbakanının Beyrut ziyareti ve ardından Lübnan başbakanının Şam ziyareti sonrasında siyasi hava yatışmış gözükmekteydi. 23 Şubat 1954 tarihli *Le Monde*'de göre, çok iyi kurulmuş görünen Verimli Hilâl'in ve Suriye-Irak birleşmesini destekleyenlerin Çiçekli'yi devirmedeki iç zorlukları gördüklerini belirterek, Çiçekli'nin Suriye kurtuluşunun siperi olarak bilindiğini yazıyordu.²¹⁵

Sınırların sakin, Çiçekli karşıtlarının hapisanede olduğu günlerde, 25 Şubat 1954 sabahı Çiçekli askeri ayaklanma sonucunda devrildi. Halep garnizon komutanı Mustafa Hamdun ihtilâli ilan ederken Çiçekli'ye kan dökülmeden ülkeyi terketmesi çağrısında bulundu. Ordu birlikleri 8.³⁰ da önemli yerleri ele geçirirken üç isim öne çıkıyordu. Binbaşı Faysal al-Atasi eski başkan Haşim al-Atasi'nin yeğeni Humus'ta devrimin merkezindeydi. Dürzileri Abu Assaf Cebeli temsil ediyordu ve Albay Mustafa Hamdun Hama'nın doğal temsilcisi ve Akran al-Hawrani'nin yakın arkadaşıydı. Humus, Hama ve Halep'teki askeri birliklerinin de katılımıyla ihtilâl büyürken Binbaşı Atasi Halep'te yabancı ülke konsoloslarını çağırarak Çiçekli'ye ülkeyi terk etmesinin gerektiği aksi halde hainlikle cezalandırılacağını tebliğ edildiğini söylüyordu. Darbeciler, Haşim al-Atasi'nin başkanlığa dönmesi çağrısını yapıyorlardı.

²¹⁵ a.g.e., s.140-141.

General Çiçekli sabah saatlerinde danışmanlarıyla ve yardımcılarıyla konuşmaktaydı. Onlara göre kuvvetler hala onun emrindeydi. Suriye'nin en büyük zırhlı ve topçu birlikleri Katana ve Kualbun'da konuşlandırılmıştı. Halep ultimatomundan önce oradaki birliklerin bir İsrail veya bir Arap ülkesinden gelebilecek saldırıya karşı yerinden oynatılmaması kararlaştırıldı. Havran, Humus ve Hama garnizonlarının da ihtilâle katıldığı öğrenilince öğleden sonra yapılan toplantıda arkadaşları Çiçekli'nin istifa etmesini istediler. Aynı gün akşamı Çiçekli'nin Şam'dan Beyrut'a gittiği açıklanıyordu.²¹⁶

Çiçekli Meclis Başkanı Dr.Ma'mun al-Kuzbari'ye gönderdiği yazıda halkın kanının dökülmesinden kaçınmak için istifa ettiğini, orduyu sevdiğini halk tarafından seçildiğini ve Arap birliği için çalıştığını belirtecekti.

Çiçekli niçin direnmemiş ve savaşmamıştı? Şam radyosunun onun istifa mektubundan aktarmadığı pasajlarında Çiçekli, kendisinin isyan eden garnizonları ezmeye yetecek kadar ağır silah ve tanklardan oluşan bir güce sahip olduğunu ve ordunun parçalanmaması; kanının akmaması, Suriye savunmasının zayıflamaması için başkanlığı bıraktığını belirtiyordu. Diğer bir neden de, darbecilerle mücadele sonucunda onların Bağdad'ı yardıma çağırabileceklerinden endişelenmesiydi. Çiçekli, Bağdad'a böyle bir açık kapı vermeye hiç niyeti yoktu, amacı Bağdad'a kapıları sürekli kapalı tutabilmektir. Bundan başka, Çiçekli'nin mizacı savaşçı değildi. Çiçekli zamanın çekilmek ve yabancı bankalara aktardığı paralarla geçirilecek bir yaşam için de uygun olduğunu düşünüyordu.²¹⁷

²¹⁶ Torrey, a.g.e., s.244-256.

Walter Z.Laquer, *The Soviet Union and the Middle East* (London: Routledge & Kegan Paul, 1959), s133-135

²¹⁷ Seale, a.g.e., s.144-145

Çiçekli'nin Beyrut'a ulaşmasının ardından general Shugayr önemli politik tutukluları serbest bıraktı. Ancak, Şam'da askeri polis şefi ve yerel zırhlı birlikler komutanının isyanı ile Meclis Başkanı Mamun Kuzbari'nin kendisini anayasanın 86 ve 89'uncu maddelerine dayanarak cumhurbaşkanı ve Said İshak'ıda başkan yardımcısı ilan etmesi üzerine tekrar başlayan olaylar Shuagayr'ın arabuluculuk girişimleri sonucunda Kuzbari'nin meclis başkanlığından istifa etmesi ve polis şefi ile zırhlı birlikler komutanının da Avrupa'ya askeri ateşe alarak gönderilmeleriyle sonuçlandı.

1 Mart 1954'de ise Haşim al-Atasi zafer gösterileri başkanlık sarayına geldi. Beyrut'ta Suudi büyükelçiliğinde boşuna bir bekleyiş içinde olan Çiçekli Lübnan hükümetinin Durzi saldırısından çekinerek ülkeyi terk etmesi isteği üzerine Suudi Kraliyet uçağı ile Riyad'a gitti.

Çiçekli ekolü Suriye'de uzun süre yaşamadı ancak ordu içinde politik hırsları yükseltti ve Mısır'la birlik gerçekleşene kadar ordu kışlasına çekilmedi.

Çiçekli'in politikadaki başarısı ve Suriye'ye güçlü bir hükümet vermesi, Suriye'yi, Orta-Doğu konularında Araplar arasındaki ateşli oyunların dışında tutması, ülkeyi Haşimi yayılmacılığından ve Mısır devriminden korumasıydı. Onun kendi Pan-Arap savı önemli değildi. Çiçekli bütün milliyetçi Suriyeliler'in üzerinde komşularından ve süper güçlerden gelen baskılara direndi. Onun düşüşü, Irak ve Mısır arasında Bağdad Paktı üzerindeki savaşta Suriye'yi savunmasız bıraktı²¹⁸.

Sağ ve sol kanat için kabul edilebilir uzlaşmacı bir aday olan Ulusal Parti Genel Sekreteri Sabri al-Asali, 1 Mart 1954'de Durzi lider Hasan al-Atras ve Hama toprak sahibi Abd al-Rahman al-Azm'ın da

²¹⁸ a.g.e., s.147

katılımıyla güçlenen Ulusal Parti ve Halkın Partisinin koalisyonunu ilan etti. Baas ise muhalefette kaldı²¹⁹

Halkın Partisi, Çiçekli'nin düşüşünden sonra kaybettiği gücünü Meclis'te sandalye üstünlüğünü ele geçirerek telâfi etmeye çalışırken, Abd al-Nasır yabancılarla yapılan bütün anlaşmaları hainlik olarak ilan ediyordu.

Irak, Arap dünyasında Bağdad Paktı'ndan önce henüz lekelenmemiş imajı ile Verimli Hilalî gerçekleştirebilirdi Ancak Suriye'de Halkın Partisi bu konuda bölünmüştü. Irak'ta ise Fadıl el-Cemali, Nuri es-Said'in müdahaleleri sonucunda politikasının gölgelenmesinden dolayı bocalar bir tutum sergiliyordu. Bunların sonucunda Irak hükümeti Suriye'de Verimli Hilâl'i gerçekleştirememişti. Gerçekte problem, Suriye'deki birlikçilerin ve Irak devlet adamlarının birliği istediklerini açıkça ifade etmemeleriydi. Çiçekli'nin düşürülmesinden sonra Irak tarafından beslenen ümidler, Suriye'de her taraftan para almaktan hoşlanan politikacıların bu tavırlarına devam etme istekleriyle boşa çıkacaktı²²⁰

Suriye'nin Bağdad'la olan ilişkileri olumsuz bir döneme girerken, Mısır'la olan ilişkileri de iyi değildi. Suriye'de ve Arap dünyasında Abd al-Cemal Nasır'a güven yoktu. Suriye'de Baas, Nasır'a karşı Necib'in yanındaydı. Nasır Amerikancı olarak biliniyordu ve Süveyş Kanalı konusunda İngiltere'ye yönelik tutumu dolayısıyla eleştiriliyordu. Aynı zamanda askeri bir rejim kurması ve demokrasiye karşı olması da diğer bir şüphe kaynağı idi. Sürtüşme doruk noktasına O'nun İngilizler'le anlaşması ve Müslüman Kardeşler örgütünün üyelerini yargılamasıyla ulaştı. Mısır cunta üyesi Salah

²¹⁹ a.g.e., s.166

²²⁰ Amerika'nın Şam Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına telgraf, 20 Ekim 1954, 783.00/10 2054 RG59NA

Salim kısa bir Şam ziyareti yapacaktı. Bu ziyaret girişiminin Mısır'dan geldiğinin açıklanması üzerine Mısır ziyareti iptal etti.²²¹

Asali'nin kendisi Çiçekli'nin düşürülmesi için Irak'ta yardım aldıklarını ifade ettiği halde Ulusal Parti'nin Irak'ın rakipleri olan Mısır ve Suudi Arabistan ile daha yakın ilişkileri vardı. Baas Suriye'nin Irak'la birleştirilmesine karşı Asali hükümeti aleyhine karşı gösteri çağrısında bulunurken, hükümet seçimden önce uzun vadeli bir anlaşmaya girilmeyeceğini açıklıyordu. Fakat Suriye'de işbirliği isteği ölmedi. Asali, hükümetin düşmesinden üç gün önce, 8 Haziran 1954'de Lübnan dağlarında Brummanah sağnağında Irak taraftarı, zengin, Ulusal Parti üyesi Mikhail İlyan ile Irak'ın önemli politikacıları olan Fadıl el-Cemali ve Cemil Baban'la gizlice görüştü. 1958 Irak Devrimi kanıtlarının gösterdiğine göre konu, Verimli Hilâl'in gerçekleştirilmesi için Suriye'ye bir Irak saldırısıydı²²²

Üç buçuk aya yakın devam eden Asali hükümeti seçimlere çok az bir süre kala istifa etti. Hükümetin huzurunu kaçıran iki olay olmuştu. Birisi, ~~Kuvvet~~ Kuvveti'nin sürgünden döndükten sonra yargılanıp yargılanmaması gerektiği, konusu ve diğeri de Çiçekli yandaşlarının Çiçekli'nin zamanında aldıkları ücretlerin geri alınması konusundaki yasa tasarısıydı. Bu iki konu kızgın protestolara ve Arap Kurtuluş

Hareketi'nin tekrar canlanmasına sebep olmuştu. Ancak hükümetin düşüşü için öne sürülen iki neden daha vardı. İlki, A.B.D. Genelkurmay Başkan Yardımcısının Şam ziyareti ve bu ziyarette (8 Mayıs 1954) Irak'ıda kapsayan askeri yardım müzakerelerinin yapıldığı iddiasıydı. Hükümet bunu yalanladı, ancak konu hükümeti sarstı. İkincisi ise, uzunca bir süre Suriye'de olayların merkezinde yer alan ordunun, Savunma Bakanı Dawalibi tarafından kışlaya döndürülmeye çalışılmasıydı. Sivil yetkenin kontrolü altına girmeye

²²¹ Seale, a.g.e., s.169

²²² İngiliz Büyükelçiliği-Şam, 15 kasım 1954, FO 371/111141, PRO.

hazır olmayan ordu, Dawalibi'nin eskiden beri devam eden orduya bakışını hoş karşılamıyordu. Asali'nin 11 Haziran'daki istifa fasındaki temel etken ise orduyd²²³

19 Haziran'da çevresinde saygı uyandıran geçmişi, güven verici kişiliği olan Said al-Ghazzi, ülkeyi dürüst ve yeni bir seçim kanunu çerçevesinde seçime götürebilmek amacıyla hükümeti kurdu. Baas'ın güvenini ve ordunun sadakatını kazanan Ghazzi seçimin dürüst yapılabilmesi için gerekli değişiklikleri yaptı. Shawkat Shugayr'ı savunma bakanlığına atadı. Seçimler, 20 Ağustos'ta yapılması gerekirken, Ulusal Parti'nin önerisiyle 24 Eylül'e ertelendi. Baskı olmadan jandarmanın sağladığı güvenlik ortamında 24-25 Eylül'de ilk turu, 4-5 Ekim'de de ikinci turu yapılan seçimlerde, ilk turda 142 sandalyenin 99'u doldurulurken 43 tanesi ikinci tura kaldı. Seçim sonuçlarının önemli özelliği Baas'ın Halkın Partisi'nin oylarını ikiye bölerek güçlü şekilde varolması ve Arap dünyasında bir komünistin, Halid Bekdaş'ın Meclis'e girmesi ve bağımsızların sandalyelerinin diğer organize olan gruplardan daha fazla olmasıydı.

Irak taraflısı Halkın Partisi'nin oy kaybetmesiyle Verimli Hilâl Suriye Meclisi'nde çoğunluğun oyuyla yenilgiye uğruyordu. Irak ve onun Suriye'deki yandaşları sahnelerini revize etmeye zorlandılar. Suriye seçimlerinin başarısı Haşimi nüfuzuna ve daha sonra Bağdad Paketi'ne karşı açılacak mücadelelerin daha sonraki dönemleri için Suriye'nin bütünlüğünün garantisiydi. Irak'ın karşısında olanlar Halkın Partisi'nin gerilemesini Suriye'nin itibar kazanması olarak görüyorlardı. Halkın Partisi kazandığı 30 sandalyenin 22'sini Halep ve Humus'dan kazanmıştı. Buda partiden çok oradaki adayların kişisel başarısıydı.

²²³ Seale, a.g.e., s.170-171

Bağımsızların lideri Halid el-Azm ve komünistlerin lideri Halid Bekdaş'ın ismini birçok seçmen oy pusulalarında birlikte vermişti. Bunun nedeni her ikisinin de Amerikan karşıtı solcu olmalarıydı. ABD'nin Suriye hükümeti üzerinde baskı kurmaya çalıştığı düşünüldüğünden birçok seçmen her ikisinde ismini oy pusulalarında birlikte vermişti. Denilmekteydi ki ABD seçimlerden Bekdaş'ın çıkarılmasını istemişti. ABD'nin o dönemdeki ilgisi, Suriye'de bir Coca-Cola fabrikası kurmak gibi gözükmekteydi. Amerikan yardımıyla Şam'da modern bir havaalanının yapımının gizli bazı maddelerin kabulü şartına bağlandığı söylentisi sonucunda Pan-Amerikan Havayolları Beyrut'a taşınıyordu. Yaratılan bu Batı ve ABD karşıtı hava Akram al-Hawrani, Halid al-Azm ve Halid Bekdaş için bir kazançtı. ABD basını Halid Bekdaş'ın seçilmesi hariç herşeyi gözü kapalı görüyordu.²²⁴ Örneğin *Newsweek* Ekim 1955 sayısında Suriye'nin Arap dünyasının komünist lideri olduğu ifade ediliyordu. Suriye'de seçilen adaylar Suriye politikasının en güçlü en dinamik olanlarıydılar ve paktlara, anlaşmalara, gerçekte ise Batı ile bir bağa karşıydılar. Bu durum Araplara göre, Arap tarafsızlığının bir zaferiydi. Suriye'deki seçim sonuçlarını Londra ve Bağdad görmezden gelirken, Moskova dikkatle takip etmişti.

Nasır bir hafta sonra İngiltere ile Anglo-Mısır tahliye antlaşmasını imzaladı. Bu sonuç Suriye seçim sonuçlarının cesaretlendirilmesi ve telkini olarak değerlendirildi.²²⁵

14 Ekim 1954'de yeni Suriye Meclisi'nde iki grup karşı karşıya geldi. Sağ kanatta Halkın Partisi ve Ulusal Parti on bağımsız ile

²²⁴ a.g.e., s.182-185

²²⁵ a.g.e., s.184

gevşek ve kolay olmayan bir birlik içindeydiler. Münir al-Ajlani'nin liderliğindeki bu grup kendilerine Liberal Blok ismini verdiler.

Meclis'in sol kanat grubu ise daha fazla ateşli, fakat eşit düzeyde heterojendi. Akram al-Hawrani liderliğindeki bu grupta ilerici milyoner Halid al-Âzm ve on kadar bağımsız vardı ve kendilerini Demokratik Blok olarak isimlendirmişlerdi. Halid Bekdaş'da Demokratik Blok'a dahildi. Meclis'te 50 sağa karşılık 60 sol kanat mensubu vardı.

Geçici cumhurbaşkanı Said al-Ghazzi 14 Ekim'de hükümeti kurma görevini Halid al-Azm'a verdi. Azm ve Baas hükümeti kurmak için yeterli sandalye sayısına sahip değillerdi. Ulusal Parti ve Halkın Partisi'nin desteğini alamayınca bu kez cumhurbaşkanı hükümeti kurma görevini hayatını Türklere ve Fransızlara karşı mücadele ederek geçirmiş, Suriye milliyetçiliğinin yaşlı savunucusu 77 yaşındaki Faris al-Khuri'ye verdi. Khuri, Azm ve Baas'ın hükümete katılmayı reddetmeleri üzerine 29 Ekim'de Ulusal Parti ve Halkın Partisi'nin desteğini alarak hükümet listesini ilan etti. Baas'ın kendisine muhalefet etmesi üzerine, yabancı bir ülkeyle anlaşmayı, paktı veya taminat vermeyi reddettiğini ilan etmesine karşın bu onun bilinen Batılı düşünceleri karşısında inandırıcı olmaktan uzaktı²²⁶.

Mısır'ın Arap ülkelerinin başkanlarını Irak'ın Türkiye ile bir güvenlik paktına katılma niyetini deklare etmesini kınamak için çağırdığı toplantıda Faris al-Khuri'nin Irak'ın aleyhine bir karar alınmasını engellemesi üzerine 7 Şubat 1955'te Ulusal Parti'nin hükümetten çekilmesi sonucunda Faris al-Khuri hükümeti istifasını vermek zorunda kaldı.

²²⁶ a.g.e., s.215

2)Ortadoğu Savunma Komutanlığı

İkinci Dünya Savaşı sonunda durumu zayıflayan İngiltere, Orta Doğu'daki üslerini ve egemen konumunu kaybetmemek, muhtemel bir Sovyet sızmasına engel olabilmek gayretiyle bir Orta Doğu savunma planı olarak MEC'i (Middle East Command) 1951'in yaz aylarında ortaya attı.

İngiltere'nin Orta Doğu Komutanlığı projesinin temel iki ülkesi Türkiye ve Mısır idi. Türkiye Batı ile olan bağları ve bölgesel bir ülke oluşu dolayısıyla; Mısır ise, İngiltere'yi böyle bir projeye iten Süveyş'e sahip olması ve Arap dünyasındaki konumu itibarıyla önemliydiler. Türkiye kendisini, Doğu Akdeniz'deki bir savunma sistemi yerine Batı Avrupa'daki bir savunma sistemi içerisinde görmek istemesinden dolayı öneriyi olumlu bakmıyordu. İngiltere'de Türkiye'nin NATO'ya girme teşebbüsüne sıcak değildi. Ancak, 18 Temmuz 1951'de İngiltere'nin yeni Dışişleri Bakanı Herbert Morrison Türkiye'nin NATO'ya girişine yönelik koydukları çekinceyi kaldırdıklarını ifade ederken, Türkiye'de NATO'ya girişten sonra MEC görüşmelerine devam teminatı veriyordu.⁽²²⁷⁾

1951'deki plana göre İngiliz Birleşik Müttefik Orta Doğu Komutanlığı Kahire'de Karargah kuracak ve başkomutanlık Orta Doğu Genel Kurmay Başkanları Kurulu tarafından yönetilecekti. Buna Mısır'lı komutanlar da katılacaktı. Süveyş Kanalı bu plana göre Mısır'a devredilecek, o da bunu yeni komutanlığın emrine verecekti.

25 Eylül 1951'de Celal Bayar'ın MEC görüşmelerine katılacağını bildirmesinin ardından sıra, Mısır'ın iştirakini sağlamaya gelmişti²²⁸. Ancak Mısır Başbakanı Nahas Paşa öneriyi hiç okumadan

²²⁷ George McGhee, ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu, Çev. Belkıs Çorakçı (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992,) s.156-157.

²²⁸ Foreign Relations of the United States, 1951, c.V s.212-216

reddettiği gibi, Mısır'ın İngiltere ile olan 1936 tarihli anlaşmasını ve 1899 tarihli Sudan Kondominyum Anlaşması'nı yürürlükten kaldırdı.

İngilizlerin planına göre, Orta Doğu'nun tümüyle savunulması gayretlerinin merkezi olacak olan bu örgütün silah ihtiyacı yalnız İngiltere ve Fransa tarafından sağlanacak ve örgüt NATO ile bağlantı içinde olacaktı. Tüm Orta Doğu ülkelerine açık olacak olan bu örgüte katılım konusunda diğer Arap ülkelerinin tavrı Mısır'ın tavrına bağlı gözükmekteydi. Mısır'daki Wafd hükümetinin ardından iktidara gelen Hilâl'i hükümetinin konuya daha sıcak baktığı belirtilse de onlar da İngiliz birliklerinin çekilmesini ve Kral Faruk'un, Sudan ve Mısır'ın kralı olarak tanınmasını istiyorlardı ²²⁹.

17 Mart 1952'de ABD'nin ilgili bakanlıklarının hazırladığı raporda, Orta Doğu ülkelerinin katılımıyla gerçekleştirilecek bir organizasyon için İngiliz-Mısır ihtilafının çözümünün şart olduğu, aksi takdirde Mısır'ın buna katılmayacağı ve onu diğer Arap ülkelerinin takip edeceği belirtilerek, Mısır'ın Orta Doğu'da bir savunma organizasyonuna katılımı için İngiltere'nin Mısır'dan askerlerini tam olarak çekmeyi kabul etmesi ve Faruk'un Sudan ve Mısır'ın kralı olarak ilanının gerekli olduğu, ancak bunlar yapılsa dahi birçok Arap liderinin komünist tehlikeyi küçümsemeye ve yok saymaya devam edebileceği belirtilmekteydi ²³⁰.

Bu raporda da belirtildiği gibi İngiltere'nin tamamıyla Mısır'dan çıkması ve Faruk'un Sudan'ın da kralı olarak ilanı gibi şartların sağlanması, Mısır'ın bir savunma organizasyonuna sıcak bakmasını için öne sürdüğü koşullar, İngiltere açısından ise bu organizasyon planını ortaya atmakla elimine etmeye çalıştığı problemlerdi. Bu durum ABD'li araştırmacılar tarafından da tesbit

²²⁹ McGhee, a.g.e., s. 205-206.

²³⁰ Foreign Relations, 1952-1954, c.IX, s.195-199.

ediliyordu. Bu araştırma böyle bir girişimin başarı şansı açısından güzel bir örnek oluşturmaktaydı.

MEC'in gelişimi için ABD'nin bölgede, I.Dünya Savaşı'ndan beri bir çıkar ifade etmemiş olan Türkiye'nin daha etkin rol alması önerisi Türkiye tarafından sıcak karşılanıyordu. 14 Mart 1952'de Pakistan Dışişleri Bakanı Sır Muhammed Zafrullah Han'ın bir İslam Bloku önerisi ve Türkiye'nin uluslararası platformlarda Arap davalarına karşı Batı ile birlikte hareket ettiği ve bu yüzden Türkiye'nin önderlik almasının başarılı olamayacağını belirtmesine ABD sıcak bakmazken, Türkiye ise bu girişimi dostça bulmayacaktı.

231

27 Haziran 1952'de ABD ve İngiltere örgüt kurma çalışmalarının hızlandırılmasına ve örgütün Fransa, Türkiye, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'yı da içermesine ve adının da Orta Doğu Savunma Organizasyonu (MEDO) olarak değiştirilmesine karar verdiler.²³²

Mısır'da devrimin ardından kurulan General Necib hükümetinin bu organizasyona sıcak bakmayacağını anlaşılmaması üzerine Türk Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü'nün Sovyet tehlikesini hisseden Irak'ın bu organizasyona yakınlaştırılması önerisi ise, 5 Kasım 1952'de ABD'nin İngiltere'ye verdiği notada kilit ülke olarak Mısır'ı gördüğünü belirtmesi ve "Süveyş Kanal üssü sorunuyla ilgili olarak Mısır'a derhal açık seçik bir çözüm önermek" çağrısını²³³ yapmasıyla reddedilmiş oluyordu.

Eisenhower'ın Dışişleri Bakanı John Foster Dulles'in Mayıs 1953'ün ortalarında Türkiye'ye yaptığı ziyarette Menderes ve Bayar,

²³¹ McGhee, a.g.e., s.216-219.

²³² Foreign Relations, 1952-1954, c.IX, s.251-255.

²³³ a.g.e., s.311-314.

Arap ülkelerinin tutumlarını eleştirerek onların MEDO'ya katılmalarından ümidlerini kestiklerini ve bunun yerine yeni bir savunma kavramının oluşturulması gerektiğini belirtiyordu. Menderes'e göre Batı savunması bir tümdü ve İngilizler'e nasıl Süveyş konusunda destek vermek zorunluysa Kuzey Afrika'da da Fransızlar'a destek verilmesi gerekliydi.²³⁴

- Orta Doğu Savunması ve Suriye

1950'nin Mart'ında Suriye lideri albay Edip Çiçekli silah alabilmek için ABD'ye yaklaşmanın yollarını aramaktaydı. Amerika'nın Orta Doğu'ya silah satacağı vaadine güveniyordu.⁽²³⁵⁾ İngiltere tarafından ortaya konan Orta Doğu Savunma Komutanlığı girişimini ise kendisinin ABD'ye yaklaşması için bir araç olarak görmekteydi.²³⁶

Orta Doğu Savunma planının onaylanması için Washington'un yaptığı baskı Mısır-İngiltere ihtilafı ile başarısızlığa uğratılacak Suriye'nin bölgesel savunma işbirliğine katılımı üzerindeki tartışmada henüz gelişmekte olan Suriye içindeki krizi patlama düzeyine getirecekti.²³⁷

Çiçekli, 23 Kasım 1951'de Şam'da ki ABD Büyükelçiliği'nde yapılan toplantıda MEC'e sempatik baktığını ifade etti.²³⁸ Suriye'de uzunca bir, süre itibar edilen bir kişi olarak kalan ve MEC'e karşı açıkça saldırıda bulunan Maruf Dawalibi'yi Batılı gazeteciler Sovyet yanlısı olmakla itham ederlerken bir hafta sonra ise Dawalibi

²³⁴ McGhee, a.g.e., s.247-260.

²³⁵ "Doğu Akdeniz'de Bölgesel Güvenlik" 11 Mayıs 1950 Foreign Relations, c.V, s.152-158.

²³⁶ a.g.e., s.148-150.

²³⁷ Clark'tan Acheason'a telgraf, 25 Ekim 1951, 78300/10-2551, Record Group 59, National Archives(Washington D.C) (Bundan sonra yalnızca RG 59 NA olarak belirtilecektir)

²³⁸ Gordon H.Torrey, Syrian Politics and Military 1945-1958 (Colombus, Ohio Ohio State University Press, 1964), s.198-200.

Çiçekli'nin ikinci darbesine kadar sürecek olan Suriye'nin 8.kabinesinin liderliğine geldi.²³⁹

Çiçekli rejimi, Batı yanlısı bir tavır içindeydi. Ancak Batı, Suriye'ye MEDO içinde rol alması karşılığında silah verilmesi konusunda isteksizdi²⁴⁰.

Şubat 1953'te Çiçekli Şam'da ABD gazetecilerine açıksözlülükle içinde ifade ediyorduki,önerilen ABD yardımı yetersizdi ve Suriye'nin ulusal varlığı, çıkarları ve emniyeti korunduğu takdirde Suriye'nin bir Orta Doğu Savunma Planı'na katılması mümkün olabilecekti.⁽²⁴¹⁾

Dulles 11 Mayıs'tan 29 Mayıs'a kadar süren Orta Doğu gezisi çerçevesinde Kahire'de Abd al-Cemal Nasır'la yaptığı görüşme sonucunda İngiltere Kanal bölgesini tahliye etmedikçe Mısır'ın MEDO'ya katılmayacağını öğrendi²⁴², Suriye ziyaretinde ise Çiçekli'ye belki de MEDO'nun bölgedeki güvenlik sistemini düzenlemek için en iyi yol olmadığını söyledi. Buna karşılık Çiçekli, Orta Doğu'da güvenliğin sağlanması koşuluyla bölgesel bir savunma planına iştirak edebileceklerini belirtiyordu²⁴³. Dulles, Orta Doğu gezisi sonunda MEDO'nun şimdinin politikası olmaktan çok geleceğin politikası olduğunu söyleyecekti²⁴⁴.

İlk planlamasıyla MEC ve daha sonra genişletilmiş bir organizasyon kimliğiyle MEDO, Mısır-İngiliz uyuşmazlığının çözümü için düşünülmüş ve bu uyuşmazlık yüzünden girişimler başarısızlıkla

²³⁹ a.g.e., s. 206.

²⁴⁰ John C. Campbell, *Defence on the Middle East: Problems of American Policy* (New York: Harper & Brothers, 1960), s.39-48.

²⁴¹ Şam Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na telgraf, 24 Şubat 1953, 783.00/2-2453, RG59NA

²⁴² Konuşmaların Kaydı, 11 ve 12 Mayıs 1953 - John Foster Dulles'ten Eisenhower'e telgraf *Foreign Relations, 1952-1954*, c.IX, s.3-25.

²⁴³ a.g.e., s.89.

²⁴⁴ a.g.e., s.38.

sonuçlanmıştı. ABD'nin, İngiltere'nin amaçları konusunda da şüpheleri vardır

Dönemin Suriye hükümeti silah karşılığında konuya sıcak bakarken ABD'nin Suriye'ye silah satılmasındaki isteksiz tavrı sebebiyle Orta Doğu Savunma Organizasyonu'nun Suriye'nin de dahil edilmesi konusunda bir sonuç elde edilemeyecekti. Türkiye'nin bu konuda Batı ile birlikte yürüttüğü aktif politika Suriye'de muhalefet, Mısır'da ise hükümet tarafından hoş karşılanmayacaktı. Sonuçta, savunma organizasyonu kurma fikri sakat doğarken, ölümünde de Arap dünyasının Türkiye ve Batı'ya duyduğu güvenin birazını daha olarak gidecekti.

3)Bağdad Paktı ve Suriye İçi Siyasal Gelişmeler

Bağdad Paktı, Arap dünyası açısından Nasır ve Nuri al-Said arasındaki güç mücadelesinin bir sonucuydu. Nasır, 1947-1948 Filistin savaşından Arap ülkelerinin birleşmesi gerektiği sonucunu çıkartmıştı. Aynı fikire Kral Faruk ve Başbakan Nahhas Paşa da katılıyordu. Bu düşünce 1945'teki Arap Ligi ve 1950'deki Arap Kollektif Güvenlik Paktı ile hayata geçirildi. Arap Kollektif Güvenlik Paktı ve Arap Ligi, Mısır'a göre, Arap dünyasında hala aktif bir rol oynayabilirdi ve oynamalıydı da. Nasır tarih ve coğrafyanın gerçeklerinin, Arap, Afrika ve Müslüman dünyası gibi üç dairenin merkezine Mısır'ı yerleştirdiğini düşünmekteydi²⁴⁵. Arap dünyasında yalnız kendilerinin aktif bir rol oynayabilecek yeteneğe ve güce sahip olduğuna inanmaktaydı.

1953-1954 kışında Orta Doğu'da gelişen olaylar Nasır'ı düşüncelerini hayata geçirmeye zorlayacaktı. Dulles'in "Kuzey Seddi"

²⁴⁵ Gamal Abdel Nasser *The Philosophy of the Revolution*. Çev. Johns S. Badeau and John Gunter (Buffalo: Economica Books, 1959) s.62-63

şekil alırken, Irak da Dulles'in planına dahil edilmeye çalışılıyordu. İngiltere ile yapılan kanal anlaşması Mısır'ın dış politikasını yabancı ordu baskısından kurtaracaktı. Yeni devrim yönetimi artık Nil vadisinin ötesini ve Arap dünyasını keşfe çıkabilirdi. Mısır kendi dış politikasını belirliyordu: Tarafsızlık. Mısır gerçekte kelimenin tam anlamıyla tarafsız olmayacaktı. Mısır için tarafsızlık, kurtuluşunu tamamlamak için militan bir silah olmaktan daha fazlasını ifade ediyordu. Devrim Komuta Konseyi üyesi Salah Salim'e göre tarafsızlığın tanımlanmasında farklılıklar olabilirdi. Salim, Mısır'ın şerefiyle, bağımsızlığıyla oynayan ülkeler ile işbirliği yapmayacağını, kendilerine yardım eden, eşit davranan, Mısır milletine saygı duyan, Mısır'ı kendi arkalarına kuyruk yapmayan ülkelerle siyasal ve ekonomik temelde işbirliği yapacaklarını ifade ediyordu. Bu Mısır'ın tarafsızlığının tanımıydı. Kahire radyosu yayın süresini arttırarak Mısır'ın yeni Arap politikasını yaymaya çalışıyordu²⁴⁶

2 Nisan 1954'de Türk-Pakistan Paketi'nin ilanı üzerine Nasır hiçbir Arap ülkesinin bu paktla birleşmemesi gerektiğini, çünkü paktın Orta Doğu ülkelerinin çıkarlarını dikkate almadığını ve Arap Ligi'nin çalışmalarını baltalamaya çalıştığını ifade ediyordu²⁴⁷ Kahire Radyosu da ortak bir Arap politikası kurulması, yabancı askeri anlaşmalara karşı çıkılması ve emperyalizmin Orta Doğu'dan atılmasına yönelik yayınlar yapıyordu.

Ancak 1954'ün ortalarına gelindiği halde Nil Vadisi'nin ötesi Mısır için hala yeterince açık değildi. Hür Subaylar içte devrimi yerleştirme mücadelesi veriyorlardı. Ancak 1954'ün ortalarından sonra Nasır, Arabizmi Mısır'ın milli politikası yapıyordu. Bazı Batı'lı gözlemcilere göre Nasır, İngiltere ile yapılan Kanal görüşmelerinde

²⁴⁶ BBC, No: 440 , 16 Şubat 1954 (Dünya Yayınlarının BBC Özeti, IV. Bölüm: Arap Dünyası, İsrail, Yunanistan, Türkiye ve İran'dan radyo yayınlarının günlük özetleri, The Chatham House Press Library London)

²⁴⁷ BBC, no:465, 14 Nisan 1954

elini güçlendirmeye çalışıyordu. Albert Houraniye' göre ise, görüşmeler Mısır'a itaat ve otonomi arasındaki eski seçimi yerine otonomi ve bağımsızlık arasında yeni bir seçim yapma imkânı veriyordu²⁴⁸

Mısır'ın İngiltere ile Kanal konusunda yaptığı anlaşmada, Mısır'ın Batı destekli bir savunma sistemine katılma zorunluluğu olmaksızın İngiltere'nin bölgeyi tahliyesi bir başarı olarak değerlendirilirken, 27 Temmuz 1954'de anlaşmanın ayrıntılarının açıklanmasıyla Mısır anlaşmayı Arap ülkelerine izah etmekte zorlanacaktı. Kahire radyosu bu anlaşmanın bir ittifak olmadığı ve Mısır'ın yalnızca Arap Kollektif Savunma Paktı için çalıştığı ve ona bağlı olduğunu ifade ediyordu²⁴⁹

Mısır'ın Arap dünyasında etkin konumda kalabilmesi, onun tarafsızlık anlayışını diğer Arap ülkelere satmasına bağlıydı. Bunun sağlanması için verilen mesajlar Arapların kendi savunmaları için yalnızca kendilerine güvenmeleri gerektiği, Arap dayanışmasının ancak Arap Ligi şeklinde var olabileceğiydi. Ayrıca, Arap Savunma Paktı, Mısır'ın devam eden Arap liderliğinin en iyi garantisiydi²⁵⁰

Mısır'ın bu amaçlarına karşı ilk mücadele hiç kuşkusuz Irak'tan ve onun yöneticileri Nuri al-Said ve Prens Abdullah'tan gelecekti. Bu iki lider tarafsızlığa inanmıyorlardı ve Sovyet tehdidini fazlasıyla üzerlerinde hissediyorlardı. Irak'ın, Pakistan ve Türkiye ile olan ilişkileri oldukça samimiydi. Irak, Arap Ligi ve Arap Kollektif Savunma Paktı'ndan hoşlanmıyordu. Mısır, Arap Ligi'ni Irak'ı da politikalarına ortak etmek ve Verimli Hilâl'i engellemek için on yıl süreyle kullanmıştı. Mısır her iki pakta da Arap Asyası'na müdahalesi için birer araç olarak kullanıyordu. Buna rağmen 1954'de Mısır'ın

²⁴⁸ Albert H. Hourani, *A Vision of History*, (Beyrut:1966) s.132

²⁴⁹ BBC no: 494, 24 Ağustos 1954

²⁵⁰ BBC no:486, 21 Temmuz 1954

Arap Kollektif Paktı içerisinde birleşilmesi önerisine Nuri olumlu yanıt verecekti. Ancak Nuri, Türkiye ve İran'la daha yakın işbirliğine ihtiyaçlarının olduğunda görüyordu. Savunma tartışmalarında, Irak Başbakanı, Nasır'dan çok farklı düşündüklerini görmekteydi. Irak'ın petrol gelirlerinin artması Nuri'yi politikalarında cesaretlendirirken, Mısır'da Necib'in Şubat 1954'de çekilmesi ve Hür Subaylar'ın Müslüman Kardeşler ile mücadelesi, Suriye'de ise Çiçekli'nin düşüşü Irak'a yeni fırsatlar verecekti. Nuri'ye göre Irak, bir Batı destekli Kollektif Savunma sisteminde birleştirici rol oynarsa, Batı'dan askeri techizat ve para yardımı alabilecekti. Orta Doğu komünizm tehdidinden kurtulacak ve Mısır, izole edilmenin veya pakta genç bir üye olarak katılmanın sevimsiz seçimi karşısında kalacaktı. Yine de Dulles'in "Kuzey Seddi" projesi Nuri için yeterince tatmin edici değildi. Çünkü İngiltere böyle bir oluşumun karşındaydı ve Nuri'nin İngiltere'ye olan sadakatı onun böyle bir oluşuma sıcak bakmasına engeldi. Fakat bundan daha önemi olarak Nuri görüyordu ki Irak eğer Türk-Pakistan Paktı'na katılırsa diğer Arap ülkeleriyle bağı kesilecekti. Öyleyse Irak tüm Arap ülkelerini bir arada tutacak başka bir formül düşünmeliydi. Ancak 1954 Temmuzundaki İngiliz-Mısır anlaşmasından sonra Nuri bu düşüncesini terketti.

1954 Ağustos ayının üçüncü haftasında Kuzey Irak'ta bir dağ sığınağında, Sarnsak'ta Mısır'ın isteği üzerine ilk kez Mısır ve Irak temsilcileri biraraya geleceklerdi. Mısır adına toplantıya katılan Devrim Komuta Konseyi üyesi Salah Salim ve 1955 Ocak ayında Şam büyükelçisi olacak olan Mahmut Riyad toplantıda Kral Faysal, Nuri al-Said ve diğer Irak'lı yöneticilerle görüştü. Irak, Rusya'dan gelen tehdit ve Filistin problemini masaya getiriyor ve Arap dünyasının zayıflığından bahsederek, Batı ile birlikte bir pakta yer almadan silah temin etmenin ve bir ordu kurmanın mümkün olmadığını belirtiyordu. Salah Salim'in belirttiğine göre Nuri, buna ek olarak Türkiye'nin Hatay'ı ele geçirdiğini ve Musul'u da ele geçirmek istediğini, onun bu

isteklerine ancak Batı ile bir paktda girerek karşı durulabileceğini belirtiyordu. Buna karşılık Salah Salim ise, eğer Batı bu konuda desteğini Türkiye'ye vermiş ise Irak'ın yapabileceği hiç bir şey olmadığını, eğer Batı, Musul'u Türkiye'nin ~~ele geçirmesini~~ istemiyorsa Türkiye'nin bunu asla kendi başına yapamayacağını belirtiyordu. Diğer konularda da Mısır delegasyonu, Batı'nın asla Arapların güçlenmesini istemeyeceğini, şimdiye kadar hiçbir askeri yardımda bulunmadıklarını, İngiltere'nin daima kendilerini yönettiğini, Batı'dan bağımsızlığın tek hedef olması gerektiğini ve eğer Batı, kendilerine egemen ülkeler olarak davranırsa o zaman kendilerinin de politikalarını gözden geçirebileceklerini belirtiyordu²⁵¹

Toplantıdan hemen önce Bağdad'taki basın toplantısında Salah Salim'e bir gazeteci Mısır'ın Arap ülkeleri arasındaki birleşmelere karşı politikasını sorarak, Suriye Irak birleşmesi karşısındaki fikrini öğrenmek istiyordu. Mısır'ın daima karşı çıkmış olduğu bu oluşuma Salim sorunun içeriğini anlayamayarak Mısır'ın bu çeşit bir birleşmenin karşısında olmayacağını ifade ediyordu. Daha sonra, Mısır'ın Verimli Hilâl (Fertile Crescent) konusundaki görüşünün değişmediği açıklansa da bu Suriye'de büyük bir tepkiye sebep olacaktı. Bir Arap Kollektif Savunma Pakti'nin oluşturulması için İngiltere ve Amerika'ya danışılması ve yardım alınması kararı ise Nasır tarafından reddedilecekti.

Nuri al-Said 15 Eylül 1954'de Kahire'yi ziyaret etti. Nasır'la görüşmesinde Nuri al-Said Irak'ın savunması için tek yolun Batı ile anlaşma yapmak olduğunu ve Mısır'ın İngiltere'den duyduğu endişeleri anladığını, ancak İngiltere ile Mısır arasındaki problemlerin halledilme yoluna girdiğini belirtecekti. Buna karşılık Abdal al-Nasır Kollektif Güvenlik Pakti'nin yalnızca Arap ülkelerinin savunmalarını organize etmek için var olduğunu, emperyalizmin planlarının

²⁵¹ Seale, a.g.e., s.202-204

kendilerinininkinin karşısında yer aldığını kendilerinin ancak tamamıyla bağımsız olduktan sonra bunu düşünebileceklerini belirtiyordu²⁵²

Abd al-Nasır'la görüşmesinin ardından Nuri al-Said, Londra'yı ve ondan sonra da İstanbul'u ziyaret ediyordu. Nuri al-Said yeni bir plan hazırlığındaydı. Eden'in çok sıcak karşıladığı bu plan "Kuzey Seddi"ne karşı bir plandı. Plana içinde Türkiye'nin de yer alacağı ve ABD ile İngiltere tarafından desteklenen bir Arap Kollektif Savunma Pakti'ydı. Bu planın gerçekleştirilmesi için Türkiye'nin Türk-Pakistan Pakti'ndan uzaklaştırılması gerekiyordu. Bu yeni bir girişimdi.

Nuri Türkiye ile 1946'da iyi dostluk anlaşması yapmayı başarmıştı ve bu Irak parlamentosu tarafından bir yıl sonra Haziran 1947'de onaylanmıştı²⁵³ Mısır, henüz Irak'ın niyetini anlamamıştı. Irak'ın niyetinin görünen kısmı Türkiye iyi ilişkiler tesis etmekte. Mısır, her türlü sürprize hazır olabilmek amacıyla Ankara büyükelçisi aracılığıyla Türkiye ve Mısır arasında kuvvetli bir işbirliğinin temellerinin atıldığını açıklıyordu. Mısır'ın Türkiye'ye yönelik bu dostluk kampanyası için yazılan "*Türkiye ve Arap Politikası*" isimli bir kitaba Nasır yazdığı önsözde Türkiye ile Mısır arasında hiçbir problemin olmadığını, Türkiye güvendeyse, kendilerinin de güvende olduğunu belirtmekteydi²⁵⁴. Mısır'ın bu hareketi, Mısır'ın Irak'la olan yarışmasında ihtiyaç hissedilen bir hareket olmaktan öteye bir anlam ifade etmiyordu. Bu yalnızca Irak'ın Türkiye ile birleşmesine karşı yapılan bir manevraydı. Türkiye'ye yakınlaşma manevraları kısa sürdü ve yıl sonunda Türk büyükelçisi Mısır'dan kovuldu.

²⁵² BBC, no: 494, 24 Ağustos 1954.
Seale, s.212.

İngiliz Büyükelçiliği-Şam, 30 Aralık 1954, FO 371/115482 PRO.

²⁵³ Majid Khadduri, *Independent Irak*. 1932-1958 (New York: Oxford, 1960), s.346-350.

²⁵⁴ BBC, no: 524, 7 Aralık 1954.

19 Ekim 1954'de İngiltere ile kanalı tahliye anlaşmasının imza edilmesinden hemen sonra Kahire radyosu tahliye anlaşmasını büyük başarı olarak niteleyen yayınlar dizisine başlıyordu.

Bu yayınlara karşın Mısır'ın İngiltere ile ilişkileri iyi bir evredeydi. Mısır'ın Batı'ya karşı izleyeceği politikada bir belirsizlik vardı. Bu belirsizlik Aralık 1954'deki Arap ülkeleri dışişleri bakanları toplantısınada yansıyor. Toplantının sonuç bildirgesinde Arap ülkelerinin Batı ile işbirliğine karşı olmadığı belirtiliyordu.

Nuri al-Said'in Menderes ve İngiltere'nin yardımıyla hazırladığı kendi savunma planı, Ocak 1955'te Menderes'in Bağdad'ı ziyaretinde müşterek resmi tebliğ olarak ilan edildi. Ancak Irak endişeliydi ve paktın Pakistan-Türkiye Paktı'yla bir bağlantısı yoktu.

Mısır, birleşen Arap dünyasının ön safındaydı. Nuri'nin bu girişimini Mısır kendi üstünlüğüne bir karşı koyma olarak tanımlıyordu.

Salah Salim gelişen durumu ifade ederken Irak ile kendi politikaları arasındaki savaşın Suriye üzerinde olacağını ve eğer Türkiye ve Irak'ın Suriye'yi kendi saflarına çekmeyi başardıkları takdirde bunu diğer Arap ülkelerinde takip edeceğini ve sonuçta Mısır'ın izole edileceğini, bunu engellemek için Arap Ligi'ni toplantıya çağıracaklarını ifade ediyordu²⁵⁵

Bağdad Paktı ancak bir ay sonra imzalanırken Suriye bu arada kesin seçimini yapmıştı. Suriye artık politikaların odağındaydı. Büyük politik kavgaların en önemli taşı haline gelmişti. Mısır, Suriye, Irak birleşmesine karşı mücadele verirken Suudi Arabistan Haşim'i yayılma isteklerine mücadele vermekteydi.

²⁵⁵ Seale, a.g.e., s.211-212.

Çiçekli diktatörlüğü Suriye'yi bu mücadelelere karşı korumuştur. Suriye içinde, Bağdad Paktı üzerinde yapılan mücadele, tarafsızlığı savunan sol kesime yetkiyi ele alma ve onu yönlendirme imkânı verdi²⁵⁶.

Bağdad Paktı, Suriye'yi ağır bir iç ve dış politik baskının odağına taşımıştı. Suriye dış politikasının yönü konusunda kesin bir seçim yapma durumuna geldiğinde, onun Batı ile ilişkileri boyutunda bir belirsizlik sözkonusuydu. Suriye'nin dış politikası üzerinde partilerin ve siyasi hayatta ağırlığı olan kişilerin belirli grupların muhalefeti vardı ve Suriye'deki politik eğilim önemli ölçüde sola doğruydur. Batı karşıtı dış politikayı savunanlar kendilerini "tarafsız" olarak tanımlıyorlardı. Batı, Suriye'deki ümidini Faris al- Khuri hükümetiyle birlikte yaşatmaya çalışıyordu. Batı'da bazı diplomatik birimler, baskının Suriye'deki Batı yanlısı güçlerin galip gelmesini sağlayacağını düşünüyorlardı. Dış politika üzerinde solcu ve muhafazakâr kesim arasında mücadele sürerken, basın da tarafsızlığa mı yoksa Batı'ya mı yönelmenin gerekli olduğu sorusunda, Batı yanlısı ve karşıtı olarak bölünmüştü. Aralık 1954'de acilen toplanan Meclis Dış İşleri Komisyonu, Suriye'nin dış politikasının yönünü tartışıyordu. Türk temsilcileri de Şam'ı sık sık ziyaret ederek rejimi solcu isteklere karşı direnme konusunda ikna etmeye çalışıyorlardı²⁵⁷.

Aralık 1954'de Arap Ligi toplantısında Batı'ya karşı nasıl bir politika izleneceği konusundaki belirsizlik Suriye'ye de yansımıştı. Bu belirsizliğin en güzel örneğini 29 Aralık'ta Dışişleri Bakanı, Faydi al-Atasi verdiği demeçte sergiliyordu. Atasi, rica etmenin ve istemenin güçlü olmayı gerektirdiğini ve bunların hiçbir Arap ülkesi tarafından yalnızca bir savunma olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, bunun özgürlüğü ve hürriyeti sınırlandırmayacağını belirtiyordu. Bu demeç,

²⁵⁶ Foreign Relations 1955-1957, c.XIII, s.513-514.

²⁵⁷ FO 371/115461 PRO

ABD büyükelçiliği tarafından belirsizliğin en güzel örneği olarak değerlendirilirken, Batı'dan yardım alma isteği içinde güzel bir işaret olacaktı²⁵⁸.

9 Aralık'ta Kahire'nin haftalık *al-Musavvar* dergisinde Khuri ile yapılan bir röportaj yayınlandı. Bu röportajda Khuri, kendilerine, Amerikan silahlarını kabul etmeleri ve kendilerini İsrail'e karşı savunmaları konusunda izin verilmesini istemekte ve bu silahlarla İsrail'e saldıracaklarını belirtmektedir. Khuri'nin bu ifadesi, Amerikan yardımına karşı çıkanlara, İsrail karşıtı duyguları kullanarak yanıt vermedir. Khuri'nin bu demeci elbetteki Kongre'ye ve İsrail'in Amerika'da destekçilerine sempatik gelmediği gibi onlara Suriye aleyhine kullanabilecekleri bir kanıt da vermiş olacaktı. Bu demeç, aslında birçok Arap liderinin içine düştüğü zorluğun en güzel örneğiydi. Aynı zorluk ABD için de söz konusuydu. Hem Arap dünyasındaki avantajlarını korumaya ve hemde İsrail'i desteklemeye çalışıyordu. Ancak yavaş yavaş Amerika, Batı yanlısı Araplar için yükümlü olmayı üzerinden atıyordu.

Nasır, Arap Ligi başbakanlarını Kahire'de 22-29 Ocak ve 3-6 Şubat 1955'de toplantıya çağırdı. Konu, Irak'ın Türkiye ile güvenlik paktına katılma niyetini açıklamasını kınamaktı. Toplantıya Faris al-Khuri yalnız Faysal al-Atasi ile birlikte gitti. Nuri al-Said toplantıya katılmamak için diplomatik bir hastalık üretmişti. Ricalar üzerine yerine eski başbakan Fadil al-Camali'yi gönderdi.

Kahire toplantısından önce Adnan Menderes'in Bağdad Paketi'nin ilanından hemen sonra yaptığı Şam ziyaretinde Suriye'li yöneticileri ikna etme gayreti karşısında ne Khuri ve ne de Atasi açık bir görüş belirtemeyeceklerdi. Menderes'in ziyareti, Khuri'nin Kahire'deki pozisyonunun Şam'da çıkartılan olaylar ile zayıflatılmasına neden

²⁵⁸ Foreign Relations 1955-1957, c.XIII, s.515.

oluyordu²⁵⁹. Sol görüşün ağırlıkta olduğu Meclis Dış İşleri Komisyonu Khuri'nin Kahire'ye gitmek için ayrılışının arifesinde tarafsız bir dış politika izlenmesi gerektiği yönünde bir bildiri yayınladı. Meclis başkan yardımcılarının seçimi için yapılan parlamento toplantılarıyla aynı günlere denk gelecek şekilde Kahire, Türk-Irak paktına karşı yoğun propaganda hücumu başlatıyordu. Kahire'nin bu zamanlamasında yardımıyla yardımcılıkların çoğunluğunu solcular alıyorlardı. Kuhuri bütün bunlara rağmen belirsiz politikasını savunmaya devam ediyordu.

Kahire toplantısı, Bağdad Paktı üzerindeki savaşın sonuç evresine doğru girdiği bir döneme rastlarken, bu buluşma aynı zamanda Mısır'ın Arap liderliği iddiası için kuvvetini deneyeceği bir arena olacaktı. Bu toplantı albay Abd al-Cemal Nasır'ın Arap ülkeleri liderleriyle ilk buluşmasıydı. Ürdün, Suriye ve Lübnan toplantıda başbakan düzeyinde temsil edilirken, Suudi Arabistan Emir Faysal tarafından temsil ediliyordu. Nasır tüm liderlerden görüşlerini açıkça ifade etmelerini istedi²⁶⁰.

Devrim Komuta Konseyi üyesi binbaşı Salah Salim'in toplantıda neyin yer aldığı açıklamasına göre "... konuşma dostça ve açıktı, her taraf kendi durumunun altını çizdi. Suriye dışişleri bakanı ve başbakanı kaçamaktı. Onlar herhangi bir yabancı ittifaka katılmayacakları konusunda anlaşmış olmalarına karşın, Nuri al-Said'i kınamaya da gitmeyeceklerdi. Onlar birşeyler yapma konusundaki özgürlüklerini sürdürdüler. Onlar Irak'a bir suçlu gibi muamele edilmemesi gerektiğini söylediler ve onlar Kahire'ye bir kimseyi suçlamak için gelmemişlerdi... Fakat biz, Suriye'lilere dedik ki siz aldığınız pozisyonunuzu netleştirmek zorundasını z. Bütün bunlardan

²⁵⁹ Foreign Relation, 1955-1957, c.XIII, s.515.

²⁶⁰ BBC, no: 541, 8 Şubat 1955.

sonra Türk-Irak deklarasyonu ilanı, sizi daveti de içerir. Onlar resmi bir daveti kabul etmedikleri şekilde cevap verdiler...²⁶¹

Suriye'nin bu reaksiyonu karşısında Arap ülkeleri başkanlarının ortak bir politikada anlaşmaları mümkün olmayacaktı. Suriye, yabancı ülkelerle yapılan her türlü anlaşmayı Arap ülkelerinin reddettiğine dair bir deklarasyonu Irak'a zarar vereceği düşüncesiyle reddederken, Lübnan genelde sessiz kalmayı tercih edecek, o dönemde Suudi'ler ile iyi ilişkileri içinde olan Ürdün, Suudi Arabistan ile birlikte Mısır'ın yanında yer alacaktı. 6 Şubat'ta konferans hiç bir ortak karar almadan dağıldı.

Khuri'nin kararlı meydan okuyan görüntüsü meclisin dış işleri komitesi tarafından benimsenmesine karşın Khuri'nin bu tutumu kendi mahvı için bir katalizör görevi yapacaktı. Haşim al-Atasi tarafından daha sonra belirtildiğine göre Mısır, Suudi Arabistan ve en fazlada Fransa, Suriyeli politikacılara rejimi zorlama ve Türk-Irak Pakti'na karşı güçlü bir pozisyon almaları için rüşvet vermişlerdi. Bu hareketler, kabine krizini hızlandırmaya yardım edecekti²⁶².

Meclis'in yabancı işler komisyonu sekreteri Baas lideri Salah al-Din Bitar, Akram al-Hawrani ve Halid Bekdaş ise üyeler arasında yer almaktaydılar. Komisyon, Kahire toplantısı, tutanaklarından Faris al-Khuri'nin Irak için gösterdiği sempatiyi öğreniyordu. Faris al-Khuri konferansta Irak delegelerinin beklenilmesi arefesinde kısa bir süre için Şam'a döndüğünde, Arap Kollektif, Güvenlik Pakti anlayışının etkin olduğunu Irak'ın savunmayı Araplar'ın dışındada aramaya zorlandığını belirtirken, Khuri karşıtları Irak'ın mazeretini hükümeti

²⁶¹ Seale, a.g.e., s.216.

²⁶² Amerikan Büyükelçiliği -Şam, 24 Ekim, 1955, Dışişleri Bakanlığı Nakil Dosyaları, Kahire Büyükelçiliği, Record Group 84, National Archives and Record Administration (Suitland, Maryland) (Bundan sonra bu kaynak R.G... NARA şeklinde ifade edilecektir)

düşürmek için yeterli neden olarak görmekteydiler²⁶³. Fakat Halid al-Azm ve Baas liderleri biliyorlardı ki çoğunluğun desteğini almadan geçen sonbaharda yaptıkları girişimde yenilmişlerdi. Onların mecliste daha fazla desteğe ihtiyaçları vardı. Bu desteği Bağdad Paketi'nin Ulusal Parti içinde getirdiği ayrılma işaretleri altında Ulusal Parti'de araştıracaklardı. Bağdad Paketi'nin getirdiği görüş ayrılıkları Lütfi al-Haffar ve Sabri al-Asali'nin arasını açarken, bu durum Hawrani ve Azm'a kullanabilecekleri bir fırsat verdi. Asali ve Mikhail İlyan'ın yaptıkları görüşmeler sonucunda bir anlaşmaya doğru gidildiğinin duyulmasının ardından, Asali'nin bu davranışı karşısında Lütfi al-Haffar ve bazı belirgin üyelerin Ulusal Parti'den istifa etmeleri üzerine ulusal parti bakanları Badawi al-Jabal ve Fakhir al-Kayyali'nin hükümetten çekilmeleri sonucunda, Faris al Khuri hükümeti Kahire Konferansı'nın dağılmasından birgün sonra 7 Şubat 1955'te istifa etti²⁶⁴.

Mısır erken bir karşılaşmayı kazanmıştı. Ulusal Parti'nin hükümetten çekilmesi sonucunda hükümetin düşmesiyle tarafsızlığı savunan sol önceliği ele alırken, sağ ise yenilgiyle tanışıyordu. Şimdiye kadar sağ kanat Meclis'te Irak'ın en güçlü kalesi olmuştu. Dış politikada Mısır ve Baas'ın politikalarının benzerliği onları yakınlaşmaya doğru getirirken, aynı zamanda içerde ve dış politikada benzeşmeleri Baas'ı komünistlere yaklaştırıyordu. Bu kriz ileride gerçekleşecek olan Suriye-Mısır birleşmesinde ilk adımı oluşturduğu gibi, Batı korkusu olan Sovyetleri memnun ediyordu.

10 Şubat'ta Azm, Asali ve Hawrani, Meclis'te çoğunluğu temsil ettiklerini iddia ettiler. Halkın Partisi ve Münir al-Ajlani'nin sağ kanat bağımsızlarının üçler grubunu engelleme gayreti ve hükümetin tekrar Faris al-Khuri tarafından kurulması gayreti sonuçsuz kalınca

²⁶³ Seale, a.g.e., s.218

²⁶⁴ Foreign Relations, 1955-1957, c.XIII, s.514-515.

Cumhurbaşkanı Atası isteksizce Asali'ye hükümeti kurma görevini verdi. Asali kabinesini 13 Şubat'ta ilan etti. Halid al-Azm Dışişleri ve Savunma Bakanı olarak belirleyici bir figürdü. Suriye gidişini değiştiriyordu²⁶⁵. Azm daha sonra yaptığı açıklamada, Suriye'nin Batı yanlısı partilerin nüfuzu karşısında yeni bir gruba ihtiyaç duyduğunu, kendilerinin şimdiye kadar olan hükümetler gibi Arap çıkarlarının korunması için Batı'ya veya başka bir yere dönebileceklerini, kendilerinin İsrail konusunda uluslararası desteğe ihtiyaçlarının olduğunu, bu yüzden gerek moral ve gerekse askeri malzeme temin edebilme için Rusya taraflısı olduklarını ve Doğu Bloku'na döndüklerini ifade etmektedir. Kendilerinin Doğu ile barışmalarının devam ettiğini ancak bunun kendileri ile komünist ideoloji arasındaki ilişkilerde bir değişme olarak değerlendirilmemesi gerektiğini, bu ilişkilerin yalnızca uluslararası konularda olduğunu belirtmektedir. Bununla beraber, kendilerinin malın sosyalizmde müşterek sahipliğine inanabileceklerini ancak Sovyetlerin uluslararası arenada bu ilkeyi uygulamaktan uzak göründüğünü belirtmekteydi²⁶⁶.

Suriye'de solcuların zaferi, Asali'nin 22 Şubat'taki başbakanlık demeci ile taclandırılacaktı. Asali demecinde tarafsızlık politikasına devam etmeyi vaad ederken, Türk-Irak Paktı'na bağlanmayı reddediyor, Siyonizmi Suriye'nin bir numaralı düşmanı olarak ilan ederken Batı ile herhangi bir anlaşmaya girmeyeceğini ifade ediyordu. 24 Şubat'ta Asali hükümeti parlamentodan 53'e karşı 66 oyla güvenoyu alırken aynı gün Türk-Irak Paktı imzalanıyordu²⁶⁷.

Mısır, Suriye'nin yeni hükümetini destekleyerek, onu kendi politik yörüngesinde tutabilmek için hızlı bir diplomatik atağa başladı. 26 Şubat'da Devrim Komuta Konseyi üyesi ve Enformasyon

²⁶⁵ Amerikan Büyükelçiliği-Şam 1 Mart 1955 Dışişleri Bakanlığı, Nakil Dosyaları, Kahire Büyükelçiliği 1955, RG84NARA

²⁶⁶ Seale, a.g.e., s.219-220.

²⁶⁷ a.g.e., s.222

Bakan binbaşı Salah Salim, Mısır'ın yeni Arap Savunma Paktı önerisini görüşmek üzere Şam'a geldi.

Salim, Bağdad Paktı'nı Mısır'ın kazançlarını takviye etmek için kullanacaktı. Ona göre Irak-Türkiye anlaşmasıyla Arap kollektif güvenlik paktı da yıkılmıştı. Salim bunun yerine Arap federal birleşmesini önerdi. Kültürel, ekonomik, askeri ve dış politika konularında birleşme sonucunda ortak bir politika sağlanacaktı. Binbaşı Salah Salim bu önerilerin bir taslağını hükümete sundu. Fakat bu taslak Ulusal Parti üyelerin-den bazıları tarafından şüpheyle karşılanacaktı. Bu onlara büyük bir adım olarak gözükmekteydi. Halkın Partisi'nin de bu yeni birlik önerisinin Mısır'a mı, yoksa Suriye'ye mi hizmet edeceği konusunda endişeleri vardı.

Suriye ordusunun 1 Mart'ta Şam'da büyük bir askeri gösterisi sırasında Genelkurmay Başkanı Shawkat Shugayr, onun yardımcısı Adnan al-Malki ve diğer birçok politikacının da katılımıyla yapılan toplantıda Suriye, Mısır ile işbirliğine ve Suriye ordusunun Mısır ordusuyla birleştirilmesine karar veriliyordu. 2 Martta ise Salah Salim ve Asali'nin imzaladığı ortak resmi tebliğ açıklandı. Bu tebliğe göre Türk-Irak anlaşmasına ve diğer tüm anlaşmalara her iki hükümetin de karşı olduğu, askeri ve ekonomik konularda işbirliğine gidileceği, askeri bütünleşme için çalışılacağı ifade edilmekteydi. Bu müzakerelerde anahtar kişi Asali değildi, Halid al-Azm'dı. Azm ve Asali, Malki ve Shugayr ile birlikte çalışarak bu anlaşmayı ortaya çıkarmayı başarmışlardı.

Bu anlaşmanın ardından Salah Salim ve Halid al-Azm 3 Mart'ta Amman'ı, 4-5 Mart'ta Riyad'ı ve 6 Mart'ta da Beyrut'u ziyaret ettiler. Beklenildiği gibi Lübnan ve Ürdün çekingenliklerini ifade ediyorlardı. Bu önerileri düşünmek için daha fazla bir zamana ihtiyaçları vardı. Suudi Arabistan ziyareti sonunda ise Suudi-Suriye ve Mısır

ordularının ortak bir komuta altında birleştirileceği ilan edildi. 7 Mart'ta bu mekik diplomasisinden gelen Salah Salim'e göre Suriye üzerindeki savaş kazanılmıştı, başarmışlardı. Daha sonraki ay Salah Salim'in başkanlığında Suriye-Suudi-Mısır delegelerinden oluşan komisyon 19 Mart'ta birleşme taslağının tamamlanamadığını açıkladı. 30 Mart'ta taslak yeniden delegeler tarafından görüşülmeye başlanacak ancak komisyon herhangi bir karar alamadan 2 Nisan'da dağılacaktı. Görüşmelerin devamı Bandung Konferansı'nda da devam etti. Ancak Mısır-Suriye-Suudi ittifakı ekonomik, askeri bir etkinlik olarak harekete getirici bir güç olmaktan uzaktı, ve Nuri al-Said'in Bağdad Paktı'na karşı yapılan diplomatik bir cunta olmaktan başka bir anlam ifade etmedi²⁶⁸.

Türkiye de Mart ayında gürültülü tehditler ile Şam'ı paktı imzalamama konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Türkiye, Şam'da diplomatik baskı yaparken, sınıra asker yığarak Suriye'yi askeri olarak da baskı altına almaya çalışıyordu. Suriye rejimi bu durum karşısında tamamiyle düşman komşularla çevrilmiş olmanın bu görüntüsü hakkında düşünmeye başladı. Türkiye'nin bu hareketinin en önemli sonucu, Suriye'nin bir yabancı desteğe ihtiyacı olduğu gerçeğini ortaya çıkarmasıydı²⁶⁹.

23 Mart 1955'te Sovyet Dışişleri Bakanı Molotov, Suriyeli bakana "Sovyetler Birliği Türk baskısı karşısında, eğer gerekiyorsa Suriye'nin bağımsızlığını ve hürriyetini sürdermeye hazırdır diyordu"²⁷⁰. Arap basını ve radyosu, Molotov'un garantisiyle neyin kastedildiği konusuna başlıklarında geniş yer veriyorlardı. Kahire Radyosu, 29 Mart 1955'te "Eğer Türkiye inanıyorsa Suriye'de güç

²⁶⁸ 9 Mart 1955, FO371/115461 PRO

²⁶⁹ Amerikan Büyükelçiliği-Beyrut, 25 Mart 1955, Dışişleri Bakanlığı Nakil Dosyaları Kahire Büyükelçiliği 1955, RG84NARA.,

²⁷⁰ Seale, a.g.e., s.234.

durumu halledecektir. O zaman Türkiye hatırlamak zorundadır ki O'da ondan daha güçlü bir komşuya sahiptir..."²⁷¹.

Sovyetler tehditlerine tarafsız ulusların katıldığı Bandung Konferansı'nda da devam etti ve konuyu BM'ye getirebilecekleri konusunda uyarıda bulundu Sovyetler yaptıkları açıklamalarında kendi sınırları yakınlarında meydana gelen bu tip olaylara kayıtsız kalamayacağını belirtiyordu.

ABD'nin Bağdad Büyükelçisi Waldemar Gallman Nisan 1955'te ABD Dışişleri Bakanlığınabir mesaj gönderiyordu. Mesaja göre, Suriye Cumhurbaşkanı Haşim al-Atasi, Sabri al-Asali ve Halid al-Azm'ın eğer pakt biran evvel imzalanmaz ise bir darbe olabileceği konusunda kendisini uyardıklarını ve bu bağlamda Irak'ın yardım yapıp yapamayacağını sorduğunu ve Irak'lıların Gallman'a verdikleri yanıtı göre kendilerinin bir askeri harekata hazır olduklarını, Suriye'yi komünist tehlikesinden arındırdıktan sonra hemen geri çekileceklerini söylemişlerdi.²⁷²

Dulles, hemen Irak dışişlerine iletilmek üzere gönderdiği cevabı mesajda, ABD'ninde Suriye-Suudi-Mısır Pakti'na karşı olduğunu ancak askeri bir müdahalenin bölgede hesap edilemez çok tehlikeli olaylara yol açabileceğini ve bunun İsrail'in bütün Arap ülkelerine yönelik bir harekât başlatmasına sebep olabileceğini, ABD açısından ise Irak-ABD yardım anlaşması imzalandığı zaman Irak'ın bu silahları kendi savunması ve bölge savunması için kullanacağı yönündeki inançları zayıflatacağını, Irak'ın hareketinin Orta Doğu'da veya başka yerde daha geniş kapsamlı olarak görülüp doğrudan bir saldırı olarak değerlendirilebileceğini ve bunun Suriye içinde ve ordusunda kuvvetli bir karşıtlığa sebep olabileceğini belirtiyordu.²⁷³ Dulles, benzer bir

²⁷¹ Seale, a.g.e., s.234.

²⁷² Foreign Relations, 1955-1957, C.XIII, s.520-521.

²⁷³ a.g.e., s.522-523.

mesajı Şam Büyükelçisi Moose' a da gönderdi. Atasi'den Suriye'deki hassas durumu göz önüne alarak Irak'ın müdahalesini davet etmemesini rica ediyordu.²⁷⁴ Ancak Dulles, kendi kararının tersine Suriye'nin yeni yönetimini tanıdı. Tanımanın ardından Dulles, durumu Atasi'ye bildirmesi için Moose'ye talimat verdi. Talimatta eğer zorunlu olmasaydı, ABD Suriye'nin yeni hükümetini tanımayacağı belirtiliyordu.²⁷⁵ Bu, abartılmış ve kötü bir haberleşmenin sonucu veya Irak'ın aldatması, diğer bir ihtimalde Irak'ın Suriye'de kendisinin uygulayacağı böyle harekatta Washington'un reaksiyonunun ne olacağını ölçmek için yaptığı bir manevrada olabilirdi. 16 Nisan 1955'te Atasi, Moose'ye bildiriyorduki kendisi Irak'ın yardımını istememişti ve darbede yakın değildi. Daha sonra bildirildiğine göre aralarında genelkurmay başkanında olduğu dört yüksek rütbeli subay Asali'yi çağırarak Mısır-Suriye birleşmesinin gerçekleştirilmesi konusunda uyarılmışlardı. Bu grup Şubat'ta Asali'ye hükümete şekil vermesi için yardım eden gruptu ve hiç kuşkusuz Mısır'dan cesaret alıyorlardı. Asali, Moose'ye hükümetin MSS paktını (Mısır-Suriye-Suudi) kurmaya ve şekillendirmeye çalıştığını bildiriyordu. Onun MSS şekillendirmesi Mısırlıların ve Suudilerin istediklerinden daha az Irak karşıtı bir yapılanma içindeydi.²⁷⁶

20 Mart 1955'te Arap başbakanları toplantısında pakt konusu ve paktın imza edilmesi ele alındı ve toplantı sonunda paktın imza edilmesi ertelendi. Suriyeliler MSS deklarasyonuna katılmak istemediler. Çünkü bu deklarasyonla Irak gelecekteki bir ortaklığın dışında tutuluyor ve açıkça Türkiye-Irak Paktı'na saldırılıyordu²⁷⁷

²⁷⁴ Wilbur Crane Evaland, *Ropes of Sand America's Failure in the Middle East*, (New York: Norton, 1980) s.119-124.

²⁷⁵ *Foreign Relations, 1955-1957*, c.XIII, s.523.

²⁷⁶ a.g.e.,

²⁷⁷ İngiliz Büyükelçiliği -Şam, 30 Aralık 1954, FO371/115482 PRO

Suriye'nin tereddüdüne sebep olan temel endişe, saldırganlığını Gazze'ye yönelik hareketi ile kanıtlayan İsrail karşısında, Suriye'nin, Batı'nın ve Irak'ın sırt çevirmesi sonucun da tek başına kalacağıydı. Asali görünüşü muhafaza ederek, eğer İsrail kuzeye doğru harekete geçerse Suriye'nin dışında başka güçlerle de karşılaşacağını İsrail'e gösterebilmek istiyordu. Asali böyle bir olayda Mısır'ın yardıma geleceği konusunda tamamiyle tatmin edilmemişti. Suriye'de MSS'nin imza edilmesi konusunda hükümete yoğun bir baskı yapıyordu. Milliyetçiler, eğer Azm görüşmelere devam etmezse ve paktı imzalamazsa istifa edeceklerini belirtiyorlardı.⁽²⁷⁸⁾ Bu durumda Baas-Milliyetçiler, Azm'ın yazıya geçirilmeyen koalisyon anlaşması Baas'ı dış politikada belirleyici konuma getirmişti. Hükümetin düşmesi korkusu karşısında Baas ve Azm paktı imzalama konusunda anlaştılar. Hükümetin düşmesi durumunda sağ kanat Irak taraftarı koalisyonu veya doğrudan bir Irak müdahalesine kapı açılmış olacaktı.²⁷⁹ Abd-al Nasır 1954 boyunca Arabizmi vaat etmişti. Arabizm, süper güçlerden bağımsız Mısır politikasının desteğinde Arap dayanışması anlamına geliyordu. Arapları, Mısır'ın gayreti ile dünya sahnesinde hesaba katılan bir güç yapmaktı. Bu politika Suriye'de olan tarafsızlık eğilimine darbe indirdi. Baas ve onun gibi milliyetçilerin konuştuğu Arabizm ve Arap birliği organik bir bağdı, hayat verici bir birleşmeydi ve Arap ulusu onun içinde yeniden doğacaktı. Dış politika konularında birleşik bir Arap cephesi onların ümidlerinin yalnızca bir bölümüydü. Bundan dolayı Bağdad Paktı, Mısır ve Baas'ı bir araya getirebildi. Ancak Mısır ve Suriye arasındaki birlik zararlı bir birlikti. Mısır birleşme için hazır değildi. Michel Eflak, Mısır-Suudi-Suriye paktının federasyona doğru giden bir adım olarak tasarmlandığını ancak ölü bir mektup olarak kaldığını, Mısır'ın böyle bir birleşmenin ekonomik yükünü kaldıramayacağını belirterek itiraz ettiğini, Suudilerin ise ekonomik olarak sorun çıkarmamalarına karşın

278

a.g.e.,

279

Seale, a.g.e., s.224

kendilerini bir birliğe sokma konusunda kararsız davrandıklarını belirtiyordu. Yalnızca kendilerinin istekli davrandıklarını, Mısırlıların ülkelerinin dışına çıkmada ihtiyatlı ve isteksiz davrandıklarını söylemekteydi.

Nasır ise Arap birliğinden kendisinin ne kastettiğini şöyle ifade ediyordu. "Arap halkı birliği terkettiği zaman yabancı kontrolü için kolay hedef oldu. Bunun anlamı açıktır. Arap ülkelerini korumak için Arap cephesi var olmak zorundadır. Birleşme Arap ülkelerinin bir devlet altında birleşmeleri anlamına gelmez. En önemli şey her türlü şart altında Arap ülkelerinde dayanışmanın egemen olmasıdır".²⁸⁰

4) Süveyş Krizi,Suriye İçi Siyasi Gelişmeler ve Operasyon Straggle

a) Adnan al -Malki'nin Öldürülmesi ve Suriye İçi Siyasi Gelişmeler

22 Nisan 1955'te genelkurmay başkanı yardımcısı Adnan al-Malki Şam'da bir futbol maçı izlerken öldürüldü. Malki'yi öldüren askeri polis komiseri Yusuf Abd al- Rahim olay yerinde intihar etti.

Bağdad Paketi'nin karşısında olan, Nasır ile birlikte Bağdad Paketi'nin zayıflatılması için çalışan ve Mısır-Suriye-Suudi paktının oluşturulmasında en büyük pay sahiplerinden birisi olan Adnan al-Malki, Suriye ordusunun en önemli subaylarından birisiydi. ABD'nin Orta Doğu savunma projesini engellemede Suriye'de baş rolü oynamıştı.

Çiçekli döneminde güvensizlik yüzünden görevinden atılan Malki, Çiçekli'nin düşürülmesinden sonra eski görevine gelerek ordu

²⁸⁰ a.g.e., s.225-226.

içindeki tarafsızlar grubunun şefi oldu. Genelkurmay başkanı Shawkat Shuqayr'ın Lübnan orjinli Dürzi olması onun gücünü zayıflatmaktaydı. Malki 1954 seçimlerinde orduyu siyasetin dışında tutarken, kendi desteğini seçimlerde Baas'a, seçimlerden sonra ise Azm-Havrani-Asali üçlüsüne vermişti. Malki'nin güçlü milliyetçi kardeşi, Riyad al-Malki'de Baas üyesiydi²⁸¹.

Malki'yi öldüren al-Rahim Arap ve komünizm karşıtı olan bir militandı. ~~Rahim~~ Faşist yönelimli (Syrian Social Notionalist Party (SSNP) Suriye Sosyal Milliyetçi Parti veya diğer ismiyle (Parti Populaire Syrien, PPS) Suriye'nin Popüler Partisi'nin üyesiydi. Malki'nin, öldürülmeden çok kısa bir zaman önce, PPS sempatizanlarını ordu içinden tamamen atma yönünde bir planının olduğu ifade ediliyordu. PPS'in başkanı Georgas Abd al-Massih ve önemli üyesi Ghassan Cedid olaydan iki hafta kadar önce yönetim tarafından Lübnan'a gönderilmekle tehdit edilmişlerdi. Lübnan'da ise Massih hakkında verilmiş bir ölüm cezası vardı. Bu olay Rahim 'in kişisel bir öç alma hareketi olarak ta değerlendirilebilirdi.²⁸² Daha sonra PPS'nin bir üst düzey yöneticisinin iddia ettiğine göre, Malki'yi öldürme kararı partiye danışılmadan yalnız Massih tarafından alınmıştı²⁸³.

Ancak, suç daha geniş bir çerçevede ele alındı, Baas'ın endişesi Malki'nin yerine PPS sempatizanlarından birisinin geçmesiydi. PPS'nin ordu içindeki gücü 30 kadar subay ve 100 kadar haberalma görevlisinden oluşmaktaydı. Malki'nin öldürülmesi ordunun kontrolü için yapılan bir mücadelenin sonucuydu.

Parti'nin 140 üyesi dava edildi, otuz tanesi ölüm cezası ile cezalandırıldı. Massih ve Ghassen Lübnan'a kaçtılar. PPS kanuni

²⁸¹ Yamak, a.g.e., s.70-72.

²⁸² Seale, a.g.e., s.240.

²⁸³ Yamak, a.g.e., s.74-78.

haklarından mahrum edildi, parti binaları yağma edildi, geniş bir üye kitlesi tutuklandı. Parti toplum hayatından elimine edildi.

PPS'nin Batı ile ilişkileri vardı. Ordu içinde PPS'nin en büyük düşmanları Baasçılardı. Baas bu olayı PPS'nin ülke içindeki organizasyonu ve nüfuzunu çökertme için malzeme olarak kullandı. Baas ve Komünist Partisi için bu olay ülke içindeki konumlarını sağlamlaştırmak için bir fırsattı. Bu onların Batı'ya karşı verdikleri savaşlarında önemli bir araçtı. Duruşmalarda Batı'nın rolü konu edildi. ABD'nin PPS ile olan ilişkisi ortaya kondu. Onlara göre cinayet, PPS ve Amerikalı müttefiklerinin Suriye'deki yönelimi tersine çevirme ve konumlarını restore etme gayretlerinin bir sonucuydu. Komünistler için bu konu onların ideolojik düşmanlarından kurtulmaları ve Batı'nın Suriye'deki konumunun zayıflatılması, Rusya ile daha yakın ilişkilerin tesisi için ortamın hazırlanmasında kaçırılmayacak bir fırsattı²⁸⁴.

PPS'nin yıkılması Baas için tarafsızlık yolunda daha büyük adım atma anlamına geldi. Buna ek olarak bu olay Suriye milliyetçiliğinin susturulması demekti ve en önemlisi Mısır-Suriye-Suudi Paktı'nın imzalanmasında direnç gösterenlerin aşılması için güzel bir araçtı. Ancak Baas'ın Suriye milliyetçiliğini boğması, kendisinin pan-Arap sloganıyla çelişiyordu.

Bu olayın Batı'ya verdiği en büyük zarar, Baas-komünist yakınlaşmasında ayrılıkların gözardı edilmesini sağlaması ve ikisinin arasında bir yapıştırıcı görevi yapması oldu. Bu olaylar esnasında soruşturmaları yöneten bir isim ön plana çıkıyordu. Malki'nin öldürülmesinden bir ay önce Shuqayr tarafından askeri haberalmanın başına getirilen binbaşı Abd al-Hamid Sarraj²⁸⁵.

²⁸⁴ İngiliz Büyükelçiliği-Şam, 26 Nisan 1955, FO 371/115945 PRO

²⁸⁵ Seale, a.g.e, s.252

26 Nisan 1955'te Meclis'te ki konuşmasında Asali, cinayetin rejimi devirme komplosunun bir parçası ve rejimi tekrar yönlendirme gayretinin bir sonucu olduğunu ilan edecekti. Asali'ye göre suikastçılar darbe yapabilmek için bir yabancı ülkeden destek aramışlar ve bir yabancı ülkenin uşaklığını yapmışlardı²⁸⁶. Suriye basını bu yabancı ülkeyi ABD olarak tanımlarken, ordu bu olayın kendilerini gelecekteki emperyalist hareketlerden koruyabilmeleri için Mısır-Suriye-Suudi Paktı'nı imzalamaları gerektiği yolunda güzel bir örnek oluşturduğunu ifade ediyordu. Büyükelçi Moose'nin, Asali ile görüşmesinin ardından Moose resmi bir yalanlama yayınladı. 28 Nisan 1955'te Asali bir demeç vererek kendisinin özellikle bir ülkeyi kastetmediğini ve suikastçıların yalnız bir ülkeden yardım istediklerini ancak bir yabancı ülkenin olumlu bir cevap vermediğini belirtecekti²⁸⁷.

Irak, Mısır'a doğru olan eğilimi geri döndürebilmenin çarelerini arıyordu. Ağustos 1955'te Cumhurbaşkanlığı seçimi vardı. Atası'nın görev süresi Eylül 1955'te dolacaktı. Irak, cumhurbaşkanlığı için Halkın Partisi'nin lideri Rüşdi al-Kikha'yı Halid Al-Azm'a karşı çıkarabilmek için ikna etmeye çalıştı. Kikha seçkin bir Halepli'ydı. Ancak cumhurbaşkanı olmak için cesaretli değildi ve Irak desteğiyle mücadele etmeyi reddetti. Irak taraflısı, geleneksel liderler ve Suriye politikasındaki ılımlı kişiler giderek azalıyordu. Azm yeni yönelimin adayıydı. Etkili kişiliği, tarafsız koalisyonun lideri ve Mart 1955'in Mısır-Suriye anlaşmasının mimarıydı. Ona karşı Şükrü al-Kuvvetli çıkarıldı. Cumhurbaşkanlığının Zaim'in darbesiyle kesildiği 1943-1948 dönemi parlak değildi. Ülkeye belirli bir yön verememişti, akraba kayırmaları onun rejimi döneminde gelmişti ve ordu içinde de bir popülerliği yoktu. Ancak onun, Suriye milliyetçiliğinin çalkalanışının ilk yıllarında Türkler'e ardından da Fransızlar'a karşı

²⁸⁶ Foreign Relations, c.XIII, s.523-524.

²⁸⁷ a.g.e.

savaşımı kitlelerin sevgisine sahip olmasını sağlamıştı. Kuvvetli'nin diğer bir avantajı da Batı'ya Kuvvetli'nin, Azm'dan daha az tehlikeli görünmesi ve Amerikalıların Azm'ın adaylığına karşı olarak biliniyor²⁸⁸ olmasıydı.

Bu dönemde Mısır-Suriye-Suudi paktının imzası biraz daha gecikti. Çünkü parlamentodaki grupların hiçbirisi paktı bir diğerinin eline düşürmek istemiyordu. Oy verenlerin önemli bir bölümü bu konuya karşı duyarlıydı ve bu konuda bir karar vererek adaylarını riske etmek istemiyorlardı. Her türlü imza ertelendi. Buna ek olarak Mısır, Suriye ve Suudiler arasında ekonomik ve askeri bütünleşme hakkında görüş farklılıkları vardı. Bu kesin olmayan koşullar altında hiç kimse bir değişiklik yapmak istemiyordu. ABD-Suriye'nin yakınlaştırılması düşüncesi de seçimlerden sonrasını bekleyecekti.²⁸⁹

18 Ağustos 1955'te cumhurbaşkanlığı seçimleri yapıldı. İlk turda hiçbir adayın gerekli olan 2/3 oyu alamaması üzerine 5 Eylül'de ikinci tur oylama yapıldı ve Kuvvetli salt çoğunlukla cumhurbaşkanı seçildi. Kuvvetli muhafazakârlar tarafından desteklendiği gibi, Mısır ve Suudi Arabistan da desteklerini Kuvvetli'ye vermişlerdi²⁹⁰. Kuvvetli'ye diğer bir yardım eden de, Baas'nın baskılarına direnerek ordunun desteğini Azm'a verdirmeyen Genelkurmay Başkanı Shawkat Shuqayr'dı. Shuqayr biliyordu ki Azm'ın seçilmesiyle ABD ile ilişkiler tamamen kopacaktı. Shuqayr, ABD'den silah alabilmeyi düşündüğü kadar, ordu içinde genişleyen komünist nüfuzu konusunda da endişelenmekteydi. Baasçı genç subayların hızlı terfileri onu korkutmaktaydı. Bundan dolayı Shuqayr ABD ile ilişkileri tamamıyla soğutmak istemiyordu ve daha muhafazakâr bir hükümetin kurulma-

²⁸⁸ British Middle East Office (London) Weekly Political Summary No.19 for Week Ending, 12 Mayıs 1955 London (Bundan sonra İngiliz Orta Doğu Ofisi BMEO olarak ifade edilecektir).

²⁸⁹ Amerikan Büyükelçiliği-Şam'dan Dışişleri Bakanlığına, 31 Ağustos 1955. RG84 NARA

²⁹⁰ İngiliz-Büyükelçiliği-Ankara, 18 Ağustos 1955, FO 371/115946 PRO

sını destekledi²⁹¹. Reaksiyon içindeki Baas'ın koalisyondan çekilmesi üzerine hükümet 6 Eylül 1955'te düştü.

Bunun üzerine Kuvvetli ulusal güçleri birleştirmek amacıyla, 1954 seçimlerine ülkeyi katı bir tarafsızlıkla götüren parti dışı avukat Said al-Ghazzi'yi hükümeti kurmakla görevlendirdi. Ghazzi 13 Eylül'de hükümetini ilan etti. Ghazzi selefinden daha az radikaldi. Halkın Partisi yeni kabinede dört koltuk aldıysada ekonomi ve savunma bakanlıkları da dahil olmak üzere diğer bakanlıklara sahip olamadı. Batı için bir ümit ışığı var gibi göründü. Ghazzi sağ kanat koalisyonunu kurmayı başarmıştı.

Büyükelçi Moose 10 Eylül 1955'de Dışişleri Bakanlığı'na bildirdiğine göre Suriye'nin ABD'den silah alma isteği vardı. Eğer bu isteği geri çevrilecek olursa bu yalnızca solcuları güçlendirecekti ve Suriye'yi Sovyetlere dönmeye zorlayacaktı²⁹². Dışişleri Bakanlığı, Moose'a verdiği cevapta, Orta Doğu savunma düzenlemelerinin İsrail'de ve Arap dünyasında yarattığı ihtilafların Suriye ile olan silah müzakerelerini sonlandırmeyi artık kaçınılmaz hale getirdiği ve silah vermenin bir sonuç sağlamayacağı belirtiliyordu²⁹³.

Ancak Eisenhower yönetiminin görüşü, Suriye'ye silah verme konusunda Sovyet-Mısır silah anlaşmasından sonra değişikliğe uğradı.²⁹⁴ Bakanlığı gelen bazı raporlara göre Sovyetler, Mısır'la yaptıkları anlaşmanın benzerini Suriye'ye de teklif etmeyi düşünüyorlardı. Buna karşılık ABD de Suriye ile iş yapılabilceğinin sinyallerini Suriye yönetimine vermeye çalışıyordu. Amerikalılar, silah satışı konusunda resmi görüşmelere başlamışlardı. Yalnız

²⁹¹ Suriye Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na Telgraf, 10 Eylül 1955, *Foreign Relations*, c.XIII, s.540-542.

²⁹² a.g.e., s.542-543.

²⁹³ Uri Ra'anan, *The USSR Arms the Third World* (Cambridge, MA: The M.I.T. Press, 1969) s.172.

²⁹⁴ Dışişleri Bakanlığından Surey Büyükelçiliğine, 6 Ekim 1955, *Foreign Relations*, c.XIII, s.546-547.

Amerikalılar Suriye ile 1953 Lübnan-ABD askeri satışlar anlaşmasına benzer bir anlaşma yapabileceklerini belirtiyorlardı. Bu anlaşmanın 106 maddesinin genelinde ifade edilene göre verilen silah ve teçhizat iç güvenlik ve meşru müdafa dışında, bir başka ülkeye saldırı amacıyla kullanılamayacaktı.²⁹⁵

Dulles, Suriye'ye yaklaşma girişimine başlamadan önce bunun boşuna bir zaman kaybı olup olmayacağı konusunda Nuri'nin görüşünü öğrenmek istedi. Dulles'a göre böyle bir karar Sovyet silah işini önleyecek ve Suriye'li liderleri Batı'ya güvenme konusunda cesaretlendirecekti.²⁹⁶ Nuri ise Gallman aracılığıyla gönderdiği mesajda Suriye'de güvenilir ve sağlam bir hükümet kurulmadıktan sonra silah yardımı yapmanın sonuç vermeyeceğini ve bir darbeye ancak güvenli rejimin gelebileceğini belirtiyordu.²⁹⁷

20 Eylül 1955'te Ghazzi Meclis'te hükümet programını okuması sırasında, Türk-Irak paktına katılmada hiçbir avantaj görmediğini ve önceki hükümet tarafından kurulan Mısır-Suriye-Suudi Arabistan paktı müzakerelerine devam için girişimde bulunacağını ifade etti. Ghazzi'nin Mısır-Çek silah anlaşmasını sevindirici bulması Suriye'yi bir ay sonra Mısır ile askeri anlaşma içine çekeceğinin bir göstergesiydi.²⁹⁸

Nasır, 20 Ekim 1955'teki imza töreninde Mısır-Suriye birliğinin Doğu'yu Haçlı Seferleri'nden kalma tehlikelerden koruyacağını, Suriye'nin Mısır'la birleşmekle İslam dünyasını koruduğunu ve bugün de Suriye ve Mısır'ın Arap dünyasını Siyonizme karşı koruyacağını belirtiyordu. Pakt, en yüksek komuta konseyi olarak Mısır generali

²⁹⁵ a.g.e., s.550-551.

²⁹⁶ Dışişleri Bakanlığı'ndan Irak Büyükelçiliğine telgraf, 12 Ekim 1957, *Foreign Relations*, c.XIII s.551-552

²⁹⁷ Irak Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına telgraf, 13 Ekim 1955 *Foreign Relations*, c.XIII s.552-553.

²⁹⁸ İngiliz Büyükelçiliği-Şam "Said Ghazzi'nin Politik Demecinden Çıkarım", 21 Eylül 1955, F0371/115947PRO

Abd al-Hâkim Amir komutasında birleşti. Fakat pakt askeri işbirliği konusunda yalnız uygulamada kalacaktı. Abd al-Cemal Nasır Filistin cephesinde tek komuta altında olunmasını istiyordu. Nasır yerel yükümlülüklerin önemini dikkate almaksızın Suriye'nin dış politikasını kontrol etmek istiyordu²⁹⁹.

Suriye-Mısır anlaşması ABD'nin ümitlerine darbe vuruyordu. Mısır ve Suudi Arabistan ABD'nin silah satımı konusundaki önerilerini reddetmek için geçerli bir sebebe sahip olacaktı. Çünkü silahları Sovyet blokundan temin edebiliyorlardı.³⁰⁰ Moose Suriye'de durumun kritik olduğunu bildiriyordu. Suriye ile silah anlaşması yapıp yapmamak konusunda bir telgraf mekiğinin ardından Dışişleri Lübnan'la yapılan silah anlaşması çerçevesinde bir silah anlaşmasının Suriye ile yapılabileceğini bildiriyordu. Moose bu konuda görüşmek üzere başbakan Ghazzi ile buluştu.³⁰¹ 5 Ocak 1956'da Suriye hükümeti verdiği cevapta, Suriye'nin ABD ile bir yardım anlaşması imzalamayacağını, çünkü ilgilendiği silahların çok pahalı olduğunu belirtecekti. Aslında para problem değildi. Suriye 29 kasım 1955'te Irak Petrol Şirketi ile anlaşma imzalamıştı. Boru hattının transit geçişinden elde ettiği para yabancı ülkeden silah alma imkânını sağlamıştı.³⁰² Suriye bu reddetme için geçerli sebeplere sahipti. Sovyetlerden silahları temin edebilirdi. Bu konuda Suriye'nin aldığı tavır, Suriye içinde bir mücadelenin verildiğine işaret ediyordu. Bu mücadele Genelkurmay Başkanı Shawkat Shuqayr ve Meclis başkan yardımcıları arasındaydı.³⁰³

Genelkurmay başkanı ideolojik konulardan ve ikili ilişkilerden daha fazla fırsatlardan yararlanmakla ilgileniyordu. O, kuvvetli bir

²⁹⁹ Seale, s.253.

³⁰⁰ Allen'dan Hoover'a Yakın Doğu Güney Asya ve Afrika Konuları için Memorandum 8 Aralık 1955, *Foreign Relations*. c.XIII, s.558.

³⁰¹ a.g.e., s.558.

³⁰² a.g.e., s.559.

³⁰³ Suriye Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına telgraf, 8 Ocak 1956, a.g.e., s.563-564.

rejim içinde kendi pozisyonunu kuvvetlendirme gayretindeydi. Shuqayr ve genç subaylar birbirlerinin farkındaydılar. Shuqayr'ın desteğini Halid al-Azm'dan geçen ağustos da çekmesinden sonra Amerikan teklifinin reddedilmesi ise genç subayların Ağustos'tan beri kazandıkları ilk zaferdi. Shuqayr ile ordu içinde yaptıkları mücadelede cesurlaşmışlardı. Mısır-Sovyet silah anlaşması, Mısır-Suriye savunma paktı ve Amerika'nın aralık ayındaki diplomatik hareketi onları keskinleş tirmişti. Genelkurmay başkanı Shuqayr'ın Amerikan görevlilerine söylediğine göre, Şam'da kendisi ve cumhurbaşkanı Kuvvetli yardım anlaşmasını imzalamayı istemişti ve bu durumda Ghazzi yalnız kalacaktı³⁰⁴. Bununla beraber, diğer bir engel de eğer anlaşma imzalansaydı parlamentonun onayına gerek olacaktı ve sol kanadın hâkimiyeti altındaki mecliste sağ kanat çok az şey yapabilirdi. Solcular bu raundu kazanmışlardı ve Suriye'yi biraz daha Batı'ya yaklaştıracak olan anlaşmayı engellemişlerdi. Solcuların bu zaferi muhafazakâr kanadı demoralize etti ve sağ kanatta bölünmelere sebep oldu.

22 Şubat 1956'da Shuqayr'ın Amerikan büyükelçiliğine bildirdiğine göre Suriye silahları Çekoslovakya'dan almaya karar vermişti. Silah alımı için bir Arap bankasından 22 milyon dolarlık bir kredi temin edilmişti. Mart'ta CIA direktörü Alen Dulles'in Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 29.toplantısında belirttiğine göre Sovyet silahlarının Suriye'ye gönderimi başlamıştı³⁰⁵.

Amerika'dan silah alım konusunda Ghazzi bir karar alabilmek için zayıftı. Milliyetçiler ve Halkçılar kabinede bakanlıkların paylaşımı konusunda anlaşamamışlardı. Buna karşılık verebilmek amacıyla Milliyetçiler hükümete katılmayı reddetmişlerdi. Sağ kanat gelişmeler karşısında birleşerek rejime kuvvetli bir yön verme şansını

³⁰⁴ Suriye Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına telgraf, 24 Ocak 1956, a.g.e., s.566.
³⁰⁵ a.g.e.

kullanamamıştı. Onlar yalnızca Kuvvetli'nin cumhurbaşkanlığı için biraraya gelebilmişlerdi. Milliyetçilerin kabine'de yer almayışları Demokratik Blok'a boşluğu doldurma ve kabinede direkt bir solcu nüfuzunu sürdürek Batı yanlısı Halkçılar'ın Ghazzi üzerindeki nüfuzunu dengeleme imkânını verecekti.

Eğer sağ kanat güçlü bir koalisyon çıkarılabilseydi, hükümet üzerinde tarafsızlığa ve Mısır'a yakınlaşmaya doğru bir baskının yapılması da zor olacaktı. Sovyetler'den silah alımının kabinede çatlaklara sebep olmasını ümit etmek boşunaydı. Çünkü ABD Dışişleri Bakanlığı Suriye'nin silah alımı önerisini Nisan 1955'te reddetme ile Suriye'deki muhafazakâr güçleri destekleme şansını kaybetmişti ve bölünen Ghazzi hükümeti Batı açısından böylece kaybedildi. Ekim 1955'te Suudi Arabistan, Mısır-Suriye paktının benzerini Mısır'la yapma kararı aldı.

1956 yılı Suriye için çalkantılı bir yıldı. 1956 yılı bir sessizlik ile başlarken Bağdad Paktı karşıtı politika devam ediyordu. Eğer dışardan Suriye'nin politikalarına bir müdahale olmazsa içerden bir müdahale olacağı, Suriye politikasında bir prensip haline gelmişti. Suriye'de yılın büyük bir bölümünün konusu Süveyş Krizi ve Süveyş Savaşı olacaktı. Suriye'de yıl başında olan sessizlik ise fırtınadan önceki sessizliği andırıyordu.

11-12 Aralık 1955 gecesinde İsrail, Tiberia gölü civarında bir saldırı başlatıyordu. Benzer bir saldırıyı ise 1955 yılı başlarında Mısır-Suriye savunma paktının imzalanmasından sonrada yapmıştı. Ekim 1955'te İsrail hükümeti, Mısır-Suriye savunma paktının etkisiz olduğunu gösterebilmek için saldırı kararı alıyordu. İsrail'in amacı paktın karşı çıkabilme için Suriye'ye, yeterli olamayacağını gösterebilmektir. 13 Aralık 1955'te Suriye B.M.'ye resmi olarak şikayette bulundu. 16 Aralık 1955 ve 19 Ocak 1956 tarihleri arasında

yapılan toplantılar sonucunda ABD, İngiltere ve Fransa'nın da desteklediği, İsrail'i kınama kararı alındı³⁰⁶. Suriye'de ise kamuoyu İsrail'in saldırısı için Batı'yı suçluyordu. Bununla beraber, ordunun Tiberia gölünde gösterdiği zayıflık hakkında Suriye'de ciddi bir tartışma başlıyordu. sorumluluğun büyük bir bölümü Genelkurmay Başkanı Shawkat Shuqayr'a yüklendi. Ordu, tekrar bir İsrail saldırısına karşı hazırlık yapıyordu. Ancak hükümet bu hazırlıkları gizleme konusunda beceriksizdi. Yılbaşında Gaza'da yıl sonunda ise Tiberia gölünde tekrarlanan saldırılar Suriye'nin silah alımı için Sovyetler'e yönelimini hızlandırıyordu. Saldırıları Mısır'ın ve Suriye'nin Batı'ya olan düşmanlıklarını da artıracaktı.

Tiberia gölü saldırısı Suriye ve ABD arasında silah alımı için yapılan görüşmelerin bir sonuç aşamasına girdiği dönemde yapılmıştı ve bu saldırı sonucunda görüşmeler sonuçsuz kaldı. İsrail'in saldırısının zamanlaması önemliydi. Bazı iddialara göre İsrail, Mısır ve Suriye'yi Sovyetler'in kollarına atabilmek için bu saldırıyı kasten yapmıştı. Bu şekilde kendisini, Orta Doğu'da komünist karşıtı bir güç olarak gösterebilecekti. İsrail, Amerika'dan askeri yardım aldıktan sonra saldırının zamanlaması konusunda ABD'de kamuoyunu ikna etme kampanyası başlatacaktı³⁰⁷.

Tiberia gölü saldırısı gelecek aylar içinde nelerin olabileceği konusunda endişelere sebep oluyordu. Bu endişelerin bazıları haklıyken, bazıları ise fazlasıyla abartılıydı. İsrail'in tekrar saldırmaya hazırlandığı yolunda çeşitli gruplar haber yayıyorlardı. Her grup bu konuyu, hükümet üzerindeki pozisyonunu güçlendirmek ve Ghazzi hükümetine baskı yaparak dış politikada daha fazla söz sahibi olabilmek için kullanacaktı.

³⁰⁶ Hourani, a.g.e., s.137.

³⁰⁷ Shibley Telhami "Israeli Foreign Policy. A Static Strategy in Changing World, *Middle East Journal*, c. 44 (1990) s.400.

Kuvvetli, 15 Şubat'ta, ülkedeki durumu düzeltmek ve farklılaşmaları, hizipleri ulusal cephe çatısı altında eritebilmek gayretiyle bir Ulusal Berat yayınlaması için partilere çağrıda bulundu. Bu beratın amacının gelecek hükümetlerin politikalarına rehber olabilmek olduğu belirtiliyordu³⁰⁸. Bu Baas'a kullanabileceği bir malzeme verme değildi ve Baas Berat'ın kendi hazırladığı versiyonu için halkın desteğini alabilme yönünde çalışmaya başladı. Baas, Berat'ın bir bölümü içinde yeralmayı reddetti ve halka bir bildiri yayınladı. Meclis'te de konunun işleniş prosedürüne karşı çıkıyor ve Mısır'la daha yakın işbirliğinin gerekliliğini belirtiyordu⁽³⁰⁹⁾. Nasır ise Kuvvetli'nin bu girişimini Suriye'de sağlam bir politik zemin oluşturulması açısından yerinde bir gayret olarak alkışlıyor ve Ulusal Berat'ın Arap Birliği'nin ruhu olacağını ifade ediyordu. 19 Şubat 1956'daki konuşmasında ise Nasır, İsrail'in saldırması durumunda Suriye'ye Mısır'ın desteğini tekrarlıyordu. Nasır, Suriye'ye yapılmış bir saldırıyı Mısır'a yapılmış gibi görecekti⁽³¹⁰⁾.

Şubat 1956'dan Mart başına kadar yapılan çalışmalar sonucunda bir taslak metne ulaşıldı. Sağ ve sol kanatlar arasında Berat'ın metni üzerinde anlaşma sağlandı. Ancak taslak hâlâ 1954'den beri benimsenen sol ağırlıklı dış politika yönelimini yansıtıyordu. Metinde Suriye'nin emperyalizmin ve Siyonizmin karşısında olduğu ve Arap ülkelerinin birliği ve kurtuluşu için çalışacağı ifade ediliyordu⁽³¹¹⁾. Buna ek olarak metinde Suriye'nin dünya olayları karşısında tarafsız ve hangi kaynak işine gelirse o kaynaktan yardım elde etmede hür olduğu belirtiliyordu³¹². Baas, emperyalizmin kınanmasını ve Mısır'la bir birlik için sağın destek garantisini ve Sovyet blokundan silah kabul edileceğinin de eklenmesini istiyordu. Görüşmeler sonunda

³⁰⁸ İngiliz Büyükelçiliği-Şam, 17 Şubat 1956, FO371/1211864 PRO.

³⁰⁹ a.g.e.,

³¹⁰ İngiliz Büyükelçiliği-Kahire, 20 Şubat 1956, FO371/121242PRO.

³¹¹ İngiliz Büyükelçiliği, Şam, 28 Şubat 1956, FO371/121858PRO.

³¹² a.g.e.,

genelde emperyalizm kınandı ve silahların her kaynaktan elde edilebileceği belirtildi³¹³. Buna karşın muhafazakâr kanadın Suriye'de komünizmin en büyük tehdit olarak kınanması konusundaki girişimi başarısızlıkla sonuçlandı³¹⁴.

Her iki kanadın da isteklerinde tavize gitmeleri sonucu, nihai dokümana ulaşıldı. Dokümanda özel bir gruba karşı bir ifadeye yer verilmiyor ve bir muğlaklık arz ediyordu. Bu da hiç bir grubun dökümana karşı çıkmamasını sağladı. Ancak şu açıktı ki Suriye'nin dış politikasının yönü hala solcular tarafından belirleniyordu. Bu ortak döküman çıkarılması başarısı bir şeyi tekrar gözler önüne seriyordu: Sağ gruplar arasında devam eden ayrılıkları ve dökümanın hazırlanması konusunda birlik olmada gösterdikleri beceriksizliği. Onlar ayrıca, Şükrü al-Kuvvetli'nin rehberliğinde sol tarafından yönlendirilen politikaya karşı mücadele etmeyi de istemiyorlardı³¹⁵.

Komünistler ve Baas arasında Sovyetler'le olan ilişkilerin boyutu ve komünizmin yayılması üzerinde bir karşıtlığın ve düşmanlığın açık olmayan bazı belirtileri vardı. Özellikle 1957'den sonra onların Batı emperyalizmine karşı işbirliğine duyulan ihtiyacın azalmasıyla, iki parti arasındaki farklılıklar belirgin olarak ortaya çıkacaktı. Ancak Arap ülkelerinin birçoğunda henüz komünizm açık bir politik güç olarak tehlikeli değildi ve milliyetçilerde Arap dünyasında gerekli olduğu sürece komünistlerle işbirliği yapmaya karşı değildiler.

Baas Partisi kuruluşundan beri, komünistlerin Arap birliği ve Siyonizm karşıtlığından daha fazla Sovyetler Birliği'ne bağlı ve sadık olduklarının farkındaydı. Halid Bekdaş, Moskova'da

³¹³ a.g.e.,

³¹⁴ a.g.e.,

³¹⁵ Dışişleri Bakanlığı, Haberalma Araştırma Ofisi, Haberalma Rapor No: 7282. " Politic Trends in Syria" 2 Temmuz 1956, RG50NA.

20.Komünist Kongresi'ne katılmasının ardından Şam'da yaptığı açıklamada, komünistler olarak kendilerinin daima ulusal birlik için çalıştıklarını, yabancı paktlara, komplolara karşı bağımsızlığı koruma ve savunma mücadelesi verdiklerini, kendilerinin ellerini bütün uluslara ve özellikle de Arap Sosyalist Yeniden Diriliş Partisi'ne (Arab Socialist Ressurrection Party, Baas) kimliklerine bakmadan bütün milliyetçilere, Milliyetçi Parti'ye Halkın Partisi'ne uzatmaya hazır olduklarını belirtiyordu³¹⁶.

Amerika'nın Suriye'de problem odağı içinde Baas'ı da görmesi, Süveyş Krizi ve Irak'ın Suriye'de bir darbe yapma girişimi, Baas ve Komünist Partisi'nin, dışardan yapılan bu direkt saldırılar karşısında, çok kısa bir süre için aralarındaki farklılıkları görmezden gelmelerini sağlıyordu.

Ancak 1956 boyunca Mısır'la birlik konusu üzerindeki görüşmeler, Baas ve Komünist Partisi arasındaki görüş ayrılıklarını iyice belirgin hale getiriyordu.

Ghazzi kabinesi Meclis'teki mücadelelerle zayıflatılıyor ve birkaç kabine üyesi istifa ediyordu. Ancak hükümete en büyük darbeyi, Fransa ve Cezayir'e uygulanan amborgoda buğday yükleri konusundaki yasağın tekrar ele alınması üzerine üniversite öğrencilerinin sokaklara dökülmesi ve Ulusal Ekonomi Bakanlığı'nı işgal etmeleri vurdu. Kabine toplantısında yasağın kaldırılmaması konusunda görüş birliğine varılmış olmasına karşın, 3 Haziran 1956'da Ghazzi istifa etti.

Hükümetin düşme sinyalleri vermesi üzerine Mayıs sonunda Şükrü al-Kuvvetli hükümeti tekrar kurma görevini Lütfi al-Haffar'a teklif ederek sağa tekrar bir fırsat verdi. Ancak Baas'ın ordu destekli

³¹⁶ Heberalma Raporu, 5 Nisan 1956, Giriş 85, Heberalma Döküman Dosyası, 2014670 RG39 NARA

gürültülü karşı çıkışının ardından hükümeti kurma görevi tekrar Sabri-
al Asali'ye düştü³¹⁷. Asali yeni hükümeti kurmayı başardı ve 14
Haziran'da ilan etti. Kabine kesinlikle sol bir yönelime sahipti. Baas
iki bakanlığı Dışişleri Bakanlığı'nı Salah al-Din Bitar ve Ulusal
Ekonomi Bakanlığı'nı da Halil Kallas'la eline geçirdi. Koalisyon
hükümeti Halid al-Azm'ın Demokratik Blok'u ve Munir al-Ajlani'nin
Anayasal Bloku'ndan oluşuyordu. Halkın Partisi ise İçişleri Bakanlığı
ve Eğitim Bakanlığı'nı aldı.

Yeni hükümetle birlikte Mısır'la birlik Suriye'nin politik
yaşamının güncel bir konusu haline geldi. Baas kendilerinin hükümete
katılmaları için Mısır'la birleşme görüşmelerinin başlatılması gereğini
ileri sürmüştü. Baas'ın ısrarı üzerine Asali bir demeç veriyordu.
Demece göre, Mısır'la olan birlik Batı destekli bir pakta katılmayan
bütün Arap ülkelerine açıktı. Bu Irak'ı izole etme teşebbüsüydü.
Ayrıca bu demeçle Nasır'la olan iyi ilişkiler ön plana çıkarılarak,
Baas'ın ülke içindeki pozisyonu garanti altına almasına ve
komünistler ve muhafazakarların ülke içindeki ilerlemelerine karşı
Baas'ın üstün konumda olmasına yardım amaçlanıyordu³¹⁸. Baas,
Meclis'te milletvekillerini, eğer hükümete baskı yapmaktan
vazgeçmezlerse meclisten çekilmekle tehdit ediyordu. Bu durumda
seçime gidilecek ve meclis hemen hemen solcu ve Mısır yanlısı
grupların kontrolüne girmiş olacaktı. Ordu Sarraj'ın yönlendirmesi
altında hükümete destek veriyordu³¹⁹. 27 Haziran 1956'da Asali
parlamentoda yaptığı konuşmada Mısır'la bağlarının kuvvetlenmesi
için çalışacaklarını ve kendilerini diğer bağımsızlığını alan Arap
ülkelerinde takip edeceğine inandıklarını onları Mısır-Suriye

³¹⁷ Torrey, a.g.e., s.307.

³¹⁸ Seale, a.g.e., s.258.

³¹⁹ İngiliz Büyükelçiliği-Şam, 20 Temmuz 1956, FO371/121858 PRO.

birliğine katılmaya davet edeceklerini ve böylece geniş bir Arap birliğinin meydana getirebileceğini ifade ediyordu³²⁰.

Asali, henüz demeç canlılığını kaybetmeden Bitar, Devlet Bakanı Muhammed Ayesh ile birlikte 2 Temmuz 1956'da Nasır'la birlik önerisi hakkında konuşmak amacıyla Kahire'ye gitti³²¹. Toplantıdan üçgün sonra Asali, kendisi, Bitar ve İçişleri Bakanı Ahmad Quanbar'dan oluşan bir bakanlık komitesinin Mısır'la birleşme müzakerelerini sürdürebilmek amacıyla kurulduğunu açıklıyordu³²². Aynı günde meclis, birleşme için sunulan çalışma planını onayladı.

Bununla beraber Nasır, birliği oluşturma konusunda soğuktu ve heyecanlı değildi. O, Suriye'nin ekonomik problemlerini yüklenmek ve askeri, politik konularda birleşmekle Mısır'ın kazancının çok az olacağını düşünüyordu. Mısır lideri buna ek olarak Suudiler'in reaksiyonuyla ilgileniyordu. Onların kendilerini izole edilmiş hissetmelerini istemiyordu. Ancak Suudiler'in petrole dayalı ekonomilerinin doğası ve politik yapıları dolayısıyla Mısır-Suriye birliğine katılmayı istemeleri mümkün değildi. Onların bu dönemde Mısır'la anlaşıyor olmalarının nedeni, Mısır'ın Irak karşıtı politikasının kendilerinin de, politikası olmasıydı³²³.

Nasır, Arap dünyasında, Arap birliği için yaptığı konuşmaların yarattığı coşku selinin tutsağı olmuştı. Kahire radyosunun yayınlarının uyandırdığı birlik seli karşısında Nasır ayaklarını birliğe doğru sürüklemekte zorlanmaya başladı. Çünkü Nasır'ın kastettiği birlik ortak bir çatı altında tüm Arap ulusunun birleşmesi değil ortak bir cephe oluşturulması anlamına geliyordu. Mısır basınına göre birlik her iki ülke için de en iyi yol değildi. Salah Salim ise 2

³²⁰ Seale, a.g.e., s.258.

³²¹ İngiliz Büyükelçiliği-Şam, 3 Temmuz 1956, FO371/121858 PRO.

³²² Seale, a.g.e., s.258.

³²³ İngiliz Büyükelçiliği-Kahire, 14 Temmuz 1956, FO371/121864PRO.

Temmuz'da *al-Sha'b*'da birliğin onu isteyen bir düşünceye sahip olmadan da meydana getirilmek zorunda olduğunu belirtiyordu. 7 Temmuz'da *Akhbar al Yawm*'daki bir yoruma göre, birlik istenen bir hayalin güdülmesiydi ve eğer zaman onun için hazır değilse birlik gelecek nesil ile veya bir sonraki nesille meydana gelecekti.

Suriye li komünistler de Mısır'la birlik konusunda heyecanlı değildiler. Onlar, geçmiş tarihte Mısır'da komünistlerin nasıl sert yöntemlerle engellendiğini unutmamışlardı. Günlük, Şam komünist gazetesi *al-Sarkha* 2 Temmuz'da Mısır'la birlik için bazı şüpheleri ortaya sürüyordu. Gazete, hükümetlerin sistemlerinin aynı olmadığını, Mısır'ın hükümet sisteminin hâlâ oturmamış olduğunu, Mısır başkanının kendilerinin iyi bildiği bir yöntemle, Çiçekli'nin seçilme yöntemiyle seçildiğini ifade ederek, kendilerinin bu seçim yöntemini geride bıraktıklarını yazıyordu.

7 Temmuz'da *al-Baas'da*, Suriye'nin İsrail benzeri ülkeler olan Türkiye, Fransa ve İngiltere'nin ülkeyi karıştırmaları ile çirkin bir oyunun tehlikesi içinde olduğunu ve Suriye'nin Mısır'la birliğe, yaklaşan bir saldırıya ülkenin mukavemet yeteneğinin artırılması için herşeyden daha fazla ihtiyacı olduğu iddia ediliyordu³²⁴. Birlik konusunda girişim önceliği Suriyeliler'deydi. Baas, Süveyş Krizi'nin gelişimi esnasında Nasır'ı birlik konusunda biraz daha ikna etmişti ve Baas çok iyi biliyordu ki birlik konusunu Arap dünyasında sıcak tutmak zorundaydı. Diğer partiler de bu konuda Baas'a az da olsa bir destek veriyorlardı. Çünkü Suriye halkının gözünde çok popüler olan bir konuda, eğer gerçekleşirse, birleşmeden kendileri hesabına kredi kazanmayı düşünüyorlardı. Süveyş Krizi'nin hızlı gelişiminde birlik planı geri plana düşerken, birlik için önerilen planlara Suriye'de halkın desteğide giderek artıyordu. Temmuz'da Nasır'ın Süveyş Kanal

³²⁴ İngiliz Büyükelçiliği-Kahire, 11 Temmuz 1956, FO371/12164PRO.

Şirketi'ni millileştirmesi ve ardından Ekim'de İngiliz-Fransız-İsrail ortak saldırısı karşısında Suriye ayakta idi.

Asali'nin hükümetini kurmasından bir hafta sonra, 22-27 Temmuz 1956 tarihleri arasında Sovyet Dışişleri Bakanı Dimitri Şapilov Şam'ı ziyaret ediyordu. Ziyaret tamamıyla Kremlin'in, Sovyetler'in, Suriye'deki konumunu güçlendirme gayretine yönelikti. Şapilov, Suriyeliler'i Sovyetler'in özel planları ve ülkenin zenginliklerini ele geçirme amacı olmaksızın içten ve dürüst ilişkiler arzu ettiği konusunda ikna etmekte zorlanacaktı. Şapilov, Sovyet desteği için Suriye'de sayısız fırsatların olduğunu görüyordu. B.M.'de diplomatik destek kadar ekonomik ve askeri destek te sağlayabilirdi³²⁵. Şapilov Suriye'ye kredi vermeyi ve geniş bir kültürel değişim programı önerdi. İkinci öneri 20 Ağustos 1956'da Suriye ve Sovyetler arasında kültürel değişim programının imza edilmesiyle hayata geçirilecekti³²⁶. Şapilov, Suriyeliler'e onların ihtiyaç duyduğu silahlarla birlikte diğer gereksinmelerinide sağlama sözü verdi. Ardından Mısır'ın güvencesi altında Rus tanklarının, uçaklarının ve zırhlı taşıyıcılarının 3 Temmuz'da Latakya limanına ulaşmak üzere olduğu bildirilecekti. Aynı gün Suriye, Komünist Çin'i tanıdığını ilan ediyordu³²⁷.

7 Temmuz'da Genelkurmay Başkanı Şavkat Şuqayr'ın ani istifası ile Batı'nın duyduğu korku ve endişeler artacaktı. Şavkat ülke içindeki kavga döneminde sağın veya solun adamı olmaması dolayısıyla her iki grup için de potansiyel karşıt olarak görülüyordu. Komünistler ve Baas, kriz dönemlerinde onun desteğinden emin olamadılar. Ulusal Parti'de hemen hemen aynı sebeplerden dolayı ondan hoşlanmıyordu. Buna karşın bütün partiler politikalarında askeri

³²⁵ Haberalma Raporu, 22 Haziran 1956, Giriş 85, Haberalma. Dök. Dos., R-473-56RGISNARA
³²⁶ İngiliz Büyükelçiliği- Şam, 6 Eylül 1956, FO371/121867PRO.

³²⁷ Allen'dan Hoover'a Memorandum 16 Temmuz 1956, Foreign Relations, 1955-1957 c. XIII, s.582-586

müdahaleye karşı olacaklarını ifade ediyorlardı. Fakat partiler askeri personelin tayinini kontrol etmeyi bir diğerinden daha az istemiyorlardı, ancak bunu nadiren yapabildiler. Shuqayr, bağımsız bir akımın temsilcisiydi. O, Çiçekli'nin düşüşünü takip eden haftalarda Çiçekli karşıtlarını desteklemede büyük rol oynamıştı³²⁸.

Fakat Asali 1956 Haziranı'nda başbakan olduğu zaman Shuqayr, kendisini politika yapımından mahrum edilmiş buldu. Örneğin Mısır'la birleşme konusundaki tartışmalara dahil edilmedi. O, sözde sebeplerle yavaş yavaş işinden çıkarılıyordu. Lübnan orjinli bir Dürzi olmasından dolayı tamamiyle güvenilir değildi. Shuqayr, PPS idamlarına karşı çıkmış bir kişi olarak biliniyordu. Shuqayr emekli olduktan sonra Lübnan'da doğduğu köy olan Karsun köyüne gitti.

Shugayr'ın ayrılışı rakip politik grupların ordu içine sızmasına ve ordu içinde parçalanmaların doğmasına sebep oldu. Şu açık olarak gözüküyordu ki Suriye, ordu içinden yönetilebilirdi ve bundan dolayı bütün partiler ordu desteğini araştırıyorlardı³²⁹.

b) Süveyş Krizi ve Suriye

Temmuz 1956'da Süveyş Kanal Şirketi'ni Nasır'ın millileştirmesiyle başlayan kriz, Ekim'de İngiliz-Fransız-İsrail ortak müdahalesiyle geliyor ve ardından uluslararası baskılar sonucunda, yıl sonunda İngiltere ve Fransa'nın Şubat'ta ise İsrail'in çekilmesiyle sonuçlanıyordu.

Aslında Kanal Şirketi'ne el konulması Süveyş savaşının temel nedeni değildi. O, uzun ve içten devam eden bir uyuşmazlığın sonucuydu. Süveyş savaşının kökleri geçmişte oluşmuştu. Fransa inanıyordu ki Nasır'ın yıkılması Kuzey Afrika'da milliyetçi hareketin

³²⁸ Seale, a.ge., s.259

³²⁹ İngiliz Büyükelçiliği- Şam, 8 Temmuz 1956, FO371 121864 PRO

hızını kesecekti. Fransa, Cezayir ayaklanmasına Kahire'nin verdiği direkt yardımın farkındaydı. Silahlar Cezayir'e Mısır'dan geliyor, gerilla şeflerinin eğitimi Mısır'da yapılıyor ve Mısır, Cezayir'de savaşanlar için bir sığınak oluyordu.

Fakat, Fransa, Cezayir devriminin köklerini dikkate almamıştı ve Abd al-Nasır'ın Cezayir'de mücadele edenler üzerindeki etkisini olduğundan daha fazla düşünüyordu. Oysa Cezayir'de milliyetçiler liderlik için Mısır'a veya Asya'ya bakmadılar, onların hareketi Nasır tarafından şekillendirilmemiş veya aşılammıştı.

İsrail, Mısır'ı kendisinin temel düşmanı olarak tanımlıyordu. Mısır, Süper Güçler'in olduğu bir bölgede hür ve bağımsız bir politika temelinde Arap liderliği için ilk girişimini yapmıştı. Mısır Arap egemenliğini ve birleştirilmiş bir Arap cephesini savunuyordu. Filistin'de Arap haklarının koruyuculuğunu üzerine almıştı. Bunlardan dolayı Mısır, İsrail'e ciddi bir tehdit olarak görünüyordu. İsrail onun bağımsızlık hareketini çevrelemenin yollarını araştırıyordu. Savaş, İsrail'e göre Mısır'ın liderlik ve bağımsızlık üzerine ileri sürdüğü iddiaların boş olduğunu kanıtlamak için güzel bir fırsattı. Mısır'ın her diplomatik başarısını İsrail'in askeri müdahalesi takip etmişti. Örneğin 1954'ün sonlarında İngiltere ve Mısır arasında imzalanan Süveyş Kanalı'nı tahliye anlaşması ve Mısır'ın Bağdad Paketi'ne karşı verdiği savaşta Suriye'yi kazanması üzerine, Şubat 1955'te İsrail Gaza saldırısını başlatacaktı. Sovyet silahları alma ile Mısır'ın Arap dünyasında prestijinin artmasına cevap 1956 Sina saldırısıydı³³⁰.

Mısır-İngiliz mücadelesinin kökleri çok eskilere uzanmaktadır. Ancak yakın dönemde, II.Dünya Savaşı sonrasında Mısır, Arap Asyası'nda, Orta Doğu'da İngiltere'ye karşı çıkabilen edebilen tek ülke olmuştu.

³³⁰ Erskine B. Childers *The Road Suez* (London, 1962), s.174-176

İngiliz-Mısır mücadelesinin ilk evresinde, 1945-1954 döneminde Mısır, İngiliz çıkarlarına Orta Doğu'da hep karşı çıkar konumunda olmuştur. Mısır Arap Ligi'ni, diğer Arap ülkelerini de kendi politikasında birleştireceği bir araç olarak kullanmış ve Arap Ligi, İngiltere'nin himayesine sığınmış olan Ürdün ve Irak'a yönelik bir saldırı silahı haline gelmişti. İngiltere, Ürdün ve Irak'ı des teklemeyi kendi ulusal çıkarları içinde görüyordu. Mısır; 1950-1951 döneminde Batı kaynaklı savunma planlarını reddetmişti. İngiltere, 1954 anlaşmasıyla Süveyş Kanalı'nı Mısır'ın bir savunma paktına dahil olması zorunluluğu olmaksızın tahliye ediyordu. Anthony Eden'a göre, şu ana kadar Mısır'ın ulusal egemenlik uğraşısı İngiltere'ye yalnızca ekonomik tehdit oluşturmuştu. Henüz İngiltere'nin stratejik ilgisinin olduğu Ürdün ve Irak için bir problem yoktu³³¹. 1954 tahliye anlaşmasının imzalanmasından sonra iki ülke dostça ilişkiler dönemine girmiş gibiydiler. Ancak Mısır, bu dönemin başında daha şiddetli ikinci saldırısına başladı. 1954-1956 dönemi Mısır-İngiltere ilişkilerinin en gergin olduğu devreydi.

Mısır, Bağdad Paketi'nden önce İngiltere ile yaptığı anlaşmayı reddeden yeni bir politika geliştirdi. Mısır, Süper Güçler'den bağımsızlığı elde etmenin verdiği destekle tüm Arapların egemenliği için çalışmasını yoğunlaştırdı. Oysa İngiltere bölgede hala süper güçtü. Mısır, Suriye'de Faris-al Khuri hükümetini düşürmesiyle Bağdad Paketi üzerindeki savaşta ilk raundu kazanmasının ardından Irak'ı ve Ürdün'ü baskı altına aldı.

Tohumları yıllarca önce atılan Mısır-İngiliz rekabeti doruk noktasına Bağdad Paketi'yle ulaştı. Kuvvet dengesi Kahire lehine değişiyor gibiydi. İngiltere'nin gözünde Mısır, artık İngiltere'nin Orta Doğu'daki çıkarları için aktif bir tehditti³³². 1956 yılının başında

³³¹ BBC, no:571, 20 Mayıs 1955

³³² Anthony Eden, *Full Circle* (Boston: Houghton Mifflin, 1960) s.348-349

Irak'ın ileri karakolu olarak ifadelendirilen Ürdün'ün, Mısır'ın nüfuz sahasına düşme tehlikesi karşısında İngilizler'e göre yapılacak şey belliydi. Nasır durmak zorundaydı. Bu nedenlerden dolayı İngiltere, Süveyş'te Mısır'a saldırmıştı. Süveyş, 1954'den sonra İngiltere'nin bölge kontrolündeki en önemli stratejik aracı olmuştu. Millileştirmenin etkisinin Ürdün, Irak ve körfeze sıçraması tehlikesi karşısında Mısır'ın durdurulması tek yoldu³³³. Abd al Nasır'ın Kanal Şirketi'ni ele geçirmesinin ardından İngiltere ve Irak, Suriye'de yönetimin değişmesi için bir komplo hazırlıyorlardı. Suriye, Mısır'ın güç merkezinin odağındaydı. Suriye komplosuna, Orta Doğu da çıkarlarını tehlikede gören başka bir Batı ülkesi, ABD de katılacaktı.

Shuqayr'ın düşüşünden üç hafta sonra Abd al Nasır Süveyş Kanal Şirketi'ni millileştirdi. Ancak iki olayın tarihlendirilmesinde herhangi bir bağlantı yoktu. Mısır yanlısı güçlü duygunun Nasır'ı böyle bir girişimde Suriye'de de güçlendireceği kesindi. 26 Temmuz 1956'da Kanal'ı millileştirme konuşmasında Nasır Suriyeliler'e özel bir yer ayırmıştı.

“Bugün vatandaş, ben size Suriye'deki kardeşlerime doğru dönerim. Siz Suriye, sevgili kardeş hürriyetin ilkelerinin vakarını ve prestijini sağlamlaştırabilmek için bizimle birleşmeye karar verdiniz, hür bir birliğe değer verdiniz. Biz Birlikte Arap milliyetçiliğini ve birliğini inşa edebiliriz...”

Nasır devamlı kendileriyle birleşmeye karar veren kardeşin, Suriye'nin, kendileri gibi Arap dünyasının bir parçası olduğunu belirterek Arap vatanını ve ulusunu ekonomik ve politik kurtuluşa götürebilmek için bir kalpte birleştiklerini belirtiyordu³³⁴.

³³³ BBC, no: 571,24 Mayıs 1955

³³⁴ Seale, a.g.e., s.260-261.

Suriye hükümeti Nasır'a hemen güçlü ve mutlak desteğini verdi. Şam şehir stadyumunda kitle toplantıları yapıldı. Direnme kuvvetleri oluşturuldu ve komünistler de bu direnme güçlerine katıldılar. Abd al-Nasır'la Suriye halkı bekledikleri lideri bulduklarını düşünüyorlardı. Sarraj, Irak Petrol Şirketi'nin, boru hattının uçurulması emrini verdi. Ancak petrol akışı aksamasına rağmen tamamıyla bir kesintiye uğramadı³³⁵.

30 Ekim 1956'da savunma bakanıyla birlikte Cumhurbaşkanı Şükrü al-Kuvvetli Moskova'yı ziyaret etti. Bu ziyaret, Süveyş Krizi'nin en yüksek noktasına, Süveyş savaşının başlangıcına rastlıyordu. Rusya Suriye'nin dost ve koruyucusu olmuştu. Sovyetlerin ümidi ise ülkedeki komünistlerin faaliyetlerine daha toleranslı davranılmasıydı. Aslında Kuvvetli'nin ziyareti birkaç hafta öncesinden planlanmıştı. Amacı, daha fazla Sovyet askeri yardım talep etmektir. Ziyaretin Süveyş Krizi'nin savaşa dönüştüğü zamana denk gelmesi üzerine, bakanlar kurulunun cumhurbaşkanının ülke dışına çıkması ve şu aşamada yüksek düzeyli bir ziyaretin fayda sağlamayacağı ve ertelenmesi konusundaki görüşüne karşın, Şükrü al-Kuvvetli bir saldırı durumunda Sovyet askeri ve politik desteğinin alınması gerektiğini belirterek ziyareti ertelemedi. Şükrü al-Kuvvetli'ye göre, güçlü teminatlar elde etti. İlişkiler kuvvetlendirildi ve Sovyet silahları hızla ülkeye akmaya başladı. Kuvvetli'ye göre Kruşçev'in Londra'ya füze fırlatma tehdidini yapması kendi ziyaretinin bir sonucuydu⁽³³⁶⁾.

29 Ekim'de İsrail, Sina içlerine girince Suriye ordusu da İsrail'e saldırmayı istedi. Fakat Mısır başkomutanı Abd al-Hakim Amir saldırı emri vermedi. Ancak ertesi gün İngiltere ve Fransa'nın müdahalesi karşısında Mısır'ın geri çekilişi üzerine Suriye ve Mısır askeri paktına

³³⁵ BBC, 7 Ağustos 1956

³³⁶ İngiliz Büyükelçiliği-Moskova, 5 Kasım 1956, FO371/121867PRO

23 Ekim'de giren Ürdün'ün orduları İsrail'e girdi. Ürdün'ün katılımı yalnız Yahudiler'e karşı savaş içindi.

1955 başlarında Mısır'ın cuntasına soğuk bakan Suriye, şimdi Mısır'ın en ateşli dostu olmuştu. Suriye'nin bu sadakati Arap liderliği için Mısır'a güzel bir zemin olacaktı ve bu sadakatle Abd al-Nasır İngiltere ve Irak'ın Arap Asyası'ndaki konumuna saldırabilirdi. Suriye üzerindeki Mısır nüfuzundan dolayı Sovyet uydusu değildi³³⁷.

24 Ekim'de Irak orduları Haşimi krallığını muhtemel bir İsrail saldırısına karşı koruma bahanesiyle Ürdün'e girdiler. Ürdün şimdi, Suriye-Mısır ve Irak arasındaki maçta, uluslararası arenada önemli bir oyuncu olmuştu.

Süveyş'in millileştirilmesinin görünüşteki nedeni, Dulles'ın Asuvan Barajı projesinin finansmasına ABD'nin yardım teklifini geri çekmesine bir cevaptı. Ancak finansman teklifi, 1955'te Mısır'ın Sovyet blokundan silah alımından sonra Mısır'ı Sovyetler'den uzaklaştırabilmek için yalnızca bir yemdi. Öyleyse niçin Dulles teklifini geri çekmişti? Bu belkide birkaç olayın birleşiminin bir sonucuydu. Nasır'ın Komünist Çin'i tanıması, ABD Kongresi'nde İsrail'in destekçilerinin finansman teklifine olan karşıtlıkları ve buna aynı zamanda ABD'nin güneyli milletvekillerinin de karşı çıkışı. Çünkü Mısır'da genişleyen keten üretimi kendi keten sanayilerine zarar verebilirdi.

Kanal'ın millileştirilmesi yasaldı. Mısır'ın Kanal hissedarlarına tazminat ödeme önerisi, İngiltere ve Fransa'nın Mısır'ı barışa engel olarak görme yönündeki suçlamalarıyla reddediliyordu.

³³⁷ Seale, a.g.e., s.263.

Dulles barışçı bir çözüme ulaşılabilmesi için bir dizi teşebbüs yaptı. Ancak İngiltere ve Fransa'nın onun teşebbüslerinin bir parçası olmayı istememeleri yüzünden bu teşebbüsler başarısız oldu. Bu girişimlerin sonunda ise 19. yy. Avrupa emperyalizminin son parçaları İngiltere ve Fransa İsrail'i de yanlarına alarak eyleme geçiyorlardı. 1954, İngiliz-Mısır Kanal anlaşmasında Kanal'ın savunmasına yönelik olarak İngiltere'nin bölgeye askeri müdahalesine izin veren bir madde vardı. İsrail'in Kanal'a yönelik saldırısıyla İngiliz müdahalesi için hukuki zemin hazırlanacaktı. Bu tamamıyla trajik bir girişimdi. Mısırlılar, İngilizler'in umduğundan daha fazla bir direnme gösterdiler. Eisenhower ilk başta birşey yapmadı. Kendisi zaten başkanlık seçimi için gezideydi. Ancak üçlü bir saldırı hareketinin şiddetlice karşısında oldu. ABD ve Rusya'dan gelen baskılar sonucunda İngiltere ve Fransa utandırıcı bir şekilde geri çekiliyorlardı³³⁸. Bu onların koloniyal etkilerinin bittiğinin bir sembolüydü. Nasır savaşta kaybetmişken büyük bir politik zafer kazanmıştı. O artık Arap dünyasında, Siyonizme ve emperyalizme karşı durabilen tek liderdi.

Suriye'de Shuqayr'ın istifasının ardından büyüyen sol karşısında giderek eriyen sağ, solcu yönelimi geriye çevirebilmek için zayıf bir girişim yaptı. Arap, Kurtuluş Hareketi lideri Ma'mun al-Kuzbari, Munir al-Ajlani'nin Anayasal Blok'u ve birkaç bağımsızdan oluşan, bir koalisyon ilan edildi³³⁹.

Dulles'da verdiği demeçte Suriye'de mevcut durumdan memnun olmayan muhafazakârların durumlarının güçlendirilmesi ve muhafazakârların faaliyetleri hakkında bilgi edinmeye çalıştıklarını, Suriye'deki durum hakkında Türk otoritelerine görüşmekten mutluluk

³³⁸ İngiliz Büyükelçiliği- Şam, 8 Temmuz 1956 FO371-121867PRO

³³⁹ Torrey, a.g.e., s.312.

duyacaklarını açıklıyordu³⁴⁰. Dulles'n Suriye'deki muhafazakarları olduklarından daha güçlü gösterebilme gayreti onları bir operasyon için (Operation Straggle) kullanabilme amacına yönelikti.

c) Operasyon Straggle

Suriye'de Batı ve Irak'ın saldırısı 1956'da, doruk noktasına ulaşırken, Süveyş trajedisinin ardından ise Batı geri çekilmek zorunda kalıyor, Mısır ve Sovyetler Birliği ise Suriye'de ilerliyorlardı. Süveyş tradejisi Orta Doğu'da yeni bir şiddet evresi açarken, Orta Doğu'da Batılı güçlerin zayıflığını da damgalıyordu.

Rusya, Stalin döneminde Orta Doğu'da önüne açılan fırsatı, yalnızca belirli noktalarda yoğunlaşmış politikaları yüzünden göremiyor ve Stalin sömürgecilikten kutuluşun politik önemini anlayamıyordu. Ancak Rusya, Stalin sonrası dönemde yerel milliyetçi hareketlerle dostluklar kurarak politikalarını yeniliyordu. İngiltere ise hala yerel çıkarlarını savunabilmek için inatçı teşebbüsler içindeydi.

Orta Doğu'da iki kaybeden liderin, Nuri al-Said ve Anthony Eden'in, Mısır'ın başarılarına olan tepkilerinin ifadesi olarak bir komplo doğacaktı. Mısır'ın izolasyonu onlara göre şarttı. Bağdad Paktı Mısır'ın Suriye'nin bağımlılığını garanti altına alması sonucunu vermişti. Bölgenin tekrar kazanımı ancak Nasır'ın bölge dışına atılmasıyla mümkün olacaktı. Mısır'ın Arap dünyasındaki siyasi ağırlık merkezi Suriye'ydi. Öyleyse Suriye'de önceliği tekrar Batı ele geçirmek zorundaydı.

Irak'ın Suriye ile Verimli Hilâl çatısı altında birleşme düşüncesine İngilizler, Fransızlar'ın bu projeye olan karşıtlıkları

³⁴⁰ Dışişleri Bakanlığı'ndan Şam Büyükelçeliğine 21 Eylül 1956, *Foreign Relations 1955-1957 c.XIII*, s.591-592

yüzünden, kendilerini bu konunun dışında tutmaya çalışmışlardı. Ancak Fransa'nın, Suriye'den çekilmesinin ve Suriye'deki nüfuz sahasını da kaybetmesinin ardından İngiltere artık kendisini Suriye'ye karşı politikalarda hür hissedecekti. ABD bölgedeki yerel çıkar almasıyla ilgilenmiyordu. Onun ilgisi, Sovyetler'in nüfuzuna girme tehlikesi içindeki bölgenin yönelimini tersine çevirebilmektir. ABD, Mısır'ın Suriye'deki nüfuzundan çok Suriye'de komünistlerin yayılmasıyla ilgileniyordu. Irak'ın Suriye komplosu bir gecede yapılmadı Mart 1956'dan aynı yılın Ekim ayına kadar giden bir çalışmanın ürünüydü. Lübnan'da eğitilen küçük gruplara giden yardımlarla başlatıldı. Irak'ın Şam'daki askeri ateşesi Abd al-Muttalib al-Amin Suriye içindeki yardımları düzenleyen kişiydi³⁴¹.

Suriye'nin iç politikasına Irak'ın müdahalesi Suriye'nin bağımsızlığını almasından sonra başladı, Verimli Hilâl'in (Fertile Crescent) karşısında olan Zaim ve Çiçekli'nin devrilmesinde Irak'ın da payı vardı. Verimli Hilâl'in gerçekleşip gerçekleşmeme arasında gidip gelmesinin nedeni, bölge ülkelerinin ve Fransa'nın bu projeye karşı çıkışları ve Irak yönetimlerinin de bu konuda kararlı ve sürekli bir politika takip etmemeleriydi.

Irak'ın Suriye'ye olan ilgisinin temelinde petrol boru hattının güvenliği, Akdeniz'e giriş elde etme ve Suriye'nin düşman bir gücün eline geçmesini engelleme vardı. Şam, Mısır-Suudi ve Irak temsilcilerinin mücadelelerinin sahası olmuştu. Suriye'de cumhuriyetçilerin tarafsızlık sempatanlığı ve halkın Haşimi karşıtlığı Suriye'yi Abd al-Nasır'a daha fazla yaklaştırıyordu. Bağdad, Şam'ı kendi politikaları içinde tutmayı başaramıyordu. Prens Abdullah, Nuri al-Said ve bazı Suriye'liler Suriye'deki sola olan yönelimin tersine çevirilebilmesi için askeri müdahaleyi gerekli görmekteydiler. 1953 yılının başlarında üç noktaya birden saldırı yapılması temelinde bir

³⁴¹ Seale, a.g.e., s.266-267

operasyon düşünöldü. Halep, Şam ve Humus'a üç koldan askeri müdahale stratejisine “Operasyon X” adı verilecekti.

Bu stratejinin teorisveni Şam'daki askeri ateşe Abd al Muttalib al-Amin'di. Ancak “Operasyon X”, askeri kanattan destek gelmemesi üzerine rafa kaldırıldı.

1956 yılında Nuri-Nasır uyuşmazlığın şiddetlenmesi ve Abd al-Nasır'ın Suriye'deki önlenemez yükselişi, komünist sızma endişesi Irak'ı bir müdahalenin eşiğine getirdi. Irak'ın Suriye'de komplo girişiminin temel araçları Lübnan'a kaçan Suriye Popöler Partisi'nin liderleri ve militanları arıydı. Onlar, Suriye yönetiminden öç almaya yemin etmişlerdi. Komplo çalışmalarının ilk evresi Nisan-Temmuz 1956 tarihleri arasında gerçekleşti⁽³⁴²⁾.

1956 Nisan'ında Irak genelkurmay başkan yardımcısı general Dağıstani, komplo başarılı olduğı takdirde Suriye'nin Irak'a karşı politikasını değıştireceğini ifade eden eski Cumhurbaşkanı Edip Çiçekli'yle İsviçre'de buluştu. Çiçekli 30.000 dinar ister, ikincisi buluşma Beyrut'ta SPP' (Suriye'nin Popöler Partisi)nin koruması altında yapılır. Bir dizi toplantının ardından Çiçekli SPP'nin doğrudan önemli sol liderlere saldırı fikrine kendisinin Hama'daki ailesine misilleme yapılabileceğı endişesiyle karşı çıkar ve onun yerine ordu içindeki taraftarları vasıtasıyla komponun başlatılmasını önerir. Dağıstani'den 10.000 dinar almasının ardından diğler toplantılara gelmez ve gözden kaybolur. Onun gitmesiyle komponun ilk aşaması başarısızlıkla sonuçlanmış olacaktır³⁴³.

ABD, Suriye'ye askeri yardım vermekle solun yükselişini önlemeyi düşünmüştü. Ancak Operasyon Koordinasyon Kurulu'nda

³⁴² a.g.e., s.268

³⁴³ a.g.e., s.271-272

Suriye ordusuna 10.000'e yakın Suriye Komünist Partisi üyesinin sızdığı ifade edilmekteydi.

Suriye'nin Sovyet silahları alması üzerine ABD, Suriye'ye yakınlaşma politikasına nokta koyarken, Eisenhower Teksas'lı petrolcü, savunma bakanı eski yardımcısı Robert Anderson'u gizlice Orta Doğu'ya gönderdi. Asuvan Barajı ve Humus'ta yapımı planlanan rafineriye finansman sağlanması konusunda gündeme getiren Anderson'un Kahire-Tel Aviv mekik diplomasisinin sonuçsuz kalmasının ardından, Eisenhower Dışişleri Bakanlığı'nın yeni Orta Doğu politikasını 28 Mart 1956'da onaylayacaktı. Plan Omega kod adlı yeni politikada, Nasır'ın muhafazakâr karşıtlarını destekleme Asuvan Barajı'nın yapımını engelleme ve Orta Doğu'da Abd al- Cemal Nasır taraflısı rejimleri devirme hedef alınıyordu.³⁴⁴

Aynı dönemde Irak'ın Suriye komplosunun ilk bölümü fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Irak bunun üzerine konu hakkında İngiltere ve ABD'ye bilgi verdi. Artık operasyon yeni ismini de almıştı, "Operation Straggle". Bu şimdiye kadar olan, Şam'da ki Batı karşıtı liderleri devirme operasyonundan farklı olacaktı. Çünkü ilk kez ABD ve İngiltere ortak bir operasyon yapacaklardı. Ancak ABD'nin Şam büyükelçisi Moose ısrarla başka yöntemlerin denenmesini istiyordu³⁴⁵. İngiliz-ABD toplantılarından çıkan sonuç, Suriye'nin bir Sovyet uydusu olma yolunda olduğuydu.

30 Ocak 1956'da Dulles Washington'u ziyaretlerinde İngiliz Başbakanı Anthony Eden ve Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'a eğer Abd al Nasır'a karşı bir hareket yapılacaksa buna Suriye'nin de dahil edilmesi gerektiğini söyleyecekti.³⁴⁶ Eden ve Lloyd Orta Doğu'da ve Suriye'de Batı'ya dost hükümetlerin kurulması için bir strateji

³⁴⁴ Eveland, a.g.e., 119-124.

³⁴⁵ Moose'dan J.F. Dulles'a telgraf, 8 Ocak 1956, Foreign Relations, 1955-1957, c.XIII, s.563-564

³⁴⁶ Memorandum 30 Ocak 1956, a.g.e., s.567

geliştirdiler.⁽³⁴⁷⁾ İngiliz büyükelçisi Roger Making, Dulles'la 23 Mart'ta Whitehall'da Suriye'deki durumu görüşmesinin ardından, bir hafta sonra CIA şefi Alen Dulles ve CIA Orta Doğu masası şefi Kermit Roosevelt Londra'ya gideceklerdi ve orada Suriye Komplosu hakkında İngiltere Gizli Haberalma Servisi'nde (SIS) görüşmelerde bulunacaklardı³⁴⁸.

Yaz ayları ortalarında İngiliz, Amerikan ve Iraklılardan oluşan ortak bir komite oluşturuldu. Çiçekli'nin yerine harekata Albay Muhamad Safa'nın girişiyle faaliyetler tekrar canlandı. Temmuz 1956'da komploya yeni isimler dahil oluyordu. Jadid Safa, Edip Çiçekli'nin kardeşi, yüzbaşı Salah Çiçekli, Muhammed Maruf, Taki al-Din ve Irak'ın askeri ateşesi Salih Mehdi. Ağustos'da 300 gence SPP tarafından Lübnan dağlarında dersler veriliyordu. Komployu yapacak grup 20.000 silah ve bir milyon dolar istemekteydi. Aynı zamanda Irak'ın askeri destek garantisini ve diğer ülkelerden gelecek karşıt güçleri engellemesini istiyorlardı. Irak ise Arnavutluk üzerinden gelecek saldırı ile komünist müdahalesi ve İsrail'in saldırı durumu hariç diğer yardım isteklerin reddetti ve yalnız 20.000 silah ve 100.000 dinar verdi. Silahların bir kısmı da ABD tarafından sağlandı. Aslın da 10 milyon dolar harcanan petrol boru hattının güvenliği ve Akdeniz'e çıkış için bir milyon verilebilirdi. Ancak problem bu paranın herhangi bir açıklama yapılmadan elde edilmesi idi. Ayrıca, Iraklı bazı politikacılar da böyle bir komploya sempatik bakmayabilirdi. Fakat harekâta problemler bitmedi. SSP lideri Jadid ve Albay Safa'ya bağlı gruplar arasında kavgalar oluyordu. Her grup kendi taktiklerine göre eylem yapmak istiyordu. SSP için de Malki'nin öldürülmesi konusu ihtilafa sebep olmuştu. Harekâta en önemli figür, Ulusal Parti lideri, Mikhaıl İlyan'dı. Abdullah'ın kişisel dostuydu ve Suriye'de Irak'la birleşmesinin en ateşli taraftarıydı. Ancak onun bir

³⁴⁷ Selwyn Lloyd, *Suez* (London: Jonathan Cape, 1978) s.59-61.

³⁴⁸ Eveland, a.g.e., s.168-172

hristiyan olması, azınlık desteğinden daha fazlasını toplamasına engeldi. Harekatın diğer belirgin simaları ise eski cumhurbaşkanının oğlu Adnan al-Atasi, kuzeni Faysal al-Atasi, eski Dışişleri Bakanı Münir al-Ajlani, eski Adalet Bakanı Sami Kobbana ve Dürzi lider Amir Hasan al-Atraş'tı. Komplocular arasındaki görüş ayrılıkları ve uyuşmazlıklar onların bölünmelerine sebep oluyordu.

1956 yazının sonlarında darbeciler faaliyetlerini iki katına çıkarmışlardı. Dürzi ve Alevi kabileler ile temaslar kuruluyordu. Harcanan paralar ile onlardan taraftar kazanılmaya çalışılırken Irak'tan gelen silahlar SSP depolarına akıyordu.

Yapılan plana göre belirlenen kilit noktalar ele geçirilecek, Şam'da gizli askeri polis şefliği gibi birimler imha edilecek ve SPP ani bir askeri müdahale olasılığına karşı tedbirli olacaktı. Ghassan Jadid SPP gücünün başında Humus'u ele geçirirken, Salah al-Çiçekli'nin de Hama'daki adamlarının yardımıyla Hama'yı alması gerekiyordu. Güney'de Durziler ve Batı'da Alevilerin de kendi bölgelerindeki askeri birimleri etkisiz hale getirmeleri gerekmekteydi.³⁴⁹

Orjinal CIA-SIS planına göre Türkiye sınırında olaylar çıkarken, İngiliz ve Amerikan ajanları çöl kabilelerini ayaklandıracak ve gerekirse harekât Irak ordusu tarafından desteklenecekti³⁵⁰. Sovyet silahlarının girmesinin ardından komünistlerin gücünün artması üzerine, CIA Suriye'deki karşı faaliyet alanı içine Sovyetler tarafından desteklenen solcu koolisyonu da dahil ediyordu³⁵¹.

Abd al-Nasır'ın Süveyş Kanal Şirketi'ni ele geçirmesi 26 Temmuz 1956'da Operasyon Straggle için İngiliz-ABD planının

³⁴⁹ Saale, a.g.e., s.276

³⁵⁰ Eveland, a.g.e., s.179-193

³⁵¹ Archibald Roosevelt, *For Lust of Knowing* (Boston: Little Brown, 1988) 444-445

uygulamasına geçilmesini engelledi³⁵². Şam'da ise Abd al-Hamid Sarraj bu komplonun içine sızan ajanlarından gelen bilgileri birleştirmeye çalışıyordu. Bir saldırın olacağını çıkarıyordu. Ancak ne zaman, nereye ve ne boyutla olacaktı ve Batı da bu müdahalenin içinde yar alacaktıydı?

1956 Ekim'inin son günlerinde Suriye otoriteleri bir kaç yüz tüfeğin Irak'tan gizlice sokulduğunu ve Bedeviler ile Dürziler arasında taksim edildiğini öğreniyorlardı. Dürziler, Suriye'de sürekli olarak merkezi idareye karşı mücadele veren kesimdi. Dürzi lider Hasan al-Atraş hareketin politik kanadında aktifti. Atraş'ın belirttiğine göre kendisi ilk başta silahlı bir eylemden haberli değildi. Ancak Dürzi liderlerden ve eski bir subay olan Şeyh Vahab'ın vasıtasıyla hareketin silahlı bir müdahaleyi içerdiğini öğrenecekti. Atraş'ın belirttiğine göre Vahab, Irak'tan gelecek 800 tüfek olduğunu söyleyerek silahların Bedeviler ve Dürziler arasında dağıtılmasını Atraş'tan istedi. Ancak tüfekler yerine ulaşmadan Dürzi köylüler ve Bedeviler tarafından yağma edidi ve olay kaçınılmaz olarak duyuldu. Köylüler arasında yapılan soruşturma sonunda Şeyh Vahab'ın adamı ve silahlara gözcülük eden Faris Deviler yakalandı. O'nun konuşması sonucunda ise birçok önemli isim hükümet tarafından öğrenilir. Atraş kaçar. Gelen silahların 500 tanesi Dürzilere 300 tanesi ise Masaid Bedevileri'in verilmesi planlanmıştır. Daha sonra Hasan al-Atraş açıklamasında, Beyrut'takilerin 500 tüfekte nasıl Suriye ordusunu ele geçirmesini istediklerini sormaktadır³⁵³.

1956 Kasım ayı içerisinde Dürzi bölgesinde kontrolün tamamen hükümet birlikleri tarafından sağlanmasının ardından 23 Kasım 1956'da Abd al-Hamid Sarraj, radyoda komplo girişimini açıkladı. Sarraj, bu insanların kendilerine karşı komplo için Irak tarafından

³⁵² a.g.e., s.445-446

³⁵³ Seale, a.g.e., s.278

kışkırtıldıklarını ve bunun düşmanların ve İsrail'in kazancı için yapıldığını belirtti.

Suriye'ye karşı yapılan komplo girişiminin Süveyş savaşı ile çakışıyor olması bir rastlantı mıdır? Acaba her iki plan da Abd al-Nasır ve onun Suriye li müttefiklerini devirip Orta Doğu'da yeni bir idare dikmek amacın mı yönelikti?

SPP'nin gelecekteki lideri Abdallah Sada'ya göre harekât, Süveyş savaşıyla çakışmak üzere İngilizler tarafından planlanmıştı. Ekimin son günlerinde harekâtın gerçekleştirileceğinin söylendiğini, harekâtın yönü konusundaki planlamada Ghassan Jadid'in de haberinin olduğunu ve Irak'ın harekâtın daha önce yapılması konusundaki baskılarına Jadid'in karşı çıktığını, Irak'ın kendisine söyleneni yapmanın dışında harekâta bir etkinliğinin olmadığını belirtmekteydi.

Sarraj ise komployu, daha geniş bir çerçevede değerlendirmektedir. Komplonun amacının Suriye'nin Süveyş savaşına müdahale etmesini engellemek ve kendilerini Bağdad Paktı yörüngesinde tutmak olduğunu söylemektedir.³⁵⁴

Londra, gerçekte Operation Straggle'a Mısır'daki gizli planına sadık kalarak bir tarih belirler.⁽³⁵⁵⁾ John Foster Dulles'ta 18 Ekim 'de yaptığı gizli konuşmada İngilizlerin kendilerini kasten, karanlıkta tuttuklarını ve kardeşinin de aynı fikirde olduğunu belirtir. Ancak Washinton komplo için planlar çerçevesinde hareket eder. Komplo tarihi ABD'ye göre 28 Ekim'dir ve ABD Suriyeli komploculara 150.000 dolar sağlar. Bununla beraber son dakikada İngiltere, CIA'yı operasyonu dört gün daha erteleme konusunda ikna eder. Suriye'deki operasyon Süveyş'te patlayacak olan durumdan ABD'yi uzaklaştırması

³⁵⁴ a.g.e., s.278-280

³⁵⁵ Anthony Nutting Nasser (New York : E.P. Dutton, 1972) s.211-212

açısından İngilizler'e yardımcı olmuştur.⁽³⁵⁶⁾ Amerikalılar, İsrail'in saldırısı ve Suriye'de karşı haber almanın olayı açığa çıkarmasıyla iki kez süprizle karşılaşmışlardır. Buna rağmen J. Foster Dulles ve CIA Şefi Allen Dulles Suriye'de komünist karşıtı bir hükümeti getirmeye çalışmanın doğru olduğu, yanlış olanın ise ondan vazgeçmek olacağı konusunda görüş birliğindedirler. Bu görüş daha sonra ABD'nin gerçekleştireceği Operation Wappen'in zeminini oluşturacaktır.

Bu komplonun gerçekte tek galibi Abd al-Hamid Sarraj'dır. Sarraj suçlananlar arasına saygı duyulan isimler olan ve parlamentonun üyeleri Atasi, Ilyan, Ajlanı ve Atraş'ı da katmaktadır. Onların dokunulmazlıkları ülkenin içinde bulunduğu koşullar dikkate alınarak kaldırılacaktır.

6 Kasım 1956'da Eisenhower ve yardımcılarının yaptığı toplantıda Kremlin'in Suriye'de, Sovyet uçakları için iyi bir istasyon bulduğu belirtilir. Tartışmalar sonucunda başkan CIA'ye (U-2) uçuşlarına devam etme emri verir. Başkan'a göre eğer Sovyet savaş uçakları Suriye'de üstlenmişse İngilizler ve Fransızlar'ın onları yok etmesi için sebep var olmuş olacaktır ve eğer İngiliz ve Fransızlar'a, Sovyetler tarafından doğrudan bir saldırı olursa ABD savaşa girecektir³⁵⁷.

Suriye'de solcu gruplar Süveyş atmosferi ... lehlerine, güçlerini takviye etmek için kullandılar. Komploda işbirliğiyle suçlananların çoğunluğu zaten ülkeyi terketmişti. Komplo aynı zamanda Batı yanlısı liderleri Suriye'de oldukça azaltamıştı.

³⁵⁶ Eveland, a.g.e., s.221-230

³⁵⁷ "Analysis of Possible Soviet Courses of Action in the Middle East" 3 Kasım 1956, JCS Geoprapihical Files, 1954-1956, Record Group 218, Records of Joint Chiefs of Staff, National Archives, Washington DC.

11 Aralık'ta Suriye hükümeti ile Baas'çı liderler Akram al-Hawrani ve Halid al-Azm, Ulusal Cephe'nin kurulması için saldırıya geçtiler. Batı karşıtı, tarafsız bir politikanın takip edilmesine "Devlete karşı komplolar" ın izlenmesine ve emperyalizm ile Bağdad Paktı'na karşı mücadele edilmesine söz verdiler. Milletvekilerinin çoğunluğu parlamentoda Ulusal Cephe'yi destekledi. Bu durum aynı zamanda güçlü bir sol koalisyon için de işarettti. Bu koalisyon ülkenin Baas tarafından üretilen dış politikayı yürütebilecek ve ülke dışından gelen tehlikelere karşı birliğin gerekliliği konusunu sürekli olarak işleyebilecekti³⁵⁸.

31 Aralık 1956'da Sabri al-Asali hükümetini yeniledi. Yeni kabinesine Halkın Partisi ve Münir al-Ajlani'nin Anayasal Cephesinden komplo içinde yer aldıkları gerekçesiyle üye almadı. Baas ekonomi ve dışişleri bakanlıklarını Halid al-Azm'da savunma bakanlığını aldı.

Bağdad Paktı'ndan sonra iki yıl içinde Nuri al-Said'in Mısır nefreti, İngiltere'nin şüphesi ve Türkiye'nin korkusu artmıştı.

Asali hemen Mısır ile birleşme müzakerelerine tekrar başladı. Nuri al-Said daha sert saldırıların hedefi oldu. O, Suriye'de Yahudiler'in dostu, koloniyalizmin uşağı, hain ve zalimdi. Bu arada komünistler Suriye'de konumlarını biraz daha güçlendirilmişlerdi. Batı ve Irak'ın girişiminin çöküşü, ülke içindeki kuvvetler dengesini iyice değiştirdi. Suriye hâlâ 1957'de Süper Güçler'in taciz edici dikkatlerini üzerinde toplamaktaydı³⁵⁹.

³⁵⁸ Dışişleri Bakanlığı Raporu (İngiltere) "Syria; Annual Review for 1956" 15 Kasım 1957 FO371/128219PRO

³⁵⁹ Seale, a.g.e., s.281

5) Eisenhower Doktrini ve Suriye İçi Siyasi Gelişmeler

Süveyş'in Batı'da yarattığı endişe içinde İngiltere ve Fransa'nın yarattığı güç boşluğunu Sovyetler doldurabilirdi. Sovyetler, Bulgaristan, Karadeniz Ukrayna ve Orta Asya üzerinden Orta Doğu sınırlarına yaklaşmıştı. Bu ülke, güç kullanma konusundaki sert tutumlarını Macaristan'da kanıtlamıştı. Avrupa'da yaptığı'nın benzerini Arap dünyasında da yapabilirdi. Dulles'a göre üç şey açıktı. Sovyet kapasitesi, Arap dünyasındaki sol grupları teşviki ve moral sınırlamanın eksikliği. Bu askeri tehditlere, ülke içine komünist propagandasının sızmasıyla politik gücün sarsılması da eklenecekti.

Irak boru hattı ve Süveyş Kanalı'nın kapatılmasıyla petrol gelirlerinden mahrum bırakılan ülkelerde kriz tehlikesi belirmişti. Dulles'a göre uluslararası komünizmin liderleri Orta Doğu'yu kazanmak için her türlü riski alabileceklerdi.

Bu tehlikeler karşısında ABD yönetimi ivedi önlemler almayı gerekli gördü. Eisenhower yeni yılın ilk gününde Kongre'nin kilit isimleriyle görüşmeler yaptı. Eisenhower ABD ordusunun kullanılması için Kongre'nin iznini istedi. Ona göre, Sovyet yayılması vardı ve önlem alınması gerekirdi. Eisenhower Suriye'deki gelişmeleri Sov yetler'in yayılma emellerinin bir kanıtı olarak gösteriyordu.

Kongre'den, ABD gücünün, uluslararası komünizm tarafından kontrol edilen her ülkeden açık olarak yapılan silahlı saldırıya karşı yardım isteyen Orta Doğu ülkelerini korumak için kullanılmasına ve toplam 200 milyon doların hükümetlerin iç güvenliklerin güçlendirmek ve hükümetlerin gelişmelerini sağlamak için harcanmasına izin verilmesi isteniyordu. Para fonlardan sağlanacaktı³⁶⁰. 9 Mart 1957'de Kongre'nin

³⁶⁰ Dwight D. Eisenhower, *Waging Peace* (Garden City, New York: Doubleday 1965) s.181-183

her iki kanadının oluşturduğu Uzlaşma Komisyonunda Eisenhower Doktrini onaylandı.

1957'de Suriye'de politik ilgilerin odağında dış politika yer alıyordu. Süveyş savaşının ardından Abd al-Nasır'ın artan, popülaritesi, solcuların devam eden emperyalizm ve Siyonizm karşıtlığı, Suriye politikasının güncel konularıydı.

Ocak 1957'de ilan edilen Eisenhower Doktrini'nin uygulanması, Nisan'da Ürdün Kralı Hüseyin'in desteklenmesinde, İsrail'in güçlü Amerikan teminatları olmaksızın Sina'dan çekilmesinde, Akabe Körfezi konusunda ve Amerika-Suriye Krizi'nde gerçekleşecekti. Suriye halkının dış politika konularıyla ilgilenmesi için, epeyce neden vardı.

Eisenhower Doktrini ilan edildiği zaman Suriye zaten dış politika konularında şertleşmişti. Suriye'nin ilan edilen resmi tarafsızlık politikasında, ABD'ye karşı ima edilen düşmanlık içinde Eisenhower Doktrine ancak bir reaksiyon var olabilirdi; reddetme. Doktrin Suriyeliler'i cezbetmesi için hiçbir³⁶¹ geçerli nedene sahip değildi. Çünkü doktrin Washington'un gördüğü tehdit algılamaları üzerinde odaklanmıştı. Orta Doğu'da Araplar'ın temel problem olarak neyi algıladıkları üzerinde yoğunlaşmamıştı. Araplar'a tecrübe kazandıran saldırılar, Süveyş'te Fransa, İngiltere ve İsrail'in saldırısı Suriye'de Irak ve İngilizler'in gizli operasyonuydu. Komünist veya Sovyet kaynaklarından Araplar'a karşı hiçbir saldırı olmamıştı. Doktrin, bölgesel olarak uygulanması itibarıyla de Abd al-Nasır'a karşıydı. Nasır'ın o dönemde dalgalanan popülerliğinin tersine doktrin Arap dünyası ve Mısır'a göre Süveyş'in verdiği şüphe içinde tek taraflı hazırlanmış olarak gözükmekteydi. İngiltere ve Fransa'nın

³⁶¹ Suriye Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına 11 ocak 1957, Foreign Realtions, 1955-1957, c.XII, s.609

emperyalist emellerini gerçekleştirme işini şimdi ABD üzerine alıyordu. İran ve Guetemala'daki durum tazeydi ve Suriye liderlerinin aklına gelebilecek bir suikast saldırısı elbetteki Washington'dan olabilirdi.

Suriyeliler'in Eisenhower Doktrini'ne karşı reaksiyonları açık değildi. Onu tamamıyla reddetme veya olası bir uzlaşma için açık kapı bırakılıp bırakılmaması konusunda kararsızdılar.⁽³⁶²⁾

Doktrinin ifade edilen komünizmi sınırlama amacına karşı Suriye'nin solcu idarecileri, ülkelerinin komünist veya komünist olma tehlikesi içinde olmadığını açıklıyorlardı. Michael Eflak 1956 başında Araplar için kapitalist sistem yabancı olduğu gibi komünizmde yabancıdır diyor ve

“Onlar tıpkı kapitalizmi benimsemedikleri gibi, komünizmde benimsemeyeceklerdir” açıklamasını yapıyordu.

Suriyeliler, Eisenhower yönetiminin kendilerini yanlış yorumlamasını Sovyet yörüngesi içine düşmüş olarak görme~~s~~ini istemiyorlardı. Suriye'deki muhafazakârlar, aralarındaki ihtilaflara rağmen tekrar kuvvetleneceklerine olan ümidlerini kaybetmemişlerdi³⁶³.

Eisenhower Doktrini, 1957 Nisanı'nda Kral Hüseyin'e ve 1958'de Lübnanda sağ kanada verdiği desteğin benzerini Suriye de muhafazakârların tekrar güçlenmeleri için veremeyecekti. Suriye muhafazakârları Irak'ın komplosuna katılmak ve bu konuda Batı ile işbirliği yapmakla suçlanacaklar ve mahkeme önüne çıkarılacaklardı.

³⁶² Heberalma Raporları, 22 Ocak 1957, Giriş 85, Heberalma Döküman Dosyası, 2040561 RG3119NARA

³⁶³ DA Heberalma Raporu, 19 Şubat 1957, Giriş 85, Heberalma Döküman Dosyası, 2040561 RG319, NARA

Irak komplosuyla ilgili askeri mahkeme duruşmaları 8 Ocak 1957'de Şam'da başladı. Kırkyedi önemli isim suçlanmaktaydı. Ancak bunların 18 tanesi kayıptı. Askeri mahkemenin başkanı Batı'da komünist sempatzanı olarak bilinen albay Afif al-Bizri'ydi. Bizri yıl içinde belirgin bir figür alacaktı. Duruşmalar, rejim tarafından sağ kanadı daha da zayıflatmak için kullanıldı. Basın kitleleri kışkırtıyor ve suçlananları dış güçlerin uşaklığını yapmakla itham ediyordu.

26 Şubat 1957'de biten duruşmalar sonunda 11 Suriyeli ve bir Lübnanlı ölümle cezalandırılıyor (bunların 6 tanesi kayıptı), üç kişi beraat ediyor ve otuz kişi çeşitli hapis cezalarına çarptırılıyordu. Irak hükümeti ise bu konuda ABD ile birlikte suçlandıkları düşüncesiyle ABD'ye yaklaşmaya çalışırken ABD ise kendisini Irak komplosu sonrası gelişmelerin dışında tutarak Arap ülkelerindeki görüntüsünü kirletmek istemiyordu³⁶⁴.

Eisenhower yönetimi, iki yılı aşkın bir süre Suudi Arabistan Kralı Suud'u Nasır'a karşı bir denge unsuru olarak çıkarabilmek için ikna etmeye çalışmıştı. Böylece Orta Doğu'da Sovyet/komünist nüfuzu sınırlandırılabilir ve bölge kazanılacaktı. Suud, Eisenhower Doktrini nihe bir gerekçe olmuştu. Onun 1957 başındaki Washington ziyaretinde Batı kampına dönmeyi kabul etmesinin ardından Doktrin yayınlanacaktı³⁶⁵. Eisenhower Doktrini'nin hedeflerinden bir tanesi de Abdal al-Nasır'ın Irak'ı izole etmek için inşa ettiği Suriye-Mısır-Suudi ittifakını parçalamaktı. Irak o dönemde Batı taraftarı bir Bağdad Paketi üyesiydi ve Arap dünyasında yalnızdı. Amerikalılar, Abd al-Nasır'ın popülerliğinin zirvesinde olduğu bir dönemde onu izole etmenin yollarını araştırıyorlardı. ABD, Abd al-Nasır'a rakip olabilecek prestij sahibi bir Arap lideri bulmak zorundaydı. O lider diğer Arap

³⁶⁴ Dışişleri Bakanlığından Mısır Büyükelçiliğine, 27 Şubat 1957, Foreign Relations 1955-1957 c. XII, s.613

³⁶⁵ Konuşma Metni, 31 Ocak 1957, Foreign Relations, c.XIII, s.441-443

Ülkelerini Bağdad Paktı'na direkt bir katılma olmasa bile, daha fazla Batı taraflısı olmaları için ikna edebilirdi. Suudi Arabistan'ın büyüyen petrol zenginliği ve İslâm dünyasındaki merkezi pozisyonu dolayısıyla Eisenhower yönetimi, Abd al-Nasır'a ve onun bölgede yayılan nufuzuna karşı çıkabilmek için rakip olarak Suud'u seçiyordu.

Suriye'de ~~komlocular~~ verilen cezalar Suud'un Washington'da Suriye'de komünist sızmanın tehlikeleri hakkında ikna olduktan sonra Amerikalılar'a verdiği sözlerinde samimi olup olmadığını deneme imkânı verecekti. ABD'nin Cidde elçiliği 3 Mart 1957'de Suud'a sözünü hatırlatıyordu. ABD'ye göre verilen cezalar adil değildi. Suriye hızlı bir şekilde Sovyet tuzağına dřyordu³⁶⁶. Kral Suud cezaları değiştirebilme konusunda ne yapıbileceğini soruyordu. gn sonra ise ölüm cezalarının beş tanesi müebbet hapse çevrilmişti.

ABD'ye göre Suud'un müdahalesi belirleyici faktör olmuştu. Ancak Suriye hükümeti diğer Arap ülkelerinden cezaların hafifletilmesi yönündeki ricaların da baskısı altında kalmıştı. Halid-al Azm ve Asali gibi Suriye liderleri gelişen durumu açıkça göre biliyorlardı. Onlar Suriye'nin komünist hakimiyetinde olan bir ülke olarak gözükmesini istemiyorlardı. Ayrıca Suriye liderleri buna ek olarak verilen cezalar karşısında suçlananların ailelerinin, yakınlarının ve çevresinin vereceği tepki konusunda da dikkatli ve hasas olabilme gayretindeydi. Svyetlerde Eisenhower Doktrini'nin uygulanması için bir sebebin var edilmesini istemiyorlardı³⁶⁷. Bu nedenlerden dolayı, belki Suudi müdahalesi olmadanda cezalar hafifletilecekti. Fakat ABD Dışışleri Bakanlığı'na göre Arap dünyasının rahat bir nefes alabilmesi için tüm yükü Kral Suud taşımıştı. Bu belki de Kral Suud'un hak ettiğinden fazla bir önem atfetmeydi.

³⁶⁶ Dışışleri Bakanlığından Mısır Büyükelçiliğine 27 şubat 1957, Foreign Relations 1955-1957, c.XIII, s. 612-613

³⁶⁷ İngiliz Büyükelçiliği- Washington, 8 Mart 1957, FO371/128221 PRO

1957 Şubat ayında Ürdün, Suriye, Mısır ve Suudi Arabistan liderlerinin katıldığı dörtlü bir zirve gerçekleştirildi. Görüşme konuları Kral Suud'un Washington ziyareti ve Eisenhower Doktrini'ne nasıl bir cevap verileceği olarak belirlenmişti. Arap gazetecileri, zirve başına kapalı olmasına karşın sızan haberleri yayınlıyorlardı. Haberlere göre Kral Suud, Halid al-Azm'la aynı masada oturmayı reddetmiş ve Azm, diplomatik bir rahatsızlık bahane ederek toplantıyı terketmişti. Kral buna ek olarak Suriye Dışişleri Bakanı Salah al-Din Bitar'ın yüksek düzeyli toplantıların dışında tutulmasını istemişti³⁶⁸. ABD büyükelçiliği, ortak bildirinin içereceği konusunda büyük farklılıklar olduğunu bildiriyordu. Ortak bildirinin ilk taslağında bir nokta üzerinde Suud, Suriye'nin Doğu'ya döndüğü kadar kendisinin de Batı'ya döndüğünü kızgın bir şekilde ifade ediyordu. Ürdün Kralı Hüseyin de onu destekledi³⁶⁹. Ancak Suud, Nasır'ın baskısı sonucunda ortak bildiriye itirazını kaldıracaktı. Ortak bildiri, Nasır'ın tarafsızlık anlayışını yansıtırken komünizm tehlikesi hakkında hiçbir şey söylemiyordu.

Suud o dönemde, kendisinin Arap dünyasında ki pozisyonunu, ABD'yi İsrail'i Sina'dan geri çekilmeye zorlama ve ödün vermesini sağlama Süveyş Kanalı üzerinde Mısır'ın egemenliği sorununa bir çözüm bulabilme ve Akabe Körfezi tartışması ile Filistin göçmenleri konusunda bir başarı sağlama gibi çeşitli konularda ikna edebilmesine bağlamıştı. Bunların gerçekleştirilmesi Suud'un bölgedeki pozisyonunu önemli ölçüde güçlendirmiş olacaktı. Suud konferans üyelerine, İsrail'in Sina'dan geri çekilişi, Mısır egemenliğinin Süveyş Kanalı üzerinde tanınması gibi konularda Washington ziyaretinde Amerikan desteğini aldığını ilan ediyordu.

³⁶⁸ Haftalık Mektup, Suriye ve Mısır'da İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 7 Mart 1957 FO371/128221 PRO

³⁶⁹ a.g.e.,

Eisenhower'ın Mart ayı başında kişisel olarak İsrail'e Sina'dan çekilme konusunda baskı yapmasının ardından konu B.M. Güvenlik Konseyi'nde çözüme ulaştırılacaktı. B.M.'de konunun Mısır lehine çözülmesi için ABD'nin verdiği destek, yönetimin Suud'un prestijini ve popülerliğini inşa etme planının bir bölümünü oluşturuyordu. Bu şekilde Suud, ABD'nin çıkarlarını daha etkin olarak izleyebilecekti³⁷⁰.

Kahire'de ki dörtlü zirvenin ardından ABD diplomatları bir noktaya dikkat çekiyorlardı. Eğer bu toplantıdan sonra Suud'un düşünce ve sözlerini ABD yerine getirmezse, Kral Suud tehlikeli bir şekilde tepki gösterebilirdi. Suud, onurunu ve ününü buna bağlamıştı ve ihanete uğradığını hissederse ABD çıkarlarını tamamıyla baltalayabilirdi³⁷¹. Ardından, ABD İsrail'in Sina'dan geri çekilmesini sağlayacaktı. Dörtlü zirve bunlara ek olarak bir şeyi, daha gösteriyordu ki Abd al-Nasır'ın Arap dünyasındaki popülaritesine nokta koyma konusunda Kral Suud hala ikinci plandaydı. Suud'un, zirvenin sonuç bildirisinin içeriği konusunda Nasır'ın baskısına boyun eğmesi, Kral Suud'un geleceğe ait zayıflığının ve Arap milliyetçi çizgisinden ayrılışının işareti olacaktı. Diğer bir önemli konu da, Suriye-ABD krizinin şekil almasında etkin olacaktı.

- Abd al- Hamid Sacraj'ı Devirme Girişimi

Amerikan-Suudi ilişkilerinde ki bu güven problemlerine rağmen, Suud'un girişimleri Suriye'deki muhafazakârları cesaretlendirecekti. Ancak buna karşın Suriye Doğu'ya daha yaklaşmış görünüyordu. Petrol rafinerisi yapımı için verilen teklif savaşlarının ardından rafineriyi Çekoslovak firması Procon'un inşa etmesi 17, Mart 1957'de hükümet ardından da meclis tarafından onaylanıyordu. Ancak

³⁷⁰ Eisenhower, a.g.e., s.183-189

³⁷¹ Ralph H.Magnus, *Documents on the Middle East* (Washington: American Enterprise Institute, 1969) s.182-185.

kontrat için Meclis'te sol ve sağ kanat arasındaki görüşmeler çok şiddetli çatışmalara sahne olmuştu. Halkın Partisi sağ kanadından Ahmad Quanbar, yapılan anlaşmada yer alan Çekoslovak firmasının rafinerinin yapımı açısından ekonomik yetersizlik içinde bulunduğunu ve iş kalitesinin de düşük olduğunu iddia edecekti. Buna karşılık, Akram al-Havrani verdiği cevapta konunun politik görüntüsünü vurguluyordu. ABD rafinerinin yapımı konusunda hükümet bütçesinden kaynak vererek Çek teklifi yapılmadan önce Suriye hükümetine yaklaşmak istiyordu. Ancak Çekler'le Suriye hükümeti daha önceden bağlantı kurmuştu³⁷².

Suriye'de muhafazakârlar Kral Suud'un Kahire'de gösterdiği performansın ardından ülke içinde bazı olumlu değişiklikler görmüşlerdi. Bazı ölüm cezalarının değiştirilerek müebbetle çevrilmesi ve Suriye'de solcu ve ordu kesiminin Suriye'nin bir komünist ülke olma yolunda olduğu iddialarını yalanlamaları gibi. Allen Dulles bu gelişmeleri Suriye içinde genişleyen solcu yönelimin reddedilmesinin işaretleri olarak değerlendiriyordu. Ayrıca Suriye'de, Sovyet taraftarı hükümet ve güçler görünüşte de olsa komünizm karşıtı idiler³⁷³. Eisenhower Doktrinide Batı yanlısı güçler tarafından, ABD'nin, kendilerine özür kabilinden verilen destekten daha fazlasını vereceği şeklinde yorumlanacaktı. Dulles ve Eisenhower, doktrini formüle ettiklerinde Suriye'de ortamın muhafazakarlar tarafından yapılacak ve dış destekli bir eylem için hazırlandığını düşünüyorlardı.

Harekât ordu içinden gelecekti. Haber alma servisinin başı Abd al-Hamid Sarraf'a karşı gelişen olaylar Akram al-Havrani'nin Mamun al-Kuzbari'yi değiştirmek istemesiyle başladı. Kuzbari Arap Kurtuluş Hareketi'nin lideri ve Sosyal İşler Bakanı'ydı. Arap Kurtuluş Hareketi.

³⁷² Allen'dan Hoover'e Politik Konularda Memorandum 18 Mart 1957, *Foreign Relations*, c.XIII, s.614-615

³⁷³ Allen Dulles'tan Tuğgeneral Goodpaster için Memorandum "Suriye'de Durum Raporu" 22 Mart 1957 Kongre Kütüphanesi (Washington D.C)

13 Mart 1957'de bir bildiri yayınlayarak hükümeti Süveyş Krizi boyunca kanunlara aykırı olarak ülkeyi savaş yasalarıyla yönetmek ve sansür düzenlemeleri yapmakla suçluyordu³⁷⁴. 5 Mart'ta ise albay Amin Nafuri, Arap Kurtuluş Hareketi ve diğer sağ sempatizanı subayların da desteğiyle ordu içinde bir rotasyon listesi hazırladı. Bu solcu subayları ordu içinde önemli noktalardan sürme teşebbüsüydü. Listenin başında, transferinin yapılması istenen kişi Abd al-Sarraj'dı. Genelkurmay başkanı Nizam al-Din hemen transfer listesini onayladı. Belirtildiğine göre Kuvvetli de bu harekete destek vermekteydi. Ordunun sivil konulara müdahalesini istemiyordu. Şam'ın sağ kanat basın organları da Kuvvetli'yi öven yazılar yayınlıyorlardı. 16 Mart'ta Ürdün'ün başkenti Amman'da görevli olmayan bütün subaylar birliklerine geri çağırıldılar. Onların çoğunluğu Sarraj yanlısı olarak bilinmekteydi³⁷⁵. Ürdün sınırında olan birlikler ise Sarraj karşıtıydılar. Pakistan'ın Şam büyükelçiliği ABD büyükelçiliğine bildirdiğine göre, Sarraj'a Moskova büyükelçiliğinde askeri ateşe veya Kahire büyükelçiliğinde bir görev verilmesi önerilmiş, ancak Sarraj her ikisini de reddetmişti³⁷⁶. Abd al-Hamid Sarraj'ı destekleyen Halid-al Azm ve Havrani ise Nizam al-Din'in istifasını istediler.

Ordu içinde diğer bir sol karşıtı grubun lideri albay Umar Qabbani'de Sarraj'a karşı harekete geçmişti. Bu grup Damascane Grubu olarak biliniyordu³⁷⁷. Eisenhower destek verme konusunda Umar grubunu Nafuri grubuna tercih edecekti. Çünkü Umar grubunun orduyu siyasetin dışında tutmak istediği söyleniyordu. Eisenhower yönetimi harekette başarı sağlanabilmesi için iki grubun birleşmesi yolunda gayret sarfediyordu. Ancak benzer hedeflere sahip olmalarına karşın iki grup arasındaki karakteristik bölünmeler işbirliği gayretlerinin sonuçsuz kalmasına neden oldu.

³⁷⁴ Haftalık Mektup, Suriye ve Mısır'da İngiliz Büyükelçiliği, 4 Nisan 1957, FO371/112822 ~~PRO~~.

³⁷⁵ İngiliz Büyükelçiliği- Amman, 27 Mart 1957, FO371/128222 ~~PRO~~.

³⁷⁶ İngiliz Büyükelçiliği- Amman 3 Nisan 1957, FO371/128222 ~~PRO~~.

³⁷⁷ Allen Dulles'tan Tuğgeneral Goodpaster için Memorandum "Suriye'de Durum Raporu".

Sarraj, Suriye'nin en açıkğöz oyuncularından birisiydi ve Suriye'nin politikalarına yaptığı müdahaleler de bunu haklı çıkaracak nitelikteydi. Sarraj, karşıt grubun Sarraj'ın mukabele etmesi ve bunun sağ kanat tarafından güçlü bir şekilde provake edilmesi planını bozacaktı³⁷⁸. Sarraj, karşıtlarının oyununu görerek, süpriz bir şekilde kendisinin görevinden alınmasına çok az bir direnme gösterdi. Bunun yerine, diğer Baasçı subayları transfer listelerine açıkça karşı çıkmaları için cesaretlendirdi ve kendi grubunu tahkim edebilmek için Ürdün'de görevli olmayan bütün subayları çağırdı. Gelen raporlara göre Cebel Dürüz'ün iki merkezinde Sarraj yanlısı birlikler tanklarla sarılmışlardı. Bu mantıklı bir manevraydı³⁷⁹. Dürziler, merkezi yönetime daima karşı olmuşlardı ve diğer olaylarda olduğu gibi (Irak'ın komplosu) bu olayda da hükümet karşıtı gruplar için başlama noktası olmaları doğaldı. Şam'ın çevresindeki çok önemli Qatana ve Quabun askeri üsleri Baasçı subayların kontrolündeydi. Bunlar tamamıyla zırhlı birlik üniteleriydiler. Oysa, Nafuri grubu tarafından kontrol edilen diğer önemli zırhlı birlikler ise Ürdün sınırında Dera'da üstlenmişti ve bundan dolayı stratejik olarak zayıf konumundaydı³⁸⁰. Sarraj resmi olarak yapılan siyasi manevraların arkasında yapılan gizli manevralara karşı boyun eğmiyordu. Allen Dulles'in 22 Mart'ta belirttiği gibi asıl problem, mücadelenin arkasında yeterli provakasyonun olmamasıydı. Baasçılar'ın düşüncesine göre olayların bu şekilde gelişmesi halinde hareket çıkmaza girecek ve kendi lehlerine olacak bir uzlaşmaya doğru gidilecekti³⁸¹. Sarraj, karşısında zafer, Nafuri ve Damascene Grubu arasında bir işbirliğiyle ancak mümkün olabilirdi ve bu önceden sağlanmalıydı.

³⁷⁸ Suriye'de Rapor, İngiliz Büyükelçiliği, Beyrut 21 Mart 1957, FO371/128222 PRO

³⁷⁹ Allen Dulles'tan Tuğgeneral Goodpaster için Memorandum "Suriye'de Durum Raporu".

³⁸⁰ a.g.e.,

³⁸¹ Haftalık Mektup Suriye ve Mısır'da, İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 4 Nisan 1957, FO371/128222 PRO.

Mısır generali Abd al-Hakim Amir, gizlice Şam'a geldi Uzlaşma girişimlerine aracılık yaptı. Bir uzlaşma çözümüne ulaşıldı. Subay transferlerinin bir kısmına izin verilirken, Sarraj yerinde kalıyordu³⁸².

Bu olayda ABD'nin rolü açık değildi. Eisenhower yönetimi, Sarraj'ın yerinden alınmasını ve daha ılımlı grupların orduda kontrolü ele geçirmesini istiyordu. Böylece Kuvvetli ve Asali'ye Batı'ya daha yakın politika izlemeleri için imkân sağlanmış olacaktı. Bu açıdan ABD konuyu yakından ve dikkatli bir şekilde takip ediyordu. Hareketin temel destekçisinin Kral Suud olduğu söylenmekteydi. Diğer bir etkin destekçi ise Kral Hüseyin'di Sarraj'ın bürosu tarafından kralın hayatına yönelik bir planın açığa çıkarılmasının ardından Hüseyin'in Sarraj'ı devirme hareketine destek vermesi gayet normaldi. Şam'da ki ABD ateşesi de harekât boyunca Washington'a düzenli olarak raporlar gönderiyordu. Suriye'nin ordu kamplarının ve depolarının ayrıntılı haritaları, çeşitli askeri birliklerin yerleşme şekilleri, önemli askeri üs olan Quatana'nın ayrıntılı planı ve Şam dışında zırhlı ünitelerin nerelerde yoğunlaştığı konusunda ayrıntılı bilgiler bunlar arasındaydı³⁸³. Bu bilgiler rutin bir çalışmanın ötesinde eğer harekât gelişseydi, Sarraj karşıtı güçler için çok önemli bilgiler olmuş olacaktı.

Eisenhower Doktrini'ni Arap liderlerine açıklama, onları kazanma ve bir miktar ekonomik yardım teklif etme amacıyla Orta Doğu ülkelerini ziyaret eden James Richard'ın gezisinin Sarraj'a karşı yapılan hareketle gezi tarihinin çakışması ilginçti. Gerçekte Richard'ın gezisinin ABD'nin harekâtaki rolünü gizlemek için yapılan eylem olduğu ifade ediliyordu.³⁸⁴ Suriyede solcu ve komünist basında bu noktaya dikkat çekiyorlardı. Onların iddiasına göre, bu kriz

³⁸² Haftalık Mektup, Suriye ve Mısır'da İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut'tan İngiliz Dış İşleri Bakanlığı'na, 28 Mart 1957.

³⁸³ İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 21 Mart 1957 FO 371/128222 PRO

³⁸⁴ Department of State, Bulletin 25 Mart 1957, s.480.

Richard'ın misyonu tarafından getirilmişti. Suriye hükümeti de ABD'nin Şam büyükelçiliğine bildiriliyordu ki, eğer Richard, Suriye'yi ziyaret etmek istiyorsa bu ziyaret Suriye'nin resmi daveti dışında gerçekleşebilecekti.

Eisenhower yönetiminin Sarraj'a karşı olan bu hareketi desteklediğini söylemek mümkündür. Harekât başarılı olsaydı ABD ile yakın işbirliği yapmak isteyen bir hükümet kurulabilirdi. Buda ABD'yi Sovyetler'in yerine Suriye'nin yeni patronu yapabilirdi. Ekonomik ve askeri yardım ile Suriye'nin ABD'ye bağlılığı sağlanacak, Sovyet nüfuzu budanacak ve bunlara ek olarak Nasır, izole edilme ve zayıflatılma sonucunda ABD ile iyi ilişkiler kurmaya zorlanabilecekti. Suriye basını ve hükümeti de aynı yönde düşünüyor olacaktı ki basın ve hükümetin saldırıları Eisenhower Doktrini'ne yönelikti. Amerikan teşebbüsüne müsamaha gösterilmeyeceği bildiriyordu³⁸⁵.

Eğer Sarraj karşıtı güçler başarılı olsaydı da, Suriye'nin Amerika'ya bir günde döneceği yönünde hiç bir teminat yoktu. Suriyeliler'in çoğunluğu Batı karşıtı ve ateşli birer Nasır yanlısıydılar. Hâlâ Akram al-Havrani gibi güçlü sivil liderler vardı. Onlar ordu içinde güçlü bağlara sahiptiler.

Sonuç olarak harekât Suriye'de başarısızdı ve amacını gerçekleştirilememişti. Bu olumsuz tabloya karşın İngiliz ve Amerikalı diplomatlara göre sol gruplar az da olsa bir darbe almışlardı. Büyükelçi Moose da, hareket başarısız olduğu halde Nizam al-Din ve Kuvvetli'nin yerlerini korumalarını sürpriz bir gelişme olarak nitelendiriyordu. Bu durum Sarraj karşıtı güçlerin kaybetmelerine rağmen konumlarını koruduklarının işaretiydi. Baasçılar sarsılmışlardı. Askeri destek olmadan Baas'ın gücünün zayıf olduğunu bu olay

³⁸⁵ "Developments of Quarter: Comment and Chronology", *Middle East Journal*, C.XI, (Sonbahar 1957)

göstermişti ³⁸⁶. Sarraf karşıtı bu hareketin önlenmesi, yalnızca politik-askeri yapıdaki çatlakların üzerinin kapatılmasıydı. Ancak bu çatlaklar daha sonraki yıllarda belirgin bir şekilde tekrar ortaya çıkacaktı.

6- Ürdün Olayları ve Suriye İçi Siyasi Gelişmeler

İngilizler, İngiliz generali John Bogat Glubb'ın 1 Mart 1956'da Ürdün genelkurmay başkanlığından alınışını, konunun daha fazla büyümemesi için, Ürdün'ün iç meselesi olarak gördüklerini açıklıyorlardı.³⁸⁷ Ancak İngiltere'nin konu karşısındaki temkinli politikası Glubb'ın görevinden alınmasıyla başlayan olaylara set çekemediği gibi, Suriye-Suudi-Mısır ittifakının Ürdün'ün iç politikasına daha fazla müdahale etmesine neden oluyor ve bu üçlü Glubb'un görevinden alınışını kendi lehlerine bir puan olarak görüyorlardı. Üçlü ittifakın yeni hedefi İngiltere'nin Ürdün'e olan yardımını düzenleyen İngiliz-Ürdün Antlaşmasıydı. İttifakın İngiliz-Ürdün Antlaşması'nın feshi ve İngiltere tarafından verilen yardımın bu ülkeler tarafından verilmesi önerisine Kral Hüseyin açık bir yanıt vermekten kaçınıyor ve ittifaka katılma önerisi yerine Irak ve Lübnan'ında katıldığı daha geniş bir Arap Birliği önerisi getiriyordu.³⁸⁸ Kral Hüseyin, önerisi hakkında görüşmelerde bulunmak üzere gittiği Şam'da Kuvvetli'yle birlikte 11 Nisan 1956'da verdiği ortak demeçte her türlü yabancı pakta karşıtlığını ifade etmesi Ürdün'ün Suriye-Mısır-Suudi birliğine dolaylı girmesi olarak değerlendiriliyordu. Ancak Ürdün bu üçlü ittifakla doğrudan işbirliği ne girmek yerine, 6 Mayıs 1956'da Mısır ile, ardından da Suriye ile ikili işbirliği anlaşmaları imzaladı.

³⁸⁶ İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 18 Nisan 1957, FO371/127743 PRO.

³⁸⁷ Survey of International Affairs, 1955-1956, (London, Royal Institute of International Affairs, 1960) s.297.

³⁸⁸ Kamal Salibi, The Modern History of Jordan (New York: I.B. Tauris Co Ltd. Publishers 1993) s.191.

Haziran ayında Ürdün hükümetinde bir kriz ortaya çıktı. Başbakanın dış politikası meclis tarafından benimsenmiyor ve meclis başkanı Said al-Müfti istifa ediyordu.

İsrail ile sınırda başlayan çatışmalar üzerine Suriye ve Mısır'ın yardım teklifi karşısında Kral Hüseyin, tüm Arap ülkelerinden gelmesi koşuluyla yardımı kabul etmeyi tercih ediyor ve ardından Irak genelkurmay başkanıyla görüşmeler yapıyordu.³⁸⁹ Görüşmeler sonucunda Irak ordusu Ürdün sınırına yerleştirilirken eş zamanlı olarak Suriye'de sınıra asker yığıyordu. Irak ordusunun sınırdaki faaliyetleri ve Ürdün içinde yerleştirilmesi düşüncesi, böyle bir girişimin Suriye ve Mısır ordularının da Ürdün'e girebilmeleri için zemin hazırlayacağı endişesi ve İsrail'in tehditleriyle durduruluyordu. Irak'ın sınır_daki faaliyetleri, Ürdün komuoyunda da yaklaşan milletvekili seçimlerine Irak'ın nüfuz etme girişimi olarak değerlendiriliyordu.

Seçim mücadelesi, dış politika konularında farklı görüşlerin çarpışması üzerine odaklanmıştı. Seçimler, İngiliz-Ürdün Antlaşması, Ürdün'ün izolasyonu, Suudi-Suriye-Mısır ittifakıyla birleşme veya yalnızca Irak'la birleşmeyi savunanlar arasındaki mücadeleydi,³⁹⁰ 22 Ekim 1956'da seçimlerin ilan edilen sonuçlarına göre, 30 milletvekilliği 6 parti arasında paylaşıyor, 10 tanesini de bağımsız adaylar alıyordu.

25 Ekim 1956'da kralın konuşmasıyla açılan mecliste Suriye-Suudi-Mısır askeri ittifakının komutanı Abd al-Hakim Amr ve Suriye Genelkurmay Başkanının meclisin açılışında misafir olarak yer almaları Mısır ve Suriye'nin Ürdün'e nüfuz etme isteğinin işaretleriydi. Yeni meclis Fransa'dan büyükelçinin çekilmesi ve bu

³⁸⁹ Raphael Patai, *The Kingdom of Jordon* (Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1958) s.61.

³⁹⁰ Micheal Ionides, *Divide and Lose* (London: Geoffrey Bles, 1960) s.223-227.

ülkeyle ilişkilerin kesilmesi, ardından 24 Ekim'de Nablus'ta alınan kararla üçlü askeri pakta Ürdün'ün katılımının imzalanmasına karar verilmesinin seçimlerden sonraki geçici hükümet tarafından gerçekleştiriliyor olması, Ürdün'ün yeni parlamentosunun görüşünün ne olduğunun en güzel ifadesi oluyordu.³⁹¹

Kral Hüseyin, mecliste en geniş partinin lideri Süleyman al Nabulsi'yi 27 Ekim 1956'da hükümeti kurmakla görevlendirdi. Nabulsi Ürdün'ün ilk koalisyon hükümetini kurdu. Hükümet Nabulsi'nin Ulusal Sosyalist Partisi, (12 milletvekili) Baas Partisi (2 milletvekili) Ulusal Cephe (3 milletvekili) ve üç bağımsız milletvekilinden oluşmaktaydı. Baas'ın hürriyet, birlik ve sosyalizm olarak özetlenen hedefi, komünist bir organizasyon olan Ulusal Cephe'nin devrimci görüşleri, ulusal sosyalistlerin ılımlı görüşlerinden oldukça farklıydı. Ulusal Sosyalistler monarşiyi onaylerken Ulusal Cephe karşı çıkıyor ve Baas ise bu konuda tarafsız bir tavır sergiliyordu. Bu üç partinin doktrinal bazdaki bu ayrılıklarına karşın koloniyalizme karşıtlık, laiklik , soğuk savaş ve demokratik bir hükümet konusunda benzer görüşlere sahiptiler. Meclisin ikinci büyük partisi olan ve 8 milletvekiline sahip olan Arap Anayasal Partisi ise koalisyonun dışındaydı. Bu parti Haşimiler'e sadıktı ve muhafazakârlığı destekliyordu.³⁹² Süveyş savaşının başlaması üzerine hükümet ve Kral, Mısır'a tam desteğini ifade ederken, İsrail'e karşı konuşlandırılmak üzere ve Hüseyin'in davetiyle 3 Kasım'da Irak ordusu Ürdün'e girerken, bunu ertesi gün Suriye ordusu takip ediyordu. Ürdün hükümetinin Irak ordusunun Ürdün-Suriye-Suudi-Mısır komutanlığı altında olduğunu belirtmesine karşın Irak hükümeti ordunun Kral Hüseyin'in isteğiyle Ürdün'e geldiği yolunda açıklama yapıyordu. Ardından Ürdün savunma bakanının açıklamasında Irak birliklerinin geri çekileceği Suudi ve Suriye birliklerinin ise İsrail tehlikesine karşı konuşlandırılacağı

³⁹¹ Benjamin Shwadran Jordan: *A State of Tension* (New York, 1959) s.340.

³⁹² Gail E. Meyer, *Egypt and the United States* (London: Associated University Presses) s.184-187.

ifade ediliyordu. Bu, hanedanın isteğinin hilafına bir hareketti. Meclis'te Süveyş konusunda izlediği politikadan dolayı SSCB'ye teşekkür ve şükran hisleri ifade ediliyordu. Dış ilişkiler komisyonu SSBC ile ilişkilerin kurulması, Çin'in tanınması ve İngiliz-Ürdün Antlaşması'nın sona erdirilmesi kararını alıyordu.³⁹³

27 Aralık 1956'da başbakan verdiği demeçte, Mısır'ın mücadelesinin desteklendiğini Arap, ülkeleriyle ekonomik, politik ve kültürel konularda federal birliğe gidecek ilişkilerin kurulacağını Ürdün'e olan Suudi-Suriye-Mısır ekonomik yardımının yenileneceğini Haşimi Krallığı'nın Arap ulusunun bir parçası olduğunu, bütün emperyalist paktlara ve Bağdad Pakti'na karşı olduklarını açıklıyordu. Nabulsi demecinin devamında şöyle diyordu: Ürdün sonsuza kadar Ürdün olarak yaşayamazdı ve Arap ülkelerinin birisi veya birden fazlasıyla bağlantı kurmak zorundaydı. Bu hedefe ulaşabilmek için 19 Ocak 1957'de Arap Egemenlik antlaşması imza edildi. Bu Antlaşmaya göre Mısır-Suriye ve Suudi Arabistan, Ürdün'e yıllık 13 milyon dolar vermeyi taahhüt ediyorlardı, anlaşma 10 yıl için geçerliydi ve 22 Ocak'ta Ürdün parlamentosuna sunulan Anlaşmaya göre İngiliz-Ürdün Antlaşması sona erdiriliyordu. Anlaşmaya göre İngiliz birlikleri Ürdün'den 6 ay içinde geri çekilecekti ve Ürdün hükümeti doğan zararlarının karşılanması için 8 milyon dolar ödeyecekti. Anlaşma 13 Mart 1957'de Ürdün Meclis başkanı Said-al Mufti'nin imza etmesiyle yürürlüğe girdi.³⁹⁴

Eisenhower Doktrini'nin ilanı ve doktrine karşı olan farklı reaksiyonlar ülkeyi karıştırdı. Ürdün'ün dışişlerinden sorumlu devlet bakanı Abdullah Ramavi verdiği demeçte, İngiltere ve Fransa'nın açtığı boşluğun bir başkası tarafından doldurulmak istendiği,

³⁹³ Michael Adams, *Suez and After*, (Becon Hill, Boston: Becon Press, 1958), s. 166-180

³⁹⁴ Aqıl Hyder-Hasan Abidi, *Jordon, A Political Study 1948-1957* (New York: Asia Publishing House, 1965) s. 150-152.

Ürdünlüler'in doğrudan veya dolaylı bir yabancı nüfuzunun yerine bir diğerrinin konmasına sempatik bakmayacaklarını ve Arapların savunmasının yine Araplar'da olması gerektiğini ve Soğuk Savaş'ta Ürdün'ün tarafsız kalacağını belirtirken, kral ABD büyükelçisine, eğer politik sınırlamalar olmaksızın bir yardım teklif ediliyorsa bunu memnurlukla karşılayacağını belirtecekti. Meclis'in kraldan bilgi isteme kararının ardından kral meclise verdiği cevapta, materyalistik doktrinler savunanlarla Ürdün'ün birlikte olamayacağı, bunun ülkeyi dine karşıtlığın eşiğine getireceği ve koloniyalizmin milliyetçilik giysisi altında sızmasına karşı önlem alınması için uyarıda bulunuyordu. Kral ayrıca İngiliz devlet yardımının devam etmesini ve Amerikan yardım isteğine karşı olumlu bir tavır alınmasını önerdi.³⁹⁵

Kabine, kralın mesajını tartıştı ve olumlu tarafsızlık politikasına devam edilmesine karar verdi. Kralın Sovyetler Birliği'ne olan düşmanlığından dolayı yetkilerinin ötesine gittiği sonucuna vardı. Süleyman Nabulsi politikasını değiştirmede, ancak kralın istekleri doğrultusunda girişimler yapıldı. *Tass* tarafından Amman'da basılan günlük bülten yasaklandı. 5.Şubat'ta *Tass Ajansı* ve onun bütün yayınları kapatıldı. Ertesi gün güvenlik polisi bütün Rus gazetelerine, propaganda materyalleri de dahil olmak üzere el koymaya başladı. Aralık 1956'da yayın lisansı verilen ilk komünist *al Jamahr* haftalık gazetesi 7 Şubat'ta yasaklandı. Hüseyin, komünizmi bastırma konusunda aldığı kararları kabineye danışmadan almakla, ikinci olarak ta dolaylı olarak Eisenhower Doktrini'ni onaylamakla suçlanıyordu.³⁹⁶

Kabine kralın hükümete yönelik müdahalelerinin anayasaya aykırı olduğunu belirtti ve başbakan krala istifasını sunmak istedi. Ancak söylendiğine göre Mısır büyükelçiliğiyle yaptığı görüşmeler

³⁹⁵ Gulshan Dietl, *The Dulles Era* (New Delhi: Lancer International, 1986) s.155-162.

³⁹⁶ Charles D. Cremeas, *The Arabs and the World*, (New York: Frederik A Preager Publisher, 1963) s.156-159.

sonucunda Nabulsi istifa etmekten vazgeçerken, kral da ABD büyükelçiliğiyle ilişki içinde adımlar atıyordu. Anlaşmazlığın diğer bir noktasını da kabinenin SSCB ile ilişki kurma ve Çin'in tanınması kararını alması oluşturacaktı. Hükümet bu iki kararı da savundu. Hükümet, ~~bunu~~ Sovyetler'in Süveyş krizinde desteğini öne sürerek yapıyordu. Fakat Kral bu kararları Ürdün'ü komünizmin içine çekme için önceden planlanan adımlar olarak değerlendirdi.³⁹⁷

Kral ve hükümetin arasının açılmasına neden olan diğer bir olay da, Amman'ın 8 Nisan 1957'de zırhlı araçlar desteğinde Ürdün ordusu tarafından kuşatılmasıydı. Kralın sarayı ve ana kraliçenin konutu askerler tarafından sarıldı. Saran birliklerin komutanının cebinde krala onaylattırılacak olan istifa mektubu vardı. Plana göre kral hemen Kıbrıs'a gönderilecek ve istifa ardından radyodan yayınlanacaktı.³⁹⁸ Childers'e göre bu girişimin niçin gerçekleşemediği açıklanamadı. Yüksek düzeyde organize edildiği söylenen (Sovyetler, Mısır ve Suriye tarafından) ve uluslararası düzeyde planlanan komplo başarısız olmuştu.³⁹⁹

Glubb'ın iddiasına göre "Ürdün Cumhuriyeti"nin bayrağı Genelkurmay Başkanı Ali Abu Nuvar'ın masasında bulundu. Kralın düşürülmesi için girişilen Amman'ı kuşatma eyleminin arkasında Ali Abu Nuvar ve yardımcısı Ali al-Hayari vardı. Kral bir tedbir alma yoluna gitmemişti. Kral yalnız bu konu hakkında iki gün içinde bir rapor hazırlanması için emir vermişti. Ancak kralın istediği rapor başbakan tarafından asla arzedilmedi veya kral tarafından açıklanmadı.⁴⁰⁰

³⁹⁷ Erskine B. Childers, *The Road the Suez* (London:1962) s.400.

³⁹⁸ John Bagot Glubb, *A Soldier with the Arabs*, (London: Hodder and Stoughton,1957) s.434.

³⁹⁹ Childers, a.g.e., s.397.

⁴⁰⁰ a.g.e., s.399.

Kral'ın başbakanın yerine Said al-Mufti'yi geçirmeyi düşündüğü haberleri yayılıyordu. Başbakan buna tepki gösterdi. Kral ise Amman'ın zırhlı araçlarla kuşatılması konusunda bilgi almaması üzerine, faaliyete geçerek 10 Nisan 1957'de başbakanın istifasını istedi. Süleyman Nabulsi'nin istifası çok barışçı bir şekilde yerine getirildi. Komünistler ve Baas bu karara tepki gösterdiler. Suriye ve Mısır ile birlik için olumlu tarafsızlık politikasına devam edilmesini istediler.

Kral birkaç başarısız girişimin ardından hükümeti kurma görevini parti dışı bir kişi olan Dr.Hüseyin Fahri Halidi'ye verdi. Halidi'nin hükümeti farklı reaksiyonlar aldı. Halidi olumlu tarafsızlık ve yabancı paktlarla savaşma temelinde bağımsız devletlerin politikalarını takip etme sözü verdi.⁴⁰¹ Basının bir bölümü yeni hükümeti desteklediklerini açıklıyorlardı. Ancak, Baas, Ulusal Sosyalistler ve Ulusal Cephe tarafından organize edilen ve 22 Nisan 1957'de Nablus'ta yapılan toplantıda 23 milletvekili hazır bulundu. Kongre'de Eisenhower Doktrini'nin reddedilmesi Ürdün'ün Mısır ve Suriye ile birliği, olumlu tarafsızlık politikasının benimsenmesi, ordu ve halk arasında birliğin sağlanması, ABD büyükelçisi ve ateşesinin ülkeden çıkartılması, askeri soruşturma komitelerinin kaldırılması ve ulusal mahkemelerin kurulması istendi. Bununla beraber, aynı dönemde İslâmi Kurtuluş, Müslüman Kardeşler, Arap Anayasal Partisi ve bedevi şefleri krala destek için ayaktaydı. Krala sadık olma ve onu savunma için gösteriler yapılırken, grevler ülkenin bütün kentlerine yayılıyordu. Dr.Halidi'nin Ulusal Kongre'nin istekleriyle ilgilenmediğini belirtmesi üzerine grevler dururken kralın girişimiyle Dr.Halidi istifa ediyordu.⁴⁰²

Amman'ın ve kraliyet sarayının 8 Nisan'dan sonra kraliyet birlikleri tarafından çevrilmesi üzerine saray şüphelenmişti. Krala karşı bir suikast konusunda Zerka askeri kampında genç subaylardan bir kısmı

⁴⁰¹ Abidi, a.g.e., s.158-159.

⁴⁰² Robert St John, *The Boss* (New York McGraw-Hill Book Company, Inc, 1960) s.276.

tarafından bir başkaldırının yapıldığı ve bu grubun krala sadakati olmadığı belirtiliyordu. 4. zırhlı tugayın komutanı Genelkurmay Başkanı'nın ve kuzeninin, komplonun merkezinde yer aldığı söyleniyordu. Piyadelerden oluşan bedevi alayı krala sadıktı. 13 Nisan'da Genelkurmay Başkanı'nın kuzeni Maâmün bir bedevi alayına Amman'a doğru yürüme ve kraliyet sarayını kordon altına alma emri verdi. Bedevi ordusu bu emrin arkasında bir komplonun olacağından şüphelenerek onlar yalnızca komutanlarının emrini yerine getirme mekle kalmadılar, buna ek olarak krala gizli bir mesaj gönderdiler. Zerka kampında savaş patlak vermesi üzerine zırhlı birlik subayları krala karşı isyan ederek, kralın bedevilerin vurulması için emir verdiği söylentisini yaymaya çalıştılar. General Hayari'nin alternatif sebep bulma girişimleri sonucunda dört bedevi subayın olayları provake ettiği açıklanıyordu.

Kral Hüseyin, Zerka'daki savaşın haberini alır almaz Genel Kurmay Başkanı Ali Abu Nuvar'ı da yanına alarak Amman'ın 20 mil kuzeyindeki Zerka'ya doğru yola çıktı. Amman'da yayılan söylentilere göre kral öldürülmüştü. Ancak bazı bedeviler işin doğrusunu araştırmak için Amman içine yayıldılar. Söylendiğine göre Bedeviler Rasifa'da kralla buluşurlar. Krala sadık subay arabaya koşar ve Ali Abu Nuvar'ı görünce "öldür onu, hain var" diye bağırır. Kral daha sonra Nuvar'ı kurtararak onu Amman'a kendi arabasında geri gönderir. Kral zırhlı bir araç içerisinde askeri bölgeye gittiğinde ise bedeviler ve Müslüman Kardeşler tarafından coşkun gösterilerle karşılanmıştır..

Diğer bir rapora göre kral 4.zırhlı birliğin merkezine gitmiş ve subaylara dönerek "eğer ben vatan haini isem öldürün beni" demiştir. Bunun üzerine bedevi askerler onun çevresini sararak alkışlamışlardır. Bu olaylar gösteriyordu ki Ali Abu Nuvar ordu üzerindeki kontrolünü kaybetmişti. Kral Hüseyin'in açıklamasına göre, Ali Abu Nuvar ayaklanma girişimi hakkında birşey bilmediği üzerine krala yemin etmişti.

24 Mayıs 1956'da hızlı bir şekilde yükselterek Glubb'un yerine general rütbesiyle genelkurmay başkanlığına getirilen Ali Abu Nuvar kralın yalnız ailesiyle birlikte ülkeyi terketmesi isteği üzerine ertesi gün Şam'a gitti. Subaylardan bir kısmı tutuklandı ve özel mahkemeler kuruldu.⁴⁰³

Ekim 1956'da Ürdün'e girerek Ajlan bölgesindeki bütün stratejik noktaları kontrolü altına alan Suriye birlikleri 13 Nisan 1957'de Mafrak bölgesinde yerleşti. Aynı zamanda Suriye ordusu Ürdün-Suriye-Irak arasındaki bütün telefon bağlantılarını kesmişti. Aynı gün Irak ve Suudi hükümetleri Kral Hüseyin'e askeri yardım teklif ettiler. 29 Nisan'da İbn-i Suud telefon ederek, Süveyş Krizi'nden beri Ürdün'e yerleştirilen Suudi ordusunu Kral Hüseyin'in emri altına vermeyi teklif etti.⁴⁰⁴

20 Nisan'da genelkurmay başkanlığından istifa ettiğini açıklayan Ali Abu Nuvar'ın yerine onun yardımcısı general Ali al- Hayari atandı. Nuvar aynı gün Şam'dan yaptığı basın toplantısında komplonun Arap olmayan askeri ateşeler ve saray tarafından yapıldığını, Kral Hüseyin'e karşı gizli bir girişim olmadığını açıklıyordu.⁴⁰⁵

A.B.D. Ürdün'deki gelişmeleri Batı ile komünizm arasındaki gerçek bir mücadele olarak görüyordu. A.B.D., Ürdün'ün komşularına, her hareketlerinin yıkıcı sonuçlar doğurabileceği konusunda uyarıda bulundu. Ayrıca Eisenhower Ürdün'ün kaderi ve bağımsızlığıyla ilgilendikleri yönünde bir demeç verdi. 25 Nisan'da 6.Filo Doğu Akdeniz'e doğru açıldı. İngiltere hükümetide Amerikan'ın görüşünü destekledi. Sovyet basını ve radyosu ise ABD'yi Ürdün'ün iç konularına karışmaya teşebbüs etme ve Orta Doğu'ya hakim olmaya çalışmakla suçladı.

⁴⁰³ Glubb, a.g.e., s.436-437.

⁴⁰⁴ Shawdran, a.g.e., s.351.

⁴⁰⁵ Glubb, a.g.e., s.441.

24 Nisan 1957'de başkan Eisenhower'ın demeci ABD'nin Ürdün'e yardım teklifi olarak değerlendirildi. ABD yardım konusunda Ürdün'e baskı yapmayacağını buna ek olarak, Suudi Arabistan'a da yardım vereceğini açıkladı.

29 Nisan'da Kral Hüseyin ABD'den resmi olarak yardım için istekle bulundu. ABD yardımı belki de ilk kez birkaç saat içinde onaylanarak yürürlüğe girdi. Ürdün'e 10 milyon dolar verildi.⁴⁰⁶

Ürdün'de Dr.Halidi'nin istifasının ardından sıkı yönetim ilan edildi. Amman, Kudüs, Ramallah, Nablus ve İrbid'te sokağa çıkma yasağı kondu. Süleyman Tugen askeri hükümeti kuruldu ve Ürdün yedi bölgeye ayrıldı. Nablus ve Amman'da iki askeri mahkeme kuruldu. Ulusal Sosyalistler ve Ulusal Cephe Partileri kapatıldı. Süleyman Nabulsi'nin Sovyetler Birliği ile diplomatik ilişkiler kurma kararı geri alındı.⁴⁰⁷

Ürdün olayları sonucunda Ürdün Batı kampına dönüyor, Suud, Mısır ve Suriye'ye karşı cephe alıyordu. Ayrıca Ürdün olayları Arap dünyasında monarklar ve cumhuriyetçiler arasındaki savaş olarak ta görülebilirdi. Ürdün olayları süresince Türkiye'nin Suriye sınırına asker yığarak Ürdün üzerindeki Suriye baskısını azaltmaya çalışması Türkiye-Suriye ilişkilerini gerginleştiriyordu. Orta Doğu'da olumlu tarafsızlık yanlıları ve karşı olanlar arasındaki savaşta karşı olanlar kazanmışlardı. Ürdün olaylarının Kral Hüseyin'in ayakta kalışı Orta Doğu'da ve özellikle de Suriye'de güçler dengesinde bir dalgalanmaya sebep olacak ve kralın durumu Suriye'deki sağ kanat grupları cesaretlendirecekti.

⁴⁰⁶ *New York Herald Tribune*, 29 Nisan 1957.

- Shawdran, a.g.e., s.356

⁴⁰⁷ Shawdran, a.g.e., s.356.

Suriye'de sağ ve sol gruplar arasında yapılan güç mücadelesinin yeni raundu, meclisin dört boş sandalyesini doldurmak için 4 Mayıs 1957'de yapılan seçimlerde olacaktı. Muhalefet, hükümeti sıkıyönetim kanunu kullanarak muhalefeti ve basını susturmaya çalışmakla suçlarken, Başbakan Asali ise sıkı yönetimin emperyalist saldırganlığına karşı Suriye'yi korumak için konduğu, kimliği belirsiz uçakların halkı kışkırtmak için brojür attıkları ve Türkiye'nin de sınıra asker yığdığı savunmasını yapıyordu.⁴⁰⁸ Ancak hükümet seçim yapılacak bölgeler olan Şam, Humus, Svayda ve Cebel Drüz'de sıkıyönetimi kaldırdı. Sağ ve sol kanat partilerin koalisyonlar yaparak girdiği seçimlerde sol kanat koalisyonu Cebel Drüz hariç dört bölgenin üçünde milletvekilliğini aldı. Ancak sağ ve sol kanat arasındaki oy farkı beklenenden çok daha azdı.⁴⁰⁹ Özellikle Şam'da öldürülen Adnan al-Malki'nin kardeşi Riyad al-Malki, Başbakan Asali ve Kuvvetli'nin desteğine rağmen Müslüman Kardeşler'in lideri Mustafa al-Sıba'yi küçük bir farkla geçmişti.⁴¹⁰ Sovyet büyük elçiliğide özellikle Şam'da komünist adayların seçimlerden çekilmesi için çalışmıştı. Ancak Sovyetler, ABD' nin doğrudan müdahalesine neden olabilecek bir harekete girmek istemiyordu. Seçimlerde sağ kanadın koalisyon yapması halinde sol rejim üzerinde baskı oluşturabileceğini göstermişti.

⁴⁰⁸ İngiliz Büyükelçiliği-Ankara, 26 Eylül 1957, FO371/128242, PRO.

⁴⁰⁹ Torrey, a.g.e., s.381.

⁴¹⁰ a.g.e., s.353.

III- ORTA DOĞU'DA BÖLGESEL VE ULUSLARARASI DÜZEYDE GÜÇ MÜCADELESİ

1) Suriye-Amerika Krizi ve Operasyon Wappen

ABD'nin ilgisi, Dışışleri Bakanı Dulles'in da belirttiği gibi, Ortadoğu'da Sovyet nüfuzunun büyümesi ve Sovyet dominyonlarının kurulması üzerineydi. ABD, Suriye hükümeti ile ilişkisini devam ettirmek ve hükümetin tepkisini almadan Suriye'de sağ grupları desteklemek istiyordu.⁴¹¹ Türkiye'de Suriye'deki gelişmeleri yakından takip ediyordu. Eğer Suriye komünist ülke konumuna geldiyse, Bağdat ve NATO ülkeleri Suriye rejimine dışardan "doğru ölçüler" içinde müdahale yapabilecekti. Türkiye'nin Şam Büyükelçisi Adnan Kural'a göre dışardan bir müdahale olmaksızın Suriye'de rejimin değişmesini beklemek boşunaydı ve bu müdahaleyi ancak Irak yapabilirdi. Kural'a göre, Ürdün olayları Suriye'de yalnızca sol rejimi güçlendirmişti. Bu olay onların var olan emperyalist güçler tarafından tehdit edilme iddialarına kanıt olmuştu. Kuvvetli ise zayıftı. Kuvvetli, Nizam'ı destekleme konusunda Mart ayında yenilmişti.⁴¹²

Ürdün, Suriye'deki rejime karşı güçlü bir şekilde cephe almıştı. Zira Suriye ve Mısır, Ürdün olayları boyunca rejim karşıtı grupları desteklemişlerdi.⁴¹³

Abd al-Hamid Sarraj 4 Mayıs seçim sonuçlarını bir zafer olarak yorumlayarak dört ordudan ve dört te sivil kesimden olmak üzere

⁴¹¹ Dışışleri Bakanlığı'ndan Suriye Büyükelçiliğine Telgraf, 28 Mayıs 1957 Foreign Relations, C.XIII s.619.

⁴¹² İngiliz Büyükelçiliği-Ankara, 3 Mayıs 1957, FO371/128222 PRO.

⁴¹³ Dışışleri Bakanlığı'ndan Suudi, Arabistan Büyükelçiliğine telgraf, 3 Mayıs 1957, Foreign Relations, s.122-125.

sekiz kişiden oluşan Mısır'daki Devrim Komuta Konseyi'ni model alan bir grup oluşturmak için çalışmaya başladı. Askeri kanadın üyeleri Afif al-Bizri G-1'den (Suriye haberalma) Abd al-Karim, Mart ayında Sarraj'a karşı harekete öncülük eden Nafuri olarak önerilmekteydi DKK'nin sivil üyeleri ise Dışişleri Bakanı Sekreteri Salah al-Din Tarazi ve sol kanat Çalışma Bakanı Fakhir al-Kayyali'ydi.⁴¹⁴ Grubun amacı ülkenin dış politikasını kontrol etmektir. DKK'nin hükümete şekil verme söylentileri Batı'da korkuların yükselmesine sebep oldu.⁴¹⁵ Özellikle Amerikan haberalma raporunda "Suriye'de olası Solcu Darbe"sine işaret edildiğinde bu korkular biraz daha artacaktı.⁴¹⁶ Edinilen bilgilere göre, darbe yakın bir gelecek için ordu içinde komünist, solcu subaylar ve politikacılar tarafından planlanıyordu. Plana göre, ordu içindeki sağcı gruplar tasfiye edilecek, parlamento feshedilecek, Mısır'la birleşme hemen deklare edilecek ve Rusya'dan herhangi bir dış müdahale durumunda destek sözü alınacaktı.⁴¹⁷ Rapora göre solcu gruplar muhafazakârlardan önce darbeyi yapmak isteyeceklerdi. Ancak solcu bir müdahaleyi garanti altına almak için bir Sovyet müdahalesi ihtimali zayıftı. Mısır-Suriye birleşmesini sağlayacak olan bu darbe konusunda Sarraj Nasır'ı ikna edemeyecekti. Ürdün ve Lübnan olayları Suriye'nin biraz daha Batı yanlısı rejimler tarafından çevrilmesine neden olmuştu. Sarraj ABD'nin hala gizli girişimlerine devam ettiğinden şüpheleniyordu. Sarraj bunu önlemeye yönelik hazırlık içinde olacaktı. DKK'nin varlığı hakkındaki bu raporların yarattığı endişe, Sovyetler Birliği'nin yüklenebileceği rol,

⁴¹⁴ Torrey, a.g.e., s.355.

⁴¹⁵ a.g.e., s.356.

⁴¹⁶ "Suriye'de Olası Solcu Darbe", 17 Haziran 1957, Okuma Odası Mikrofiş 471B, Kongre Kütüphanesi (Washington D.C).

⁴¹⁷ İngiliz Büyükelçiliği-Amman, 12 Haziran 1957, FO371/12822 PRO

Dulles'ı hareketlerini darbe ihtimaline karşı yeniden gözden geçirmeye yönlendirecekti. Aslında DKK'nin varlığı Süveyş mağlubiyetinden sonra ABD yönetiminin aktif bir politika izlemesi için yeterli bir nedendi. J.Foster Dulles'a göre Sarraj'ı düşürme faaliyeti için zaman uygundu.

Suriye'de, muhafazakârlar da solcuları yıpratmanın yollarını arıyorlardı. 1 Haziran 1957'de bütçe üzerinde başlayan görüşmeler yine sağ-sol mücadelesine sahne olacak, ancak bütçe sağın karşı çıkmasına rağmen 5 Temmuz 1957 'de meclisten geçti. Ardından petrol rafinerisinin yapımını üstlenen Çek firması Procon'un vergi dışında tutulması için verilen önergede meclisten sağa rağmen geçti.⁴¹⁸ Suriye-Amerika krizi öncesindeki son önemli olay, 6 Ağustos 1957'de Moskova'da Suriye'nin, Sovyetler Birliği ile geniş bir ekonomik anlaşma imzaladığının ilanıydı. 24 Temmuz'da başlayan görüşmeler 6 Ağustos'a kadar devam etmişti. Anlaşma iki bölüm halindeydi. Açık olan bölümde Sovyetler, uzun dönemli verilen kredi ile Suriye'de büyük gelişim projelerini finanse etmeyi taahhüt ediyorlardı. Ayrıca Sovyetler Suriye'nin tarımsal ürünlerini satmayı da öneriyorlardı. Anlaşmanın gizli tutulan ikinci bölümünde ise askeri yardım konu ediliyordu.⁴¹⁹ Suriye hükümeti 1 Ağustos'tan 17 Ekim'e kadar tatile giren meclisi 8 Ağustos'ta Sovyetler Birliği-Suriye Anlaşmasını görüşmek üzere olağanüstü toplantıya çağırdı. Halkın Partisi anlaşma koşullarının incelenmekte olduğunu ifade etti. Anlaşmanın büyük tartışmalara neden olması üzerine hükümet konuyu parlamento dışına

⁴¹⁸ George E. Kirk, *Contemporary Arab Politics: A Concise History*, (New York: Praeger, 1961) s.95.

⁴¹⁹ *The Economist*, 31 Ağustos 1957.

aldı. Muhalefetin karşı çıkışı, Çek petrol rafinerisi inşa kontratı, sıkıyönetim yasası ve bütçe üzerinde yoğunlaştı.

13 Ağustos'ta Suriye hükümeti, İsrail'i askerden arındırılmış bölgede faaliyetler içinde olmakla, Türkiye'yi de sınıra asker yığmakla suçluyordu.⁴²⁰ 12 Ağustos'ta ise rejimi devirmeye yönelik Amerikan komplosu ilân ediliyordu. Aynı gün Suriye Propaganda ve Enformasyon Bakanı'nın ilan ettiğine göre Sovyetler'e yapılan anlaşma için meclisteki olağanüstü görüşmeler iptal edildi. Amerikan komplosu gerçekte, Suriye hükümetine, bu ihtilaflı anlaşma görüşmelerinden meclis desteğinden emin olana kadar uzaklaşma imkânı vermekle yardımcı olmuştu. 17 Ağustos 1957'de Ulusal Cephe'nin parlamento grubu lideri ve Dış İlişkiler Komitesi başkanı Hasan al-Cebri, Halid al-Azm'a hükümetin için anlaşma konusunda meclisin onayını almasına gerek olmadığını bildiriyordu. 18 Ağustos akşamı da Suriye kabinesi toplanarak Suriye-Sovyet ekonomik anlaşmasını onaylıyordu. ABD ve Suriye'deki muhafazakârlar, bu anlaşmanın komünistlerin Moskova'ya olan sadakatlerinden dolayı Baas ve komünistler arasında problemlere yol açacağını düşünüyorlardı. Gerçekten de bu anlaşma iki grup arasında Suriye kirizinden sonra problemlere sebep olmuştu. Ancak acemice yapılan gizli ABD operasyonu, yalnızca dış tehlike karşısında sol grupları daha yakın ilişkilere yöneltti. Sağ gruplar da bu gelişmeler karşısında emperyalist uşağı damgası yememek için hükümetin arkasında yer aldılar. Suriye halkının gözünde Sovyetler, dış baskıya karşı ülkelerine yardım eden bir müttefikti. Suriye hükümeti için Amerikan komplosu,

⁴²⁰ İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 14 Ağustos 1957, FO371/128223, PRO.

ordu içindeki sağ kanat grupları tasfiye etmek için güzel bir fırsattı. 15 Ağustos'ta Genelkurmay Başkanı Nizam al-Din görevinden alınarak yerine Genelkurmay Başkan Yardımcısı Afif al-Bizri getiriliyordu. Genelkurmay başkan yardımcılığına ise Amin al-Nafuri atandı. Nizam al-Din Moskova'ya gönderilen delegasyonun bir üyesiydi, Sovyetler anlaşma konusunda Nizam al-Din 'in imzaladığı anlaşmayı sulandırmaya çalıştı. Nizam al-Din anlaşmayı meclis tartışmasına getirmek istedi. Ancak başarılı olamadı ve baskı altında istifa etti. Onunla birlikte 15-16 Ağustos'ta birçok subay farklı yerlere tayin edildi. Subayların birçoğu eksik ve yetersiz askeri eğitime sahip olmakla suçlandı.⁴²¹ Baas Partisi hükümetteki zaaf ve bozuklukların giderilmesi durumunda bunların başka birileri tarafından giderileceği uyarısında bulunuyordu.⁴²²

Suriye-Amerika krizi 12 Ağustos'ta Suriye yönetiminin rejimi devirmeye yönelik bir Amerikan komplosunun ortaya çıkarıldığını açıklamasıyla başladı. Ertesi gün Suriye hükümeti, Amerika'nın Şam büyükelçiliğinde görevli iki diplomatın 24 saat içinde ülkeyi terk etmesini istiyordu. Suriye Dışişleri Sekreteri Salah al-Din Tarazi, ABD ile ilişkilerin devamı için bunun şart olduğunu bildiriyordu. Washington'da misillemeye bulunarak Suriye'nin Washington Büyükelçisi Faris Zeineddin ve yardımcısını "istenmeyen kişi" ilan etti. Suriye'de buna misillemeye bulunarak ABD'nin Şam Büyükelçisi Moose'un ülkeyi terk etmesini istedi.⁴²³

⁴²¹ Haberalma Raporu, 23 Eylül 1957, Giriş 85, Haberalma Döküman Dosyası, 2059533, RG319 NARA

⁴²² İtimar Rabinovich Syria Under the Ba'th 1963-1966: The Army-Party Symbiosis (Tel Aviv: Tel Aviv University, 1972) s.12.

⁴²³ Department of State Bulletin, 2 Eylül 1957, s.388-389.

Operasyon Wappen Şam'daki ABD büyükelçiliğinde görevli, ikinci adam konumunda olan Howard Stone tarafından planlanmıştı. Stone, Guetemala, İran ve Sudan'da buna benzer operasyonları planlamıştı. Operasyonun hedefi, gizlice Beyrut'a gelen Edip el-Çiçekli ve akrağası albay İbrahim el-Hüseyini'yi iktidara getirmek ve Sarraj, Bızri, Hamdun ve Nefuri'yi kovmaktır. Yönetim Halkın Partisi'ne verilecekti. Bunların gerçekleştirilmesi için Suriye ordusunda ki bazı subaylardan yardım alınacaktı.⁴²⁴ Ancak Stone'nun işbirliği yaptığı subaylar arasında Suriye haberalma teşkilatı için çalışanlar da vardı. Abd al-Hamid Sarraj, Suriye'li işbirlikçileri hemen tutuklattırdı ve ardından da büyükelçiliği kuşattırdı. Sol kanat sempatizanı Afif al-Bızri, CIA fiyaskosunu ordunun kontrolünü ele geçirmek için kullanacaktı.⁴²⁵

ABD yönetimi Suriye'deki bu gelişmeler karşısında nasıl bir politika izleneceği konusunda kararsızdı. ABD açısından Afif al-Bızri'nin genelkurmay başkanlığına gelmesi sol kanadın ülkeyi tamamıyla kontrol altına aldığıının işareti olması açısından, komplonun açığa çıkarılmasından daha kötüydü. 14 Ağustos 1957'de konuyu görüşmek için Beyaz Saray'da yapılan toplantıda Başkan Eisenhower Suriyeli iki diplomatın "istenmeyen kişi" ilan edilmesini istiyordu. Bu, Süveyş Krizi'nden sonra Fransa ve İngiltere'nin Suriye ile diplomatik ilişkilerinin, kesilmesinin ardından ABD'nin de Suriye ile ilişkilerinin kesilmesine neden olabilecek ciddi bir karardı. ABD'nin de Suriye ile ilişkilerini kesmesiyle Sovyetler'e daha fazla

⁴²⁴ Victor Marchetti ve John Marks, *The CIA and the Cult of Intelligence* (New York: Knopf, 1974) s.27-30.

⁴²⁵ John Prados, *President's Secret Wars* (New York: William Morrow, 1986) s.91-107, 128-130.

açık kapı bırakılmış oluyordu. Ancak başkanın görüşüne göre, kamuoyuna konunun ciddiyetinin anlatılması açısından sert bir önlem almak gerekliydi. Başkan İsrail'den gelebilecek karşı çıkışlara rağmen Suriye'deki gelişmelerden rahatsızlık duyan Arap ülkelerine askeri yardımın verilmesini istedi.⁴²⁶ ABD dışişleri bakanlığına 19 Ağustos'ta, Lübnan, Ürdün, Türkiye ve Suudi Arabistan'daki temsilciliklerinden bu ülkelerin de Suriye'deki olaylardan kaygı duyduğuna dair mesajlar geliyordu. Kral Hüseyin, Kral Suud'un bir tepki durumunda anahtar rol oynayabileceğini belirtirken, Lübnan Devlet Başkanı Şaum, Suriye'nin komşuları arasında gelişmelerden en fazla rahatsız olanıydı.⁴²⁷ Irak Başbakanı Ali Cevdet, Irak'ın sınırlı imkânlarıyla birşey yapamayacağını belirtirken, 19 Ağustos'ta ise Irak Dışişleri Bakanı Ali Mümtaz Suriye'den geçen boru hattı için endişelerini açıklıyor ve bir müdahale ihtimalinden bahsediyordu. Ancak böyle bir durumda İsrail'in mevcut ortamdan yararlanmaması için ABD'nin İsrail'i uyarmasını istedi.⁴²⁸

19 Ağustos'ta Başbakan Menderes ve Irak Kralı Faysal arasında yapılan görüşmede Türkiye'nin yapabileceği fazla birşey olmadığı Eisenhower yönetiminin vereceği kararın beklenmesi ve bir karşı müdahale için Suudi Arabistan'ın önderliğinin şart olduğu konusunda görüş birliğine varıyorlardı.⁴²⁹

Eisenhower yönetimi, Orta Doğu gibi hassas bir bölgede bir Sovyet uydusuna rıza göstermek niyetinde değildi. Amerikalılar

⁴²⁶ Konuşma Notu, Beyaz Saray, Washington, 19 Ağustos 1957, *Foreign Relations*, s.636-637.

⁴²⁷ Günlük Çok Gizli Özet, 19 Ağustos 1957, *Foreign Relations*, s.638-639.

⁴²⁸ İngiliz Büyükelçiliği-Bağdad 21 Ağustos 1957, FO371/128224PRO.

⁴²⁹ Türkiye Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na Telgraf, 21 Ağustos 1957, *Foreign Relations*, s.642-644.

Suriye'nin komşularının da rahatsız oldukları bir dönemde, olaylar yatışmadan bir faaliyete geçilmesi gerektiğini düşünüyorlardı. ABD yönetimi, Suriye'ye bir müdahaleden yanaydı. Ancak, Süveyş ve Macaristan olaylarında aldıkları tavır onların şimdi bir müdahale kararı olmalarını engelliyordu. Çünkü iki kez emperyalizme karşı olmuşlardı ve şimdi de kendileri bir emperyalist tavır almakla karşı karşıya gelmişlerdi.⁴³⁰

İngiliz Dışişleri Bakanı'yla yaptığı görüşmede Dulles, Suriye'deki durumu içerden düzeltme imkânının kalmadığını ve daha sonra doğabilecek büyük tehlikeleri önlemek için şimdi bazı riskleri almanın gerekli olduğunu belirtiyordu. Eisenhower 21 Ağustos'ta Kral Suud'a gönderdiği mesajda harekete geçmesini istiyordu. Eisenhower'in, Suud'un bölgede büyük nüfuzu olduğu yönündeki yanlış kanaati, bölgesel bir karşılık verilmesi yönündeki umutları boşa çıkaracaktı. İngiliz Başbakanı Harold MacMillan ise Dulles'a gönderdiği mesajda, en mantıklı tepkinin Suriye'nin iyi bir Arap milliyetçisi olarak kendisini göstermeye çalıştığı durumlarda diğer Arap ülkelerinin ona siz komünistsiniz ve komünist aşığısınız diyebilmesi olduğunu söyleyecekti.⁴³¹ Ancak MacMillan'ın belirttiği görüşün aksine, Kral Suud konuyu Nasır ve Kuvvetli ile görüşmek üzere Kahire'ye gitti. Eisenhower 21 Ağustos'ta yaptığı basın toplantısında Suriye'nin henüz komünizm etkisine girmemesinden dolayı Eisenhower Doktrini'ne başvurulmadığını, ancak Sovyetler'in Suriye'yi komünist güdümlü bir ülke yapmak istediğini belirtiyordu. Eisenhower yönetiminin Suriye'deki durum karşısında nasıl tavır

⁴³⁰ Konuşma Notu, Dışişleri Bakanlığı, Washington, 19 Ağustos 1957, *Foreign Relations*, 340-341.

⁴³¹ Harold MacMillan, *Riding the Storm 1956-1959* (New York: Harper & Row, 1971) s.279-280.

alınacağına karar verememesi Suriye'de de endişeye yol açıyordu. ABD bir karara varmadan önce yanlış bir hareket yapmak istemiyordu. Araplar'ın konuya olan duyarlılıklarını korumaları açısından ise zaman onlara karşıydı. Eisenhower yönetimi için öncelikli konu, Sovyetler Birliği'nin bölgedeki nüfuzunun artmasını önlemektir. Yönetim, iki süper gücü karşı karşıya getirecek bir eylemden kaçındığı gibi, Sovyetler'in Suriye'de bir Amerikan harekâtına karşı prestijini kurtarmak için bir karşı harekâta girişebileceği olasılığını da gözardı etmiyordu. Amerikalılar ve İngilizler'in ortak görüşü, Suriye ordusunun henüz komşuları için bir tehlike oluşturabilecek güçte olmadığı yönündeydi.⁴³² Asıl tehdit, Sovyet silahlarının gölgesinde girişebilecek ve dışardan yönlendirilecek bir devrimci hareketti. Amerika'nın amacı Sovyetler'in kendi nüfuz sahası olarak gördükleri bir bölgede savaş durumu yaratmadan Amerikan çıkarlarını koruyacak ve Sovyetlere zarar verecek bir yol bulmaktır. Amerika olayın bir Arap-İsrail arenasına çekilmesini önlemek için İsrail Başbakanı David Ben Gurion'u Suriye'ye karşı kışkırtıcı denebilecek eylemlere kalkışmaması konusunda uyarırken, Dulles Batılı ülkelerin de benzer faaliyetlere girmekten kaçınması gerektiğini düşünüyordu. Amerika'nın görüşü Suriye Müslüman komşuları için tehdit oluşturmadıkça müdahale etmeme yönündeydi. Müslüman ülke olarak ifade edilen ise Türkiye idi. Amerika'nın bu pasif politikası Türkiye tarafından "uyuşukluk" Avrupalı müttefikler tarafından ise "serinkanlılık" olarak değerlendirildi.⁴³³ Amerika'nın bu pasif politikasının nedeni, olaya hazırlıksız yakalanmış olmasıydı. Herhangi

⁴³² İngiliz Büyükelçiliği-Washington 22 Ağustos 1957, FO371/128224PRO.

⁴³³ İngiliz Büyükelçiliği-Paris, 23 Ağustos 1957, FO371/128224, PRO.

bir Amerikan harekâtına Sovyetler'in karşılık vereceğinden endişe ettikleri için, bir harekâta kalkışmadan önce harekâtın sonuçları konusunda iyice düşünmek istiyorlardı.

Amerikalı ve Avrupalı uzmanlara göre Sovyetler de Suriye'de olayları tırmandıracak veya kışkırtacak eylemlerden sakınmayı istiyorlardı. Uzmanlara göre Sovyetler, herhangi bir Sovyet müdahalesinin Arap ülkelerini özellikle de Mısır'ı komünizmden soğutabileceği ve onları Batı'ya döndürebileceği endişesini taşıyordu.⁴³⁴ Suriye-Sovyetler Birliği Ekonomik İşbirliği Anlaşması Eisenhower Doktrini'ne Sovyetler'in cevabıydı.

Suriye'deki gelişmelerden rahatsız olan birisi daha vardı: Cemal Abd al-Nasır. Nasır, Suriye-Sovyet Ekonomik İşbirliği anlaşmasından bilgilendirilmemiş olmaktan ve Halid al-Azm'ın hiç kimseye danışmadan anlaşmayı imzalamasından rahatsızlık duymaktaydı.⁴³⁵ Nasır'ın, Mısır Parlamentosu'nun açılış töreni için Mısır'a gelen Halkın Partisi lideri Ma'ruf al-Dawalibi'ye Suriye'de komünist bir hükümet değişikliğini önlemeye çalışacağı ve bunun için iki aya ihtiyacı olduğunu, ancak Suriye'nin Sovyetler'le yaptığı ekonomik işbirliği anlaşmasının bütün planlarını bozduğunu söylediği aktarılıyordu.⁴³⁶ Nasır, Kahire'de bulunan Kuvvetli'yi Şam'a göndererek "frene bas ve Halid el-Azm'ın Suriye devlet başkanının yerini almasını önle" dediği ifade edilecekti. 20 Ağustos'ta Suud, Nasır ve Kuvvetli arasında yapılan görüşmelerde Kuvvetli'nin

⁴³⁴ İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 29 Ağustos 1957, FO371/128224, PRO.

⁴³⁵ Amerikan Büyükelçiliği, Şam'dan Dışişleri Bakanlığı'na 17 Ağustos 1957, Mikroform Okuma Odası, Mikrofiş 71G,Kongre Kütüphanesi.

⁴³⁶ a.g.e.

Suriye'ye geri dönüşü konuşuluyordu. Nasır ve Suud Suriye'li temsilcilere Kuvvetli'nin ülkeye geri dönmesi için tutuklamaların geri alınması ve başkanın otoritesi dışında hiçbir tutuklamanın yapılmaması gerektiği iletilecekti. Kuvvetli'nin dönüşü Suriye-Suudi ilişkilerinde önemli rol oynamıştı.⁴³⁷ Amerika'ya göre kriz Nasır Batı'ya yaklaştırmaktaydı. Nasır *el-Ahram*'da yayınlanan mülakatında ABD politikasını yerden yere vururken Sovyetler Birliği hakkında ise hiçbirşey söylemiyordu. Nasır'ın Suriye'nin ne kadar Sovyet nüfuz sahasına girdiği konusunda endişesi vardı. Amerika, Nasır'a Batı'ya yaklaşabilmesi için bir açık kapı bırakmak istiyordu. Eisenhower'la Nasır'ın soruna bakış açılarında farklılık vardı. Nasır soruna bölgesel bazda bakarken, Eisenhower Sovyetler Birliği'ni de dikkate alarak uluslararası bazda bakıyordu.⁴³⁸ Nasır, üzerinde çok emek sarfettiğini belirttiği Suriye'nin Süper Güçler arasındaki mücadele sonunda elinden çıkıp gitmesini istemiyordu.

1957 yılı başında Washington ziyaretinin ardından Batı'ya sempatik bakmaya başlayan Kral Suud, daha sonra giderek Batı'dan koptu. ABD ve Kral Hüseyin'in Suriye konusunda hareket geçilmesini isteyen mesajlarına hiçbir cevap vermeyen Suud, 25 Ocak 1957'de Amerika'ya gönderdiği mesajda Suriye'deki gelişmelerden Amerika'yı sorumlu tutuyordu.⁴³⁹

Başkan Eisenhower, Orta Doğu'daki dost ülkelerle Suriye'ye karşı yapılabilecek bir operasyon imkânını araştırması için İdari İşler

⁴³⁷ İngiliz Büyükelçiliği-Amman 26 Ağustos 1957, FO371/128224, PRO.

⁴³⁸ İngiliz Büyükelçiliği-Kahire, 12 Eylül 1957, FO371/128237, PRO.

⁴³⁹ Dışişleri Bakanlığı'ndan Suudi Arabistan Büyükelçiliğine telgraf, 27 Ağustos 1957, Foreign Relations, s.500-502.

Sekreter Yardımcısı Loy W.Handerson'u Orta Doğu'ya gönderdi. Loy Henderson 24 Ağustos'ta İstanbul'a gelerek Menderes, Ürdün Kralı Hüseyin ve Irak Kralı Faysal'la görüştü. Ardından Lübnan'da Cumhurbaşkanı Shaum ile buluşan Henderson tekrar Türkiye'ye dönerek Irak genelkurmay başkanı ve Prens Abdullah ile görüştü. 4 Eylül'de ise tekrar Menderes'le buluştu. Henderson, 1947 Truman Doktrini'nin mimarlarından ve 1953'te İran'da Musaddık rejiminin devrilmesinde önemli rol oynamıştı.⁴⁴⁰

Henderson'un gelişi Orta Doğu'da tansiyonun yükselmesine neden oldu. Dulles, Henderson'un görevinin sınırlarını verdiği talimatla çizmişti. Amerika'nın herhangi bir ülkeye yönelik sebepsiz bir saldırıya karşı çıkacağı, Sovyetler'in Suriye^{ye} ve Suriye'nin bölge ülkelerine yönelik saldırgan bir tavrına karşı komşularının yapacağı meşru bir müdahaleyi de gözönünde bulunduracağı belirtiliyordu. Bunun anlamı, Suriye'nin bir saldırısı durumunda meşru müdafa için ABD'nin her türlü desteği vereceğiydi. Ayrıca, ABD'nin bir operasyon önermediğini, buna ancak saldırıya uğrayan ülkenin karar verebileceğini açıklıyordu.⁴⁴¹ Yapılan toplantılarda Suriye'ye olası bir müdahalenin ancak Irak tarafından yapılabileceği, Arap olmayan Türkiye'nin müdahalesinin Arap dünyasında büyük bir infiale yol açabileceği sonucuna varıldı. Ayrıca, Suriyeli sürgünlerden olası bir müdahalede yararlanılması da söz konusu edildi. Görüşmelerde, Irak'ın olası bir müdahalede çabuk ve kesin bir sonuç alamaması durumunda Türkiye'nin yardıma çağrılabilceği görüşü dile getirildi. Ancak bu Sovyetler'in büyük gürültüler koparıp Türk sınırına asker

⁴⁴⁰ Foreign Relations, s.651 (Editöre ait not, tarih yok)

⁴⁴¹ Türkiye Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na telgraf, Foreign Relations, s.650-651.

yığmasına neden olabilirdi. Bunun sonucunda da ise Amerika ve NATO Türkiye'nin yardımına koşacaktı.⁴⁴² Ancak Bağdad Paktı üyesi olan Türkiye ve Irak'ın böyle bir hareketi Nasır'ın Bağdad Paktı'nın emperyalist çıkarlara hizmet ettiği yolundaki iddialarına haklılık kazandırabilecekti. Böyle bir müdahale durumunda Eisenhower, Sovyetler Birliği ve İsrail gibi ülkelerin olaya karışmaması için elinden gelen tüm gayreti göstereceği konusunda söz verdi. Başkan yaptığı bir basın toplantısında, Suriye'nin uluslararası komünizmin kontrolünde olduğunu, Amerika'nın henüz bir eyleme geçmek için karar almadığını belirtiyordu. Eisenhower'ın Suriye'ye askeri müdahalesinin önünü, kendisinin daha önce Süveyş Krizi ve Sovyetler'in Macaristan müdahalesi sırasında ortaya koyduğu, sorunları çözmek için askeri müdahalede bulunmanın yanlış olduğunu savunması kesmekteydi.⁴⁴³ Ancak Eisenhower, Suriye'nin bir Sovyet uydusu olma yolunda olduğuna inanıyor ve pasif kalmanın doğru olmayacağını düşünüyordu.

Başkan düştüğü ikilemden Suriye sorununun Süveyş'ten farklı olduğu sonucuna vararak kurtulacaktı. Eisenhower yönetimi, ihtilâllere karşı mücadele de Eisenhower Doktrini'nden yararlanmaya karar vermesine karşın Doktrin'in uygulanması için gerekli olan Suriye'nin uluslararası komünizmin kontrolünde olduğuna dair bir kanıt bulması gerekmektedir. Bu kanıt ta muhtemelen Irak, Ürdün ve Lübnan'da üstlenmiş sempatizanların Amerika'ya bir çağrı yapmasıyla gerçekleşebilirdi. Amerikalılar'ın düşüncesine göre, bu şekilde sorunu Amerikan-Sovyet çatışmasına dönüştürmeden Arap dünyası içinde

⁴⁴² Eisenhower, a.g.e., s.199.

⁴⁴³ a.g.e., s.198.

çözümlemek mümkün olabilecekti.⁴⁴⁴ Eisenhower yönetiminin diğer bir sorunu da hiçbir Arap devletinin liderlik yapmak istememesiydi. Henderson, İstanbul'daki görüşmelere ABD'nin kararsız tutumu yüzünden herhangi bir öneri getirmemişti. Yönetim, konferansa katılan ülkelerin getirecekleri önerileri beklerken, ABD'nin müttefikleri ise konuyla ilgilendiklerini söylemenin dışında birşey belirtmemişlerdi. Yalnızca derhal birşeyler yapılması gerektiğini ifade etmişlerdi. Araplar arası ilişkilerin de iyi olmaması, planlı bir müdahale imkanını azaltmaktaydı.⁴⁴⁵ Irak veliahtı Abdullah Suriye'ye karşı Ürdün-Irak arasında işbirliğinden söz etmesine karşın Kral Hüseyin, ile kendisi arasında görüş ayrılıklarının ve güvensizliğin olduğunu belirtiyordu. Ürdün Kralı Hüseyin, Suudi desteğinin sağlanamaması üzerine Türkiye'den ayrıldı. Eisenhower bu durumu Hüseyin'in Suriye'ye karşı bir operasyona karşı çıktığı şeklinde yorumladı.⁴⁴⁶ Ayrıca Suudiler Irak'ın samimiyetinden emin olmadıkları gibi Türkiye'nin de Irak hakkında bazı şüpheleri vardı. Arap devletleri de bir harekât durumunda Amerika'nın kendilerini tamamıyla destekleyeceği konusunda emin değildiler.

Suriye olayının ciddiyeti gözönüne alındığında Arap başkentlerinde ayrılıkların olması gayet doğaldı. Yönetimler halkın konu karşısındaki hislerini yansıtıyorlardı. Henderson'un Lübnan ziyareti, Lübnan basınında büyük tepkiye sebep oldu. Irak Kralı Faruk ve Prens Abdullah Suriye'ye karşı bir harekâttan yanayken, Başbakan Cevdet ve Dışişleri Bakanı Ali Mümtaz sorunun diplomatik

⁴⁴⁴ İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 31 Ağustos 1957, FO371/127743 PRO.

⁴⁴⁵ Dışişleri Bakanı ve Başkan Arasındaki Konuşma Notu, Beyaz Saray, Washington 2 Eylül 1957, Foreign Relations, s.609-611.

⁴⁴⁶ Eisenhower, a.g.e., s.200-201.

yolla hallinden yanaydı.⁴⁴⁷ Dulles'a göre, Irak'ın bu çekingen ve kararsız politikası ancak Nuri al-Said'in gelmesiyle aşılabilirdi.

Nuri al-Said, Ürdün üzerinden bir harekât yerine Suriye'nin doğusunda bir isyan çıkartılması ve Suriye ordusunun müdahalesinde de Irak ordusunun Suriye'ye girmesini içeren bir planı öneriyordu. Ancak kral halkı bu konu üzerinde kazanmak zorundaydı. Kamuoyu ve basın Suriye'ye karşı olanlar ve destekleyenler olarak ikiye ayrılmıştı. Nuri'nin iktidara zamanında geçememesi sonucunda Irak hükümeti ortak bir Arap herekâtını reddetti. Bu da sonuçta Eisenhower'ın planlarının bozulmasın da Suud'unki kadar etkili oldu.⁴⁴⁸

Henderson'un Arap ülkelerini Suriye'ye karşı bir harekâta ikna edememesinin ardından, ABD yönetimi konuya, Sovyetler Birliği'yle doğabilecek tüm olası durumları göze alarak "Münih mantığı"yla baktı. "Münih mantığı"na göre askeri güç meşru bir politika aracıydı. Savaş bazı özel durumlarda sorunları azaltabilirdi. Amerikalılara göre ayrıca düşman isteklerine boyun eğmek te savaşa yol açabilirdi.⁴⁴⁹ Dulles, Harold MacMillan'a durum hakkında gönderdiği mektupta, henüz karar verilmiş ve cazip görünen bir planın olmadığını Henderson'un Türklerin de konuya önem atfettiklerini söylediğini ifade yazıyordu.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ İstanbul Konsolosluğundan Dışişleri Bakanlığı'na telgraf, 2 Eylül 1957, Foreign Relations, s.670-672.

⁴⁴⁸ İngiliz Büyükelçiliği-Bağdad, 29 Ağustos 1957, FO371/128234PRO.

⁴⁴⁹ Jerald A. Combs, *American Diplomatic History: Two Centuries of Changing Interpretations*, (1983), s.197

⁴⁵⁰ Dışişleri Bakanı Dulles'tan Başbakan MacMillan'a telgraf, 5 Eylül 1957, Foreign Relations, s.681-682.

Suriye sorunuyla ilgili önemli toplantı, Eisenhower, Dulles, Henderson, Dışişleri Bakan Yardımcısı William Rountree, Genelkurmay Başkanı Nathan Twining ve Eisenhower'ın diğer politika danışmanlarının katılımıyla 7 Eylül'de Beyaz Saray'da yapıldı. Bölgesel düzeyden uluslararası düzeye kaydırılan konu varsayımlar bazında ele alındı. Dulles, "tespit ve görüşler" başlığı altında bir tezkerе sundu. Bu tezkerede Dulles Kruşçev'i Hitler'e benzetiyordu. Tezkerede Türkiye ile Suriye'nin karşılaştırılmasının gerçekte bir ABD-SSCB karşılaşması olacağı ve SSCB'nin Türkiye'yi işgal etmesi durumunda ise ABD'nin yatıştırıcı veya Sovyetler'in kazandıklarını geri almaya çalışan pozisyonunda bulunacağı belirtiliyordu. Ancak bu durumun, yalnızca Türkiye'nin Suriye'ye müdahale etmesi halinde gerçekleşeceği öngörölmüştü. Eisenhower, Dulles'in tezkeresinde ne yapılması gerektiği sorusunun yanıtın alamamıştı ve bu yönde açık bir politikanın oluşturulmasını istedi.⁴⁵¹

2) Suriye-Sovyet İlişkileri ve Suriye'de Komünizm

Suriye ticaretinin büyük bir kısmını Batı ile yapıyordu. Ancak 1954'den 1957 Ağustosuna kadar Suriye'nin Sovyetler'le olan ticareti kırk katına çıkmıştır⁴⁵². Sovyetler 26 Ağustos'ta ilk kıtalararası balistik füzelerini kamuoyuna tanıtarak, Londra'da yapılmakta olan silahsızlanma görüşmelerine ara verdiklerini açıklıyorlardı. Bunu, Kremlin'in 3 Eylül 1957'de ABD'ye verdiği Orta Doğu notası takip edecekti. ABD istihbaratının "Suriye'nin Durumunda Gelişmeler" başlıklı raporunda, Suriye'nin Doğu Bloku ile olan ilişkisinin birçok

⁴⁵¹ Başkan'la Beyaz Saray'da Konuşma Notu, 7 Eylül 1957, *Foreign Relation*, c.VIII, s.685-689.

⁴⁵² Harry B. Ellis, *Challenge in the Middle East: Communist Influence*, Ronald Press Company, 1960) s.162.

bakımdan Nasır'ın tarafsızlık politikasından farklı olduğu ve Suriye'nin şu andaki görüntüsünün Batı'dan uzaklaşmış ve Sovyetler'e bağımlı gibi yansıdığı, bunun ise Doğu Bloku'nun savaş ve ekonomik gücünü artırdığı ifade edilecekti. Ayrıca Suriye'nin Doğu Bloku'na çok fazla güvenerek, sanki blokun bir üyesiymiş gibi davrandığı raporda belirtiliyordu. Raporda, dışardan bir müdahale olmadan Suriye'deki mevcut yönetimin değişmesinin mümkün görünmediği belirtilmekteydi. SSCB'nin Suriye'ye komünist bir uydu devlet olarak değil de ekonomik ve politik anlamda işbirliği yapabileceği milliyetçi bir Arap devleti olarak baktığı, Sovyetler'in şimdiye kadar tedbirli bir politika izlediği, Bekdaş ve Bızri konusu hariç Suriye'de komünizmi çağrıştıracak herhangi bir izin bulunmadığı belirtiliyordu. ABD yönetimine göre Suriye yumuşak noktaydı ve SSCB'de bundan yararlanıyordu. Eisenhower, milliyetçiler ve komünistleri birbirlerinden ayrı değerlendirirken; Dulles, Suriye'nin komünistler veya milliyetçilerin kontrolünde olmasının önemli olmadığını milliyetçilerin de komünistler kadar Sovyetler için çalıştıklarını belirtiyordu. Oysa Kremlin de, milliyetçileri kendisine daha uzak Batı'ya ise daha yakın görüyordu.⁴⁵³ Amerika için artık milliyetçi-komünist ayrımı yapmak önemli değildi. Kendi çıkarlarına zarar vererek Sovyetler'e yardımcı olup olmadıkları önemliydi. Raporda Sovyetler'in Suriye dostluğun da Orta Doğu'daki operasyonları için bir üs olarak Suriye'yi görmelerinin de etkin olduğu belirtiliyordu. Bu Baas'ın komünistlerle üstü kapalı işbirliği yapması, Dulles'in Kongre'de daha etkin bir ABD politikası isteği için bir koz olacaktı.

⁴⁵³ "Suriye'nin Durumunda Gelişmeler", 3 Eylül 1957 Foreign Relations, c.XIII, s.674-680.

Henderson'un misyonu Arap dünyasında olumsuz bir hava yarattı. Suriye'de darbe girişiminin açığa çıkarılmasından sonra oldukça ılımlı ifadeler kullanılarak ABD-Suriye yakınlaşması için bir açık kapı bırakılıyordu. Ancak Henderson'un gezileri, bu adımlardan sonuç alınmasını engelleyecekti. Suriye yönetimi, Suriye'nin komünist veya komünist olma yolunda olan bir ülke olmadığı yönünde demeçler verirken, ABD'ye veya Eisenhower'a saldırmaktan kaçınıyordu. Bir Suriye gazetesi Henderson'un Mısır ve Suriye ile olan ilişkilerde ilerleme sağlayabilmek için Araplar'a parasal teklifte bulunmaya geldiğini yazdı. Suriye'nin Sovyet kontrolüne girdiği şeklindeki iddiaları yalanlayabilmek için Sarraj ve Bizri bir basın toplantısı düzenlediler. Toplantıda Bizri ve Sarraj, Türkiye-Suriye ilişkilerinin dostane olduğu, Suriye'nin bir yabancı ülkenin topraklarında üs kurmasına veya Türkiye'ye karşı operasyonlar düzenlemesine izin vermeyeceğini, Suriye'de hiçbir Sovyet görevlisinin bulunmadığını ve Suriyenin komünist bir ülke olmayacağını belirtiyorlardı⁴⁵⁴. Ayrıca Sarraj ve Bizri kendilerinin komünist değil milliyetçi olduklarını söylediler⁴⁵⁵. Mısır basını da Suriye basını gibi Suriye Krizi konusunda Eisenhower'i veya Amerikan yönetimini suçlamak yerine Dulles'i suçluyordu. 31 Ağustos günkü sayısında *El-Ahram* Dulles'i Asuvan Barajı'na sağlanan fonu başkana sormadan kesmekle suçlayacaktı. 5 Eylül'de Mısır *Yurt Hizmeti* radyosunda yapılan bir yorumda Amerika'nın Suriye'de ki darbe girişiminin Howard Stone ve Loy Henderson'un planı olduğu yorumu yapılıyordu. Kremlin yönetiminin Henderson'u Amerika'nın emperyalist planlarını düzenleyen

⁴⁵⁴ DA Haberalma Raporu, 17 Eylül 1957 Giriş 85, Haberalma Döküman Dosyası, 2058810RG319, NARA.

⁴⁵⁵ DA Haberalma Raporu, 17 Eylül 1957, Giriş 85, Haberalma Döküman Dosyası 2059505 NARA.

"sipariş oğlanı" olarak tanımlaması, Suriye ve Mısır'ın olayı yatıştırma gayretlerine engel olacaktı⁴⁵⁶. Moskova 3 Eylül 1957'de, ABD, Fransa ve İngiltere'ye verdiği notalarda, Orta Doğu'da kuvvet kullanılmasının engellenmesi amacıyla dört gücü ortak bir deklarasyon yayınlamaya çağırıyordu. Notalarda Moskova, Orta Doğu'da meydana gelen olaylarda Amerika'yı izlediği politikalardan dolayı kınıyor ve kendisini "saldırgan Amerika'nın mağdur ettiği bölgede barışın desteklenmesini içtenlikle isteyen devletler safına koyuyordu"⁴⁵⁷. Mısır ve Suriye basını Sovyet teklifine övgüler yağdırarak Sovyetler'i barışsever bir ülke olarak nitelendiriyorlardı. Kremlin'in "Arap dostu" politikası birkez daha çalışmıştı. ABD yönetimi Moskova'nın teklifini yeni birşey içermediği gerekçesiyle reddediyordu. Amerikan basını da yönetimi destekleyerek Orta Doğu'da problem çıkaran ülkenin Sovyetler olduğu yönünde haberler yayınlamaktaydı. 6 Eylül 1957 tarihli *Washington Post*'ta yayınlanan editöre ait makalede, "Orta Doğu'ya müdahale edilmemesi şeklindeki Rus teklifi tavukları çalarken yakalanan hırsızın baskın çıkmaya çalışmasına benziyor" denilmekteydi⁴⁵⁸.

ABD, Suriye'ye karşı izlediği politikada bir kapı aralığı bırakmak istiyor, ayrıca Suriye'ye karşı yapılacak bir eylemi Eisenhower Doktrini içine alabilmenin formüllerini arıyordu. Ancak burada bir çelişki ortaya çıkıyordu. Başkan Suriye'yi komünist olma yolundaki ülke tanımlamasının dışında tutarken, Dulles Suriye'yi komünist olma yolundaki ülkeler sınıfına dahil ediyordu. Başkan ve

⁴⁵⁶ Smolansky, a.g.e., s.59-74.

⁴⁵⁷ İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 3 Eylül 1957, FO371/127736 PRO.

⁴⁵⁸ *Washington Post*, 6 Eylül 1958.

Dulles arasındaki politik çelişki, ABD'nin Suriye'ye karşı sert bir tavır almaktan kaçınması ve yapılacak bir muhtemel hareketin Eisenhower Doktrini içine alınması konusun da³⁰⁻ yaşanıyordu. Çünkü Eisenhower Doktrini ancak komünist veya komünist güdümündeki bir ülkeden gelebilecek doğrudan veya dolaylı saldırı durumunda işleyebileceğine göre, Suriye'nin en azından komünist güdümündeki bir ülke olarak tanımlanması gerekiyordu. Suriye krizini Eisenhower Doktrini açıklayamıyordu. ABD yönetimi bu durumda gelişen olaylara göre karar alacaktı. Dulles 10 Eylül'de düzenlediği basın toplantısında, Suriye'nin uluslararası komünizmin güdümünde olup olmadığı konusunda birkaç hafta içinde gelişmeler olabileceğini belirtirken Suriye Krizi'nin barışçı bir yolla çözülebileceğini açıklamasını yapıyordu. Ortada herhangi bir ilerleme yokken yönetimin bu açıklaması kamuoyu tarafından tansiyonun düştüğü şeklinde yorumlandı. Aslında Dulles'da ABD yönetimi de krizin giderek daha da büyüdüğünün farkındaydı. Ancak Dulles, ABD'nin barışı isteyen taraf olarak gözükmesini istiyor, Moskova'ya da ABD'nin Suriye'ye karşı bir saldırı içinde olmadığı mesajını verirken çıkmasını muhtemel gördüğü çatışmaların bölgesel düzeyde kalmasını sağlamaya çalışıyordu⁴⁵⁹.

ABD'nin tavrını yumuşatmasının aksine SSCB ise giderek daha sert bir tutum takınıyordu. S. apilov'un yerine Dışişleri Bakanı olan Andrei Gromyko, 10 Eylül 1957'de yaptığı basın toplantısında ABD ve müttefiklerini Şam hükümetini devirmeyi istemekle suçladı⁴⁶⁰. Gromyko Washington 'un Suriye'ye karşı komplo kurduğunu belirtti

⁴⁵⁹ *The New York Times*, 15 Eylül 1957.

⁴⁶⁰ Smolansky, a.g.e., s.69.

ve Türkiye'yi Batı'nın jandarması olarak niteleyerek "Eğer yabancı bir ülke (SSCB) askerlerini kendi sınırına yığırsa Türkiye ne yapar?" diye soruyordu. Gromyko devamla ABD'nin meceracı politikalarını uygulamaya çalışmasının sonunun Türkiye için uçurum olacağını iddia ediyordu. 11 Eylül'de Sovyet Başbakanı Nikolay Bulganin, Adnan Menderes'e bir nota göndererek Türkiye'nin Suriye'yi işgal etmesine Sovyetler'in seyirci olmayacağını ve bunun kapsamlı bir savaşa neden olabileceğini söylüyordu. Henderson'un Orta Doğu gezisinden sonra SSCB konuya, Suriye'ye karşı bir Arap devletleri veya Türk müdahalesi olabileceği çerçevesinde yaklaşıyordu. XX. Parti Kongresi'nden sonra Üçüncü Dünya Devletler_jhin dikkatini üzerinde topladığını düşünen Kremlin için en önemli sorun prestijini koruyabilmektir. SSCB 6. Filo'nun hareketlerini ve Suriye sınırına yığılan Türk birliklerini yakından izliyordu. Sovyetler tepkilerinin dozunu daha fazla yükselterek Suriye'ye karşı olası bir harekâtta daha fazla fayda sağlamayı umuyor veya Washington'a kendisinin bölgedeki ağırlığını gösterebilmek istiyordu⁴⁶¹.

Dulles, 10 Eylül'deki basın toplantısındaki yumuşak tavrının yarattığı hayal kırıklığının gidermek için, yakında Sovyetler'e sert bir cevabın verileceği açıklamasını yapıyordu. Irak Dışişleri Bakanı Ali Mümtaz bir İngiliz yetkilîye ABD'nin bu kararsız ve bocalayan politikasından bıktığını ifade edecekti⁴⁶². Mümtaz, Henderson'un İstanbul görüşmelerinde Güvenlik Konseyi yönetmeliğine uygun bir bahane bulduktan sonra Irak'ın Suriye'ye bir harekât düzenlemesi için baskı yaptığını sonradan aniden bu politikadan vazgeçtiğini söylüyordu.

⁴⁶¹ İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 11 Eylül 1957 FO371/128227 PRO.

⁴⁶² İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 12 Eylül 1957, FO317/12227 PRO.

Dulles, Sovyetlerin 3 Eylül tarihli notasına verdiği cevabi notada Amerika'nın Orta Doğu'daki faaliyetlerinin kasıtlı olarak çarpıtıldığı, Sovyet notasının yalnızca Orta Doğu'da propaganda yapmak amacına yönelik verildiği suçlamasını yapıyordu. ABD'nin Orta Doğu politikasında görülen pasif ve bocalayan tavrı, Moskova'nın kendisini barış yanlısı göstererek Orta Doğu'da popülaritesini arttırmasına neden olmuştu.

12 Eylül'de Dışişleri Bakanlığı tarafından basına verilen demeçte ise Dulles, 10 Eylül'de Sovyet Dışişleri Bakanı Gromyko'nun verdiği demece aynı sertlikte yanıt veriyordu. Sovyet demecinin barış umutlarını sekteye uğratmak için yapılmış olduğu, özgür ülkelerin bağımsızlıklarını güçlendirme gayretlerine bir saldırı amacı taşıdığı iddia edilen demeçte devamla "Sovyet suçlamaları, daha geniş özgürlük içinde ve daha kapsamlı güvenlik arama çabalarını sekteye uğratmadı. Şimdiki suçlamalar da Sovyet Komünist tuzakına karşı güvenlik sağlamak amacıyla alınan önlemleri sekteye uğratmayacaktır" denilmekteydi. Dulles bu demeciyle ABD'nin korkutulup sindirilemeyeceğini ilan ediyordu⁴⁶³.

3)Türkiye-Suriye Gerginliği

7 Eylül 1957'de Beyaz Saray'da yapılan toplantıda Eisenhower'ın Dulles'tan Suriye krizi ile ilgili bir politika belirlenmesini istemesi doğrultusunda, 10 Eylül'de Dulles imzasıyla ABD'nin Türkiye büyükelçiliğine çok gizli ibaresiyle bir telgraf gönderiliyordu. Telgraf, ABD yönetiminin uzman birimlerince hazırlanmış olup

⁴⁶³ a.g.e.,

Suriye krizi hakkında aldıkları kararları içermekteydi. Başbakan Menderes'e "çok gizli" olarak iletilmesi istenen kararlar 16 maddeden oluşmaktaydı. 16 maddelik kararlardan önemlileri şöyleydi:

“.....2) Ülkeler tarihte bazı dönemlerde gelecekteki hedeflerini etkileyecek esaslı kararlar almak durumunda kalabilirler. Amerika inanıyor ki böyle önemli kararlar ancak ulusun da onayıyla alınır. Bu düşünceden yola çıkarak Amerika Türkiye'yi belli bir eylemi yapmak veya yapmamak konusunda zorlama sorumluluğunu alamaz.

3) Amerika Suriye'nin Yakın Doğu da bölge ülkelerinin bağımsızlıklarını ortadan kaldırmak ve onları Sovyet komünist egemenliğine sokmak amacıyla düzenlenmiş askeri ve yıkıcı eylemlere üs haline geldiğine veya gelmek üzere olduğuna karar vermiştir.

4) Suriye ve Sovyet propagandası, silahları, v.s. ile yönlendirildiği bilinen eylemlerde görülen bu saldırgan tavır, Lübnan'da görüldüğü gibi ortaya çıkarsa, Amerika bu durumu Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nin 51.maddesine giren kişisel veya ortak savunma durumu olarak değerlendirerek, NATO Müdahalesini içeren 1.maddeyi işletir.

5) Amerika inanıyorki geniş çaplı bir işgal söz konusu olmadıkça İsrail, saldırgan ve yayılmacı amaçları varsayımından yola çıkarak Suriye'yi destekleyen Arap dünyasını karşısına almamak için provakosyondan uzak tutulmalı ve kontrol altında bulundurulmalıdır.

6) Amerika kuvvetle inanmaktadır ki Türkiye Arap savunma hareketinin güçlendirilmesi talabine ilgisiz kalmaz.

7) Eğer Suriye'nin Müslüman komşuları güvenliklerini Suriye'nin saldırgan tavrı karşısında tehlikede görür ve Amerika'dan ekonomik ve askeri yardım talebinde bulunursa, böyle bir saldırıya karşı koyabilmeleri için somut bir plan dahilinde Amerika böyle bir talebe her türlü desteği verir. Herhangi bir ülkenin, Suriye'nin komşularını provakasyonu karşısında, BM Bildirgesinin 51. maddesine uygun olarak karşı koyması durumunda, eğer o ülkeden talep gelirse ABD Orta Doğu Kararları çerçevesinde askeri ve ekonomik yardımını genişletir ve saldırı halinde bu ülkeleri B.M. Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul'da destekler.

10) 6.maddede belirtilenlere rağmen, Türkiye kendi milli bütünlüğünü tehdit eden silahlı tahriklere maruz kalır veya Suriye ile düşmanlığı olan herhangi bir Arap ülkesine yardım etmek durumunda kalırsa Amerika BM'de Türkiye'yi destekler. Yine eğer Sovyet-Çin bloğu doğrudan veya organize gönüllüleri vasıtasıyla Türkiye'ye saldıracak olursa Amerika kayıtsız kalamaz. Bu durumda ABD, NATO Antlaşması'ndan doğan sorumluluklarını yerine getirir ve Orta Doğu Kararları da yürürlüğe girer.

12) Suriye'nin komşularından herhangi biri Suriye ile düşmanlık içinde olursa, ABD, düşmanlığın o ülkenin siyasi bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne karşı değil de, Suriye halkı için Suriye devletini yıpranmaktan kurtarmak amacına yönelik olduğu belli olursa, ABD bunu yardım için ön koşul sayar..."⁴⁶⁴

⁴⁶⁴ Dışışleri Bakanlığı'ndan Türkiye Büyükelçiliğine Telgraf, 10 Eylül 1957 *Foreign Relations*, C.XIII, s.691-693.

Dulles bu kararların basına yansması ve böylece ABD'nin olayların merkezi konumunda gözükmesini engellemek için kararları Kongre'den gizli tutmak istedi. Suriye krizinin başlangıcında bölgesel bir tepkiden yana olan Dulles ve Eisenhower, bunun gerçekleşmeyeceği görülünce Türk alternatifi üzerinde düşünmeye başladılar. ABD, 16 maddelik bu kararların 2 ve 10. maddesinde belirtildiği gibi, Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bir müdahalesini açıkça desteklemezken karşı da çıkılmıyordu. Bunun diplomatik dildeki anlamı, müdahale için yeşil ışık yakmaktı. Eisenhower'ın eski sözcü Emmet John Hughes'un anılarını anlattığı kitabında "Dışişleri Bakan yardımcılarında Christian Herter kendisini 1957 krizinden hemen sonra Türkler'i Suriye üzerine sürmek için gizli bir Amerikan planının ayrıntılarına verdi"⁴⁶⁵ şeklindeki ifadesi, ABD'nin bu konuda Türkiye'yi teşvik ettiğinin bir delilini oluşturacaktı.

Amerika'nın müdahalesi 10.maddede belirtildiği gibi ancak Türkiye'nin bir Sovyet-Çin saldırısına uğraması durumunda gerçekleşecekti⁴⁶⁶. ABD, Suriye karşıtı bir Arap ortak hareketinin gerçekleşmemesi üzerine Suriye'deki gelişmelerden tedirginlik duyan Türkiye'ye yönelecekti.

Türkiye bunun hemen ardından Suriye sınırındaki asker sayısını 32.000 den 50.000'e çıkardı⁴⁶⁷. ABD, Suriye sorununun tehlikeli boyutlara çıktığı gerekçesiyle stratejik Hava Komutanlığı'nı alarm durumuna getirdi.

⁴⁶⁵ Emmet John Hughes, *The Ordeal of Power: A Political Memoir of the Eisenhower Years*, (New York: Atheneum, 1963), s.253-254.

⁴⁶⁶ İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 11 Eylül 1957, FO371/128227 PRO.

⁴⁶⁷ Eisenhower, a.g.e., s.203.

4) Suriye Üzerinde Nasır- Suud Mücadelesi

ABD ve SSCB arasında süper güç olma mücadelesi Orta Doğu üzerinde gelişirken, Kral Suud'un kendisini ön palana çıkarmasıyla kriz uluslararası düzeyden bölgesel düzeye yönelecekti. Kral Suud, bölgesel lider olma savaşında Nasır'ı devre dışı bırakabilmek için krizi uygun bir araç olarak görmekteydi. Suud, Suriye ile ilişkilerini geliştirebilmek için bir süre maddi desteğini verdiği Şükü el-Kuvvetli'yi kendi tarafına çekmeye çalıştı. Suud'un gayretlerinin farkında olan Suriye, Nasır'dan aldığı cesaretle Suud'u kaybetmemek için Suud'un yakınlaşma gayretlerine olumlu cevap verdi. Kuveyt Emiri Şeyh al-Sabah'ın Lübnan'ın Suriye sınırındaki yazlığında Kral Suud'un Asali veya Kuvvetli ile görüştüğü iddialarının ardından, o güne kadar Suriye rejimini kınayan Irak, Ürdün ve Lübnan hükümetleri destek mesajları yayınlıyordu⁴⁶⁸. Orta Doğu'daki bu politika değişikliklerinden cesaret alan Suriye 15 Eylül'de Ürdün, Lübnan ve Irak'a, Ağustos'ta Suriye'nin bölge için tehlike oluşturduğu yönünde demeç verip vermediklerini sordu. Irak yönetimi açık bir yanıt vermekten kaçınarak bir komünist yayılmacılığından söz edildiği açıklamasını yaptı. Bir Irak yetkilisi de, Suriye'nin herhangi bir Arap devletine yönelik saldırı girişiminde olmayacağından emin olduklarını söyledi. Ürdün ve Lübnanda benzer yönde mesajlar gönderdiler⁴⁶⁹.

ABD yönetimi, Orta Doğu'da kendisi aleyhine gelişen propaganda savaşına karşı, Suriye'deki Arap milliyetçi hareketleri ABD'nin desteklediği temelinde karşıt bir kampanya başlatıyordu.

⁴⁶⁸ İngiliz Büyükelçiliği Bağdad, 26 Eylül 1957, FO371/128249 PRO.

⁴⁶⁹ Konuşma Notu, Beyaz Saray, Washington, 23 Eylül 1957, Foreign Relations, C.XIII, s.505-507.

ABD bu kampanyasında başarı sağlayamazken, Kral Suud Suriye'nin komşularını ikna etmiş ve Suriye'nin gözüne girmişti. Nasır'ın Suud'un gölgesinde kaldığı ve Orta Doğu'daki sorunun çözüm merkezinin Kahire'den Riyad'a kaydığı yönünde iddialar vardı. Diplomatik gayretlerin devamı niteliğinde, Kral Suud'un 25 Eylül 1957'de Şam'a gelişinin ardından ertesi gün de Irak Başbakanı Ali Cevdet Şam'a gelecekti. Suud aynı zamanda Prens Faysal'ı da Washington'a göndererek ABD'yi kendi politikaları konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Prens Faysal, ABD ve Suudi amaçlarının aynı olduğunu, fakat kendilerinin diplomatik yoldan gitmenin daha doğru olacağını düşündüklerini belirtirken, Dulles uluslararası komünizmin en büyük tellike olduğu yolunda Faysal'ı ikna etmeye çalışıyordu⁴⁷⁰. Prens Faysal Suriye konusuna çok duyarlı ve akılcı bir yaklaşım getirilmesi gerektiğini belirtirken, bir Arap ülkesine karşı dışardan gelen bir saldırı durumunda o Arap ülkesini Suudi Arabistan'ın savunacağını bildiriyordu. Prens Faysal, Eisenhower'ın, Henderson'ın verdiği bilgilerin tersine, kendisinin Suriye'nin bölgede tehdit oluşturmadığı yönündeki sözleri karşısında şaşırıldığı açıklamasında bulunarak ABD'yi gezi hakkında bir açıklama yapma fırsatı vermeden bir olup bitti karşısında bırakıyordu.

Şam'da ki görüşmelerde Kral Suud, Irak Başbakanı Ali Cevdet ve Kuvvetli, üç ülke arasında işbirliği yapılması konusunda anlaşırken ülkedeki Sovyet nüfuzu konusunda ise görüş ayrılığına düşüyorlardı. Kuvvetli ülkesinin komünist veya komünist olma yolunda bir ülke olmadığı yönündeki Suriye savların tekrarlarken, Suud ve Cevdet

⁴⁷⁰ İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 1 Ekim 1957, FO371/128230 PRO.
İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut 2 Ekim 1957, FO371/128238 PRO.

böyle bir durumun gerçekleşmesi durumunda tüm Arap ülkelerinin buna karşı çıkacağı ve Suriye'nin dışlanacağı yolunda Kuvvetli'yi uyarıyorlardı.

Suud ve Cevdet, Suriye'de yönetimin Sarraj, Bızri ve Havrani'nin mi yoksa Kuvvetli ve Asali'nin mi elinde olduğunu anlamaya çalışıyorlardı. Bir resmi toplantıda Kuvvetli'nin sert konuşması karşısında Bizri hiç konuşmamıştı. Eğer perde arkasında Sarraj yönetiminde söz sahibiyse O da çok iyi rol yapıyordu. Asali ve Kuvvetli'nin iktidarda kalması ise Suudi ve Irak yardımının Suriye'ye devam etme sebebiydi. Toplantılardan sonra Şam'dan ayrılan Suud ve Cevdet'in ülkelere dönmelerinin ardından, bir Suudi yetkili Suriye'de komünizme yönelim olmadığını ve bu yönde yayılan haberlerin asılsız olduğunu açıklarken, Ali Cevdet'de Suriye'nin silah alımından Irak'ın rahatsızlık duymadığı yönünde açıklama yapıyor, Irak basınında da hükümetin politikasını destekler yönde yayınlar görölüyordu. Cevdet, Suriye ile kurduğu iyi ilişkiler sayesinde Irak'ın Arap dünyasından soyutlandığı şeklindeki eleştirilere cevap verebilmeyi umuyordu.

Görüşmeler devam ederken bir Sovyet destroyer ve kurvazörü Latakiye limanına demirledi. Suud'un Suriye ziyareti, sembolik olarak ta olsa Suriye'nin komünist olmadığı yönündeki savı doğrular nitelikteydi. 6 Ekim'de Kral Suud, Eisenhower Doktrini'ni reddeden tarzda bir açıklama yapıyordu. Bu Nasır'la yaptığı mücadelede Suud için atılması gereken bir adımdı. Nasır birgün önce Suud'un bir zirve teklifini Eisenhower Doktrini'ni kabul etmiş bir ülke ile aynı forumda yer alamayacağını belirterek reddetmişti. Suudilerin doktrinle ilgili

bildirisi Nasır'ın koyduğu bu engeli aşabilmek içindi. Suud, Arap liderliği mücadelesinde Nasır'ın bir Arap liderinin Batı'dan uzak olması gerekir ölçüsüne uygun bir lider olabilmek için Batı'dan uzaklaşacaktı. Suud'un diplomasi atağı ilk sonucunu Ürdün üzerinde gösterecekti. Ürdün'ün Arap dünyasından giderek soyutlandığını gören Kral Hüseyin Suriye'ye karşı önceki mesajlarına göre oldukça ılımlı bir ifade kullanıyordu. Mesajında her türlü yabancı pakta ve doktrine karşı olduğunu, kendilerine dostluk gösterene kendilerinin de dostluk göstereceğini belirterek Suriye'ye açık kapı bırakıyordu.. Kısa bir süre sonra her iki ülke arasındaki basın savaşı hızını kaybetti. Suud böylece arabuculuk girişimlerinden başarılı olarak Arap dünyasının en belirgin ismi haline geldi.

Nasır, Kral Suud'un bu beklenmedik yükselişini kendi zararına görerek hazmedemedi. Nasır'ın başkumatını Abd al-Hakim Amir ve Mısır-Suriye orta gücü komutanı Hafız İsmail Kahire'de Sarraj ve Bizri ile görüşerek Suud -Kuvvetli-Asali ve Sovyet-Halid al-Azm-Halid Bekdaş işbirliğine karşı Nasır-Baas işbirliğini oluşturmaya çalıştılar. Nasır'ın gizli saldırısı ilk önce Suud'un popüler arabuculuk gayretleri arasında görülmedi. Nasır, Suud'un Amerikalılar'la olan ilişkilerinin fazlasıyla farkındaydı ve Nasır anladı ki O' da kralın arabulucuk gayretlerinden kazanç sağlayabilirdi. Nasır, diğer Arap ülkelerine, Türkiye'ye ve ABD'ye karşı Suriye'nin yardımına gitme pozisyonunda veya ikincil bir konumda olmayı istemedi⁴⁷¹.

Nasır zekice, harekete geçmeden önce kralın barışçı bir çözüm için uğraşmasına ses çıkarmadı. Aynı zamanda Nasır, kendisi ile

⁴⁷¹ *Christian Science Monitor*, 12 Eylül 1957.

Suudi politikası arasındaki mesafeyi korumaya da çalıştı. Nasır beklenen hareketini *Associated Press* muhabiriyle 27 Eylül'de Kahire Radyosu'nda yaptığı röportajda ortaya koyacaktı. Nasır, Eisenhower'le görüşmeye itirazı olmadığını eğer Suriye-Amerika Krizi'nin çözümü için bir arabuluculuk gayreti gerekliyse kendisinin Suriye ve Amerika arasında doğrudan müzakere yapılmasını tercih edeceğini açıklayacaktı. Nasır 11 Eylül'de Bızri ve Sarraj ile buluşmasında, Sovyet silahlarının kullanılması için Suriyeliler'in eğitiminde Batı ile tansiyonu gereksiz yere yükseltmekten kaçınmak için Sovyet uzmanların yerine Mısırlı uzmanlardan yararlanılmasını önerdi⁴⁷². Nasır, 27 Eylül'de Mısır'ın Batı ile ticaretinin yeniden başlayacağını ilan ediyordu. Nasır'ın ümidi Suriye'nin de, Sovyet ekonomik anlaşması vasıtasıyla oluşan Sovyet yörüngesine kaymayı durdurabilmek için kendisini takip etmesiydi. Nasır, Suriye'de Baas'ın pozisyonunu kuvvetlendirmek için muhafazakarlara ve bağımsızlara karşı uyguladığı olumlu politika sonucunda Baas'ın politikalarına karşı olan iş sektörlerini Baas'a kazandırdı.

Suud da aynı dönemde 10 Ekim 1957'de Araplar arasındaki oyunda kazançlarını daha da arttırabilmek için bir teşebbüs yaptı. 5 Ekim'de bir Beyrut gazetesi Sarraj ve Bızri'nin Riyad'da Kral Suud ile görüşmek üzere yola çıktığını yazıyor, ancak bu sonradan yalanlanıyordu. Gazete gezinin amacının Suudi krallığına, kralın Beyrut'ta iki hafta süren konuşmaları süresince Suriye'nin düşmanları tarafından yapılacak bir diplomatik hareket konusunda uyarı amacı taşıdığını belirtiyordu. Eğer bu toplantı gerçekten yapıldıysa, bu

⁴⁷² İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 24 Eylül 1957, FO371/128229 PRO.

Suud'un Lübnan'da bulunduğu sürede diplomatik sürprizler planladığının açık bir örneğiydi. Suud'un Beyrut'ta bir Arap liderleri zirvesi yapılması önerisine Nasır kendisine danışılmadan önerinin yapıldığı gerekçesiyle karşı çıktı. Nasır, Suud'un isteğiyle yapılan bir toplantıya katılmak istemiyordu.

13 Ekim'de Nasır'ın, Suriye sınırına asker yığan Türkiye'nin saldırgan tutumuna karşı Suriye'nin liman kenti Latakiye'ye asker gönderdiği açıklanıyordu. Mısır basınına göre Nasır, Suud'un oyunlarının aksine, dışardan tehdit edilen kardeş ülke Suriye'ye asker göndererek niyetini açık bir şekilde ortaya koymuştu. Mısır'ın bu hareketi, üzerine aldığı yükümlülükleri yerine getirdiği ve vaatlerini tuttuğu şeklindeki yoğun bir propaganda kampanyasıyla destekleniyordu. *Al-Ahram* 14 Ekim tarihli sayısında, bu hareketin Suriye ve Mısır arasındaki savunma anlaşmasının gerçek olduğunu sadece kağıt üzerindeki mürekkep olmadığını gösterdiğini yazıyordu. Birleşik Suriye-Mısır orduları komutanlığı, temel birliklerin Eylül'ün ortasından beri Suriye'ye gönderildiği açıklamasını yaptı⁴⁷³. Suriye basını Mısır ordusunun gelişini selamlarken, aynı zamanda sınırda "saldırgan" ve "provakatif" hareketleri olduğunu iddia ettiği Türkiye'ye karşı suçlamalarını yoğunlaştıracaktı.⁴⁷⁴ Yerleştirilen Mısır birliklerinin yanısıra zırhlı birliklerin MIG ve Ilyushin tipi savaş uçaklarının geldiği kaydedilmekteydi.

İngiltere Dışişleri Bakanlığı bu yeni gelişmenin Orta Doğu da dengeleri değiştirebileceğini ifade ederken Türk Dışişleri Bakanlığı'nda

⁴⁷³ *Middle East Journal*, C.IX (Kış-1958) s.83-84.

⁴⁷⁴ *The Evening Star*, 15 Ekim 1957

bu konuda ellerine kesin bilgiler ulaşmadığı için açıklama yapamayacaklarını belirtiyorlardı. Türkiye'nin bu tavrındaki nedenler Mısır ile hâlâ iyi ilişkilerin kurulabileceğini düşünmeleri ve bu hareketin Türkiye'ye yönelik olmaktan çok İsrail'e yönelik olabileceğine inanmalarıydı. 17 Ekim'de ordu alarma geçirildi sivil gruplara silah dağıtıldı. (Popular Resistance Organizations, Popüler Direnç Organizasyonları) Aynı zamanda, Mısır ordusu da Türkiye'den yaklaşan tehdide karşı Suriye ordusuna yardım ediyordu. Eğer tehdit gerçek olmuş olsaydı, elbetteki Nasır asker göndermeyecekti. Sovyetler Birliği zaten Suriye'ye karşı her türlü hareket konusunda uyarıda bulunmuştu. Öyleyse, bir anlamda Nasır, Sovyetlerin savunma şemsiyesi altında hareket ediyordu. Hareket askeri olmaktan ziyade politikti. Yalnızca 2000 asker Latakiye limanına çıkmıştı ve bu sayı bir savunma görevi için oldukça yetersizdi.⁴⁷⁵ Mısır askerinin gelişinden sonra Suriye basınında Afif al-Bizri'nin Türkiye'yi uyaran bir demeç verdiği yazılacaktı. Demeçte kuzey ve güney sınırlarına asker yığan emperyalizmin, bu tipik saldırganlığının bütün Arap ulusuna yapılmış olarak algılanacağını bilmesi gerektiğini belirtecekti. Suriye basını Mısır'ın bu hareketini "Modern zamanlardaki en büyük tarihi Arap olayı" olarak verecekti.

Mısır ordusunun Suriye'ye yerleşmesi 13 Ekim'de Kral Hüseyin ve Kral Faysal arasında bir toplantının yapılmasına neden oldu. Toplantıda Ürdün ve Irak arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi konuşuldu. Orta Doğu'da yayın yapan radyolar (Ürdün ve Lübnan'ınkiler hariç) Mısır'ın hareketinin Kral Suud'un Beyrut

⁴⁷⁵ *Washington Post*, 14 Ekim 1957

ziyareti ve Hüseyin-Faysal görüşmesiyle çakışmasına dikkat çekiyorlardı. Nasır muhteşem bir propaganda zaferi kazanarak masalara dönmüştü. Nasır, Suud'a karşı bir oyun sergileme ve Arap dünyasında girişim önceliğini almanın yanısıra askerlerini Suriye'ye göndermek için bu zamanı seçmesinin bir nedeni daha vardı. Nasır, bu fırsattan yararlanarak Amir'i Suriye-Mısır birleşik orduları komutanı pozisyonuna getirmek istedi. Mısır askerlerinin Suriye'de olması Nasır'a politik süreci yürütme, nüfuzunu yenileme ve Baas'ın ordu içindeki kazançlarını koruma imkânı verecekti. Ayrıca bu hareket, Suriye güç yapısında, ortak komutanlık süresince Bizri'nin terfi etmesini de engelleyecekti. Nasır, Bizri'ye inanmıyor ve bu konuda Amerika'nın Bizri'nin komünist olduğu görüşünü paylaşıyordu⁴⁷⁶. Bunlara ek olarak hareket, Akram al-Havrani'nin Halkın Partisi üyesi Nazım al-Kutsi'ye karşı meclis sözcülüğü üzere adaylığını kuvvetlendirmek üzere planlanlamıştı. Halkın Partisi eğer kendi içinde birliğini sağlayabilseydi, meclisteki en büyük partiydi. Nasır onun seçilmesiyle Mısır askerinin gönderilmesini aynı zamana raslatmıştı. Havrani, çok az bir farkla kazandı. Nasır'ın yardımı, seçim için belirleyici faktör olmuştu. Havrani'nin meclis sözcülüğü görevine seçilmesi Nasır için önemliydi. Çünkü meclis sözcüsü, Cumhurbaşkanı uzakta veya hasta olduğu durumlarda Cumhurbaşkanı'na vekâlet ediyordu⁴⁷⁷. Yetmiş yaşındaki Kuvvetli ise çoğunlukla hastaydı. Baas Partisi lideri Akram al-Havrani, ordu ile olan bağları ve belirgin kişiliğiyle gelecek cumhurbaşkanlığı seçimleri için önemli bir adaydı. Böylece "Rus milyoneri" Halid al-Azm, onun uzun vadeli amacından

⁴⁷⁶ Mısır Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına telgraf, 11 Aralık 1957, *Foreign Relations*, C.XII, s.744-746.

⁴⁷⁷ "Syria's Egyptian Visitors", *The Economist*, 19 Ekim 1957, s.230-231.

uzaklaştırılmış olacaktı. Nasır, Baas'ın Suriye'deki pozisyonunu garanti altına alarak örgütün Sovyet nüfuzuna karşı mukavemetini ve Suriye'nin Mısır'la olan ilişkilerini güçlendiriyordu.⁴⁷⁸

Mısır ordusu ülkenin içlerine, Halep'e doğru harekete geçti. Halep, Halkın Partisi'nin kalesi olarak bilinmekteydi. Halep buna ek olarak, büyüyen komünist nüfuzunun ve Havrani'nin Baasçılar'ının da merkeziydi. Bölge, Halkın Partisi Irak yanlısı olmasından dolayı Mısır karşıtı olarak biliniyordu. Halep'te belediye seçimleri 18 Kasım'da yapılacaktı. Ancak Halkın Partisi 8 Ekim'de dışardan gelen bir tehdit varken seçimlerin yapılamayacağını ve kendisinin de seçimleri boykot edeceğini açıkladı⁴⁷⁹. Baas, Halkın Partisi'nin çekilmesi durumunda iyi organize olan komünistlerin seçim zaferinden korkuyordu. Belediye seçimleri için milliyetçilerin 75, Baas'ın 35 adayına karşı komünistlerden 70 aday kayıt yaptırmıştı. Baas ve Nasır seçimi kendi lehlerine çevirebilmek için Türk tehdidini abartarak tekrar gündeme getirdiler⁴⁸⁰. Muhafazakârlar da Sovyet nüfuzu ile birlikte genişleyen komünizm konusunda endişeliydiler. Baas ve komünistler, emperyalizme ve Suriye'deki yaşlı politik sınıfa karşı ortak mücadele vermişlerdi. Onların başarısı komünistlere nispi olarak daha fazla güç sağlarken, Suriye'nin Sovyetlerle olan ilişkileri, kriz boyunca bu iki parti arasında gerginleşmeye sebep oldu. Baas, gayri resmi olarak komünistlerle ayrılmalarından ve Nasır'ın bu konudaki istekliliğinden yararlanarak, Suriye'nin Kremlin'in boyunduruğu altına düşmesini

⁴⁷⁸ İtimar Rabinovich, *Syria Under the Ba'th 1963-66: The Army Party Symbiosis*, (Tel Aviv: The Shiloah Center for Middle Eastern and African Studies, 1972) s.15.

⁴⁷⁹ "The Syrian Affair" *Middle Eastern Affairs*, C.8 (1957) s.407.

⁴⁸⁰ Torrey, a.g.e., s.373-374.

önlemeye karar verdi⁴⁸¹. Seçimler Kasım başına ertelendi. Baas'ın komünistleri önlemede bir yol bulması için zamana ihtiyacı vardı. Mısır askerinin Suriye'de konuşlanması Baas'ın ülkeyi kontrolüne yardımcı olduğu gibi diğer alternatiflere göre de Mısır'la birliği cazip hale getirmişti.

Mısır askerinin Suriye'de konuşlanması Suud'a da sürpriz olmuştu. Kuvvetli, Kral Suud'a gönderdiği mesajda kendisi içinde sürpriz olduğunu ifade ediyor, ardından kralla yaptığı açık telefon görüşmesinde ise kralla Suriye halkının derin sevgi ve minnettarlığını iletliyordu⁴⁸². Suud'un bu kaybını telafi etmek için Suudi ordusunun Suriye'nin emrine verilmesi önerisi Nasır'ın girişimiyle gölgede bırakıldı. Daha sonra açığa çıkacağı gibi Nasır bölgesel diplomatik oyunun yönünü ve adımlarını belirliyordu. Bunun kanıtı da, Kral Hüseyin'in Türkiye, ABD ve İngiltere'nin Amman büyükelçilerini çağırarak Suriye'ye saldırı durumunda Ürdün ordusunun tüm gücüyle Suriye'nin yanında olduğunu ilan etmesiydi. Buna benzer açıklamalar Irak ve Lübnan hükümetleri tarafından da yapılacaktı.

Batı merkezlerinde Suud'un Orta Doğu'da etkisizleşen görüntüsü olumlu bir gelişme olarak değerlendirildi. Suud, Kuvvetli'nin yararsızlığını ve diplomatik girişimlerinin sonuçsuzluğunu anlayabildi⁴⁸³. Kral şimdi Batı'nın Suriye'de durumu düzeltmek için yaptığı çalışmalara daha fazla katılmaya zorlanabilecekti. Batılılar, Suriye'de iç muhafetin hükümetin dış politikayı yönetme yetkisine engel

⁴⁸¹ *Christian Science Monitor*, 17 Eylül 1957.

⁴⁸² İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 18 Ekim 1957, FO371/128231 PRO.

⁴⁸³ İngiliz Büyükelçiliği-Amman, 19 Ekim 1957, FO371/128232 PRO.

olacağına ve bunun da rejimin kendisini uçuruma bırakmasıyla sonuçlanacağına inanıyorlardı.⁴⁸⁴

Suud, aleyhine gelişen olaylar karşısında geri çekilmek niyetinde değildi ve dikkatli bir şekilde stratejisini inşa etti. Suud, Lübnan'daki Amerikan büyükelçisine Batı'nın Arap milliyetçiliğini kabul etmek zorunda olduğunu, kendisinin Arap milliyetçiliğini kabul edilebilir ölçüler içerisinde tutacağını ve tüm Arap ülkelerini Batı ile iyi ilişkiler içine girmesini sağlayacağını belirtecekti⁴⁸⁵. Suud, Arap politikasında başarılı olabilmesi için prestije ihtiyacı olduğunun farkındaydı ve İsrail'e Gaza Şeridi'nden çekilmesi konusunda ABD'nin İsrail'e baskı yaparak kendisine yardımcı olmasını istiyordu⁴⁸⁶. Fakat Suud ve Eisenhower, Suriye Krizi patlak vermeden önce farklı politikalara sahip olmuşlardı ve olayları farklı görmekteydiler. Ancak ABD, Nasır'ın ustaca hareketi sonucunda Suud'un Orta Doğu'daki etkisinin sınırlandığının farkındaydı. Suud, kendisini politikasına gerekirse tek başına yürümek üzere adamıştı. Ancak onun Suriye'de Kuvvetli ile olan ilişkisi gayretlerinin sonuçsuz kalmasına engel olamayacaktı.

Kral Suud, Nasır'ın Suriye'de attığı adıma 20 Ekim'de resmi olarak Türkiye-Suriye arasındaki anlaşmazlıkta arabulucuk önererek yanıt verdi. Suudi radyosu önerinin her iki ülke tarafından da yerinde bulunduğunu ve kabul edildiğini belirtirken, Şam radyosu ise bir yalanlama yayınlarak Suriye'nin Suud'un teklifini almış olduğunu

⁴⁸⁴ İngiliz Büyükelçiliği Amman, 21 Ekim 1957, FO371/128242 PRO.

⁴⁸⁵ Lübnan Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına Telgrafi, 16 Ekim 1957, Foreign Relations, C.XIII, s.508-509.

⁴⁸⁶ a.g.e.,

fakat hükümetin asla arabuluculuğu kabul etmeyeceğini ve önerinin resmi olarak tartışılmadığını ilan etti. Ertesi gün BM.'deki Türk temsilcisi öneriyi kabul ettiklerini açıklarken, Suriye temsilcisi ise arabuluculuk önerisini reddetmediklerini fakat arabulucu raporlarının gerçeklerle bağdaşmadığını ifade ediyordu⁴⁸⁷. Washington'da öneriyi benimsediğini ilan ediyordu. Suriye'nin kabul mü yoksa red mi ettiğinin üzerindeki belirsizlik, Suriye'deki politik ayrılığı yansıtıyordu. Görünürde Kuvvetli, öneriyi kabul etti ve Suud'a söz verdi. Fakat Kuvvetli Suriye liderlerini öneriye razı olmaya zorlayarak Suud'un güvenini yerine getirmeyi başaramadı.

Mısır askerinin Latakiye'ye çıkışı Baas'ın pozisyonunu desteklemişti ve Suud'un Nasır'a karşılık vermek amacıyla yaptığı bu girişimin Suud'dan geldiği için reddedileceği daha önceden bilinen birşeydi. Bundan dolayı rejim ve özellikle Sarraj ve Bızri, öneriyi kabul etmek için kendilerini zorunlu hissetmediler. Ancak, daha sonra hükümet, Suud'a bu kadar sert çıkmanın akıllı bir politika olmadığını anlayarak 20 Ekim'de daha yumuşak bir mesaj yayınladı. Fakat mesajın karışık olması dolayısıyla daha kibar ve diplomatik reddediş 23 Ekim'de yayınlandı. Yayınlanan mesajda arabuluculuğa ihtiyaç olmadığı, sorunun çözümü için Türkiye'nin askerlerini sınırdan çekmesinin gerektiği belirtiliyordu. Kahire, Suriye'nin reddedişinin ardından Mısır'ın cesur hareketinin Suriye'ye saldırıyı önlediği yönünde bir açıklama yapıyordu.

Kahire'den yayılan bir habere göre, İsrail ve Türkiye, ABD desteğinde Suriye'ye karşı bir komplo planlıyorlardı ve İsrail

⁴⁸⁷ *Middle East Journal*, C.IX, (Kış-1958), s.84.

Genelkurmay Başkanı Moşe Dayan komplo planını tartışmak üzere Türkiye'ye gelmişti. Nasır kendisini emperyalizme, Türkiye'ye ve bir numaralı düşman İsrail'e karşı Suriye'nin ve Arapmizmin kurtarıcısı olarak tanımlıyordu⁴⁸⁸.

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu kralın arabuluculuk teklifini Türkiye'nin kabul ettiğini bildirmek için 24 Ekim'de Riyad'a gitti. Kralın arabuluculuk gayreti, kralın Arap dünyasında geri plana atılmasına ve kralın Mısır'ın saldırgan ve emperyalist diye tanımladığı bir ülke ile müzakere eder olarak görünmesine neden olmuştu. Suud manevralarını yaparken birçok farklı şeyi düşünmek zorundaydı. Suud'un girişimi ABD'yi rahatlatmamıştı, onun gayretleri yavaşta olsa bir ilerleme sağlıyordu. Suud, Arap milliyetçileri ve Batı yanlısı Araplar arasındaki dengeyi göz önüne almak zorundaydı. Nasır'ın Suud'unkine benzer yükümlülükleri yoktu. Suriye'ye asker gönderilmesi gibi kesin ve cesur adımlar atabiliyordu. Ayrıca, Nasır askeri araçlara sahipken Suud'un yalnızca diplomatik arabuluculuk rolü vardı. Suud, Suriye'de ki duruma çözüm bulabilmek için güç kullanmaktan çok diplomasi yolunu kullandı. Suud'da ABD gibi Suriye'de Sovyet nüfuzunu engellemek istiyordu. Aynı zamanda Suud Suriye'yi Suudi Arabistan'ın yörüngesine almak arzusunu da taşıyordu. Bu da onu Arap liderliği için bölgesel bir savaşın en üst noktasına sürmüş olacaktı. Suud'un en büyük hatası Nasır ve Mısır'ı harcamaya çalışmasıydı. Nasır buna karşı mücadele ile cevap verirken Suud bunu yapamadı. Suriye'nin Suud'un teklifini kabul mü yoksa red mi ettiği yönündeki tartışma ise belirsizliğiyle tarihe mal oldu.

⁴⁸⁸ a.g.e.,

Suud'un önerisinin etkisi Orta Doğu'dan daha fazla BM 'de hissedildi. Suud ve Nasır arasındaki bölgesel satranç oyunu, BM'de uluslararası düzeyde diplomatik oyuna neden olacaktı⁴⁸⁹.

5) Suriye Üzerinde Uluslararası Düzeyde ABD-Sovyet Mücadelesi

Bölgesel diplomatik oyun Eylül ortalarından Ekim'e doğru şiddetini artırırken, ABD Sovyetler Birliği ile olan karşılaşmasını Orta Doğu'dan BM'ye doğru yönlendirmeye başladı. Suud'un diplomasisinin sonuçsuz kalmasının ardından Suriye'nin komşuları ve SSCB tarafından Türkiye'nin olası müdahalesi engellemeye yönelik sert uyarı açıklamaları Dulles'ı alternatif formlarda Amerika-Suriye Krizi'nde bir zafer için uğraşmaya itti. Dulles'a göre diplomatik önceliği ABD almak zorundaydı. Dulles'ın düşüncesine göre ABD, Orta Doğu'da hala geriliyordu. Suriye'nin komşularının gevşek tutumları karşısında tam olarak ne yapılması gerektiği açık değildi⁴⁹⁰. Dulles sonununda, BM'de Sovyetlere karşı politik bir savaş başlatmaya karar verdi. Ancak B M'de ki bu karşı saldırı bölgede süper güçler tehlikeli bir şekilde olaya karışmadan önce zayıfta olsa olayın çözülmesine yönelik diplomatik girişimlere engel olabilirdi. Eylül ortalarında Henderson'un ziyaretinden sonra Suriye'den gelen işaretler onun ziyaretinin doğurduğu tepkilerin arasında kaybolup gitmişti. Suriye ABD ile ilişkilerini geliştirmek istiyordu.

⁴⁸⁹ Türkiye Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına Telgraf, 16 Eylül 1957, *Foreign Relations*, c.XIII, s.704-705.

⁴⁹⁰ İngiliz BM Delegasyonu- New York, 17 Eylül 1957, FO371/128228.

Bızri ve Sarraj'ın Eylül ortalarında yaptıkları basın toplantısında kullandığı ılımlı sözler, Ağustos ayında ABD'nin darbe teşebbüsüne Suriye'nin verdiği ılımlı karşılık Salah al-Tarazi'nin Suriye-ABD ilişkilerinin geliştiği yolundaki demeci, Dışişleri Komitesi Başkanı İhsan al-Sabri'nin Amerika'nın müdahalesi hakkında Suriye'nin BM'ye ABD'yi şikayeti konusundaki ılımlı tutumu, Azm'ın Suriye'ye karşı saldırı tehdidinin geride kaldığı yolundaki demeci, bu yönde kanıtlardı ⁴⁹¹.

Suriye'nin tekrar Türkiye ile ilişkilerini normalleştirmek ve geliştirmenin yollarını aradığına dair bazı işaretler de vardı ⁴⁹². Suriye'nin Ankara temsilcisi ülkesinin isteğinin iki ülke arasında ki ilişkileri geliştirmek olduğunu, Suriye'nin yalnızca İsrail'den bir saldırı beklediğini ve kendilerinin bir başka ülke hakkında endişelerinin olmadığını açıklıyordu. ⁴⁹³ Suriye kendisini tam olarak bir savaşa hazırlamıyordu ve görgü tanıklarına göre ülkede kriz atmosferi kanıtları ya yoktu veya yok denecek kadar azdı. Rapor edilene göre Ürdün ile Şam ve Şam ile Lübnan sınırı arasında iki kontrol noktası vardı ⁴⁹⁴. Şam'da dikkat çekecek ölçüde askeri faaliyet eksikliği vardı ⁴⁹⁵. Doğurulanan bu gözlemlere göre küçük bir Sovyet donanması Amerikan 6.Filo'suna karşıt bir güç gösterisi olarak Latakiye limanına demirlemişti ⁴⁹⁶. Kral Suud Eylül ortalarından Eylül sonlarına doğru krize bir diplomatik bir çözüm bulabilmek amacıyla arabuluculuk

⁴⁹¹ İngiliz Büyükelçiliği Beyrut, 17 Eylül 1957, FO371/128228 PRO.

⁴⁹² İngiliz Büyükelçiliği-Ankara, 29 Eylül 1957, FO371/128242 PRO.

⁴⁹³ İngiliz Büyükelçiliği-Ankara, 4 Ekim 1957, FO371/128231 PRO.

⁴⁹⁴ İngiliz Büyükelçiliği-Amman, 2 Eylül 1957, FO371/128226 PRO.

⁴⁹⁵ İngiliz Büyükelçiliği-Bağdad, 17 Eylül 1957, FO371/128228 PRO.

⁴⁹⁶ J.M. Mackintosh, *Strategy and Tactics of Soviet Foreign Policy*, (New York: Oxford University Press, 1963) s.227.

gayretlerine yeniden başlamıştı. Bu girişimler ilk önce Suriye, ardından da diğer Arap ülkeleri tarafından olumlu bulundu. Şam'daki ABD temsilcisi Robert Strong, devam eden askeri tehditlerin Sovyet ve Suriye'li aşırı kesimlere propaganda için diğer bir altın fırsatı vereceğini belirterek, ABD için Suriye'nin samimi bir devlet olmasını ummanın en iyi yol olacağını, görünen bu olaylar ışığında hiç kimsenin tekrar Suriye'yi Batı kampına getiremeyeceğini, ABD'nin Suriye'nin tarafsızlığını kabul etmesi gerektiğini belirtiyordu⁴⁹⁷

Kendi haline bırakılan Amerika-Suriye krizi zararsızca hızını kaybediyordu. Buna rağmen Nasır hala Suud'dan girişim önceliğini almaya uğraşıyordu. Fakat bu tamamıyla bölgesel bir konuydu. Türkiye-Suriye sınırında tansiyon düştüğünde ise, Latakiye'deki Mısır askeri için Nasır'ın bahanesi de geçersiz olmuş olacaktı ve bu durumdan Suriye liderliği de memnun kalacaktı. Kriz, rejim için iç desteği artırmıştı. Karşıtları, Asali için tam desteklerini ifade ettiler. Lübnan'da sürgünde olan Suriye Popüler Partisi üyeleri Suriye'de rejimin savunmasına yardımcı olmaya çağrıldı⁴⁹⁸.

Bununla beraber, süper güçler silahlarını kılıfına sokma konusunda hazır değildiler. Strong'un önerilerine cevap verirken Dışişleri Bakan Yardımcısı William Rountree, kendilerinin, Suriye hükümetinin baskısı veya reaksiyonu ne olursa olsun Sovyetler Birliği'nden gelen tehditleri karşılamak zorunda olduklarını belirtiyordu. Washington ve Moskova'nın konusu kimin diğerine

⁴⁹⁷ Dışişleri Bakan Yardımcısı'ndana (Rountree) Suriye'de Stong'a talimat mektubu, 16 Ekim 1957, *Foreign Relations*, c. XIII, s.718-719

⁴⁹⁸ İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 23 Ekim 1957, FO371/128232 PRO.

üstünlük sağladığıydı⁴⁹⁹. Dulles konuyu BM'ye çevirdi. Süreç kasten uluslararası düzeyde gerginleştirilmişti. BM'de Kremlin, Dulles'in saldırısını aşağıdan alamadı. Sonradan Kremlin, aynı düzeyde saldırgan sözlerle Ekim başlarında saldırıya geçti. Bu diplomatik mücadele karşılıklı olarak bölgesel arenayada yayıldı ve süper güçler ile farklı müttefik ülkelerarasında tansiyonun yükselmesine neden oldu. Bu doğrudan bir süper güçler mücadelesine dönüşebilirdi.

Dulles BM Genel Kurulu'ndaki bir konuşması boyunca, Sovyetler Birliği'yle onun tarihi Orta Doğu'ya hakim olma hırs ve saldırgan amaçlarından alaylı bir üslupla bahsederek açık olmayan bir öneri getirdi. Dulles bu önerinin her ulusu doğrudan veya dolaylı faaliyetlere direkt veya endirek amaçlandırılan tehditlere ve hürriyetlerini bağımsızlığını, ve bütünlüğünü zayıflatıcı amaçlardan korunmaya davet ettiği şeklinde bir açıklamada bulundu. Dulles bu önerinin uygulanmasına 1949'da yalnızca Sovyet Blok'una dahil beş ülkenin olumsuz oy verdiğini, ABD'nin ise başından beri bu öneriyi desteklediğini açıklıyordu. Dulles, Sovyetleri bu ilkeleri ihfâl etmekle suçluyarak, Orta Doğu'da ki durumun bu ilkelerin kapsamına girdiğini ve Orta Doğu'dakine benzer durumlar var olduğunda Genel Kurul'un bu konu üzerinde düşünmek ve tartışmak zorunda olduğunu söylüyordu. Dulles bu çerçevede Eisenhower Doktrini'nin dolaylı saldırı veya yıkma durumunda tamamıyla yeterli olduğunu belirtmekteydi.

Dulles'in Sovyetleri hedef alan konuşması, Genel Kurul'da şaşkınlık ve birçoğları üzerinde dikkate değer etki yaratacaktı⁵⁰⁰.

⁴⁹⁹ Dışişleri Bakan Yardımcısından Suriye'de (Strong) Charge Mektup, 29 Ekim 1957 *Foreign Relations*, s.735-737.

⁵⁰⁰ *Near East Report*, 15 Ekim 1957, c., I, Sayı:10, s.36

Onun konuşması, BM üyelerine, ABD yönetiminin uzlaştırıcı politikasını bırakıp, sert ve ödün vermez politikasına döndüğünün işareti olarak görüldü. Kuvvetli bu konuşmayla galayane gelerek, bunun ABD politikasının uygulanması olarak gördüğünü, bunun ABD'nin hiçkimsenin birşey yapmaması durumunda bile tek başına Suriye'ye karşı savaşını devam ettirme isteğini gösterdiğini söyledi Sabri al-Asali'de, Dulles'in konuşmasını Suriye'ye karşı derece derece artan yalanlar tehditler ve suçlamalar kampanyasının işaretleri olarak yorumladı⁵⁰¹. *Al-Rai al-Am* 22Eylül'deki bir yorumda Dulles'in konuşmasının Türkiye'nin Suriye'ye saldırısı durumunda Türk askerlerinin Suriye sınırına yığılmasını haklı göstermek için öne sürülmüş bir özür olduğu iddia edilecekti Aynı gün *Al-Cumhuriyya*'

ise Orta Doğu'da barışı tehdit eden gerçek tehlikenin Türk askeri üniforması giydiği ve omuzları üstünde ise Dulles'in başının olduğunu yazıyordu.

20 Eylül'de Andrei Gromyko ABD'yi problemi bir uluslararası uyuşmazlığa dönüştürmekle suçlayarak BM'yi Suriye'nin bağımsızlığını korumaya çağırdı⁵⁰². Ertesi günü Gromyko aynı suçlamaları yaparak BM Genel Kurulu'nun konuyu görüşmesi için bir öneri sundu. Aynı zamanda Sovyetler, Orta Doğu'da bir propaganda kampanyası başlatarak Suriye'de rejimi devirmeye yönelik yeni bir Amerikan komplosunun ortaya çıkarıldığını iddia ediyordu. Kremlin, saldırganın kurbanının Türkiye değil Suriye olduğunun açık bir şekilde bilinmesini istiyordu⁵⁰³.

⁵⁰¹ İngiliz Dışişleri Bakanlığı, 26 Eylül 1957, FO371/128230, PRO, İngiliz Büyükelçiliği-Beyrut, 24 Eylül 1957, FO371/128229 PRO.

⁵⁰² *Middle East Journal*, C.XIII, (Sonbahar 1957) s.413.

⁵⁰³ *Middle East Journal*, C.XIII, (Sonbahar 1957) s.413.

Türkiye Dulles'in konuşmasını destekliyordu. Menderes 24 Eylül'de bir demeç yayınlarak Suriye'yi saldırgan emeller ve yıkıcı sonlar için köprübaşı olmakla suçluyor ve Türkiye'nin ulusal güvenliğini koruması için tetikte olmak zorunda olduğunu, Suriye'nin bağımsız bir ülke olarak varlığına ve güvenliğine karşı herhangi bir yerden tehdit gelmediğini ifade ediyordu.⁵⁰⁴ Demeçin önemli yanı ise, Suriye rejimine karşı herhangi bir saldırıdan bahsetmemesi ve yalnızca Suriye'nin aynı form içerisinde bağımsız bir devlet olarak devam edeceğini açıklamasıydı. BM'deki Türk delegesi Seyfullah Esin'de, Genel Kurul'da 27 Eylül'de yaptığı konuşmada kuzeyde ortak sınırlara sahip oldukları bir süper güç tarafından Türkiye'ye karşı asılsız dedikoduların ortaya atıldığını iddia ediyordu.⁵⁰⁵

Türk yöneticilerinin düşüncesine göre Suud Kuvvetli'yi kaybediyordu. Kuvvetli'nin Arap egemenliğine olan bilinen bağlılığına rağmen Suriye rejimine yönelik olarak onun Arap komşuları tarafından girişilecek bir harekette Kuvvetli gözardı edilecekti. Dulles'da aynı görüşteydi⁵⁰⁶. Türkiye hâlâ güneyindeki gelişmelerden endişeli gözükmeyle birlikte Sovyetler'i kontrol etmek için ABD desteğini alıyor ve sınırdaki askeri baskısını devam ettiriyordu.

Dulles, Türkiye'nin Suriye'ye müdahalesine izin verme durumunda onların ne yapabileceği, süper güçler karşılaşması ve bunun Amerika'nın Arap dünyasındaki konumuna olumsuz etkileri konusunda ciddi endişeler taşıyordu.

⁵⁰⁴ İngiliz Büyükelçiliği- Ankara, 25 Eylül 1957, FO371/128242. PRO.

⁵⁰⁵ İngiliz BM Delegasyonu-New York 27 Eylül 1957, FO371/128229. PRO.

⁵⁰⁶ İngiliz Büyükelçiliği-Ankara, 9 Ekim 1957, FO371/128231. PRO.

Ekim'de Suriye üzerindeki bölgesel satranç oyunu BM'de farklı boyutlarda tartışmalar başlattı. 2 Ekim'de Suudi Arabistan'ın BM delegesi Ahmad Shuqayri, Suriye'deki durumun görüşülmesini ve BM'nin Sovyet desteğinde Suriye konusuna müdahale etme haklarının olmadığını ifade edecekti. Ertesi gün Mısır'ın BM delegesi Mahmut Fevzi, Genel Kurul'da Suriye'ye karşı gelecek her türlü saldırıya Mısır'ın müsamaha göstermeyeceğini ilan etti⁵⁰⁷. Dulles, Arapların aksini söylerken, kendilerinin durumun tehlikeli olduğunu söylemelerinin zor olduğunu işaret ediyordu. 3 Ekim'de Eisenhower yaptığı basın toplantısında, Lübnan, Ürdün, Irak ve Suudi Arabistan'daki tedirgin bekleyişin giderek yerini ılımlı bir havaya bıraktığını, konunun bölgesel ve uluslararası düzeyde ele alınması gerektiği şeklinde bir açıklamada bulunmaktaydı⁵⁰⁸. Suudiler krallarının konuya barışçı bir çözüm bulma gayretlerinden dolayı konuyu açıkça ele almak istemiyorlardı. Suudi delege, Mısır'ı Suriye'nin koruyucusu olarak tanımlıyordu. Eisenhower yönetimi, bölgesel düzeyde meydana gelen diplomatik uğraşının Amerikan politikasındaki etkilerinin hemen farkına varamadı. Onun eski müttefikleri dışardan bir saldırı karşısında Suriye ile birlikte olduklarını ilan ederken ABD niçin hâlâ Suriye'nin bir tehdit oluşturduğunu iddia ediyordu?

Dulles, Gromyko ile 5 Ekim'de New York'taki görüşmesinde, Gromyko'ya ABD'nin isterse Sovyetleri Orta Doğu dışına atmak için yeterli güce sahip olduğu tehdidinde bulunacaktı. Dulles'in bu konudaki uyarısı Moskova'da ters etki yaptı. Moskova'ya göre, bütün

⁵⁰⁷ *Middle East Journal*, C.IX, (Kış 1958) s.83.

⁵⁰⁸ *New York Times*, 4 Ekim 1957.

herşey, ABD'nin Sovyetler'i Orta Doğu'nun dışına atmak için uğraştığını kanıtlamaktaydı. Bundan dolayı, bölgenin kalbine giriş noktası olan Suriye'de varlıklarını korumak Sovyetler için çok önemliydi. Böylece onlar da bölgedeki diplomatik süreçte önemli bir yer alacaklardı. Kendilerini bir Arap ülkesinden gelen doğrudan destekle bölgeye yerleştirmişlerdi ve giderek genişleyen bir giriş noktası kazanmışlardı. Suriye, Amerikan destekli bir saldırıdan korunmak için ona dönmek zorundaydı. Bundan dolayı Kruşçev 7 Ekim'de *New York Times* muhabiri William Reston'la Moskova'da yaptığı görüşmede, Amerika ve Türkiye'yi tekrar uluslararası tansiyonu yükseltmekle suçluyordu⁵⁰⁹.

Kruşçev Reston'a, "eğer tüfekler ateş etseydi, roketler uçmaya başlayabilirdi" dedi. Kruşçev, ABD'nin Henderson'u Arap ülkeleri tarafından Suriye'ye karşı yapılacak bir saldırıyı planlaması için Orta Doğu'ya gönderdiğini ve bu başarılı olmayınca da aynı işi yapması için Türkiye'ye döndüğünü iddia ediyordu.

Kruşçev'in bu konuşmadaki açıklamaları hakkında ABD'nin Moskova büyükelçisi, Sovyetler'in ABD planları hakkında spesifik bir bilgiye sahip olarak gözüktüklerini, muhtemelen bunu Arap haberleşme sistemine girerek aldıklarını söyledi. Kremlin, elindeki dökümanlarda Türkiye'nin askeri amaçlarının kanıtına sahip olduklarını, Sovyet ajanlarının Amerikan diplomatik belgelerini İstanbul'da ele geçirdiklerini iddia ediyordu⁵¹⁰. Bu iddialar Sovyetler tarafından

⁵⁰⁹ *New York Times*, 10 Ekim 1957.

⁵¹⁰ *The Economist*, 26 Ekim 1957, s.291.

-Walter Z. Laquer, *The Soviet Union and the Middle East* (London: Routledge & Kegan Paul, 1959) s. 257-258.

kanıtlanamadı, fakat Dulles kendilerinin sahip olduğu savaş planlarına Sovyetlerin de sahip olduğuna inandı. Dulles, ona sahip olma ve onu operasyon olarak gerçekleştirme arasında fark olduğu, saldırı olacağının kanıtının planlarda değil politik kararlarda olduğu açıklamasını yapıyordu.⁵¹¹

Henderson'ın yakın tarihteki Guatemala, İran ve Ürdün'de Amerika destekli hareketleri düzenlemesi onun misyonunun provakatif olarak görülmesine yol açıyordu. Henderson'ın misyonu için Moskova doğal olarak alarma geçirilmişti. Sovyet basın yayın organlarında Loy Henderson'ın gezisine büyük önem verilmişti *New Times*'da yer alan bir haberde komplocu olarak adlandırılan Henderson'ın ziyaretinin ABD Dışişleri Bakanlığı'nın dediği gibi eğer yalnızca bilgi almak amacına yönelik olarak yapılıyorsa, niçin Suriye hakkındaki bilgilerin Suriye'den elde edilmesi yerine diğer devletlerden sağlanmasının tercih edildiği soruluyor, ve Suriye Dışişleri Bakanı'nın kapılarının herkese açık olduğunu açıkladığı hatırlatılıyordu, Henderson'ın gezisinin gerçek amacının bilgi edinmek olmadığı, Suriye'ye karşı bölge ülkelerinin ABD desteğinde gerçekleştirecekleri bir saldırıyı planlamak olduğu iddia ediliyordu⁵¹² Sovyet basını Türkiye- Suriye sınırında sayısız çatışma olaylarının olduğunu ve Suriye hava sahasının Türk savaş uçaklarınca ihlâl edildiğini iddia eden haberler yayınlıyordu. Kruşçev'in bir gün önce *New York Times* muhaberiyle yaptığı görüşmedeki destek vaat edici sözlerinden cesaret alan Suriye hükümeti, sınırlarındaki faaliyetlerinden dolayı Türkiye'yi BM Genel Sekreteri'ne şikayet etti

⁵¹¹ Mackintosh, a.g.e., s.228

⁵¹² N. Osipenko "Loy Henderson's Secret Asssignment" *New Times*, 11 Ekim 1957, TRUD Moskova

ve Türkiye'ye de bir protesto notası gönderdi. Moskova da Batı'daki Sosyalist parti liderlerine ve İngiliz işçi partisi liderine, Orta Doğu'daki saldırgan faaliyetleri onaylamamaları için hükümetlere baskı yapmaları konusunda birer mektup gönderdi.

Kruşçev, İngiliz İşçi Partisi lideri Aneurin Bevan'a gönderdiği mektupta, Henderson'un ziyaretinden bahsedecek ve Suriye'de bazı kişilerin Türk hükümetinin koruyuculuğu altında Suriye'yi komünist hâkimiyetinden kurtaracak bir darbe planladıklarını ve ardından Suriye sınırına yığılan Türk ordusunun Suriye'ye davet edileceğini iddia etmekteydi.⁵¹³

Kruşçev'in Ruston'la yaptığı röportajdaki tehditlerine 10 Ekim 1957'de verdiği cevapta Dulles, Kruşçev'in bir yanılsama altında olmaması gerektiğini, aradaki mesafeye rağmen Kuzey Atlantik Anlaşması altında ABD'nin dostu ve müttefiki olan Türkiye'ye karşı yükümlülüklerini yerine getireceğini söyledi. 16 Ekim'deki basın konferansında Dulles, eğer Türkiye'ye Sovyetler Birliği tarafından bir saldırı olursa bunun ABD tarafından yalnızca bir savunma operasyonu olarak algılanmayacağını belirtiyordu. Ortada bir prestij sonunu vardı ve iki tarafda geri adım atmak istemiyordu.

Suriye Dışişleri Bakanı Salan al-Bitar 16 Ekim'de BM'ye barışın ve Suriye'nin güvenliğinin tehdit edildiğine dair bir öneri vererek bunun görüşülmesini istedi. Öneride Türkiye'nin sınıra asker yığmaya devam etmesine dikkat çekiliyor ve Türkiye-Suriye sınırındaki durumun soruşturulması isteniyordu.⁵¹⁴ Sovyet Dışişleri Bakanı

⁵¹³ *The Sunday Times*, 20 Ekim 1957

⁵¹⁴ "Hands off in Turkey U.S. Warning to Russia" *Los Angeles Times*, 11 Ekim 1957.
- *The Star Evening*, 17 Ekim 1957

Gromyko da yaptığı konuşmada, Suriyeliler'i tamamiyla desteklediklerini, bu saldırgan tutuma Türkiye'yi ABD'nin kışkırttığı gerçeği⁵¹⁵ dikkate alınarak en çabuk şekilde bir operasyonun gerçekleştirilmesi gerektiğini ve saldırıyı önlemek için hemen harekete geçilmesinin şart olduğunu iddia ediyordu. ABD'nin açıkça Guatemala'da uyguladığı metodu Suriye'de uygulamak istediği ve Sovyetler Birliği'nin saldırganı önlemek ve barışı bozanları cezalandırmak için hazır olduğunu açıklayacaktı.⁵¹⁵

Eisenhower yönetimi, Suriye'nin başvurusunun BM. Genel Kurulu'nda görüşülmesi veya Güvenlik Konseyi'ne götürülmesi konusunda kararsızdı. Güvenlik Konseyi acil konuları görüşüyordu. Eğer Suriye gerçekten bir saldırı tehlikesi hissetseydi, şikayetlerini doğrudan olayın ilk saatlerinde Güvenlik Konseyi'ne getirmesi gerekirdi. BM Genel Sekreteri konunun Genel Kurul'da görüşülmesini, ardından da özel bir politik komiteye havale edilmesini isterken, Dulles, Güvenlik Konseyi'nde görüşülmesini istiyordu. Ancak Dulles, İngilizlerle de görüşerek, konunun Güvenlik Konseyi'ne getirilmesi durumunda Güvenlik Konseyi'nin barışa gelen tehditler ile ilgileneceğini, bunun da Sovyetler'e oyun oynama imkânı vereceği sonucuna vararak konunun Genel Kurul'da görüşülmesi yönünde görüşünü değiştirdi.⁵¹⁶

Konunun Genel Kurul'a getirilmesi Amerikan şikayetleri açısından daha tutarlı göründü. Dulles BM'de Sovyetler'le görüşme masasına dönmek istedi. Dulles, Sovyetler'in dolaylı saldırganlığından

⁵¹⁵ Guatemala Konusu için bkz. Richard H. Immerman, *The CIA in Guatemala: The Foreign Policy of Intervention* (Austin: University of Texas Press, 1982).

⁵¹⁶ İngiliz BM. Delegasyonu-New York 19 Ekim 1957, FO371/128242.

Suriye'nin bağımsızlığının tehdit edildiği konusuna açıklık getirmeye, Suriye'de Sovyet silahlarının yığılması konusundan Orta Doğu'nun güvenliğine kadar, bütün konuları Sovyetlerle görüşmek istiyordu. Buna ek olarak, Amerikalılar, Türkiye'ye karşı doğrudan bir Sovyet tehdidinin var olduğuna ve bu ülkenin Türkiye sınırındaki askeri hareketleri hakkında ABD dışişlerine gelen raporlara inanıyorlardı⁵¹⁷.

Dulles, Suriye'nin şikayetlerinin B.M. Genel Kurulu'nda görüşülmesi isteğine olumlu bakıyor, ardından konunun Güvenlik Konseyi'ne getirilmesi ve burada "Barış İçin Esaslar" isimli belgedeki dolaylı saldırı ve olası şiddet konularıyla bağlantılandırılarak daha geniş olarak tartışılması için girişimde bulunulması kararlaştırılıyordu. Dulles planını BM'de faaliyet sahasına geçirmeden Suudi Arabistan Kralı Fahd, 20 Ekim'de, Suriye-Türkiye problemine çözüm bulunabilmesi için arabuluculuk yapmayı önerecekti. Bu girişim ABD'nin nasıl bir politika izlenmesi gerektiği konusundaki ikilemine yardım edecekti.

Dulles, Türkiye'nin BM delegasyonunun Türkiye-Suriye sınırını ziyaret etmesini kabul etmeyeceğinden endişeleniyordu. Türkiye böyle bir ziyaretin kendisinin Suriye'ye karşı olan hareket üstünlüğünü kısıtlayacağından endişe ediyordu.⁵¹⁸ Dulles, BM komisyonunun sınırı ziyaret etmesinin ABD'nin bölgedeki pozisyonu üzerindeki etkilerini göz önüne almamıştı. Dulles, soruşturmanın yapılması konusunda Türkiye nasıl ikna edilir problemiyle karşılaştı. Dulles bir yol bulmak zorundaydı ve sonuçta Suud'un önerisini olumlu karşıladı. Eisenhower

⁵¹⁷ Dışişleri Bakanlığında Türkiye'deki Büyükelçiliğe Telgraf, 18 Ekim 1957, *Foreign Relations*, c.XII, s.723-724.

⁵¹⁸ İngiliz Büyükelçiliği- Ankara 18 Ekim 1957 FO371/128242 PRO.

yönetimi için bu öneri Orta Doğu' da düşülen çıkmazdan kurtulmak için en uygun yoldu. Dulles, Suud Suud planına ABD'nin desteğini resmi olarak ilan etti. Suud'un ilk arabuluculuk gayretleri, Nasır'ın bir bahane ile Latakiye'ye asker çıkarmasıyla, başarısızlıkla sonuçlanmıştı. BM'deki ABD delegasyonu, Kral Suud'un girişiminden bir sonuç alınıncaya kadar konunun BM'de görüşülmesinin ertelenmesini içeren bir teklif sundu. Bu, soruşturma komisyonu raporunun da ertelenmesi anlamına geliyordu.⁵¹⁹ ABD ve İngiltere'nin de desteğiyle, Mısır ve Suriye hariç diğer Arap ülkeleri Suud'a arabuluculuk girişiminin başarılı olabilmesi için süre verilmesi konusunda anlaştılar, Suud'un arabuluculuk girişiminin ABD'ye sağladığı imkân olmasaydı, Dulles, Türkiye-Suriye sınırına gönderilmesine karar verilen soruşturma grubunun gidişini, bu konunun Türkiye'deki 27 Ekim genel seçimlerinden sonra ele alınmasını isteyerek, eğer Türkiye-Suriye sınırına soruşturma komitesi gönderilecekse o zaman Türkiye-Sovyetler Birliği ve Türkiye-Bulgaristan sınırına da gönderilmesi gerektiğini belirterek engellemeye çalışacaktı. Bu öneriyi tabiki Sovyetler kabul etmeyecek ve böylece soruşturma komitesi konusu kapanmış olacaktı. Dulles'ın da Suudi arabulucuğunu desteklemesinin ardından, BM Genel Kurulu, Türkiye-Suriye tartışmasını Suud'un arabulucuk girişimleri sonuçlanıncaya kadar resmi olarak erteledi. Mısır ve Sovyetler Birliği konunun görüşülmesinin ertelenmesine karşı çıktılar ve Amerika, NATO ve Batı emperyalizmine yönelik sert eleştirilerde bulundular. Sovyetler, Türk tehdidinin varlığının hala devam ettiğini belirterek bağlantısızların desteğini alarak Suud'un arabuluculuk girişimlerinin sonuçlanmasını beklemeden konunun görüşülmesini istedi.⁵²⁰ Kremlin, Suud'u eleştiri ve saldırılarının dışında

⁵¹⁹ *Los Angeles Times*, 22 Ekim 1957

⁵²⁰ *Near East Report*, c.I, No:11, 11 Kasım 1957

tutmaya çalışarak Türkiye ve Amerika'nın, İsrail'in de işbirliğiyle Suriye'yi işgal etmeyi planladıkları ve bunun için BM'den kaçtıklarını iddia ediyordu. Buna ek olarak, 23 Ekim'de Kremlin, Sovyet Savunma Bakan Yardımcısı Marşal Konstantin Rokossovski'nin Türkiye-İran sınırındaki Trans-Kafkasya askeri birlikleri komutanlığına atandığını açıkladı. Bu komutanlığa 24. ordu ve deniz kuvvetleri birlikleriyle Karadeniz Donanması bağlıydı. Rokossovski'nin atanması herhangi bir şekilde Sovyet halkına duyurulmadı.⁵²¹ Sovyetler, Suriye'nin de kendileri gibi davranması yönündeki baskısının ardından, 23 Ekim'de Bizri, Amerikan 6.Filosu'ndan kalkan uçakların Suriye hava sahasına tecavüz ettiğini açıkladı. Üçgün sonra ise ABD'ye yönelik daha sert bir demeç vererek ABD savaş istiyorsa onlara hoşgeldiniz diyeceklerini söyledi.⁵²² Kuvvetli de Kral Suud'dan arabuluculuk girişimlerini BM'deki tartışmalar sonuçlanıncaya kadar geri çekmesini istedi.⁵²³ Sovyet-Suriye ekonomik anlaşması, Suriye meclisinde devam eden karşıtlığa rağmen 28 Ekim'de Şam'da imzalandı.⁵²⁴ Dulles, Suud'un girişimlerinin sonuçsuz kalmasından endişe duymaktaydı. Yeni bir çözüm önerisi sunmak veya Suud'un arabuluculuk girişimlerinin reddedilmesinin yükünü üzerine almak istemiyordu. Fakat Dulles, Suriyeliler'in önerilerini tekrar BM. Genel Kurulu'na getirmelerini istiyordu. Dulles en iyi sonucun konunun önemini kaybetmesi olduğunu düşünüyordu.⁵²⁵

⁵²¹ Mackintosh, a.g.e., s.228-230

⁵²² İngiliz Büyükelçiliği- Ankara- 24 Ekim 1957, FO371/128243PRO

⁵²³ *Middle East Journal*, (kış-1958) c.IX, s.84

⁵²⁴ *Near East Report*, Kasım 1957, c.I, No:12

⁵²⁵ Konuşma Notu, Dışişleri Bakanlığı, Washington, 25 Ekim 1957, *Foreign Relations*, c. XIII, s.730-731

6) ABD- Suriye Krizi ve Türkiye- Suriye Gerginliği'nin Sona Ermesi

Sovyetler ve Suriye'nin Kral, Suud'un arabuluculuk gayretlerine olan karşı çıkışları giderek artarken Eisenhower yönetimi de Sovyetler'in BM'deki bu aciz durumundan yararlanmanın yollarını arıyordu. Eisenhower yönetimi, devam eden sürece müdahale edilmemesi gerektiğini, sonunda konunun güncelliğini kaybedeceğini düşünüyordu. Bu karar doğrultusunda ABD, Türkiye'den, Suriye tehdidi konusunu kısa bir süre için gündemden kaldırmasını ve tansiyonun düşmesine yardımcı olmasını istedi.⁵²⁶ 29 Ekim'deki basın toplantısında Dulles Suriye konusuna nerdeyse hiç temas etmedi ve konuyu dönem içindeki olaylardan birisi olarak değeriendirdi. Dulles'in bu demecinin yansıması 31 Ekim'de Arap Ligi toplantısında gürüldü. Toplantıda, moda olduğu üzere Suriye'ye karşı bir saldırının olduğu iddia edilecek, Suriye rejimi ve egemenlik hakları dile getirilerek sorunun çözümünün BM Genel Sekreteri ve üye devletlerle yapılacak işbirliğiyle çözülmesi için gayret gösterilmesi gibi zararsız bir istek öne sürelecekti. Konunun BM'de tartışılması veya soruşturma komitesi hakkında hiçbirşey yoktu. Araplar açıkça konuyu tekrar ısıtmak istememişlerdi. Şimdi Sovyetler yalnız kalmış oluyordu. Kruşçev BM'de, Sovyet-Suriye pozisyonunun Suud'un arabuluculuk girişimleri karşısında geçerliliğini yitirdiğini anlamak zorunda kaldı.

Kruşçev'in Türkler'i ve Amerikalılar'ı Suriye'ye müdahale etmekten caydırma politikası, Arap dünyasında popülerlik ve prestijinde vaki olan yükseliş ve Suriye'de genişleyen nüfuzuyla sonuçlanarak başarılı olmuştu. Sovyetler için Orta Doğu'da kazanmış olduklarını BM'de kaybetmeden krizi

⁵²⁶ İngiliz BM Delegasyonu, New York, 23 Ekim 1957, FO371/128243PRO

bitirmek açısından zaman uygundu. Bu düşünceyle Kruşçev, beklenilmeyen bir şekilde, 29 Ekim'de Moskova'da Türk büyükelçiliğindeki resepsiyonda göründü. Böylece Sovyet-Suriye anlaşmasından bir gün sonra krizin tansiyonunun düşmesine yardımcı oldu.⁵²⁷ Sovyetler tansiyonu yükselterek BM'de ABD'nin manevralarını kontrol etmek istemişlerdi. Sovyetler'in Eylül başlarında Türk tehdidine sert cevabı, bölgedeki açık düşmanlıkların çarpışmasını engelledi. Amerika-Suriye Krizi üzerinde birçok çalışmada belirtilenlerin aksine, ABD ve Türkiye ciddi olarak Suriye'ye askeri bir müdahaleyi düşünmediler. Dulles aslında, Türkiye'ye Suriye'ye müdahale için yeşil ışık yakmıştı. Ancak bu caydırmaya yönelik bir politikaydı ve Türkiye de konuya sıcak bakmıştı. Sovyetler doğru bir şekilde konuyu diplomatik mücadele sahasına çekerek, bu sahada yapılacak hatanın bir savaş tehlikesi açısından en iyi yanlış olduğunu görmüşlerdi. Sovyetler olabilecek tehlikeler konusunda Batı'dan daha fazla olayların farkındaydılar. Sovyetler'in olayları yatıştırma konusundaki hassasiyetleri Beyaz Saray'da düşünüldüğünden daha fazlaydı. Beyaz Saray Suriye'nin Sovyetler'e yakınlaşmasıyla ilgileniyordu.⁵²⁸ Kremlin'e göre, Orta Doğu'da kazandığı pozisyonu garanti altına almak için zaman uygundu. Kruşçev Türk büyükelçiliğindeki resepsiyonda, kendisinin resepsiyonda bulunmasının tansiyonun düştüğüne mi işaret ettiği şeklindeki soruya "evet bir harekettir, barışa doğru bir hareket" der ve parmağını göstererek bunun barışa giden yolda küçük bir pusula iğnesi olduğunu belirtir.⁵²⁹

⁵²⁷ Tallbott Strobe *ed. Khrushchev Remembers: The Last Testament* (Boston: Little Brown and Com. pany, 1974) s.15

⁵²⁸ İngiliz Dışişleri Bakanlığı'ndan BM Delegasyonu
New York, 30 Ekim 1957, FO371/128244PRO

⁵²⁹ David J. Dallin, *Soviet Foreign Policy After Stalin* (Philadelphia: Lippincott, 1961) 471

Suriye hükümetinin suçlamaları Sovyetler'in gürültülü tehditleriyle birlikte birkaç hafta daha devam etti. Bunun nedeni özellikle Türkiye'nin sınırdan askerlerini çekmesiyle ilgili olarak gösterdiği suskunluktur. Türkiye, Suriye sınırından asker çekmeye 19 Kasım'da başlamış ve 19 Kasım'da birliklerin önemli bir bölümünün sınırdan ayrıldığını ilan etmişti.⁵³⁰ Suud'un arabuluculuk gayreti ve Kruşçev'in Türk Büyükelçiliği'ni ziyareti ile düşen tansiyon, Suriye'nin 16 Ekim'de BM'ye verdiği görüşme isteği resmi olarak BM Genel Kurulu gündemine konu ve 1 Kasım'da Sovyetler ve Suriye'nin bu önerileri geri çekmeleriyle tansiyon iyice düştü. Çekilen öneriler, BM'nin Türkiye-Suriye sınırına bir soruşturma komisyonu gönderilmesi önerisi ve bunun karşısında ABD ve yedi Batı ülkesi tarafından desteklenen konunun B.M. Genel Sekreteri'ne bırakılmasını isteyen öneriydi. Bitar, Rountree ile New York'ta 7 Kasım'da yaptığı görüşmede, Suriye'nin isteğinin ABD ile dostça ilişkiler kurmak olduğunu söyledi. Suriye'nin hiçbir şart altında soruşturma komisyonu istemediğini ve BM Genel Sekreteri'ne başvurarak Türkiye ile resmi olmayan ilişkiler kurarak duruma bir çözüm bulmasını istediklerini belirtti.⁵³¹ Kruşçev'in insiyatifi ele alarak konuyu süper güç mücadelesi dışına çıkarmasıyla, kriz sonuçlanmıştı.

Mısır ve ABD, Suriye'nin komünist olmasını veya komünist yörünge içine düşmesini önlemeye çalışmışlardı. Nasır'a Amerikan görevlilerinin verdiği bilgiler sonucunda Nasır'ın Bızri'nin komünist olduğuna ikna olduğu ifade ediliyordu. Ancak Nasır üç aylık bir dönem için ABD'nin Suriye'ye yönelik herhangi bir harekete

⁵³⁰ *Middle East Journal*, c.IX. (Kış, 1958) s.85.

⁵³¹ Konuşma Notu, New York, 7 Kasım 1957, *Foreign Relations*, c. XIII, s.740-744.

kalkışmamasını, böyle bir girişimin Bizri, Bekdaş ve Halid al-Azm'ı bertaraf etmek için yapılacak girişimi olumsuz şekilde etkileyebileceğini söyleyecekti⁵³². ABD'li uzmanlar, Suriye'de ki durumu düzeltmek için birkaç yol bulunduğunu, ancak Suriye'deki durumu düzeltmek için yeterli kapasiteye sahip olan yalnız Mısır olduğu sonucuna varacaklardı. ABD ve Mısır, Suriye'de komünist karşıtı bir hükümetin kurulmasını istiyorlardı.⁵³³ Kahire Büyükelçisi Raymond Hare, Devrim Konuta Konseyi üyesi Ali Sabri ile yaptığı görüşmede, Sabri, Suriye'de sol kanadın Arap milliyetçiliğini ele geçirme gayreti karşısında, Mısır'ın ABD'den daha fazla endişeli olduğunu söyleyecekti. Ali Sabri devamla "bölgede yaşamak zorundayız ve sonuçlarından kaçamayız" demektedir.⁵³⁴ Dışişleri Bakanlığı da Nasır'ın Bizri, Bekdaş ve Azm konusundaki girişimlerine engel olmaktan kaçınma kararı aldı.⁵³⁵ Üç ay boyunca süren uzun görüşmelerden sonra Mısır-Suriye birliği, 1 Şubat 1958'de gerçekleşiyordu. Suriye problemine bölgesel bir çözüm olacak bu girişimin gerçekleşmesini Dulles ve Eisenhower fazlasıyla istemişti. Eisenhower yönetimi bu birliğin Suriye'yi Sovyet yörüngesine düşmekten koruyamadığı takdirde bunu başkasının yapması gerektiğini düşünmekteydiler. ABD, Suriye'nin Orta Doğu'da bir Sovyet üssü olmaması için herşeyi denemişti. Dulles bu birliğin Suriye'ye sıçrayan "komünist virüsünü" dışarı atmada yeterli olabileceğini, Nasır'ın gücünün

⁵³² Mısır Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığına, 11 Aralık 1957, *Foreign Delations*, c. XIII, s.744-746.

⁵³³ a.g.e.

⁵³⁴ a.g.e.

⁵³⁵ Mısır Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na telgraf, 12 Aralık 1957, *Foreign Relations*, c.XIII, s.746-747.

Arap dünyasında Suriye'yi Sovyetler'in kollarına düşmekten korumada yeterli olacağını düşünmekteydi.

ABD ile Mısır arasındaki iyi ilişkiler, Ekim 1957 başlarında Mısır'ın ABD ile iyi ilişkiler kurmak istediği yönünde Mısır basınında çıkan yazılarla başladı.⁵³⁶ Mısır'ın BM temsilcisi Ali Fevzi BM Genel Sekreteri'ne, Suriye'nin Sovyetler tarafından zorlandığını söyledi.⁵³⁷ 7 Kasım'da ise Bitar, New York'ta ABD yetkilileriyle görüşme isteğini dile getiriyordu. Suriye silahlı kuvvetlerinin Sovyet generallerinin baskısı altında olduğuna dair raporlar vardı.⁵³⁸ BM'de Sovyet rehberliğinde gözüken Suriye'nin faaliyetleri ABD ve Mısır'ı endişelendirmişti. Fevzi'nin Orta Doğu'ya yönelik her türlü müdahaleye karşı olduklarını ABD görevlilerine bildirmesi, ABD yönetimini Mısır'ın Sovyet nüfuzu hakkında herşeyin farkında olduğu sonucuna vardıyordu.⁵³⁹ ABD artık, Nasır'ın, Suriye'yi Sovyet etkisinden kurtarmak is tediğine inanıyordu. Sovyet diplomasisinin Orta Doğu'da kazanmış görüntüsü karşısında tarafsız Arap hükümetleri ABD ile ilişkileri geliştirmeye çalışıyorlardı.

⁵³⁶ İngiliz BM Delegasyonu- New York, 16 Ekim 1957 FO371/128242PRO.

⁵³⁷ İngiliz BM Delegasyonu- New York, 18 Ekim 1957, FO371/128242 PRO.

⁵³⁸ a.g.e.

⁵³⁹ (ABD) BM Misyonundan Dışişleri Bakanlığına telgraf, 24 Ekim 1957, Foreign Relations, c.XIII, s.728-729.

V) SONUÇ

Eisenhower yönetiminin Suriye'ye karşı politikası sonucunda Suriye rejimi, Amerikanın Suriye'ye müdahalesi ve uluslararası soğuk savaşın Suriye'ye kadar yayılması ihtimali karşısında uyanık olmak zorunda kalmıştı. Suriye rejimi kendisini yıkmaya yönelik her eylem sonucunda varlığını koruyabilmek için giderek sertleşmişti. Suriye rejimi, Suudi Arabistan'ın Batı yanlısı pozisyonu ve Kral Hüseyin'in Batı'ya yöneliminin ülke üzerinde yarattığı baskıyı atlatmıştı. Amerika'nın Suriye rejimini yıkma çabaları SSCB'nin solcu grupları kendi yararına kullanmalarını sağlamıştı. Suriye rejimi ABD hükümetinin uluslararası düzeyde iç politika ile ilgili oyun oynamasından daha başarılı bir şekilde iç politik oyunları uluslararası arenada oynamayı başarmıştı. Eisenhower yönetimi, Suriye hükümetinin gücünü ve çevikliğini yanlış anladı ve Irak ile Suudi hükümetlerinde Suriye üzerindeki nüfuzunu ve hareket kabiliyetini de olduğundan fazla tahmin etmişti. ABD yönetimi müttefiklerine ve düşmanlarına, Amerika-Suriye krizi hakkında benzer mesajlar gönderiyordu. Bölgesel düzeyde ABD Suriye'ye yanıt verememesi üzerine "Münih mantığı" ile Sovyetler'in Orta Doğu'daki konumuna cevap vermeye çalıştı. ABD'nin bu cevap verme şekli ise bölgede tansiyonun yükselmesine neden oldu. Konu, Suriye'de bitmeyen darbe teşebbüsleriyle iç politika düzeyinde, Nasır, Suud ve Cevdet'in birbirleri arasındaki faaliyetleriyle bölgesel düzeyde ve Kremlin'den gelen yayılma tehditleriyle uluslararası düzeyde gündemde tutuldu. Eisenhower yönetimi konuyu BM'ye götürerek orada bir zafer kazanma yolunu seçti. Konuyu bu noktada Orta Doğu'daki bölgesel dinamikler yönlendirdi ve ardından da gayri resmi olarak konu gündemden kaldırıldı.

Nasır'ın kriz süresince koruduğu soğukkanlılığı ve Suriye ile ani birleşmesi Arap dünyasında üstün olma mücadelesinde, bölgesel mücadelede Irak'a karşı kesin bir zafer elde etmesini sağladı. Irak'taki Batı yanlısı rejim, Ürdün'le birlik oluşturarak Mısır'ın BAC'ne (Birleşik Arap Cumhuriyeti) karşı ümitsiz denge oluşturma teşebbüsüne girişti. Mısır ve Suriye'den gelen baskılar **Irak'ın** bölgede izole edilmesiyle sonuçlandı. 1958'de Batı yanlısı rejim düştü.

Amerika-Suriye Krizi boyunca Suud'un arabuluculuk gayretleri Arap politikasında onun kısa süren ayrıcalıklı konumunun sona erdiğine işaret ediyordu. Kral Suud, etkin bir lider olarak bölgedeki saygınlığının ötesinde, üzerine baskı yapılarak Araplar arası politik arenaya sokulmak istendi. Suud, kendi güvenliğinin garantörü ABD'den vazgeçemeyeceğini anlıyordu. Kral Suud'un yeteneği cesur bir şekilde iş yapmak için oldukça sınırlıydı. Suud, Amerikan tekliflerini kendi emellerini gerçekleştirmek için bir araç olarak gördü. Fakat, emellerini gerçekleştirebilmek için kendisini Amerikan politikasından uzak tutmak zorundaydı. Sınırlı nüfuzunun üzerinde bölgedeki etkisini artırma isteği bilinir olduğunda, Nasır bunlara cevap vermek zorunda kaldı. Suriye-Mısır birleşmesi, Suud'u bu birleşmeye engel olmak için eylem yapmaya zorladı. Nasır'ın öldürülmesi gibi aptalca bir harekete girişti. Ancak komplonun Nasır yanlısı gruplar tarafından ortaya çıkarılmasının ardından 1 Mart 1958'de kardeşi Prens Faysal'ın lehine tahttan feragat etmek zorunda kaldı.⁵⁴⁰

⁵⁴⁰

George Lenczowski, *The Middle East in World Affairs* (Ithaca: Cornell University Press, 1980) s.593-594.

Suriye-Amerika Krizi, ABD'nin geri plana atılması ve Sovyet nüfuzunun Orta Doğu'da genişlemesine neden oldu. Kremlin Araplar arası politikalara karışmanın kendisine getir diği yükümlölükleri anlıyordu. 1958 sonu itibarıyla bölgedeki en güçlü üç ülke Sovyetlerin müttefikiydi. Bunlar Irak, Suriye ve Mısır'dı. Bu elbetteki Eisenhower yönetiminin bölgede neyi önlemeye çalıştığının da açık bir cevabıydı. ABD ve Sovyetler Birliği yanlış bir şekilde, 1957 krizini kendi lehlerine kullanabileceklerine inanmışlardı. Bölgesel düzeyde ve ülkelerin iç politikaları üzerinde yapılan faaliyetler, olayların akışı boyunca krizin kendisi tarafından belirlenmişti. İngiltere ve ABD Orta Doğu'da ki son iki destek noktalarını koruyabilmek için Ürdün'de ve Lübnan'da harekete geçeceklerdi. Orta Doğu'da rejimler, Sovyetler Birliği tarafından desteklenen ilerlemeci demokratik rejimler ve ABD tarafından desteklenen reaksiyoner rejimler olarak ayrıldılar.⁵⁴¹ Eisenhower yönetimi, Orta Doğu'daki nüfuzunu genişletebilmek için beklenen ağırlığını, zayıf bir şekilde uygulanan ve iyi yönlendirilmeyen dış politikası nedeniyle koyamadı. ABD, bölgede iç politikada ve bölgesel politikada etkin olan kişilerin faaliyetlerini hesaba katmayan bir politika izledi.⁵⁴²

Eisenhower'in çabası Suriye'nin Batı'ya dönmesini sağlamaktı. Suriye belki de ABD, İngiltere, Türkiye, Irak ve İsrail tarafından baskı altında olmasaydı. Sovyetler'le yakın bir ilişki içinde olmayacaktı. Suriye dışarıdan gelen müdahale tehdidi karşısında politik sistemini geliştirmekten çok rejimin yaşatılması için çalışmak

⁵⁴¹ "The U.S. Backs the Arab Monarchs: The Eisenhower Doctrine and the anti- Nasser Bloc" *Commentary*, c.23 (Haziran 1957) s.516-522.

⁵⁴² Alexander L.Gorge and Richard Somoke, *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Parctice* (New York: Colomb. University Press, 1974) s.355.

zorunda kaldı. ABD'ye göre Suriye'deki genç milliyetçi gruplar, birbirinden ayrılmış durumda olan eski milliyetçi gruplara göre çok daha dengeliydi. Genç grupların çoğu Batı karşıtıydı. Orta Doğu'da sağlamlık, ABD dış politikasının üzerinde durduğu stratejik temel esaslardan birisiydi. Amerika'nın amacı Sovyetler'in bulanık suda balık avlamasına engel olmaktır.

Buraya kadar sonuçlarını açıklamaya çalıştığım gibi, bizim siyasi literatürümüze "Türkiye-Suriye Krizi" olarak geçen olay gerçekte bir Amerika-Suriye Krizi olarak başlamış, konu daha sonra bölgesel kriz ve ardından da uluslararası kriz boyutlarına ulaşmıştı. Türkiye-Suriye gerginliği, bölgesel kriz başlığı altında değerlendirilebilir, fakat bölgesel bazda da konu Türkiye-Suriye arasında değil Batı ve Doğu Bloku yanlısı grupların denge mücadelesi şeklinde geçmiştir. Kriz süresince yapılan diplomatik mücadelenin, Amerika-Suriye, Amerika-Sovyetler, Suriye ve Mısır ile Amerika arasında ve son olarak ta Sovyetler Birliği-Türkiye arasında yaşanmış olması, Türkiye ile Suriye arasında bir diplomatik mücadelenin yaşanmaması bizim Türkiye-Suriye krizi olarak ifade ettiğimiz olayın gerçekte bölgesel ve uluslararası düzeyde yaşandığının, kanıtlarıdır. Sınırda Türkiye'nin asker yığılmasını belirterek krizin bu iki ülke arasında yaşandığını söylersek, bu durumda, Sovyetler'in Türkiye sınırına asker yığmasını Trans-Kafkasya ordularının başına savunma bakan yardımcısının atanmasını ve Bulganin ile Kruşçev'in tehditlerini göz önüne alarak bir Sovyet-Türkiye Krizi veya Bulgaristan sınırımızdaki hareketliliği dikkate alarak bir Türkiye-Bulgaristan Krizi'nin yaşandığını söylememiz gerekir.

Uluslararası ve bölgesel düzeyde yaşanan bir krizin yansıması olarak gelişen Türkiye-Suriye gerginliği sonucunda, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerde gerginlik öncesine göre önemli bir değişiklik olmamış yalnızca 1950 başlarından itibaren iyice belirgin hale gelen görüş ayrılıklarına ve bölgesel düzeyde meydana gelen olaylara farklı bakış açılarına bir yenisi daha eklenmiştir.

VI) BİBLİYOGRAFYA

KİTAPLAR

Abdullah, Ömer Faruk. **Suriye Dosyası**, Çev.Hasan Basri, İstanbul: Akabe Yayınları, 1985.

Abidi, Aqıl Hyder Hasan. **Jordan, A Political Study 1948-1957**. New York: Asia Publishing House, 1965.

Adams, Michael. **Suez and After**. Beacon Hill, Boston: Beacon Press, 1958.

Akşin, Aptülahat. **Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, İstanbul: İnkilâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti., 1966.

———. **Türkiye'nin 1945'ten Sonraki Dış Politika Gelişmeleri**, İstanbul: Akgün Matbaacılık ve Kitapçılık Müessesesi, 1959.

Anderson, Irvine, H. **Aramco the United States and Saudi Arabia**. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1989.

Avcıoğlu, Doğan. **Türkiye'nin Düzeni**, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1969.

———. **Milli Kurtuluş Tarihi**, IV.Kitap, İstanbul: Tekin Yayınevi, 1986.

Aydemir, Şevket Süreyya. **II.Adam**, III.cilt, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1985.

- Bağcı, Hüseyin. **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi, 1990.
- Badeau, Johns, S. v.d, **The Philosophy of the Revolution**. Buffalo. Economica Books, 1959.
- Behbehani, Hashim S.H. **The Soviet Union and Arab Nationalism**. New York: Methven, 1986.
- Behramoğlu, Namık. **Türkiye Amerika İlişkileri (Demokrat Parti Dönemi)**, İstanbul: Yar Yayınları, 1973.
- Bilâ Hikmet. **CHP Tarihi, 1919-1979**, Ankara: Doruk Matbaası, 1979.
- Campbell, John C. **Defence on the Middle East: Problems of American Policy**. New York: Harper & Brothers, 1960.
- Chaney, Otto Preston. **Zhukov**. Oklahoma. Üniversiy of Oklahoma Press., 1971.
- Childers, Erskine B. **The Road the Suez**. London: 1962.
- CHP Araştırma ve Yayın Bürosu. **Dış Politika**, Ankara: Rüzgârlı Matbaa, 1961.
- Copeland, Miles. **The Game of Nations**. New York: Simon & Schuster, 1969.
- Creameas, Charles D. **The Arabs and the World**. New York: Frederik Preager Publishers, 1963.

- Dallin, David, J. **Soviet Foreign Policy after Stalin**. Philadelphia Lippincott, 1961.
- Daniel, Robert L. **Philantrophy'in the Near East 1820-1960**. Athens, OH: Ohio University Press, 1970.
- Dietl, Gulshan. **The Dulles Era**. New Delhi: Lancer international, 1986.
- Dikerdem, Mahmut. **Ortadoğu'da Devrim Yılları**, İstanbul: İstanbul Matbaası, 1977.
- Donovan, John. **U.S.& Soviet Policy in the Middle East**. New York: Factson File Inc., 1974.
- Eden Anthony. **Full Circle**. Boston: Houghton Mifflin, 1960.
- Edwardes, Michael. **Asia in the Balance**. Baltimore: Penguin Books.
- Eisenhower, Dwight D. **Waging Peace. 1956-1961** Garden City, New York: Doubleday, 1965.
- Ellis, Harry B. **Challange in the Middle East: Communist Influence and American Policy**. New York: The Ronald press Company, 1960.
- Erkin, Feridun Cemal. **Dışişlerinde 34.Yıl; Anılar Yorumlar**, C.I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1980.
- Esmer, Ahmet Şükrü. **Türk Diplomasisi**, İstanbul: Nebioğlu Yayınevi, 1959.

- Evaland, Wilbur Crane. **Ropes of Sand. America's Failure in the Middle East.** New York: Notron, 1980.
- Fersoy, Orhan Cemal. **Bir Devre Adını Veren Başbakan Adnan Menderes,** İstanbul: Hun Yayınları, 1978.
- Gaddis, John Lewis. **Strategies of Containment: A Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy.** New York: Oxford University Press, 1982.
- George, Alexander L. vd. **American Foreign Policy: Theory and Practice** New York: Columbia University Press, 1974.
- Gerger, Haluk. **Mayınlı Tarlada Dış Politika,** Hil Yayınları, 1983.
- Gevgili, Ali. **Yükseliş ve Düşüş,** İstanbul: Altın Kitapları Yayınevi, 1981.
- Glubb, John Bagot. **A Soldier with the Arabs.** London: Hodder and Stoughton, 1957.
- Gönlübol, Mehmet v.d. **Olaylarla Türk Dış Politikası,** İstanbul: Alkım Kitabevi, 1989.
- Gürün, Kâmuran. **Dış İlişkiler ve Türk Politikası,** Ankara: A.Ü. Siyasal Bil.Fak., Yayın No:531, 1983.
- Hourani, Albert H. **A Vision of History** Beirut: 1986.
- Hughes, Emmet John. **The Ordeal of Power: A Political Memoir of the Eisenhower Years.** New York: Atheneum, 1963.

Hurewitz, J.C. **Middle East Dilemmas: The Background of the United States Policy.** New York: 1953.

Immerman, Richard H. **The CIA in Guatemala: The Foreign Policy of Intervention.** Austin: University of Texas, Yıl

Ionides, Michael. **Divide and Lose.** London: Geoffrey Bles, 1960.

John, Robert St. **The Boss.** New York McGraw-Hill Book Company Inc, 1960.

Joshua Wynfred. **Soviet Penetration into the Middle East.** New York: National Strategy Information Center Inc, 1972.

Khadduri, Majid. **Independent Irak, 1932-1958.** New York: Oxford, 1960.

_____ **Arab Contomeproraries.** Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 1973.

Kirk, George E. **Contemporary Arab Politics: A Conscise History.** New York: Praeger, 1961.

Kürkçüoğlu, Ömer. **Türkiye'nin Arap Ortadoğusuna Karşı Politikası,** Ankara: Sevinç Matbaası, 1971.

Laqueur, Walter Z. **The Soviyet Union and the Middle East.** London: Routledge & Kegan Paul, 1959.

_____ **Communism and Nationalism in the Middle East.** New York: Praeger, 1956.

- Lenczowski, George. **The Middle East in World Affairs**. Ithaca: Cornell University Press, 1980.
- Lloyd, Slewyn. **Suez**. London: Jonathan Cape, 1978.
- Louis, William Roger. **The British Empire in the Middle East 1945-1951**. New York: Oxford University Press, 1984.
- Mackintosh, J.M. **Strategy and Tactics of Soviet Foreign Policy**. New York: Oxford University Press, 1963.
- MacMillan, Harold. **Riding the Storm 1956-1959** New York: Harper & Row, 1971.
- Magnus, Ralph H. **Documents on the Middle East**. Washington: American Enterprise Institute, 1969.
- Marchetti, Victor v.d. **The CIA and the Cult of Intelligence**. New York: Knopf, 1974.
- McGhee, George. **ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu**, Çev: Belkıs Çorakçı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1992.
- _____. **Envoy to the Middle World**, New York: Harper Row, 1983.
- McSherry, James E. **Khrushchev and Kennedy in Retrospect** California: George Banta Company 1971.
- Meyer, Gail E. **Egypt and the United States**. London: Associated University Presses.
- Nutting, Anthony. **Nasser**. New York: E.P. Dutton, 1972.

- Öztürk Kâzım. **Cumhurbaşkanlarının Türkiye-Büyük Millet Meclisi Açış Nutukları**, İstanbul: Ak Yayınları, 1969.
- Patai, Raphael. **The Kingdom of Jordan**. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1958.
- Paterson, Thomas G. **The Origins of the Cold War**. Lexington, MA: D.C. Heath, 1974.
- Prados, John. **President's Secret Wars**. New York: William Morrow, 1986.
- Ra'anan, Uri. **The USSR Arms the Third World**. Cambridge, MA: The M.I.T. Press, 1969.
- Rabinovich, Itamar. **Syria under the Ba'th 1963-1966: The Army-Party Symbiosis**. Tel Aviv: Tel Aviv University, 1972.
- Richardson, Elmo. **The Presidency of Dwight D.Eisenhower**. Lawrence: The Regents Press of Kansas.Yıl
- Roosewelt, Archibald. **For Lust of Knowing**. Boston: Little Brown, 1988.
- Salibi, Kamal. **The Modern History of Jordan**: New York: I.B. Tauris Co Ltd. Publishers, 1993.
- Sander, Oral. **Türk-Amerikan İlişkileri 1947-1964**, Ankara: A.Ü. Siyasal Bil. Fak. Yayınları, No:427, 1979.
- Sayegh, Fayez A. **Arab Unity: Hope and Fulfillment**. New York, 1956.

- Seale, Patrick. **The Struggle for Syria**. London: I.B. Tauris&Co Ltd. Publishers, 1986.
- Shwadran, Benjamin. **Jordon: A State of Tension**. New York: Council for Middle Eastern Affairs Press, 1959.
- Smolansky, Oles M. **The Soviet Union and the Arab East Under Khrushchev**. Lewisburg, PA: Bucknell University Press, 1974.
- Spahr, William j. **Zhukov: The Rise and Fall of a Great Captain**. Presidio: 1993.
- Talbott, Strobeed. **Khrushchev Remembers: The Last Testament**. Boston Little, Brown and Company, 1974.
- Tanyeli, Halit v.d. **İzahlı Demokrat Parti Kronolojisi 1945-1950**, İstanbul: İsten Matbaası, 1958.
- Toker, Metin. **DP'nin Altın Yılları, 1950-1954**, Ankara: Bilgi Yayınları, 1990.
- Torrey, Gordon H. **Syrian Politics and Military 1945-1958**. Colombus, OH: Ohio State University Press, 1964.
- Vatikiotis, P.J. **The History of Egypt** Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1985.
- Warriner, Dooren. **Land Reform and Development in the Middle East**. London: 1957.

Yamak, Labib Zuwiyya. The Syrian Social Nationalist Party.
Cambridge, MA: Harward University Press, 1966.

Yodfat, Aryeh Y. Arab Politics in the Soviet Mirror. Jerusalem:
Keter Press, 1983.

MAKALELER

- Abu-Jaber, Faiz S, "The Egyptian Revolution and Middle East Defense **Middle East Forum**, XLV, Şubat 1969.
- Bustani, Emile "The Arab World and Britain" **International Affairs**, XXXV, 1959.
- Dulles, John Foster "Challenge and Response in United States Policy **Foreign Affairs**, XXXVI, 1957.
- Fischer Louis "The Fatal Mistake of Marshal Zhukov **Reader's Digest** 72,431, Mart 1958
- Gilead Baruch. "Turkish-Egyptian Relations 1952-1957" **Middle Eastern Affairs**, X, 1959.
- Immerman, Richard H. "Eisenhower and Dulles: Who Made the Decisions?" **Political Psychology**, Ocak 1979.
- Kaylani, Nabil M. "The Rise of the Syrian Ba'th, 1940-1958: Political Success, Party Failure" **International Journal of Middle East Studies**, 3, 1972.
- Kirk, George "The Syrian Crisis of 1957-Fact and Fiction" **International Affairs**, XXXVI, 1, 1960.
- London, Isaac "Evolution of the U.S.R.'s Policy in the Middle East 1950-1956" **Middle Eastern Affairs**, VII, 1956.
- Perlmann, M. "The Syrian Affair" **Middle Eastern Affairs**, VIII, 1957.

Tobin, James, "Defense, Dollars and Doctrines" **The Yale Review**, XLVII, 3, 1958.

Tucker, Robert "Behind the Moscow Purge" **The New Leader** 15 Temmuz 1957, XL, 28.

Winder, R. Bayly. "Syrian Deputies and Cabinet Ministers, 1919-1959" **Middle East Journal**. XVII,1,1963.

Wright, Esmond. "Defence and the Baghdad Pakt" **Western Political Quarterly**. XXVII, 1957.

Yizhar, Michael "The Cold War Struggle Over the Middle East: The Syrian Crisis, 1957. " **International Problems**, XVI, 3-4, 1977.

Development of Quarter: Comment and Chronology" **Middle East Journal**, XI, Sonbahar, 1957.

"The U.S. Backs the Arab Monarchs: The Eisenhower Doctrine and the Anti-Nasser" **Commentary** 23,6,1957.

Telhami, Shibley "Israeli Foreign Policy: A Static Strategy in a Changing World". **Middle East Journal**. c.44 (1990).

Osipenko, N. "Loy Henderson's Secret Assignment" **New Times** (Moskova) 42, (17 Ekim 1957)

Sürelî Yayınlar

Ayın Tarihi
Christian Science Monitor
Commentary
Cumhuriyet
Los Angeles Times
Middle East Journal
Middle Eastern Affairs
Near East Report
New Times
New York Herald Tribune
Reader's Digest
Survey of International Affairs 1955-1956
The Economist
The Evening Star
The New York Times
The Sunday Times
U.S. News & World Report
Ulus
Vatan
Washington Post
Zafer

DÖKÜMANLAR

U.S.Department of State. Historical Office. **Foreign Relations of the United States, 1948, c.V.** Washington: Government Printing Office, 1963.

Historical Office. **Foreign Relations of the United States, 1952-54, c.IX.** Washington: Government Printing Office, 1984.

_____ Historical Office. **Foreign Relations of the United States, 1955-1957, c.XIII.** Washington: Government Printing Office, 1988.

U.S. President. **Public Papers of the United States.** Dwight D. Eisenhower, 1953-1958 Washington: Office of the Federal Register National Archives and Record Office Watson, Robert J. **History of the Joint Chiefs of Staff. The JCS and National Policy, 1953-1954, c.V.** Washington: Government Printing Office, 1986.

The BBC Summary of World Broadcasts, Part IV, (Arap Dünyası, İsrail, Yunanistan, Türkiye ve İran'dan radyo yayınlarının günlük özetleri) The Chatham House Press Library (Londra).

Konu Hakkında Yapılan Görüşmeler

ABD Dışişleri Bakanlığı Yakın ve Uzak Doğu Masası Şefi **George Harris** ile 12-7-1994 tarihinde ABD Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan görüşme (Washington D.C)

Georgetown Üniversitesi Arap Çalışmaları Bölümü Öğretim Üyesi, Orta Doğu tarihi Uzmanı **Prof. John D. Ruedy** ile 2.7.1994 tarihinde Georgetown Üniversitesinde yapılan görüşme (Washington D.C).

Georgetown Üniversitesi Arap Çalışmaları Bölümü Öğretim Üyesi Arap Politikası Uzmanı **Prof. Michael C. Hudson** ile 7.9.1994 tarihinde Georgetown Üniversitesi'nde yapılan görüşme.

